

KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO

Komentarz

redakcja naukowa Jarosław Zagrodnik

Marcin Burdzik, Sonia Głogowska, Justyna Karaźniewicz
Monika Klejnowska, Nadia Majda, Iwona Palka
Katarzyna Sychta, Jarosław Zagrodnik, Karol Żyła

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Materiały uzupełniające na stronie:
<https://www.profinfo.pl/materiały-dodatkowe>
będą dostępne od 9.08.2024 r. do 31.12.2029 r.

Jeżeli w książce nie ma zdrapki
z kodem aktywacyjnym,
prosimy o kontakt
tel. +48 801 044 545

KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO

Komentarz

redakcja naukowa Jarosław Zagrodnik

Marcin Burdzik, Sonia Głogowska, Justyna Karaźniewicz
Monika Klejnowska, Nadia Majda, Iwona Palka
Katarzyna Sychta, Jarosław Zagrodnik, Karol Żyła

KOMENTARZE PRAKTYCZNE

Stan prawny na 1 czerwca 2024 r.

Uwzględniono zmiany wynikające z ustawy z 18.11.2020 r. o doręczeniach elektronicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 285 ze zm.), wchodzące w życie 1.10.2028 r. i 1.10.2029 r.

Recenzent

Dr hab. Krzysztof Woźniewski, profesor Uniwersytetu Gdańskiego

Wydawczyni

Monika Pawłowska

Redaktorka prowadząca

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

JustLuk

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne komentarze do artykułów opracowali:

Marcin Burdzik – art. 348–364

Marcin Burdzik, Jarosław Zagrodnik – art. 24–91b

Sonia Głogowska – art. 578–615a

Justyna Karaźniewicz – art. 18–21, 23, 243–295

Monika Klejnowska – art. 365–424, 485–517j

Nadia Majda, Jarosław Zagrodnik – art. 440–443a

Nadia Majda, Jarosław Zagrodnik, Karol Żyła – art. 616–622

Iwona Palka – art. 297–336

Katarzyna Sychta – art. 92–242, 337–347, 549–577, 623–673

Jarosław Zagrodnik – art. 1–17, 22, 23a, 425–439a, 444–467, 518–548

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8328-363-0

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	33
Przedmowa	41
Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 37)	43
Dział I. Przepisy wstępne	45
Art. 1. [Podeśność]	45
Art. 2. [Cele kodeksu]	49
Art. 3. [Czynnik społeczny w postępowaniu karnym]	60
Art. 4. [Zasada obiektywizmu]	63
Art. 5. [Zasada domniemania niewinności, <i>in dubio pro reo</i>]	67
Art. 6. [Zasada prawa do obrony]	75
Art. 7. [Zasada swobodnej oceny dowodów]	88
Art. 8. [Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądów]	93
Art. 9. [Zasada działania z urzędu]	97
Art. 10. [Zasada legalizmu]	100
Art. 11. [Umorzenie absorpcyjne, przesłanki, tryb, wznowienie]	103
Art. 12. [Ściganie na wniosek pokrzywdzonego]	108
Art. 13. [Ściganie za zezwoleniem]	117
Art. 14. [Zasada skargowości]	119
Art. 15. [Podległość procesowa Policji i innych organów sądowi i prokuratorowi]	126
Art. 16. [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]	128
Art. 17. [Negatywne przesłanki procesowe]	135
Art. 18. [Czyn jako wykroczenie lub przewinienie dyscyplinarne]	156
Art. 19. [Sygnalizacja uchybień, kara pieniężna, zażalenie]	156
Art. 20. [Reagowanie na naruszenie obowiązków procesowych]	158
Art. 21. [Zawiadomienie o postępowaniu karnym]	160
Art. 22. [Zawieszenie postępowania]	161
Art. 23. [Zawiadomienie sądu rodzinnego]	167
Art. 23a. [Mediacja: cel, termin, mediator, sprawozdanie]	168
Art. 23b. (uchylony)	172
Dział II. Sąd	173
Rozdział 1. Właściwość i skład sądu	173
Art. 24. [Sąd rejonowy – właściwość rzeczowa]	173

Art. 25.	[Sąd okręgowy – właściwość rzeczowa]	176
Art. 26.	[Sąd apelacyjny – właściwość funkcjonalna]	179
Art. 27.	[Sąd Najwyższy – właściwość funkcjonalna]	180
Art. 28.	[Rozprawa główna – skład sądu]	181
Art. 29.	[Rozprawa apelacyjna i kasacyjna – skład sądu]	184
Art. 30.	[Posiedzenie – skład sądu]	186
Art. 31.	[Właściwość miejscowa – reguły ogólne]	187
Art. 32.	[Właściwość miejscowa – kryteria dodatkowe]	190
Art. 33.	[Łączność podmiotowa]	192
Art. 34.	[Łączność przedmiotowa]	193
Art. 35.	[Właściwość – sprawdzenie z urzędu]	198
Art. 36.	[Przekazanie sprawy – ekonomia procesowa]	199
Art. 37.	[Przekazanie sprawy innemu sądowi ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości]	201
Art. 38.	[Spory o właściwość]	204
Art. 39.	[Spór kompetencyjny sądu powszechnego i sądu wojskowego]	206
Rozdział 2. Wyłączenie sędziego		207
Art. 40.	[<i>Iudex inhabilis</i>]	207
Art. 41.	[<i>Iudex suspectus</i>]	212
Art. 41a.	[Pozostawienie wniosku o wyłączenie sędziego bez rozpoznania] ...	216
Art. 42.	[Postępowanie w przedmiocie wyłączenia]	216
Art. 43.	[Przekazanie sprawy – wyłączenie sędziów]	219
Art. 44.	[Wyłączenie referendarzy sądowych i ławników]	219
Dział III. Strony, obrońcy, pełnomocnicy, przedstawiciel społeczny, podmiot zobowiązany, właściciel przedsiębiorstwa zagrożonego przypadkiem		221
Rozdział 3. Oskarżyciel publiczny		221
Art. 45.	[Prokurator oskarżycielem publicznym]	221
Art. 46.	[Obowiązkowy udział oskarżyciela publicznego w rozprawie]	226
Art. 47.	[Wyłączenie oskarżyciela publicznego]	228
Art. 48.	[Tryb wyłączenia oskarżyciela]	229
Rozdział 4. Pokrzywdzony		231
Art. 49.	[Pokrzywdzony – definicja]	231
Art. 49a.	[Termin do złożenia wniosku o orzeczenie obowiązku naprawienia szkody oraz wniosku o orzeczenie zakazu kontaktowania się]	235
Art. 49b.	[Zasada domniemania wieku pokrzywdzonego]	237
Art. 50.	[Zakaz kumulacji ról procesowych]	238
Art. 51.	[Reprezentacja pokrzywdzonego w procesie]	239
Art. 52.	[Śmierć pokrzywdzonego]	244
Art. 52a.	[Zebranie informacji o pokrzywdzonym oraz wysłuchanie go]	245
Rozdział 5. Oskarżyciel posiłkowy		249
Art. 53.	[Pokrzywdzony oskarżycielem posiłkowym]	249
Art. 54.	[Uboczny oskarżyciel posiłkowy, termin]	250
Art. 55.	[Subsydiarny oskarżyciel posiłkowy]	253
Art. 56.	[Ograniczenie udziału oskarżyciela posiłkowego w postępowaniu] ...	261
Art. 56a.	[Doręczenie orzeczenia wraz z tłumaczeniem]	264
Art. 57.	[Odstąpienie oskarżyciela posiłkowego od oskarżenia]	265
Art. 58.	[Śmierć oskarżyciela posiłkowego]	266

Rozdział 6. Oskarżyciel prywatny	268
Art. 59. [Oskarżyciel prywatny]	268
Art. 60. [Objęcie czynu ściganego z oskarżenia prywatnego przez prokuratora]	269
Art. 60a. [Doręczenie orzeczenia wraz z tłumaczeniem]	273
Art. 61. [Śmierć oskarżyciela prywatnego]	273
Rozdział 7. (uchylony)	273
Art. 62–70. (uchylone)	273
Rozdział 8. Oskarżony	274
Art. 71. [Oskarżony, podejrzany – definicje]	274
Art. 72. [Prawo do pomocy tłumacza]	275
Art. 73. [Prawo tymczasowo aresztowanego do kontaktu z obrońcą]	278
Art. 74. [Prawa i obowiązki oskarżonego w postępowaniu]	280
Art. 75. [Obowiązek stawiania się na wezwanie]	283
Art. 76. [Przedstawiciel ustawowy oskarżonego]	285
Art. 76a. [Obecność przedstawiciela ustawowego oskarżonego lub wskazanej przez oskarżonego osoby na posiedzeniu lub rozprawie; wyznaczenie asystenta rodziny]	287
Art. 77. [Maksymalna liczba obrońców]	292
Art. 78. [Obrońca z urzędu – prawo ubogiego]	293
Art. 79. [Obrona obligatoryjna]	295
Art. 80. [Obrona obligatoryjna przed sądem okręgowym]	301
Art. 80a. (uchylony)	303
Art. 81. [Wyznaczenie obrońcy z urzędu w postępowaniu]	303
Art. 81a. [Lista obrońców]	305
Rozdział 9. Obrońcy i pełnomocnicy	306
Art. 82. [Obrońca oskarżonego]	306
Art. 83. [Upoważnienie do obrony]	308
Art. 84. [Zakres udziału obrońcy]	310
Art. 85. [Obrona wielu oskarżonych]	314
Art. 86. [Czynności obrońcy a oskarżony]	316
Art. 87. [Udział pełnomocnika]	318
Art. 87a. (uchylony)	319
Art. 88. [Uprawnienie do pełnienia roli pełnomocnika]	319
Art. 89. [Odpowiednie stosowanie k.p.c.]	323
Rozdział 10. Przedstawiciel społeczny	323
Art. 90. [Przedstawiciel społeczny]	323
Art. 91. [Uprawnienia procesowe]	326
Rozdział 10a. Podmiot zobowiązany	327
Art. 91a. [Zobowiązanie do zwrotu korzyści lub jej równowartości; orzeczenie przepadku świadczenia lub jego równowartości]	327
Rozdział 10b. Właściciel przedsiębiorstwa zagrożonego przepadkiem	331
Art. 91b. [Prawa przysługujące właścicielowi przedsiębiorstwa zagrożonego przepadkiem]	331
Dział IV. Czynności procesowe	333
Rozdział 11. Orzeczenia, zarządzenia i polecenia	333
Art. 92. [Podstawa faktyczna orzeczenia]	333

Art. 93.	[Postanowienia, zarządzenia, polecenia]	334
Art. 93a.	[Uprawnienia referendarzy sądowych]	338
Art. 94.	[Postanowienia, zarządzenia – treść]	340
Art. 95.	[Orzekanie na rozprawie, orzekanie na posiedzeniu]	342
Art. 95a.	[Orzekanie w przypadku ustawowej zmiany przestępstwa na wykroczenie]	343
Art. 95aa.	[Orzekanie w przypadku ustawowego złagodzenia kary]	344
Art. 95b.	[Zasada tajności posiedzeń]	344
Art. 96.	[Posiedzenie – zasady udziału stron]	346
Art. 96a.	[Stosowanie do posiedzeń przepisów o udziale w rozprawie na odległość]	347
Art. 97.	[Czynności sprawdzające]	348
Art. 98.	[Postanowienie – uzasadnienie]	349
Art. 99.	[Wyrok, zarządzenie – uzasadnienie]	350
Art. 99a.	[Wzory formularzy uzasadnień wyroków]	350
Art. 100.	[Orzeczenia i zarządzenia – ogłaszanie, doręczanie, pouczenie]	351
Art. 100a.	[Zamieszczenie kopii orzeczenia lub zarządzenia w systemie teleinformatycznym]	354
Art. 100b.	[System teleinformatyczny do gromadzenia kopii orzeczeń, zarządzeń i innych dokumentów]	354
Art. 101–104.	(uchylone)	354
Art. 105.	[Sprostowanie orzeczeń i zarządzeń]	355
Art. 106.	[Orzeczenia i zarządzenia w postępowaniu przygotowawczym]	356
Art. 107.	[Klauzula wykonalności – nadanie]	357
Rozdział 12. Narada i głosowanie		358
Art. 108.	[Zasada tajności narady i głosowania]	358
Art. 109.	[Kolejność głosowania]	359
Art. 110.	[Przedmiot narady i głosowania]	360
Art. 111.	[Zasady liczenia głosów]	360
Art. 112.	[Wstrzymanie się od głosowania]	361
Art. 113.	[Podpisywanie orzeczenia]	361
Art. 114.	[<i>Votum separatum</i>]	362
Art. 115.	[Podpisanie uzasadnienia]	364
Rozdział 13. Porządek czynności procesowych		365
Art. 116.	[Forma wniosków lub oświadczeń stron]	365
Art. 116.	[<i>Forma wniosków lub oświadczeń stron</i>]	365
Art. 117.	[Udział w czynnościach procesowych i następstwa nieobecności]	366
Art. 117a.	[Wielu obrońców, pełnomocników]	369
Art. 118.	[Niewłaściwe oznaczenie czynności, niewłaściwe skierowanie pisma]	370
Art. 119.	[Pismo procesowe – wymogi formalne]	371
Art. 120.	[Uzupełnienie braków formalnych]	372
Art. 121.	[Odmowa podpisu uczestnika czynności]	374
Rozdział 14. Terminy		375
Art. 122.	[Termin zawity]	375
Art. 123.	[Zasady obliczania terminu]	376
Art. 124.	[Nadanie pisma przed terminem]	377
Art. 124.	[<i>Nadanie pisma przed terminem</i>]	377

Art. 125.	[Niewłaściwe wniesienie pisma]	379
Art. 126.	[Warunki przywrócenia terminu zawitego]	379
Art. 127.	[Wniosek o przywrócenie terminu a wykonanie orzeczenia]	382
Art. 127a.	[Zawieszenie terminu]	383
Art. 127b.	[Obliczanie terminów przy stosowaniu środków przymusu]	384
Art. 127c.	[Dzień trwania środka przymusu]	384
Rozdział 15. Doręczenia		385
Art. 128.	[Forma doręczanych pism]	385
Art. 129.	[Treść wezwania lub zawiadomienia]	386
Art. 130.	[Potwierdzenie odbioru pisma]	387
Art. 130.	<i>[Potwierdzenie odbioru pisma]</i>	387
Art. 131.	[Formy doręczeń]	388
Art. 131a.	<i>[Uznanie za doręczone pisma doręczanego na adres do doręczeń elektronicznych w wypadku braku dowodu otrzymania]</i>	389
Art. 132.	[Doręczenie do rąk adresata, dorosłego domownika, za pomocą faksu lub na adres skrzynki pocztowej]	390
Art. 133.	[Doręczenie zastępcze]	393
Art. 133a.	[Doręczenie przez umieszczenie treści w portalu informacyjnym] ...	396
Art. 134.	[Miejsca doręczeń]	398
Art. 135.	[Zawiadomienie prokuratora wokandą]	400
Art. 136.	[Odmowa przyjęcia pisma, odmowa pokwitowania]	401
Art. 137.	[Wezwanie w wypadkach niecierpiących zwłoki]	401
Art. 138.	[Doręczenie osobie przebywającej za granicą]	403
Art. 138.	<i>[Doręczenie osobie przebywającej za granicą]</i>	403
Art. 139.	[Uznanie pisma za doręczone]	404
Art. 140.	[Obowiązek doręczeń reprezentantom stron]	406
Art. 140.	<i>[Obowiązek doręczeń reprezentantom stron]</i>	406
Art. 141.	[Delegacja ustawowa – szczegółowy tryb i sposób doręczania pism organów procesowych]	407
Art. 141.	<i>[Delegacja ustawowa – szczegółowy tryb i sposób doręczania pism organów procesowych]</i>	407
Art. 142.	[Doręczenie przez przyznanie]	408
Rozdział 16. Protokoły		408
Art. 143.	[Czynności protokolowane]	408
Art. 144.	[Protokolant]	411
Art. 145.	[Stenogram]	412
Art. 146.	[Wyłączenie protokolanta i stenografa]	412
Art. 147.	[Rejestracja obrazu lub dźwięku]	413
Art. 148.	[Elementy protokołu]	417
Art. 148a.	[Umieszczanie w protokole danych o miejscu zamieszkania i pracy pokrzywdzonych i świadków]	419
Art. 149.	[Podpisanie protokołu rozprawy lub posiedzenia, stenogramu]	422
Art. 150.	[Podpisanie protokołu innych czynności, zarzuty do protokołu]	423
Art. 151.	[Skreślenia, poprawki, uzupełnienia, uzupełnienie podpisu]	424
Art. 152.	[Wniosek o sprostowanie protokołu rozprawy, posiedzenia]	425
Art. 153.	[Tryb sprostowania protokołu]	426
Art. 154.	[Sprostowanie omyłek pisarskich i rachunkowych]	427
Art. 155.	[Obowiązek zawiadomienia stron o sprostowaniu]	428

Rozdział 17. Przeglądanie akt i sporządzanie odpisów	429
Art. 156. [Przeglądanie akt sprawy, czynienie odpisów i kserokopii]	429
Art. 156a. [Udostępnianie danych lub oryginałów dokumentów]	434
Art. 157. [Odpisy orzeczeń i protokołów]	435
Art. 158. [Przeglądanie akt sądowych przez prokuratora]	436
Art. 159. [Udostępnienie akt – zażalenie]	437
Rozdział 18. Odtworzenie zaginionych lub zniszczonych akt	438
Art. 160. [Odtworzenie akt – właściwość]	438
Art. 161. [Częściowe odtworzenie akt]	440
Art. 162. [Obowiązki i prawa stron]	441
Art. 163. [Powszechny obowiązek przedstawienia dokumentów]	441
Art. 164. [Odtworzenie akt – dowody]	442
Art. 165. [Treść postanowienia]	443
Art. 166. [Powtórzenie czynności]	444
Dział V. Dowody	445
Rozdział 19. Przepisy ogólne	445
Art. 167. [Inicjatywa dowodowa]	445
Art. 168. [Fakty notoryjne, fakty znane urzędowo]	448
Art. 168a. [Dopuszczenie dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa karnego]	449
Art. 168b. [Dowody popełnienia przestępstwa innego niż objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej]	453
Art. 169. [Wniosek dowodowy – treść]	454
Art. 170. [Przesłanki oddalenia wniosku dowodowego, forma, konsekwencje]	457
Art. 171. [Zasady przeprowadzania przesłuchania]	462
Art. 172. [Dopuszczalność konfrontacji]	472
Art. 173. [Okazanie]	474
Art. 174. [Niedopuszczalność zastępowania wyjaśnień lub zeznań]	477
Rozdział 20. Wyjaśnienia oskarżonego	479
Art. 175. [Prawo do składania lub do odmowy składania wyjaśnień]	479
Art. 176. [Składanie wyjaśnień na piśmie]	482
Rozdział 21. Świadkowie	483
Art. 177. [Obowiązek złożenia zeznań. Miejsce przesłuchania]	483
Art. 178. [Tajemnica obrończa, tajemnica spowiedzi]	486
Art. 178a. [Zakaz przesłuchiwanie mediatora]	488
Art. 179. [Tajemnica państwowa]	489
Art. 180. [Tajemnica zawodowa i służbowa]	491
Art. 181. [Wyłączenie jawności podczas przesłuchania]	495
Art. 182. [Prawo odmowy zeznań]	496
Art. 183. [Prawo do odmowy udzielenia odpowiedzi na pytanie]	498
Art. 184. [Świadek anonimowy, przesłanki, sposób ustanowienia, przesłuchanie]	499
Art. 185. [Zwolnienie z obowiązku zeznawania]	503
Art. 185a. [Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego]	504
Art. 185b. [Przesłuchanie małoletniego świadka]	505

Art. 185c.	[Przestępstwa określone w art. 197–199 k.k. – zawiadomienie o przestępstwie, przesłuchanie pokrzywdzonego]	505
Art. 185d.	(uchylony)	505
Art. 185e.	[Przesłuchanie świadka z zaburzeniami]	506
Art. 185f.	[Miejsce i sposób przeprowadzenia przesłuchania w trybie art. 185a–185c i art. 185e]	506
Art. 186.	[Odmowa złożenia zeznań – termin, skutek]	512
Art. 187.	[Przyrzeczenie – organ uprawniony do odbioru]	513
Art. 188.	[Przyrzeczenie – forma]	514
Art. 189.	[Zwolnienie od przyrzeczenia]	514
Art. 190.	[Pouczenie przed przesłuchaniem]	515
Art. 191.	[Rozpoczęcie przesłuchania świadka]	516
Art. 192.	[Badanie pokrzywdzonego, świadka]	517
Art. 192a.	[Badania eliminacyjne; badania poligraficzne (wariografem)]	518
Rozdział 22.	Biegli, tłumacze, specjaliści	520
Art. 193.	[Opinia – przesłanki, rodzaje]	520
Art. 194.	[Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego]	522
Art. 195.	[Biegły stały, biegły <i>ad hoc</i>]	524
Art. 196.	[Wyłączenie biegłego]	525
Art. 197.	[Przyrzeczenie]	527
Art. 198.	[Dostęp biegłego do akt, obecność organu przy badaniach]	528
Art. 199.	[Tajemnica biegłego, tajemnica udzielającego pomocy medycznej]	530
Art. 199a.	[Zgoda badanego na przeprowadzenie badań poligraficznych (wariografem)]	531
Art. 200.	[Opinia biegłego – forma i treść]	533
Art. 201.	[Opinia uzupełniająca, nowa opinia]	534
Art. 202.	[Opinia o stanie zdrowia psychicznego]	536
Art. 203.	[Obserwacja w zakładzie leczniczym, przesłanka, organ, termin]	540
Art. 204.	[Udział tłumacza]	542
Art. 205.	[Udział specjalistów]	544
Art. 206.	[Pozycja specjalistów]	546
Rozdział 23.	Oględziny. Otwarcie zwłok. Eksperyment procesowy	546
Art. 207.	[Oględziny – rodzaje]	546
Art. 208.	[Oględziny ciała]	548
Art. 209.	[Przeprowadzenie oględzin i otwarcia zwłok]	549
Art. 210.	[Zarządzenie ekshumacji]	551
Art. 211.	[Przeprowadzenie eksperymentu procesowego]	552
Art. 212.	[Łączenie czynności dowodowych]	554
Rozdział 24.	Wywiad środowiskowy i badanie osoby oskarżonego	555
Art. 213.	[Dane osobopoznawcze, dane o karalności]	555
Art. 214.	[Wywiad środowiskowy, przesłanki sporządzenia, organy, treść]	557
Art. 215.	[Badanie lekarskie lub psychologiczne]	560
Art. 216.	[Przesłuchanie przeprowadzających wywiad]	560
Rozdział 25.	Zatrzymanie rzeczy. Przeszukanie	561
Art. 217.	[Zatrzymanie rzeczy, wezwanie do wydania, odebranie, zatwierdzenie]	561
Art. 218.	[Zatrzymanie i kontrola korespondencji]	563
Art. 218a.	[Dane informatyczne i ich zabezpieczenie]	564

Art. 218b.	[Delegacja ustawowa]	566
Art. 219.	[Przeszukanie – cel]	567
Art. 220.	[Przeszukanie – organ uprawniony, zatwierdzenie]	568
Art. 221.	[Godziny przeszukania]	569
Art. 222.	[Przeszukanie pomieszczeń instytucji państwowej, samorządowej, wojska]	570
Art. 223.	[Przeszukanie osoby]	570
Art. 224.	[Sposób przeprowadzenia przeszukania]	571
Art. 225.	[Zatrzymanie dokumentów zawierających tajemnicę]	571
Art. 226.	[Wykorzystanie dokumentów zawierających tajemnicę]	573
Art. 227.	[Dyrektywy przeprowadzania przeszukania]	574
Art. 228.	[Zabezpieczenie odebranych przedmiotów]	575
Art. 229.	[Treść protokołu zatrzymania rzeczy lub przeszukania]	575
Art. 230.	[Zatwierdzenie zatrzymania, zwrot rzeczy]	576
Art. 231.	[Złożenie rzeczy do depozytu sądowego]	578
Art. 232.	[Sprzedaż rzeczy]	579
Art. 232a.	[Przechowywanie przedmiotów niebezpiecznych]	580
Art. 232b.	[Nieodpłatne przekazanie zajętych przedmiotów w stanie zagrożenia epidemicznego lub stanie epidemii]	581
Art. 233.	[Przechowanie środków płatniczych]	582
Art. 234.	[Czynności prawne z udziałem rzeczy zatrzymanych]	583
Art. 235.	[Przeszukanie, zatrzymanie – właściwość organów]	583
Art. 236.	[Zażalenie]	584
Art. 236a.	[Przeszukanie urządzeń zawierających dane informatyczne]	585
Art. 236b.	[Środki na rachunku jako rzeczy lub przedmioty; objęcie środków na rachunku postanowieniem w przedmiocie dowodów rzeczowych]	586
Rozdział 26. Kontrola i utrwalanie rozmów		587
Art. 237.	[Warunki zastosowania, organ, podmioty kontrolowane, odtwarzanie zapisów]	587
Art. 237a.	[Wykorzystanie dowodu uzyskanego w wyniku kontroli]	592
Art. 237b.	[uchylony]	593
Art. 238.	[Maksymalny termin kontroli]	593
Art. 239.	[Ogłoszenie postanowienia, odroczenie]	595
Art. 240.	[Zażalenie]	596
Art. 241.	[Kontrola poczty elektronicznej]	596
Art. 242.	[Delegacja ustawowa]	598
Dział VI. Środki przymusu		599
Rozdział 27. Zatrzymanie		599
Art. 243.	[Ujęcie obywatelskie]	599
Art. 244.	[Zatrzymanie policyjne, pouczenie, protokół]	600
Art. 245.	[Prawa osoby zatrzymanej]	605
Art. 246.	[Zażalenie, zakres kontroli, właściwość sądu]	606
Art. 247.	[Zatrzymanie osoby podejrzanej]	608
Art. 248.	[Dopuszczalny termin zatrzymania]	610
Rozdział 28. Środki zapobiegawcze		612
Art. 249.	[Przesłanki ogólne, posiedzenie, przesłuchanie]	612

Art. 249a.	[Podstawa orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania]	616
Art. 250.	[Właściwość organów; zdalny udział w posiedzeniu w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania]	617
Art. 251.	[Treść postanowienia, uzasadnienie]	621
Art. 252.	[Zażalenie]	623
Art. 253.	[Uchylenie lub zmiana środka zapobiegawczego]	625
Art. 254.	[Wniosek o uchylenie lub zmianę, zażalenie]	627
Art. 255.	[Zawieszenie postępowania a środki zapobiegawcze]	629
Art. 256.	[Nadzór nad środkami]	629
Art. 257.	[Ograniczenie stosowania tymczasowego aresztowania]	630
Art. 258.	[Przesłanki szczególne]	633
Art. 258a.	[Stosowanie środków zapobiegawczych w sytuacji uniemożliwiania lub utrudniania ich wykonywania przez oskarżonego]	637
Art. 259.	[Odstąpienie, wyłączenie tymczasowego aresztowania]	638
Art. 260.	[Wykonanie tymczasowego aresztowania w zakładzie leczniczym] ..	641
Art. 261.	[Obowiązek zawiadomienia o tymczasowym aresztowaniu]	643
Art. 262.	[Piecza nad bliskimi tymczasowo aresztowanego, piecza nad mieniem]	644
Art. 263.	[Czas trwania, przedłużanie tymczasowego aresztowania]	645
Art. 264.	[Obowiązek zwolnienia tymczasowo aresztowanego]	649
Art. 265.	[Data początkowa tymczasowego aresztowania]	651
Art. 266.	[Poręczenie majątkowe – podmiot, przedmiot]	652
Art. 267.	[Prawa poręczyciela]	655
Art. 268.	[Przepadek, ściągnięcie sumy poręczenia]	655
Art. 269.	[Ustanie, cofnięcie poręczenia majątkowego]	656
Art. 270.	[Przepadek poręczenia – organ, posiedzenie]	657
Art. 271.	[Przyjęcie poręczenia społecznego]	659
Art. 272.	[Przyjęcie poręczenia indywidualnego]	660
Art. 273.	[Prawa i obowiązki poręczającego]	660
Art. 274.	[Skutki uchybienia zasadom poręczenia]	661
Art. 275.	[Dozór Policji]	662
Art. 275a.	[Nakaz opuszczenia przez oskarżonego lokalu mieszkalnego; zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego]	665
Art. 276.	[Zawieszenia i zakazy]	667
Art. 276a.	[Środki zapobiegawcze stosowane wobec oskarżonego o przestępstwo popełnione w stosunku do członka personelu medycznego lub osoby przybranej personelowi medycznemu do pomocy]	668
Art. 277.	[Zakaz opuszczania kraju, zatrzymanie paszportu]	672
Rozdział 29. Poszukiwanie oskarżonego i list gończy		673
Art. 278.	[Poszukiwanie oskarżonego]	673
Art. 279.	[Przesłanki wydania listu gończego]	673
Art. 280.	[Treść, rozpowszechnienie]	675
Rozdział 30. List żelazny		676
Art. 281.	[Przesłanki wydania listu żelaznego; postępowanie w sprawie wydania listu żelaznego]	676
Art. 282.	[Warunki listu żelaznego; odwołanie]	677

Art. 283.	[List żelazny i poręczenie majątkowe]	678
Art. 284.	[Zażalenie]	678
Art. 284a.	[Wniosek o wydanie listu żelaznego a rozpoznanie wniosku o tymczasowe aresztowanie]	679
Rozdział 31. Kary porządkowe		679
Art. 285.	[Kara pieniężna, zatrzymanie, przymusowe doprowadzenie]	679
Art. 286.	[Uchylenie procesowej kary porządkowej, usprawiedliwienie]	681
Art. 287.	[Aresztowanie]	681
Art. 288.	[Procesowe kary porządkowe wobec żołnierza]	683
Art. 289.	[Obciążenie kosztami postępowania]	684
Art. 290.	[Właściwość organów w zakresie procesowych kar porządkowych, zażalenie]	684
Rozdział 32. Zabezpieczenie majątkowe		685
Art. 291.	[Podstawy dokonania zabezpieczenia]	685
Art. 292.	[Sposób wykonania zabezpieczenia]	688
Art. 292a.	[Zabezpieczenie przez ustanowienie przymusowego zarządu przedsiębiorstwa]	689
Art. 292b.	[Przymusowy zarząd przedsiębiorstwa podmiotu zbiorowego]	691
Art. 293.	[Właściwość organów, zażalenie]	691
Art. 294.	[Czas trwania zabezpieczenia]	693
Art. 295.	[Mienie ruchome osoby podejrzanej – zajęcie]	694
Art. 296.	(uchylony)	695
Dział VII. Postępowanie przygotowawcze		696
Rozdział 33. Przepisy ogólne		696
Art. 297.	[Cel i zakres]	696
Art. 298.	[Właściwość organów]	704
Art. 299.	[Strony postępowania przygotowawczego]	711
Art. 299a.	[Obecność osoby wskazanej przez pokrzywdzonego]	714
Art. 299b.	[Obecność przedstawiciela ustawowego oskarżonego lub osoby wskazanej przez oskarżonego]	716
Art. 300.	[Podejrzany – obowiązek pouczenia]	717
Art. 300a.	<i>[Odebranie oświadczenia w przedmiocie zgody na dokonywanie doręczeń na adres do doręczeń elektronicznych]</i>	720
Art. 301.	[Przesłuchanie w obecności obrońcy]	721
Art. 302.	[Zażalenie]	723
Art. 302a.	<i>[Zamieszczenie kopii innych pism w systemie teleinformatycznym]</i> ..	724
Rozdział 34. Wszczęcie śledztwa		724
Art. 303.	[Wszczęcie śledztwa]	724
Art. 304.	[Obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa]	729
Art. 304a.	[Protokół z przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie]	733
Art. 304b.	[Potwierdzenie złożenia zawiadomienia o przestępstwie]	734
Art. 305.	[Wszczęcie, odmowa wszczęcia, umorzenie śledztwa]	735
Art. 306.	[Zażalenie na odmowę wszczęcia lub umorzenie śledztwa]	738
Art. 307.	[Postępowanie sprawdzające – przesłanki, termin, zakres]	743
Art. 308.	[Postępowanie w niezbędnym zakresie – przesłanki, termin, zakres]	746

Rozdział 35. Przebieg śledztwa	749
Art. 309. [Śledztwo – właściwość]	749
Art. 310. [Terminy ukończenia, przedłużenie]	753
Art. 311. [Organy prowadzące śledztwo]	755
Art. 312. [Inne organy uprawnione]	758
Art. 313. [Postanowienie o przedstawieniu zarzutów]	759
Art. 314. [Uzupełnienie lub zmiana zarzutów]	766
Art. 315. [Uprawnienia dowodowe stron]	768
Art. 315a. [Odstąpienie od przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka]	769
Art. 316. [Udział stron przy czynnościach dowodowych niepowtarzalnych]	770
Art. 317. [Udział stron przy innych czynnościach dowodowych]	772
Art. 318. [Dowód z opinii biegłego]	773
Art. 319–320. (uchylone)	775
Rozdział 36. Zamknięcie śledztwa	775
Art. 321. [Zamknięcie śledztwa, zaznajomienie z materiałami]	775
Art. 322. [Umorzenie śledztwa]	779
Art. 323. [Rozstrzygnięcie w przedmiocie dowodów rzeczowych]	785
Art. 324. [Umorzenie w przypadku nieczytalności sprawcy]	788
Art. 325. [Zawieszenie śledztwa]	791
Rozdział 36a. Dochodzenie	792
Art. 325a. [Organy; odpowiednie stosowanie przepisów o śledztwie]	792
Art. 325b. [Pozytywne przesłanki dochodzenia]	793
Art. 325c. (uchylony)	795
Art. 325d. [Delegacja ustawowa]	795
Art. 325e. [Wszczęcie, odmowa wszczęcia, umorzenie, zawieszenie dochodzenia, zażalenie]	796
Art. 325f. [Umorzenie rejestrowe]	801
Art. 325g. [Przedstawienie zarzutów, zamknięcie dochodzenia]	802
Art. 325h. [Zakres dochodzenia, protokół ograniczony]	804
Art. 325i. [Ukończenie dochodzenia; termin]	805
Rozdział 37. Nadzór prokuratora nad postępowaniem przygotowawczym	807
Art. 326. [Zakres nadzoru, uprawnienia prokuratora]	807
Art. 327. [Podjęcie na nowo, wznowienie postępowania przygotowawczego]	811
Art. 328. [Uchylenie postanowienia o umorzeniu przez Prokuratora Generalnego]	819
Rozdział 38. Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym	822
Art. 329. [Sąd; właściwość, skład]	822
Art. 330. [Subsydiarny akt oskarżenia – tryb postępowania]	825
Rozdział 39. Akt oskarżenia	829
Art. 331. [Termin sporządzenia i wniesienia do sądu]	829
Art. 332. [Treść]	831
Art. 333. [Załączniki i elementy dodatkowe]	836
Art. 334. [Czynności związane z wysłaniem do sądu]	839
Art. 335. [Skazanie bez rozprawy – wnioszek]	841
Art. 336. [Warunkowe umorzenie postępowania – wnioszek]	847

Dział VIII. Postępowanie przed sądem pierwszej instancji	850
Rozdział 40. Wstępna kontrola oskarżenia	850
Art. 337. [Formalna kontrola aktu oskarżenia]	850
Art. 337a. [Informowanie pokrzywdzonego o zarzutach oskarżenia]	855
Art. 338. [Doręczenie aktu oskarżenia i jego następstwa]	857
Art. 338a. [Wniosek oskarżonego o wydanie wyroku skazującego]	861
Art. 338b. [Złożenie żądania wyznaczenia obrońcy z urzędu]	863
Art. 339. [Wyznaczenie posiedzenia; merytoryczna kontrola aktu oskarżenia]	865
Art. 340. [Umorzenie postępowania]	873
Art. 341. [Warunkowe umorzenie postępowania – posiedzenie]	877
Art. 342. [Warunkowe umorzenie postępowania – wyrok]	881
Art. 343. [Skazanie bez rozprawy – posiedzenie, wyrok, możliwość łagodzenia kary]	883
Art. 343a. [Rozpatrzenie wniosku o wydanie wyroku skazującego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego]	889
Art. 343b. [Wydanie postanowień o nieuwzględnieniu wniosków o skazanie bez rozprawy, warunkowe umorzenie postępowania lub o wydanie wyroku skazującego bez przeprowadzenia postępowania dowodowego]	891
Art. 344. [Tymczasowe aresztowanie]	892
Art. 344a. [Przekazanie sprawy prokuratorowi w celu uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia]	895
Art. 344b. [Złożenie aktu oskarżenia po uzupełnieniu śledztwa lub dochodzenia]	902
Art. 345–346. (uchylone)	904
Art. 347. [Niezwiązanie sądu oceną sprawy]	904
Rozdział 41. Przygotowanie do rozprawy głównej	905
Art. 348. [Termin wyznaczenia rozprawy]	905
Art. 349. [Posiedzenie wstępne]	906
Art. 350. [Wyznaczenie rozprawy – treść zarządzenia]	910
Art. 350a. [Zaniechanie wezwania świadków na rozprawę]	911
Art. 351. (uchylony)	912
Art. 352. [Dopuszczenie dowodów]	912
Art. 353. [Zawiadomienie o rozprawie – termin]	912
Art. 354. [Umorzenie postępowania z powodu nieczytalności sprawcy]	914
Art. 354a. [Wysłuchanie przed orzeczeniem środka zabezpieczającego]	915
Rozdział 42. Jawność rozprawy głównej	917
Art. 355. [Zasada jawności rozprawy]	917
Art. 356. [Publiczność – zasady obecności]	917
Art. 357. [Sprawozdawczość radiowo-telewizyjna]	919
Art. 358. [Nagrywanie przebiegu rozprawy przez stronę]	922
Art. 359. [Wyłączenie jawności z mocy prawa]	922
Art. 360. [Wyłączenie jawności z urzędu i na żądanie strony]	923
Art. 361. [Udział osób w rozprawie niejawnej]	925
Art. 362. [Tajemnica rozprawy niejawnej]	926
Art. 363. [Rozpoznanie wniosku o wyłączenie jawności]	927
Art. 364. [Zasada jawności wyroku]	927

Rozdział 43. Przepisy ogólne o rozprawie głównej	928
Art. 365. [Zasada ustności rozprawy]	928
Art. 366. [Kierownicza rola przewodniczącego]	929
Art. 367. [Prawo stron do wypowiedzi]	930
Art. 367a. (uchylony)	930
Art. 368. [Rozstrzyganie odnośnie do wniosku dowodowego]	930
Art. 368a. [Niezwłoczne rozpoznanie wniosku o umorzenie postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 9]	932
Art. 369. [Przeprowadzanie dowodów – kolejność]	933
Art. 370. [Sposób przesłuchania, kolejność zadawania pytań]	934
Art. 371. [Separacja świadków]	935
Art. 372. [Rola przewodniczącego w zakresie utrzymania spokoju]	936
Art. 373. [Odwołanie od zarządzeń przewodniczącego]	937
Art. 374. [Obecność oskarżonego na rozprawie; zdalny udział w rozprawie]	938
Art. 375. [Usunięcie oskarżonego z sali rozpraw]	941
Art. 376. [Prowadzenie rozprawy pod nieobecność oskarżonego]	942
Art. 377. [Prowadzenie rozprawy pod nieobecność oskarżonego z jego winy]	944
Art. 378. [Wypowiedzenie stosunku obrończego]	946
Art. 378a. [Przeprowadzenie postępowania dowodowego podczas nieobecności oskarżonego lub obrońcy; uzupełniające przeprowadzenie dowodu]	948
Art. 379. [Szacunek dla sądu]	951
Art. 380. [Odpowiednie stosowanie przepisów do osoby niepełnoletniej]	951
Rozdział 44. Rozpoczęcie rozprawy głównej	952
Art. 381. [Rozpoczęcie rozprawy]	952
Art. 382. [Nieusprawiedliwione niestawiennictwo oskarżonego]	952
Art. 383. (uchylony)	953
Art. 384. [Obecność na sali pokrzywdzonego, świadków, biegłych]	953
Rozdział 45. Przewód sądowy	955
Art. 385. [Zwięzłe przedstawienie zarzutów oskarżenia]	955
Art. 386. [Przesłuchanie oskarżonego]	956
Art. 387. [Dobrowolne poddanie się karze]	957
Art. 388. [Częściowe postępowanie dowodowe]	961
Art. 389. [Warunki odczytania protokołów wyjaśnień]	962
Art. 390. [Obecność oskarżonego przy czynnościach postępowania dowodowego]	964
Art. 391. [Warunki odczytania protokołów zeznań]	969
Art. 392. [Odczytanie protokołów przesłuchań]	972
Art. 393. [Odczytanie dokumentów urzędowych i prywatnych]	973
Art. 393a. [Odtwarzanie nagrań]	975
Art. 394. [Uznanie za ujawnione]	976
Art. 394a. [Sprowadzenie na salę rozpraw i udostępnienie dowodów rzeczowych]	977
Art. 395. [Dowody rzeczowe na rozprawie]	977
Art. 396. [Pomoc prawna w przeprowadzeniu dowodu]	978

Art. 396a.	[Przerwanie lub odroczenie rozprawy w celu zebrania dodatkowych dowodów przez oskarżyciela publicznego]	981
Art. 397.	(uchylony)	983
Art. 398.	[Rozszerzenie zarzutów oskarżenia]	983
Art. 399.	[Zmiana kwalifikacji prawnej czynu]	985
Art. 400.	[Ocena czynu jako wykroczenia]	986
Art. 401.	[Przerwa]	987
Art. 402.	[Prowadzenie rozprawy po przerwie]	988
Art. 403.	[Orzekanie w czasie przerwy]	992
Art. 404.	[Odroczenie]	993
Art. 404a.	(uchylony)	994
Art. 404b.	[Przerwa w rozprawie albo odroczenie na czas niezbędny do zapoznania się przez nowego członka składu orzekającego z dotychczasowym przebiegiem postępowania]	994
Art. 404c.	[Narada wstępna; wyrok częściowy]	997
Art. 405.	[Zamykanie przewodu sądowego]	1007
Rozdział 46. Głosy końcowe		1009
Art. 406.	[Głosy stron – kolejność]	1009
Art. 407.	(uchylony)	1012
Rozdział 47. Wyrokowanie		1012
Art. 408.	[Narada]	1012
Art. 409.	[Potrzeba wznowienia przewodu sądowego]	1012
Art. 410.	[Podstawa faktyczna wyrokowania]	1014
Art. 411.	[Odroczenie wydania wyroku]	1015
Art. 412.	[Pisemna forma wyroku]	1017
Art. 413.	[Treść]	1017
Art. 414.	[Wyrok uniewinniający, umarzający, warunkowo umarzający]	1020
Art. 415.	[Rozstrzygnięcia w przedmiocie nawiązki, naprawienia szkody lub zadośćuczynienia – klauzula antykumulacyjna]	1022
Art. 415a.	[Rozpatrzenie wniosku o zobowiązanie do zwrotu korzyści albo jej równowartości lub orzeczenie przepadku świadczenia albo jego równowartości]	1023
Art. 416.	(uchylony)	1024
Art. 417.	[Tymczasowe aresztowanie – zaliczenie na poczet kary]	1024
Art. 418.	[Ogłoszenie wyroku, ustne uzasadnienie]	1026
Art. 418a.	[Upublicznienie wyroku wydanego poza rozprawą]	1029
Art. 419.	[Nieobecność stron przy ogłoszeniu]	1031
Art. 420.	[Postanowienie uzupełniające]	1031
Art. 421.	[Roszczenia do przedmiotów objętych przepadkiem]	1033
Art. 422.	[Wniosek o sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku]	1034
Art. 423.	[Pisemne uzasadnienie wyroku]	1037
Art. 424.	[Elementy uzasadnienia]	1040
Dział IX. Postępowanie odwoławcze		1044
Rozdział 48. Przepisy ogólne		1044
Art. 425.	[Podmioty uprawnione, zakres, <i>gravamen</i>]	1044
Art. 426.	[Zaskarżanie orzeczeń wydanych w postępowaniu odwoławczym]	1053

Art. 427.	[Elementy środka odwoławczego]	1063
Art. 428.	[Wniesienie środka odwoławczego]	1077
Art. 429.	[Odmowa przyjęcia środka odwoławczego]	1080
Art. 430.	[Pozostawienie bez rozpoznania środka odwoławczego]	1085
Art. 431.	[Cofnięcie środka odwoławczego]	1089
Art. 432.	[Obowiązek rozpoznania cofniętego środka odwoławczego]	1093
Art. 433.	[Granice rozpoznania środka odwoławczego]	1094
Art. 434.	[Zakaz <i>reformationis in peius</i>]	1099
Art. 435.	[Orzekanie na rzecz współoskarżonych]	1110
Art. 436.	[Ograniczenie zakresu rozpoznania]	1113
Art. 437.	[Rodzaje rozstrzygnięć sądu odwoławczego]	1115
Art. 438.	[Względne przyczyny odwoławcze]	1124
Art. 439.	[Bezwzględne przyczyny odwoławcze]	1139
Art. 439a.	[Wykroczenie]	1153
Art. 440.	[Rażąca niesprawiedliwość orzeczenia]	1154
Art. 441.	[Przedstawienie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu]	1160
Art. 442.	[Postępowanie ponowne po uchyleniu orzeczenia]	1163
Art. 443.	[Zakaz <i>reformationis in peius</i> w postępowaniu ponownym]	1166
Art. 443a.	[Zaskarżenie uzasadnienia orzeczenia]	1169
Rozdział 49. Apelacja		1171
Art. 444.	[Podmioty uprawnione]	1171
Art. 445.	[Termin do wniesienia apelacji]	1173
Art. 446.	[Osoby sporządzające apelację; odpisy apelacji]	1177
Art. 447.	[Zakres zaskarżenia]	1182
Art. 448.	[Postępowanie międzyinstancyjne]	1188
Art. 449.	[Rozpoznanie apelacji]	1191
Art. 449a.	[Uzupełnienie uzasadnienia wyroku]	1196
Art. 450.	[Zasady udziału stron w rozprawie]	1204
Art. 451.	[Zasady udziału w rozprawie oskarżonego pozbawionego wolności]	1209
Art. 452.	[Postępowanie dowodowe przed sądem odwoławczym]	1216
Art. 453.	[Przebieg rozprawy odwoławczej]	1223
Art. 454.	[Reguły <i>ne peius</i>]	1228
Art. 455.	[Poprawienie błędnej kwalifikacji prawnej]	1234
Art. 455a.	[Zakaz uchylenia wyroku]	1236
Art. 456.	[Forma rozstrzygnięcia sądu odwoławczego]	1239
Art. 457.	[Sporządzenie pisemnego uzasadnienia wyroku]	1241
Art. 458.	[Odpowiednie stosowanie przepisów dotyczących pierwszej instancji]	1249
Rozdział 50. Zażalenie i sprzeciw		1250
Art. 459.	[Postanowienia podlegające zaskarżeniu]	1250
Art. 460.	[Termin wniesienia]	1254
Art. 461.	[Odpisy, zawiadomienie osób, których dotyczy postanowienie]	1258
Art. 462.	[Względna suspensywność zażalenia]	1261
Art. 463.	[Względna dewolutywność zażalenia]	1264
Art. 464.	[Zasady udziału stron w posiedzeniu]	1270
Art. 465.	[Zażalenia na postanowienia organów postępowania przygotowawczego]	1274

Art. 466.	[Zażalenia na zarządzenia]	1278
Art. 467.	[Zażalenia na czynności lub zaniechanie czynności]	1279
Dział X. Postępowania szczególne		1282
Rozdział 51. (uchylony)		1282
Art. 468–484. (uchylone)		1282
Rozdział 52. Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego		1282
Art. 485.	[Uzupełniające stosowanie przepisów o postępowaniu zwyczajnym]	1282
Art. 486.	(uchylony)	1282
Art. 487.	[Minimalne elementy aktu oskarżenia]	1282
Art. 488.	[Rola Policji w sprawach prywatnoskargowych]	1284
Art. 489.	[Posiedzenie pojednawcze, postępowanie mediacyjne]	1286
Art. 490.	[Posiedzenie pojednawcze – przebieg, protokół]	1287
Art. 491.	[Posiedzenie pojednawcze – skutki niestawiennictwa stron]	1288
Art. 492.	[Pojednanie – skutki]	1289
Art. 493.	[Pojednanie – zakres]	1291
Art. 494.	[Uгода stron w zakresie roszczeń cywilnych]	1292
Art. 495.	[Przekazanie sprawy na rozprawę]	1292
Art. 496.	[Skutki odstąpienia od oskarżenia]	1293
Art. 497.	[Oskarżenie wzajemne, pozycja procesowa stron]	1295
Art. 498.	[Udział prokuratora a oskarżenie wzajemne]	1296
Art. 499.	[Odpowiednie stosowanie przepisów o pojednaniu]	1297
Rozdział 53. Postępowanie nakazowe		1297
Art. 500.	[Wyrok nakazowy – przesłanki, posiedzenie, odpowiednie stosowanie przepisów]	1297
Art. 501.	[Negatywne przesłanki]	1299
Art. 502.	[Maksymalna kara]	1299
Art. 503.	(uchylony)	1300
Art. 504.	[Treść]	1300
Art. 505.	[Doręczenie wyroku nakazowego; pouczenia]	1301
Art. 506.	[Sprzeciw, tryb i skutki wniesienia]	1303
Art. 507.	[Prawomocność wyroku nakazowego]	1305
Rozdział 54. (uchylony)		1306
Art. 508–517. (uchylone)		1306
Rozdział 54a. Postępowanie przyspieszone		1306
Art. 517a.	[Uzupełniające stosowanie przepisów o postępowaniu zwyczajnym]	1306
Art. 517b.	[Przesłanki; zakres dochodzenia; odstąpienie od przymusowego doprowadzenia]	1306
Art. 517c.	[Ograniczenie dochodzenia; pouczenie podejrzanego o jego uprawnieniach]	1311
Art. 517d.	[Wniosek o rozpoznanie sprawy]	1312
Art. 517e.	[Doręczenie odpisu wniosku o rozpoznanie sprawy]	1315
Art. 517ea.	[Ustność rozprawy]	1317
Art. 517f.	[Przerwy w postępowaniu przyspieszonym]	1318
Art. 517g.	[Przekazanie sprawy prokuratorowi; środki zapobiegawcze]	1319
Art. 517ga.	[Wyłączenie trybu określonego w art. 517b § 2a]	1321

Art. 517h.	[Termin złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia; termin sporządzenia uzasadnienia; termin przekazania apelacji sądowi odwoławczemu]	1321
Art. 517i.	[Przekazanie sprawy do postępowania przygotowawczego]	1323
Art. 517j.	[Dyżury adwokackie – delegacja ustawowa]	1323
Dział XI. Nadzwyczajne środki zaskarżenia		1325
Rozdział 55. Kasacja		1325
Art. 518.	[Stosowanie przepisów o postępowaniu odwoławczym]	1325
Art. 519.	[Orzeczenia podlegające zaskarżeniu]	1326
Art. 520.	[Uprawnienia stron do wniesienia kasacji]	1328
Art. 521.	[Kasacja nadzwyczajna, podmioty uprawnione, rodzaj orzeczeń]	1331
Art. 522.	[Liczba kasacji]	1334
Art. 523.	[Podstawy kasacyjne, ograniczenia we wnoszeniu kasacji]	1335
Art. 524.	[Termin wniesienia kasacji, ograniczenie uwzględnienia kasacji]	1345
Art. 525.	[Wniesienie kasacji – właściwość sądu]	1350
Art. 526.	[Wyjaśnienie podstaw kasacji; osoby uprawnione do sporządzenia kasacji]	1351
Art. 527.	[Opłata sądowa od kasacji]	1357
Art. 528.	[Wyłączenie zażalenia]	1361
Art. 529.	[Rozpoznanie kasacji na korzyść oskarżonego]	1362
Art. 530.	[Odmowa przyjęcia kasacji, odpowiedź na kasację]	1365
Art. 531.	[Pozostawienie kasacji bez rozpoznania]	1371
Art. 532.	[Względna suspensywność kasacji]	1373
Art. 533.	[Środki zapobiegawcze]	1375
Art. 534.	[Skład Sądu]	1376
Art. 535.	[Orzekanie na rozprawie, posiedzeniu, oczywista bezzasadność lub zasadność kasacji]	1377
Art. 536.	[Granice rozpoznania kasacji]	1383
Art. 537.	[Orzeczenia]	1386
Art. 537a.	[Wyłączenie możliwości uchylenia wyroku ze względu na braki w jego uzasadnieniu]	1389
Art. 538.	[Skutek uchylenia wyroku]	1390
Art. 539.	[Niedopuszczalność superkasacji]	1392
Rozdział 55a. Skarga na wyrok sądu odwoławczego		1392
Art. 539a.	[Podstawy skargi do Sądu Najwyższego]	1392
Art. 539b.	[Termin wniesienia skargi. Wstrzymanie wykonania wyroku]	1407
Art. 539c.	[Odpisy skargi]	1409
Art. 539d.	[Orzeczenie Sądu Najwyższego w przedmiocie środka zapobiegawczego]	1411
Art. 539e.	[Rozpoznanie skargi]	1412
Art. 539f.	[Przepisy stosowane do skargi do Sądu Najwyższego]	1414
Rozdział 56. Wznowienie postępowania		1416
Art. 540.	[Podstawy: przestępstwo, nowe fakty lub dowody, orzeczenie TK, orzeczenie organu międzynarodowego]	1416
Art. 540a.	[Podstawy: mały świadek koronny, umorzenie absorpcyjne]	1425
Art. 540b.	[Podstawy: rozpoznanie sprawy pod nieobecność oskarżonego, nienależyte pouczenie]	1426

Art. 541.	[Ustalenie przestępstwa będącego podstawą wznowienia]	1429
Art. 542.	[Osoby uprawnione do złożenia wniosku; wznowienie z urzędu: podstawy, termin]	1430
Art. 543.	(uchylony)	1434
Art. 544.	[Właściwość sądu, skład, posiedzenie]	1434
Art. 545.	[Odpowiednie stosowanie przepisów; osoby uprawnione do sporządzenia wniosku o wznowienie postępowania]	1435
Art. 546.	[Czynności sprawdzające]	1443
Art. 547.	[Rodzaje orzeczeń, dopuszczalność ich zaskarżenia]	1444
Art. 548.	[Postępowanie po wznowieniu w razie śmierci oskarżonego]	1448
Dział XII. Postępowanie po uprawomocnieniu się orzeczenia		1450
Rozdział 57. Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego		1450
Art. 549.	[Inicjowanie postępowania]	1450
Art. 550.	[Właściwość sądu, udział w posiedzeniu, zaskarżenie postanowienia]	1451
Art. 551.	[Postępowanie po podjęciu]	1453
Rozdział 58. Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie		1454
Art. 552.	[Podstawy żądania odszkodowania]	1454
Art. 552a–552b.	(uchylone)	1464
Art. 553.	[Samooskarżenie lub przyczynienie się do niesłusznego orzeczenia]	1464
Art. 553a.	[Zaliczenie oskarżonemu okresu niesłusznego stosowania kar, środków karnych, środków zabezpieczających lub środków przymusu]	1466
Art. 554.	[Właściwość i skład sądu; rozprawa]	1466
Art. 555.	[Terminy przedawnienia]	1472
Art. 556.	[Śmierć oskarżonego – uprawnieni do odszkodowania]	1474
Art. 557.	[Roszczenia regresowe Skarbu Państwa]	1477
Art. 558.	[Uzupełniające stosowanie przepisów k.p.c.]	1478
Art. 559.	(uchylony)	1479
Rozdział 59. Ułaskawienie		1480
Art. 560.	[Podmioty uprawnione do złożenia prośby]	1480
Art. 561.	[Właściwy sąd, termin sporządzenia opinii]	1483
Art. 562.	[Skład sądu]	1484
Art. 563.	[Okoliczności uwzględniane przez sąd]	1484
Art. 564.	[Opinia sądu drugiej instancji, przekazanie akt Prokuratorowi Generalnemu]	1486
Art. 565.	[Przedstawienie akt Prezydentowi]	1487
Art. 566.	[Ponowienie prośby o ułaskawienie]	1488
Art. 567.	[Wszczęcie postępowania o ułaskawienie z urzędu]	1489
Art. 568.	[Wstrzymanie wykonania kary, przerwa]	1490
Rozdział 60. Orzekanie kary łącznej		1491
Art. 568a.	[Orzeczenie kary łącznej]	1491
Art. 569.	[Właściwość sądu]	1494
Art. 570.	[Inicjowanie postępowania]	1495
Art. 571.	[Zebranie danych i opinii]	1497

Art. 572.	[Orzeczenia sądu]	1498
Art. 573.	[Rozprawa, udział oskarżonego]	1500
Art. 574.	[Odpowiednie stosowanie przepisów]	1501
Art. 575.	[Wydanie nowego wyroku łącznego]	1503
Art. 576.	[Skutek wyroku łącznego]	1505
Art. 577.	[Treść wyroku łącznego]	1506
Dział XIII. Postępowanie w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych		1508
Rozdział 61. Immunitety osób należących do przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych		1508
Art. 578.	[Immunitet dyplomatyczny]	1508
Art. 579.	[Immunitet konsularny]	1511
Art. 580.	[Zrzeczenie się immunitetu]	1512
Art. 581.	[Świadek, biegły, tłumacz z immunitetem dyplomatycznym]	1513
Art. 582.	[Świadek, biegły, tłumacz z immunitetem konsularnym]	1514
Art. 583.	[Przeszukanie pomieszczeń dyplomatycznych, konsularnych]	1515
Art. 584.	[Immunitet a obywatelstwo polskie]	1515
Rozdział 62. Pomoc prawna i doręczenia w sprawach karnych		1516
Art. 585.	[Zakres pomocy prawnej]	1516
Art. 586.	[Doręczenie, przesłuchanie, przeszukanie za granicą]	1518
Art. 587.	[Odczytanie protokołów czynności dowodowych dokonanych za granicą]	1520
Art. 588.	[Udzielenie, odmowa udzielenia pomocy prawnej]	1521
Art. 589.	[Quasi-list żelazny]	1523
Art. 589a.	[Udział w czynności procesowej osoby pozbawionej wolności za granicą]	1524
Art. 589b.	[Wspólny zespół śledczy – podstawy, tryb powołania]	1525
Art. 589c.	[„Zespół polski” – podstawy, skład, funkcjonariusze delegowani] ...	1526
Art. 589d.	[Delegowanie polskiego prokuratora do zespołu innego państwa] ..	1528
Art. 589e.	[Wykorzystanie informacji uzyskanych przez członka zespołu]	1528
Art. 589f.	[Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez członka zespołu]	1529
Rozdział 62a. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie postanowienia o zatrzymaniu dowodów lub mającego na celu zabezpieczenie mienia		1530
Art. 589g.	[Zatrzymanie i zabezpieczenie dowodów lub mienia za granicą – podstawy, właściwość, tryb]	1530
Art. 589h.	[Zwrot dowodów]	1532
Art. 589i.	[Uchylenie postanowienia o zatrzymaniu lub zabezpieczeniu]	1533
Art. 589j.	[Zażalenie]	1533
Art. 589k.	[Zwrot odszkodowania wypłaconego przez państwo wykonania zatrzymania lub zabezpieczenia]	1534
Art. 589ka.	[Stosowanie przepisów w przypadku państw członkowskich UE, w których nie ma zastosowania europejski nakaz dochodzeniowy]	1534

Rozdział 62b. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie orzeczenia o zatrzymaniu dowodów lub mającego na celu zabezpieczenie mienia	1534
Art. 589l. [Wykonanie zagranicznego orzeczenia o zatrzymaniu lub zabezpieczeniu dowodu lub mienia]	1534
Art. 589m. [Odmowa wykonania zatrzymania dowodów lub zajęcia mienia]	1536
Art. 589n. [Rozstrzygnięcie w przedmiocie wykonania orzeczenia]	1537
Art. 589o. [Wstrzymanie wykonania zatrzymania dowodów lub zajęcia mienia]	1538
Art. 589p. [Zawiadomienie właściwych organów państwa wnioskującego]	1539
Art. 589r. [Zastosowanie szczególnego trybu postępowania]	1540
Art. 589s. [Termin zatrzymania dowodów lub zajęcia mienia, zwolnienie przedmiotów]	1540
Art. 589t. (uchylony)	1542
Art. 589u. [Roszczenie regresowe Skarbu Państwa]	1542
Art. 589v. [Stosowanie przepisów w przypadku państw członkowskich UE, w których nie ma zastosowania europejski nakaz dochodzeniowy]	1542
Rozdział 62c. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o przeprowadzenie czynności dochodzeniowych na podstawie europejskiego nakazu dochodzeniowego	1542
Art. 589w. [Wydanie END]	1542
Art. 589x. [Negatywne przesłanki wydania END]	1547
Art. 589y. [Elementy END; tłumaczenie i przekazanie END]	1547
Art. 589z. [END dotyczący czasowego wydania osoby pozbawionej wolności w celu przeprowadzenia czynności dochodzeniowej]	1548
Art. 589za. [Obecność przedstawiciela organu wydającego END przy przeprowadzaniu dowodu]	1550
Art. 589zb. [Sposób przekazania END; zmiana, uzupełnienie lub cofnięcie END; pokrycie kosztów związanych z wykonaniem END]	1550
Art. 589zc. [Zażalenie na postanowienie w przedmiocie END]	1551
Art. 589zd. [Powiadomienie o zamiarze przeprowadzenia lub przeprowadzeniu kontroli operacyjnej]	1552
Rozdział 62d. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej o przeprowadzenie czynności dochodzeniowych na podstawie europejskiego nakazu dochodzeniowego	1553
Art. 589ze. [Postanowienie w przedmiocie wykonania END]	1553
Art. 589zf. [Czasowe wydanie do RP osoby pozbawionej wolności w wykonaniu END]	1556
Art. 589zg. [Termin wydania orzeczenia w przedmiocie END]	1557
Art. 589zh. [Przeprowadzenie dowodu, którego dotyczy END]	1557
Art. 589zi. [Zasada stosowania przepisów państwa polskiego do wykonania END; przeprowadzanie zastępczych czynności dochodzeniowych]	1558
Art. 589zj. [Odmowa wykonania END]	1560
Art. 589zk. [Odroczenie wykonania END]	1563
Art. 589zl. [Potwierdzenie otrzymania END; informacje przekazywane organowi wydającemu END]	1563

Art. 589zm. [Informacje niezwłocznie przekazywane organowi wydającemu END]	1564
Art. 589zn. [Konsultacje z sądem lub organem państwa wydania orzeczenia w zakresie dopuszczalności wykonania END]	1564
Art. 589zo. [Obecność przedstawiciela organu wydającego END przy wykonywaniu czynności]	1565
Art. 589zp. [Przekazanie dowodów uzyskanych w wykonaniu END]	1565
Art. 589zq. [Niezwłoczne wykonanie END wydanego w celu zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem]	1566
Art. 589zr. [Pokrycie kosztów związanych z wykonaniem END]	1566
Art. 589zs. [Zezwolenie na przewóz osoby pozbawionej wolności czasowo wydanej przez terytorium RP]	1567
Art. 589zt. [Informacje przekazywane w związku z otrzymaniem od organu innego państwa członkowskiego RP informacji o zamiarze przeprowadzenia lub przeprowadzeniu kontroli operacyjnej]	1567
Rozdział 63. Przejęcie i przekazanie ścigania karnego	1568
Art. 590. [Przekazanie ścigania – podstawy, wniosek]	1568
Art. 591. [Przejęcie ścigania – podstawy, wniosek]	1570
Art. 592. [Konflikt jurysdykcji, konsultacje]	1572
Art. 592a. [Wniosek do sądu lub innego organu państwa UE o udzielenie informacji o postępowaniu]	1573
Art. 592b. [Wystąpienie sądu lub innego organu państwa UE o udzielenie informacji o postępowaniu, termin udzielenia odpowiedzi]	1574
Art. 592c. [Konflikt jurysdykcji, konsultacje z właściwym sądem lub innym organem państwa UE]	1575
Art. 592d. [Wystąpienie do Eurojustu]	1577
Art. 592e. [Zawiadomienie sądu lub innego organu państwa UE o sposobie prawomocnego zakończenia postępowania]	1577
Art. 592f. [Skutki wystąpienia z art. 592a i konsultacji z art. 592c]	1577
Rozdział 64. Wystąpienie o wydanie lub przewóz osób ściganych lub skazanych przebywających za granicą oraz o wydanie przedmiotów	1578
Art. 593. [Ekstradycja – wniosek]	1578
Art. 594. [Załączniki]	1579
Art. 595. [Wypadek niecierpiący zwłoki]	1580
Art. 596. [Zakaz ścigania za czyny nieobjęte wydaniem]	1581
Art. 597. [Zakaz wykonania kar nieobjętych wydaniem]	1581
Art. 598. [Tymczasowe aresztowanie – bieg terminów]	1582
Art. 599. [Termin działania zakazów]	1583
Art. 600. [Informowanie państwa wydającego o treści wyroku]	1583
Art. 601. [Postępowanie z wydanymi przedmiotami]	1583
Rozdział 65. Wydanie oraz przewóz osób ściganych albo skazanych lub wydanie przedmiotów na wniosek państw obcych	1584
Art. 602. [Wykonanie wniosku o ekstradycję]	1584
Art. 603. [Posiedzenie sądu, zażalenie, czynności Ministra Sprawiedliwości]	1584
Art. 603a. [Uproszczona procedura ekstradycyjna]	1586
Art. 604. [Niedopuszczalność wydania]	1587

Art. 605.	[Tymczasowe aresztowanie w toku postępowania o wydanie]	1589
Art. 605a.	[Informacje o poszukiwaniu zamieszczone w bazie danych Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej]	1590
Art. 606.	[Tranzyt osoby ściganej]	1591
Art. 607.	[Orzekanie w przedmiocie wniosków o wydanie przedmiotów]	1592
Rozdział 65a. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o przekazanie osoby ściganej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania		1592
Art. 607a.	[Wydanie europejskiego nakazu aresztowania – podstawy, organ]	1592
Art. 607b.	[Niedopuszczalność wydania]	1594
Art. 607c.	[Treść nakazu]	1595
Art. 607d.	[Bezpośrednie przekazywanie nakazu]	1596
Art. 607e.	[Zakaz ścigania za czyny nieobjęte nakazem; zakaz wykonania kar nieobjętych nakazem]	1596
Art. 607f.	[Zaliczenie okresu pozbawienia wolności w związku z nakazem]	1598
Art. 607g.	[Informowanie państwa wykonania nakazu o treści wyroku]	1598
Art. 607h.	[Żądanie zajęcia i przekazania przedmiotów]	1598
Art. 607i.	[Dalsze przekazanie osoby ściganej]	1599
Art. 607j.	[Przekazanie z zastrzeżeniem wykonania kar pozbawienia wolności w państwie wykonania nakazu]	1601
Rozdział 65b. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej o przekazanie osoby ściganej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania		1602
Art. 607k.	[Wykonanie europejskiego nakazu aresztowania – wszczęcie postępowania, przesłuchanie]	1602
Art. 607l.	[Posiedzenie sądu, zażalenie]	1604
Art. 607m.	[Terminy orzekania w przedmiocie przekazania]	1606
Art. 607n.	[Terminy wykonania orzeczenia o przekazaniu]	1607
Art. 607o.	[Odroczenie przekazania]	1607
Art. 607p.	[Obligatoryjne przesłanki odmowy wykonania nakazu]	1608
Art. 607r.	[Fakultatywne przesłanki odmowy wykonania nakazu]	1609
Art. 607s.	[Przesłanki niewykonania nakazu]	1610
Art. 607t.	[Warunki wydania obywatela polskiego]	1612
Art. 607u.	[Wydanie osób skazanych zaocznie]	1612
Art. 607w.	[Wyłączenie zasady podwójnej karalności]	1612
Art. 607wa.	[Zajęcie i przekazanie przedmiotów]	1614
Art. 607x.	[Zbieg nakazów]	1614
Art. 607y.	[Zbieg nakazu i wniosku o ekstradycję]	1615
Art. 607z.	[Żądanie uzupełnienia informacji]	1615
Art. 607za.	[Orzekanie uzupełniające po przekazaniu]	1616
Art. 607zb.	[Tranzyt osoby objętej nakazem]	1616
Art. 607zc.	[Postępowanie w przypadku niewłaściwości sądu]	1617
Rozdział 65c. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie środka zapobiegawczego		1617
Art. 607zd.	[Wystąpienie o wykonanie środka zapobiegawczego w kraju UE]	1617

Art. 607ze. [Dalsze wykonywanie środka zapobiegawczego przez właściwy organ. Cofnięcie wystąpienia o wykonanie środka zapobiegawczego]	1619
Art. 607zf. [Zmiana lub uchylenie środka zapobiegawczego, zmiana obowiązków nałożonych na oskarżonego]	1621
Art. 607zg. [Zażalenie]	1621
Rozdział 65d. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie orzeczenia wydanego w celu zapewnienia prawidłowego toku postępowania	1621
Art. 607zh. [Wystąpienie o wykonanie w Polsce orzeczenia wydanego w celu zapewnienia prawidłowego toku postępowania]	1621
Art. 607zi. [Żądanie uzupełnienia informacji. Środek nieznany ustawie]	1623
Art. 607zj. [Terminy orzekania w przedmiocie wykonania orzeczenia. Zażalenie]	1624
Art. 607zk. [Odmowa wykonania orzeczenia]	1626
Art. 607zl. [Postanowienie o zaprzestaniu wykonywania orzeczenia. Postępowanie w razie zmiany obowiązku nałożonego na osobę]	1627
Art. 607zm. [Zawiadomienie sądu lub innego organu państwa wydania orzeczenia. Wystąpienie o uchylenie lub zmianę orzeczenia]	1627
Art. 607zn. [Koszty]	1628
Rozdział 66. Przejęcie i przekazanie orzeczeń do wykonania	1628
Art. 608. [Przejęcie orzeczenia do wykonania z inicjatywy organów RP]	1628
Art. 609. [Przejęcie orzeczenia do wykonania z inicjatywy organów państw obcych]	1630
Art. 610. [Przekazanie orzeczenia do wykonania]	1631
Art. 610a. [Porozumienie w sprawie podziału kwot lub przedmiotów w przypadku skazania na grzywnę lub wydania orzeczenia przepadku]	1633
Art. 611. [Właściwość sądu]	1633
Art. 611a. [Posiedzenie sądu, udział stron, zażalenie]	1633
Art. 611b. [Przesłanki negatywne przejęcia lub przekazania]	1635
Art. 611c. [Przejęcie do wykonania – określenie kwalifikacji prawnej i kary]	1635
Art. 611d. [Zabezpieczenie mienia]	1637
Art. 611e. [Migracja skazanego – odpowiednie stosowanie przepisów]	1638
Art. 611f. [Przejęcie i przekazanie do wykonania orzeczeń o karach pieniężnych]	1639
Rozdział 66a. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie orzeczenia dotyczącego grzywny, nawiązki, świadczenia pieniężnego lub orzeczenia zasądzającego od sprawcy koszty procesu	1639
Art. 611fa. [Wystąpienie o wykonanie do państwa wykonania orzeczenia]	1639
Art. 611fb. [Kwoty uzyskane z egzekucji]	1642
Art. 611fc. [Zawieszenie postępowania wykonawczego]	1642
Art. 611fd. [Uchylenie orzeczenia]	1643
Art. 611fe. [Udział w posiedzeniu]	1644
Rozdział 66b. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie orzeczenia o karach o charakterze pieniężnym	1644
Art. 611ff. [Wykonanie prawomocnego orzeczenia o karach pieniężnych]	1644
Art. 611fg. [Odmowa wykonania orzeczenia]	1646

Art. 611fh. [Udział w posiedzeniu]	1647
Art. 611fi. [Kwota uzyskana z tytułu wykonania orzeczenia]	1648
Art. 611fj. [Potwierdzenie dokonanej wpłaty]	1649
Art. 611fk. [Postanowienie o umorzeniu postępowania wykonawczego]	1649
Art. 611fl. [Powiadomienie sądu lub organu państwa wydania orzeczenia]	1650
Art. 611fm. [Koszty]	1650
Rozdział 66c. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie orzeczenia przepadku	1650
Art. 611fn. [Wystąpienie o wykonanie orzeczenia przepadku]	1650
Art. 611fo. [Podział kwoty uzyskanej z tytułu wykonania orzeczenia]	1652
Art. 611fp. [Postępowanie wykonawcze]	1653
Art. 611fr. [Uchylenie orzeczenia]	1654
Art. 611fs. [Udział w posiedzeniu]	1654
Art. 611ft. [Szkoda wyrządzona w związku z wykonaniem orzeczenia]	1654
Rozdział 66d. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie orzeczenia przepadku	1655
Art. 611fu. [Wystąpienie o wykonanie orzeczenia przepadku]	1655
Art. 611fw. [Odmowa wykonania orzeczenia]	1656
Art. 611fx. [Udział w posiedzeniu]	1658
Art. 611fy. [Zawieszenie postępowania]	1658
Art. 611fz. [Łączne orzeczenie w przedmiocie wykonania orzeczenia]	1659
Art. 611fza. [Wezwanie do potwierdzenia dokonanej wpłaty]	1659
Art. 611fzb. [Podział kwoty uzyskanej z tytułu wykonania orzeczenia]	1660
Art. 611fzc. [Postanowienie o umorzeniu postępowania wykonawczego]	1660
Art. 611fzd. [Powiadomienie o wykonaniu orzeczenia przepadku]	1661
Art. 611fze. [Koszty związane z wykonaniem orzeczenia]	1661
Rozdział 66e. Współpraca z Międzynarodowym Trybunałem Karnym	1662
Art. 611g. [Wniosek o współpracę – właściwość organów]	1662
Art. 611h. [Orzekanie w przedmiocie wniosku o dostarczenie osoby]	1663
Art. 611i. [Nieprzewidziane lądowanie osoby dostarczanej Trybunałowi na terytorium RP]	1665
Art. 611j. [Tymczasowe aresztowanie]	1665
Art. 611k. [Żądanie dodatkowych informacji]	1666
Art. 611l. [Zbieg żądania Trybunału i innych państw]	1666
Art. 611m. [Klauzula zgodności wniosku z zasadami porządku prawnego RP] ...	1667
Art. 611n. [Podstawy odmowy udzielenia pomocy]	1667
Art. 611o. [Odmowa udzielenia pomocy ze względu na bezpieczeństwo RP] ...	1667
Art. 611p. [Wydanie dokumentu powierzonego przez inne państwo lub organizację międzynarodową]	1668
Art. 611r. [Prawo udziału przedstawicieli Trybunału przy wykonywaniu wniosku]	1668
Art. 611s. [Inne ustalenia z Trybunałem]	1668
Rozdział 66f. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie kary pozbawienia wolności	1669
Art. 611t. [Wystąpienie o wykonanie kary pozbawienia wolności w kraju UE]	1669
Art. 611ta. [Zgoda na przekazanie orzeczenia do wykonania]	1672
Art. 611tb. [Posiedzenie sądu. Zgoda skazanego]	1672

Art. 611tc. [Informacja o treści prawa obcego]	1674
Art. 611td. [Postępowanie wykonawcze. Zawieszenie postępowania]	1675
Art. 611te. [Uchylenie orzeczenia]	1676
Art. 611tf. [Termin przekazania skazanego]	1676
Rozdział 66g. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie kary pozbawienia wolności	1677
Art. 611tg. [Wystąpienie o wykonanie orzeczenia w Polsce]	1677
Art. 611th. [Właściwość sądu]	1680
Art. 611ti. [Posiedzenie sądu. Zgoda skazanego]	1680
Art. 611tj. [Termin]	1681
Art. 611tk. [Odmowa wykonania orzeczenia]	1682
Art. 611tl. [Kwalifikacja prawna czynu. Kara nieznaną ustawie]	1684
Art. 611tm. [Odpowiednie stosowanie]	1685
Art. 611tn. [Umorzenie postępowania]	1685
Art. 611to. [Tymczasowe aresztowanie]	1686
Art. 611tp. [Zezwolenie na przewóz sprawcy]	1687
Art. 611tr. [Zawiadomienie sądu państwa wydania orzeczenia]	1687
Art. 611ts. [Koszty]	1688
Rozdział 66h. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie orzeczenia skazującego na karę pozbawienia wolności	
z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, karę ograniczenia wolności,	
samoistnie orzeczony środek karny, a także orzeczenia o warunkowym	
zwolnieniu oraz warunkowym umorzeniu postępowania karnego	1688
Art. 611u. [Wystąpienie o wykonanie kary w państwie UE]	1688
Art. 611ua. [Zawieszenie postępowania wykonawczego]	1691
Art. 611ub. [Uchylenie orzeczenia]	1692
Art. 611uc. [Posiedzenie sądu]	1693
Rozdział 66i. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie orzeczenia karnego związanego z poddaniem sprawcy próbie ...	1693
Art. 611ud. [Wystąpienie o wykonanie orzeczenia w Polsce]	1693
Art. 611ue. [Posiedzenie sądu. Kwalifikacja prawna czynu]	1695
Art. 611uf. [Termin]	1696
Art. 611ug. [Odmowa wykonania orzeczenia]	1696
Art. 611uh. [Umorzenie postępowania wykonawczego]	1698
Art. 611ui. [Zawiadomienie sądu państwa wydania orzeczenia]	1699
Art. 611uj. [Koszty]	1699
Rozdział 66j. Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie europejskiego nakazu ochrony	1699
Art. 611w. [Wystąpienie do państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie europejskiego nakazu ochrony]	1699
Art. 611wa. [Wpływ na toczące się postępowanie]	1702
Art. 611wb. [Zmiana lub uchylenie środka lub obowiązku]	1702
Art. 611wc. [Zażalenie]	1703
Rozdział 66k. Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej	
o wykonanie europejskiego nakazu ochrony	1703
Art. 611wd. [Wystąpienie państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie	
europejskiego nakazu ochrony]	1703
Art. 611we. [Uzupełnienie nakazu]	1704

Art. 611wf. [Zażalenie]	1705
Art. 611wg. [Odmowa wykonania europejskiego nakazu ochrony]	1705
Art. 611wh. [Postanowienie o zaprzestaniu wykonywania europejskiego nakazu ochrony]	1706
Art. 611wi. [Obowiązki informacyjne]	1707
Art. 611wj. [Koszty związane z wykonaniem nakazu]	1708
Rozdział 67. Przepisy końcowe	1708
Art. 612. [Zatrzymanie, tymczasowe aresztowanie obywatela państwa obcego]	1708
Art. 613. [Porozumiewanie się za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości] ...	1710
Art. 614. [Rozliczanie wydatków]	1710
Art. 615. [Wyłączenie stosowania przepisów, stosowanie odpowiednie; konflikt jurysdykcji krajowej i międzynarodowej trybunału karnego]	1711
Art. 615a. [Przepisy stosowane do współpracy z Prokuraturą Europejską]	1712
Dział XIV. Koszty procesu	1713
Rozdział 68. Przepisy ogólne	1713
Art. 616. [Pojęcie kosztów procesu]	1713
Art. 617. [Opłaty – odesłanie]	1716
Art. 618. [Wydatki Skarbu Państwa]	1718
Art. 618a. [Zwrot świadkowi kosztów podróży, noclegu i utrzymania]	1721
Art. 618b. [Zwrot świadkowi utraconego zarobku lub dochodu]	1723
Art. 618c. [Należności osoby wezwanej w charakterze świadka. Należności świadka, który zgłosił się bez wezwania]	1725
Art. 618d. [Zwrot kosztów osobie towarzyszącej świadkowi]	1725
Art. 618e. [Należności świadka zatrudnionego w organie władzy publicznej] ...	1726
Art. 618f. [Wynagrodzenie biegłego i specjalisty. Zwrot poniesionych wydatków]	1726
Art. 618fa. [Wypłata na poczet wynagrodzenia biegłego]	1731
Art. 618g. [Zwrot kosztów biegłemu, tłumaczowi i specjalście]	1732
Art. 618h. [Zwrot biegłemu, tłumaczowi i specjalście utraconego zarobku lub dochodu]	1734
Art. 618i. [Zwrot kosztów biegłemu, tłumaczowi i specjalście w razie wezwania w kilku sprawach na ten sam dzień]	1734
Art. 618ia. [Ryczał przysługujący asystentowi rodziny]	1735
Art. 618j. [Zwrot stronie należności związanych z jej udziałem w sprawie] ...	1735
Art. 618k. [Wniosek o zwrot należności związanych z udziałem w sprawie] ...	1736
Art. 618l. [Ustalenie i przyznanie należności przez sąd lub organ prowadzący postępowanie przygotowawcze. Wypłata należności]	1737
Art. 619. [Tymczasowe pokrywanie wydatków; koszty mediacji i tłumacza] ...	1737
Art. 620. [Wydatki na obrońcę lub pełnomocnika]	1738
Art. 621. [Zryczałtowana równowartość wydatków w postępowaniu prywatnoskargowym]	1738
Art. 622. [Zwrot zryczałtowanej równowartości wydatków oskarżycielowi prywatnemu]	1740
Rozdział 69. Zwolnienie od kosztów sądowych	1740
Art. 623. [Zwolnienie od obowiązku wyłożenia kosztów]	1740

Art. 624.	[Zwolnienie od obowiązku pokrycia kosztów]	1742
Art. 625.	[Zwolnienie od kosztów żołnierza]	1744
Rozdział 70. Zasądzenie kosztów procesu		1745
Art. 626.	[Orzekanie o kosztach, postanowienie uzupełniające, zaskarżenie] ...	1745
Art. 626a.	[Zażalenie na postanowienie o kosztach w postępowaniu przygotawczym]	1747
Art. 627.	[Zasądzenie kosztów w sprawach z oskarżenia publicznego]	1748
Art. 628.	[Zasądzenie kosztów w sprawach z oskarżenia prywatnego]	1748
Art. 629.	[Koszty przy warunkowym umorzeniu lub umorzeniu]	1749
Art. 630.	[Częściowe zasądzenie kosztów w sprawach z oskarżenia publicznego]	1750
Art. 631.	[Częściowe zasądzenie kosztów w sprawach z oskarżenia prywatnego]	1750
Art. 632.	[Koszty przy uniewinnieniu lub umorzeniu]	1751
Art. 632a.	[Wyjątkowe obciążenie kosztami oskarżonego]	1753
Art. 632b.	[Koszty przy umorzeniu z przyczyn powstałych w toku postępowania]	1754
Art. 633.	[Wielość zobowiązanych, zasada słuszności]	1755
Art. 634.	[Odpowiednie stosowanie przepisów o kosztach]	1756
Art. 635.	[Koszty postępowania odwoławczego]	1757
Art. 636.	[Koszty w razie nieuwzględnienia środka odwoławczego]	1757
Art. 637.	[Koszty w razie pozostawienia środka odwoławczego bez rozpoznania]	1758
Art. 637a.	[Odpowiednie stosowanie przepisów]	1759
Art. 638.	[Koszty kasacji nadzwyczajnej i wznowienia z urzędu]	1759
Art. 639.	[Koszty postępowania o wznowienie]	1760
Art. 640.	[Koszty postępowania z udziałem oskarżyciela posiłkowego samoistnego]	1761
Art. 641.	[Przedawnienie ściągania kosztów]	1761
Rozdział 71. (uchylony)		1762
Art. 642–645. (uchylone)		1762
Dział XV. Postępowanie karne w sprawach podlegających orzecznictwu sądów wojskowych		1763
Rozdział 72. Przepisy ogólne		1763
Art. 646.	[Wyłączenie trybów szczególnych]	1763
Art. 647.	[Podmiotowa właściwość sądów wojskowych]	1764
Art. 648.	[Przedmiotowa właściwość sądów wojskowych]	1768
Art. 649.	[Łączność podmiotowa]	1769
Art. 650.	[Łączność podmiotowo-przedmiotowa]	1769
Art. 651.	[Właściwość miejscowa sądu]	1771
Art. 652.	[Sądy wojskowe]	1771
Art. 653.	[Właściwość sądu garnizonowego]	1772
Art. 654.	[Właściwość wojskowego sądu okręgowego]	1773
Art. 655.	[Właściwość Sądu Najwyższego w zakresie sądownictwa wojskowego]	1775
Art. 656.	[Zbieg właściwości różnych sądów wojskowych]	1776

Art. 657.	[Zastępca Prokuratora Generalnego do Spraw Wojskowych; prokurator komórki organizacyjnej do spraw wojskowych]	1776
Art. 658.	[Środki dyscyplinarne a wszczęcie postępowania karnego]	1778
Art. 659.	[Uprawnienia dowódcy jednostki wojskowej]	1779
Art. 660.	[Ściganie na wniosek dowódcy jednostki wojskowej]	1779
Art. 661.	[Przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego]	1781
Art. 662.	[Dane dotyczące przebiegu służby]	1783
Rozdział 73.	Środki przymusu i postępowanie przygotowawcze	1784
Art. 663.	(uchylony)	1784
Art. 664.	[Uprawnienie do zatrzymania osoby podejrzanej]	1784
Art. 665.	[Zawiadomienie o zatrzymaniu]	1785
Art. 666.	[Tymczasowe aresztowanie]	1786
Art. 667.	[Postępowanie przygotowawcze – cel]	1787
Art. 668.	[Śledztwo]	1788
Rozdział 74.	Postępowanie przed sądem	1789
Art. 669.	[Wybór ławników do składu orzekającego]	1789
Art. 670.	(uchylony)	1790
Art. 671.	[Obowiązek udziału obrońcy w rozprawie]	1790
Art. 671a.	(uchylony)	1792
Art. 672.	[Uzasadnienie wyroku]	1792
Art. 672a.	(uchylony)	1793
Art. 673.	[Wznowienie postępowania – właściwość sądu]	1793
Rozdział 75.	(uchylony)	1794
Art. 674–682.	(uchylone)	1794
O Autorach		1795

Wykaz skrótów

Akty prawne

- decyzja ramowa 2002/584/WSiSW – decyzja ramowa Rady 2002/584/WSiSW z 13.06.2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między Państwami Członkowskimi (Dz.Urz. UE L 190, s. 1, ze zm.)
- decyzja ramowa 2005/214/WSiSW – decyzja ramowa Rady 2005/214/WSiSW z 24.02.2005 r. w sprawie stosowania zasady wzajemnego uznawania do kar o charakterze pieniężnym (Dz.Urz. UE L 76, s. 16, ze zm.)
- decyzja ramowa 2008/909/WSiSW – decyzja ramowa Rady 2008/909/WSiSW z 27.11.2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków skazujących na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności – w celu wykonania tych wyroków w Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 327, s. 27, ze zm.)
- decyzja ramowa 2008/947/WSiSW – decyzja ramowa Rady 2008/947/WSiSW z 27.11.2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych (Dz.Urz. UE L 337, s. 102)
- decyzja ramowa 2009/829/WSiSW – decyzja ramowa 2009/829/WSiSW z 23.10.2009 r. w sprawie stosowania przez państwa członkowskie Unii Europejskiej zasady wzajemnego uznawania decyzji w sprawie środków nadzoru stanowiących alternatywę dla tymczasowego aresztowania (Dz.Urz. L 294, s. 20)
- decyzja ramowa 2009/948/WSiSW – decyzja ramowa Rady 2009/948/WSiSW z 30.11.2009 r. w sprawie zapobiegania konfliktom jurysdykcji w postępowaniu karnym i w sprawie rozstrzygania takich konfliktów (Dz.Urz. UE L 328, s. 42)
- drugi protokół do EKPPK – Drugi protokół dodatkowy sporządzony w Strasburgu dnia 8.11.2001 r. do Europejskiej konwencji o pomocy prawnej w sprawach karnych (Dz.U. z 2004 r. Nr 139, poz. 1476)
- dyrektywa 2011/93/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/93/UE z 13.12.2011 r. w sprawie zwalczania niegodziwego traktowania w celach seksualnych i wykorzystywania seksualnego dzieci oraz pornografii dziecięcej, zastępująca decyzję ramową Rady 2004/68/WSiSW (Dz.Urz. UE L 335, s. 1, ze sprost.)
- dyrektywa 2011/99/UE – dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/99/UE z 13.12.2011 r. w sprawie europejskiego nakazu ochrony (Dz.Urz. UE L 338, s. 2)

dyrektywa 2012/29/UE	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z 25.10.2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW (Dz.Urz. UE L 315, s. 57)
dyrektywa 2013/48/UE	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22.10.2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.Urz. UE L 294, s. 1)
dyrektywa 2014/41/UE	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2014/41/UE z 3.04.2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych (Dz.Urz. UE L 130, s. 1, ze zm.)
dyrektywa 2016/343	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9.03.2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 65, s. 1)
dyrektywa 2016/1919	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z 26.10.2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.Urz. UE L 297, s. 1)
EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4.11.1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
EKPPK	– Europejska konwencja o pomocy prawnej w sprawach karnych sporządzona w Strasburgu 20.04.1959 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 76, poz. 854 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 653)
KEA	– Kodeks Etyki Adwokackiej, obwieszczenie Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z 1.07.2021 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Zbioru Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu (Kodeks Etyki Adwokackiej)
KERP	– Kodeks Etyki Radcy Prawnego, załącznik do Uchwały Nr 3/2014 Nadzwyczajnego Krajowego Zjazdu Radców Prawnych z 22.11.2014 r.
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r. poz. 17)
k.k.s.	– ustawa z 10.09.1999 r. – Kodeks karny skarbowy (Dz.U. z 2024 r. poz. 628)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2024 r. poz. 706)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465)

k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 572)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.)
KPP	– Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 303 z 2007 r., s. 1)
k.p.w.	– ustawa z 24.08.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2022 r. poz. 1124 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
k.w.	– ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2023 r. poz. 2119)
MPPOiP	– Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
nowelizacja z 27.09.2013 r.	– ustawa z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1247 ze zm.)
nowelizacja z 20.02.2015 r.	– ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 396 ze zm.)
nowelizacja z 11.03.2016 r.	– ustawa z 11.03.2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 437 ze zm.)
nowelizacja z 19.07.2019 r.	– ustawa z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1694 ze zm.)
nowelizacja z 20.04.2021 r.	– ustawa z 20.04.2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1023)
nowelizacja z 7.07.2022 r.	– ustawa z 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600)
nowelizacja z 26.01.2023 r.	– ustawa z 26.01.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 403)
nowelizacja z 14.04.2023 r.	– ustawa z 14.04.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 818)
nowelizacja z 7.07.2023 r.	– ustawa z 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860)
p.a.s.c.	– ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1378 ze zm.)
p.p.s.a.	– ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 1634 ze zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334)

p.u.s.w.	– ustawa z 21.08.1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2250)
p.w.k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 556 ze zm.)
pr. adw.	– ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.)
pr. bank.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 2488)
pr. kons.	– ustawa z 25.06.2015 r. – Prawo konsularne (Dz.U. z 2023 r. poz. 1329)
pr. pras.	– ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914 ze zm.)
pr. prok.	– ustawa z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2024 r. poz. 390)
Protokół Nr 7 do EKPC	– Protokół Nr 7 sporządzony 22.11.1984 r. w Strasburgu do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364)
r.c.s.m.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28.01.2002 r. w sprawie szczegółowych czynności sądów w sprawach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego oraz karnego w stosunkach międzynarodowych (Dz.U. z 2014 r. poz. 1657 ze zm.)
r.p.m.s.k.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.05.2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. poz. 716)
r.u.s.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.)
reg. prok.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. z 2023 r. poz. 1115 ze zm.)
rozporządzenie 2018/1805	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1805 z 14.11.2018 r. w sprawie wzajemnego uznawania nakazów zabezpieczenia i nakazów konfiskaty (Dz.Urz. UE L 303, s. 1)
Statut MTK	– Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17.07.1998 r. (Dz.U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708 ze zm.)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)
u.o.i.n.	– ustawa z 5.08.2020 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 632)
u.o.o.	– ustawa z 11.03.2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz.U. z 2024 r. poz. 248)
u.o.p.z.	– ustawa z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2023 r. poz. 659)
u.o.s.k.	– ustawa z 23.06.1973 r. o opłatach w sprawach karnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 123)
u.p.n.	– ustawa z 26.07.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2023 r. poz. 1939)

u.r.p.	– ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1166)
u.s.g.	– ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 499)
u.s.n.p.	– ustawa z 17.06.2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2018 r. poz. 75 ze zm.)
u.s.p.	– ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 107)
ustawa o IPN	– ustawa z 18.12.1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (Dz.U. z 2023 r. poz. 102)
ustawa o NIK	– ustawa z 23.12.1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. z 2022 r. poz. 623)
ustawa o PG	– ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1109 ze zm.)
ustawa o Policji	– ustawa z 6.04.1990 r. o Policji (Dz.U. z 2024 r. poz. 145)
ustawa o SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2024 r. poz. 622)
ustawa o ŻW	– ustawa z 24.08.2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1860)
u.s.w.	– ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2024 r. poz. 566)
u.ś.k.	– ustawa z 25.06.1997 r. o świadku koronnym (Dz.U. z 2016 r. poz. 1197)
u.w.r.n.	– ustawa z 9.06.2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. poz. 1700 ze zm.)
u.w.r.s.p.	– ustawa z 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2024 r. poz. 177 ze zm.)
Wytoczne nr 3 KGP	– Wytoczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z 30.08.2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz.Urz. KGP poz. 59 ze zm.)

Czasopisma i publikatory

AUL FI	– Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica
AUMCS. Sectio G	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G
Biul. PK	– Biuletyn Prawa Karnego
Biul. SAKA	– Biuletyn Sądu Apelacyjnego w Katowicach
Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
CzPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.Urz. KGP	– Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji
EP	– Edukacja Prawnicza
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
Gaz. Praw.	– Gazeta Prawnicza

GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
GSP-PO	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
GSW	– Gazeta Sądowa Warszawska
KKSSiP	– Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
NP	– Nowe Prawo
ONSAiWSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAB	– Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSAŁ	– Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi
OSASz	– Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
OSAW	– Orzecznictwo Apelacji Wrocławskiej
OSNK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy, Seria A
PiP	– Państwo i Prawo
POSAG	– Przegląd Orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
Prob. Krym.	– Problemy Kryminalistyki
Prob. PK	– Problemy Prawa Karnego
Prob. Praw.	– Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PWS	– Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
R. Pr.	– Radca Prawny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SPiA	– Studia Prawnicze i Administracyjne

St. Praw.	– Studia Prawnicze
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZP UKSW	– Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Organy i instytucje

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości
MTK	– Międzynarodowy Trybunał Karny
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– Sąd Okręgowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Inne

ENA	– europejski nakaz aresztowania
END	– europejski nakaz dochodzeniowy
ENO	– europejski nakaz ochrony
PDOZ	– pomieszczenie dla osób zatrzymanych

Przedmowa

Z dużą przyjemnością przedkładamy Czytelnikom Komentarz do Kodeksu postępowania karnego. Przygotowując jego wydanie, przyjęliśmy założenie identyfikacji istniejących i potencjalnych problemów praktycznych oraz doktrynalnych, po to by dostarczyć ich pragmatyczne rozwiązanie, w szczególności gdy go brakuje lub jest ono sporne w piśmiennictwie i judykaturze. Fundamentem dla takiego podejścia i prezentowanych rozwiązań jest gruntowna znajomość i wszechstronna analiza *aquis* judykatury i doktryny. W treści Komentarza, ze względu na jego ograniczone ramy, znajduje ona odzwierciedlenie w postaci zsyntetyzowanej, ze wskazaniem orzecznictwa oraz literatury, na której została oparta. Formułowane na tym podłożu tezy służą w pierwszej kolejności stanowczemu wskazaniu właściwej – w ocenie poszczególnych Autorów – interpretacji komentowanego przepisu. Są przy tym wsparte, ujętą w postaci możliwie syntetycznej, argumentacją mającą za nią przemawiać, niekiedy pogłębioną w drodze rozważań o charakterze teoretycznym co do zagadnień szczególnie ważnych z praktycznego lub naukowego punktu widzenia. Dzięki temu Komentarz, obok walorów pragmatycznych, zawiera treści stanowiące wkład w rozwój nauki prawa karnego procesowego, wzbogacające ją o nowe spojrzenia, przemyślenia i argumenty oraz uwypuklające istotne obszary eksploracji naukowej. Niemalże znaczenie w tym aspekcie mają liczne refleksje krytyczne dotyczące analizowanego stanu prawnego, którym często wtórują propozycje i postulaty określonych zmian normatywnych. Dostrzegając mankamenty regulacji kodeksowej, w ramach interpretacji kierujemy się *ratio legis* poszczególnych rozwiązań prawnych, wyczytanym z treści ustawy, aby ustrzec się wykładni, która mogłaby natrafić na zarzut wykładni kreatywnej.

Praktycystyczne nacechowanie Komentarza, naturalnie wpisujące się w charakter opracowania tego typu, przesądza niejako o tym, że jego treść jest zdominowana przez analizę dogmatyczno-prawną. Odchodzimy jednak od tradycyjnego paradygmatu dogmatyki prawa, sprowadzającego analizę do zajmowania się prawem *hic et nunc* obowiązującym, na rzecz analizy uwzględniającej również – przy wykorzystaniu metody logiczno-językowej – funkcjonowanie prawa, jego ocenę oraz formułowanie postulatów *de sententia ferenda*.

Aby móc poświęcić więcej miejsca rzeczowej analizie poszczególnych rozwiązań prawnych oraz wyjaśnieniu prezentowanych stanowisk interpretacyjnych, wykaz literatury w Komentarzu został sporządzony w sposób całościowy i jest udostępniony w formie on-line. Na wykaz ten składają się nie tylko publikacje powołane w treści Komentarza, pozwalające odwołać się do zapatrywań i argumentacji przemawiających za przyjęciem określonego poglądu prawnego, lecz także inne opracowania, które odegrały istotną rolę w ramach rekonesansu praktycznego i analizy naukowej prowadzących do jego sformułowania.

Komentarz jest dziełem Autorów reprezentujących różne ośrodki naukowe i podstawowe zawody prawnicze, gwarantujących unikalne połączenie wszechstronnej wiedzy teoretycznej z umiejętnością dostrzeżenia praktycznych aspektów stosowania prawa. Dzięki temu zawarte w nim tezy prezentują wysoki poziom teoretyczny oraz odznaczają się dużą przydatnością praktyczną.

Komentarz jest dziełem zbiorowym, ale – poza niektórymi współautorskimi fragmentami – nie jest dziełem wspólnym. Należy w związku z tym uwzględnić, że każdy z Autorów (ewentualnie współautorów) prezentuje wyłącznie własny punkt widzenia co do interpretacji komentowanych przepisów i treści. Wymaga przy tym podkreślenia, że wszystkim Autorom przyświeca jednolity system wartości, w którym naczelne znaczenie mają zakotwiczone w płaszczyźnie konstytucyjnej i konwencyjnej gwarancje procesowe uczestników postępowania, determinujące progwarancyjną interpretację przepisów Kodeksu postępowania karnego.

Wielką przyjemnością i zaszczytem dla mnie była możliwość współpracy przy powstaniu Komentarza z wybitnymi znawczyniami i znawcami prawa karnego procesowego. W tym miejscu chciałbym podziękować wszystkim Autorkom i Autorom za uczynienie mi tego zaszczytu i przyjęcie zaproszenia do udziału w przygotowaniu publikacji oraz podjęcie trudu z tym związanego.

Specjalne podziękowania kieruję w stronę Wydawnictwa Wolters Kluwer Polska – za inspirację do podjęcia prac nad Komentarzem. Za zaufanie, którym w tym względzie zostałem obdarzony, i nieustanne wsparcie dziękuję w pierwszej kolejności wydawcy Pani Monice Pawłowskiej. Za nieocenioną wprost pracę redakcyjną nad przygotowaniem Komentarza w jego ostatecznym kształcie winien jestem podziękowania Pani Redaktor Justynie Szumieli i Jej Zespołowi. Za sprawowaną pieczę nad procesem redakcyjnym dziękuję również Pani Redaktor Katarzynie Gierłowskiej. Nie mam cienia wątpliwości co do tego, że bez zaangażowania ze strony Pań pomysły przygotowania Komentarza nie mogłyby przybrać realnego kształtu.

Komentarz ten adresujemy do wszystkich osób zainteresowanych prawem karnym procesowym. Naszym zamysłem było uczynienie go przydatnym narzędziem przede wszystkim dla profesjonalnych prawników, zwłaszcza sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych, a także dla funkcjonariuszy organów ścigania wykorzystujących na co dzień rozwiązania przewidziane w Kodeksie postępowania karnego. Jesteśmy przekonani, że może on służyć również organom, które w sprawach dyscyplinarnych opierają się na odpowiednim stosowaniu przepisów tego Kodeksu. Staraliśmy się także, aby Komentarz spotkał się z zainteresowaniem i okazał się cenny dla przedstawicieli nauki prawa karnego procesowego. Mamy nadzieję, że będzie też pomocny dla aplikantów podstawowych zawodów prawniczych oraz studentów zainteresowanych pogłębieniem wiedzy z zakresu prawa karnego procesowego.

Zakładając interakcyjną więź łączącą Autorów z Czytelnikami, będziemy wdzięczni za pomoc i podzielenie się uwagami dotyczącymi opracowania, które pozwoliłyby w przyszłości wzbogacić i udoskonalić przedkładane dzieło.

Komentarz uwzględnia stan prawny na dzień 1.06.2024 r.

Jarosław Zagrodnik

USTAWA

z dnia 6 czerwca 1997 r.

Kodeks postępowania karnego*

(tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 37)

* Niniejsza ustawa w zakresie swojej regulacji realizuje postanowienia:

- 1) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22.10.2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz. Urz. UE L 294, s. 1);
 - 2) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/343 z 9.03.2016 r. w sprawie wzmocnienia niektórych aspektów domniemania niewinności i prawa do obecności na rozprawie w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 65, s. 1);
 - 3) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z 26.10.2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz. Urz. UE L 297 z 2016 r., s. 1 oraz Dz.Urz. UE L 91 z 2017 r., s. 40);
 - 4) dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z 11.05.2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz. Urz. UE L 132, s. 1).
- Odnośnik zmieniony przez art. 1 pkt 1 ustawy z 14.04.2023 r. (Dz.U. poz. 818) zmieniającej nin. ustawę z dniem 15.02.2024 r.

DZIAŁ I

Przepisy wstępne

Art. 1. [Podsądność]

Postępowanie karne w sprawach należących do właściwości sądów toczy się według przepisów niniejszego kodeksu.

1. Przedmiot unormowania. Przepis określa normatywny fundament postępowania karnego w sprawach o przestępstwa, stanowiąc, że toczy się ono według przepisów Kodeksu postępowania karnego. Wytycza zarazem macierzystą (bezpośrednią) płaszczyznę (zakres) odniesienia dla przepisów tego Kodeksu, pozwalając stwierdzić, że jest nią postępowanie odpowiadające dwóm warunkom, mianowicie będące postępowaniem karnym i służące rozpoznaniu sprawy podlegającej właściwości sądów (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, Warszawa 2004, s. 15). Jest to o tyle istotne, że przepisy komentowanego Kodeksu znajdują również zastosowanie poza macierzystym zakresem odniesienia jako przepisy odesłania znajdujące zastosowanie, najczęściej z założeniem ich dostosowania dopuszczonego klauzulą „odpowiedniego zastosowania”, na gruncie regulacji innych postępowań, np. postępowania karnego skarbowego czy wielu postępowań dyscyplinarnych.

2. Pojęcie postępowania karnego i jego przedmiot. Postępowanie karne to prawnie uregulowana działalność organów państwowych i pozostałych uczestników zmierzająca do wykrycia i ustalenia czynu przestępnego i jego sprawcy oraz do wymierzenia mu kary lub zastosowania innych środków albo – w razie stwierdzenia braku przestępstwa, sprawstwa lub okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną – do niewinnienia oskarżonego bądź umorzenia postępowania (por. M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971, s. 7). Przepisy Kodeksu postępowania karnego wyznaczające przebieg tego postępowania nadają mu obligatoryjną formę prawną, w której następuje urzeczywistnienie norm prawa karnego materialnego. Bez tej formy system nakazów i zakazów tworzących prawo karne materialne pozostałby w istocie niewykonalną deklaracją normatywną. Zasadniczym przedmiotem postępowania karnego jest kwestia odpowiedzialności prawnej określonej osoby za zarzucane jej przestępstwo. Rozstrzygnięcie tej kwestii oznacza stanowiące emanację wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych rozstrzygnięcie sporu prawnego mającego swoje źródło w zdarzeniu faktycznym (zdarzeniu przestępnym) leżącym u podłoża postępowania karnego (por. P. Wiliński [w:] *Polski proces karny*, red. P. Wiliński, Warszawa 2020, s. 37; J. Zagrodnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania sądowego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 100–103). Wymaga ono udzielania w toku postępowania karnego odpowiedzi na kilka zasadniczych pytań, mianowicie czy popełniono czyn zabroniony, czy stanowi on przestępstwo, kto je popełnił, w jakiej formie oraz czy i jakie powinien za to ponieść konsekwencje prawne (por. M. Cieślak, *Polska...*, s. 46). W kontekście wspomnianych na końcu konsekwencji prawnych wymaga podkreśle-

nia, że w realiach współczesnego procesu karnego rozstrzygnięcie sporu prawnego w razie stwierdzenia popełnienia przestępstwa nie może sprowadzać się wyłącznie do zastosowania środków o charakterze karnym, lecz musi także – w imię *sui generis* likwidacji ujemnych skutków przestępstwa (realizacji funkcji kompensacyjnej procesu) – obejmować orzeczenie środków, które mają ze swej natury charakter cywilnoprawny (w tym duchu trafnie P. Wiliński [w:] *Polski...*, red. P. Wiliński, s. 38).

3. Zakres pojęciowy terminu „postępowanie karne” w rozumieniu art. 1 k.p.k. Pojęcie postępowania karnego w kontekście normatywnym wynikającym z art. 1 k.p.k. należy identyfikować nie tylko z całościowo ujętym postępowaniem co do przedmiotu procesu, lecz także z jego wyraźnie wyodrębnionymi odcinkami (postępowanie przygotowawcze, postępowanie jurysdykcyjne) oraz szczególnymi odmianami (postępowanie prywatnoscargowe, postępowanie nakazowe). Obejmuje ono również postępowania pomocnicze, które pełnią funkcję służebną względem zasadniczego nurtu postępowania karnego (np. postępowanie w przedmiocie odtworzenia zaginionych lub zniszczonych akt sprawy), postępowania incydentalne służące rozstrzygnięciu kwestii ubocznych w toku postępowania karnego (np. postępowanie w przedmiocie zastosowania środków zapobiegawczych) oraz postępowania uzupełniające (postępowanie w przedmiocie uzupełnienia wyroku). Poza zakresem pojęciowym terminu „postępowanie karne” w znaczeniu wynikającym z art. 1 k.p.k. pozostaje np. postępowanie w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe czy postępowanie wykonawcze. Przesądza o tym przede wszystkim odrębność regulacji i zasadniczego przedmiotu tych postępowań, którym nie jest kwestia odpowiedzialności prawnej określonej osoby za przestępstwo, lecz odpowiednio kwestia odpowiedzialności prawnej określonej osoby za przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe albo kwestie związane z wykonywaniem orzeczeń zapadłych m.in. w postępowaniu karnym (zob. art. 1 § 1 k.k.w.). W aspekcie regulacyjnym należy zauważyć, że jakkolwiek podstawę normatywną wymienionych postępowań w sprawach niewątpliwie podlegających właściwości sądów współkształtują w przeważającej lub istotnej mierze przepisy Kodeksu postępowania karnego, to opiera się to na opatrzonym klauzulą odpowiedzialności odesłaniu do ich stosowania na gruncie tych postępowań (zob. art. 113 § 1 k.k.s., art. 1 § 2 k.k.w.).

4. Postępowanie karne a proces karny. W orzecznictwie i doktrynie powszechnie operuje się zamiennie terminami „postępowanie karne” i „proces karny”. Praktyczny charakter komentarza przemawia za tym, aby zaakceptować takie podejście terminologiczne na gruncie prowadzonych rozważań. Rzetelność nakazuje jednocześnie zwrócić uwagę na to, że z punktu widzenia metodologicznej poprawności termin „proces karny” należałoby rezerwować dla oznaczenia całościowo ujętej działalności sądu i innych uczestników postępowania zmierzającej do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności prawnej osoby ściganej za zarzucane jej przestępstwo, natomiast termin „postępowanie karne” odnosić do fragmentarycznych lub specjalnych ujęć ogólnego przebiegu procesu karnego (M. Cieślak, *Polska...*, s. 13–14).

5. Konstytucyjne podstawy procesu karnego. Fundamentalne znaczenie Kodeksu postępowania karnego w aspekcie ukształtowania podstawy normatywnej procesu karnego nie może przysłaniać tego, że regulacja kodeksowa stanowi w istocie konkretyzację norm konstytucyjnych dotyczących materii karnoprosesowej. To na gruncie ustrojowym, w porządku konstytucyjnym, znajdują pierwotne określenie granice i przynajmniej podstawowe warunki ingerencji państwa w sferę praw i wolności jednostki w warunkach procesu karnego. Na tym samym gruncie dochodzi do uregulowania ustroju i fundamentalnych zasad funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości jako jednej z form działalności państwa. Bezpośredni wpływ Konstytucji RP na uregulowanie procesu karnego znajduje odzwierciedlenie

w unormowaniach dotyczących pozbawienia lub ograniczenia wolności (art. 41 Konstytucji RP), prawa do sądu (art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 Konstytucji RP), domniemania niewinności (art. 42 ust. 3 Konstytucji RP), prawa do obrony (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP), publiczności rozpraw (art. 45 ust. 2 Konstytucji RP), zasady sądowego wymiaru sprawiedliwości (art. 175 Konstytucji RP), zasady dwuinstancyjnego toku postępowania przed sądem (art. 176 Konstytucji RP), zasady niezawisłości sędziowskiej (art. 178 Konstytucji RP) czy zasady udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości (art. 182 Konstytucji RP). Na tym nie wyczerpuje się oddziaływanie przepisów Konstytucji RP na płaszczyznę normatywną procesu karnego. Odbyna się ono również w wymiarze gwarancyjnym, związanym ściśle z wyznaczeniem na gruncie konstytucyjnym nieprzekraczalnych granic działalności legislacyjnej, zabezpieczających przed wprowadzeniem w drogę zwykłych ustaw rozwiązań prawnych obniżających konstytucyjne standardy w zakresie czy to ochrony praw i wolności jednostki, czy prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w warunkach procesu karnego. Konstytucja RP stanowi *sui generis* kotwicę, utrzymującą system prawa karnego procesowego w pozycji, która nie tylko gwarantuje mu stabilność w zakresie jego rdzennych składników, związanych ściśle z określeniem na najwyższym poziomie normatywnym relacji państwo – jednostka oraz ustroju i zasad działania wymiaru sprawiedliwości, lecz także powinna zapewniać we wskazanym zakresie przynajmniej względną odporność na fale aktywności legislacyjnej w obszarze procesu karnego, będące nierzadko przejawem populizmu penalnego, zagrażające podstawowym prawom i wolnościom obywatelskim oraz standardom rzetelnego procedowania. W przedstawionym gwarancyjnym aspekcie, oprócz wymienionych już przepisów ustawy zasadniczej, istotne znaczenie mają normy konstytucyjne wyrażające m.in. zasadę demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP), zasadę legalności działania organów państwa (art. 7 Konstytucji RP) czy zasadę proporcjonalności ingerencji w sferę praw i wolności obywatelskich (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP). Zwłaszcza ta ostatnia służy często do dookreślenia, w tym również zweryfikowania przez pryzmat standardów konstytucyjnych i ewentualnego zawężenia, granic aktywności organów procesowych wynikających zasadniczo z przepisów komentowanego Kodeksu (nie sposób więc przyjąć, aby wyznacznikiem tych granic był komentowany przepis i w konsekwencji przepisy niniejszego Kodeksu; odmienne stanowisko zdaje się reprezentować m.in. J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, s. 8).

6. Międzynarodowe źródła prawa karnego procesowego. Podstawę normatywną procesu karnego stanowią również akty prawa międzynarodowego. W związku z tym, że rdzeń regulacji procesu karnego stanowią kwestie dotyczące wolności, praw i obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji RP oraz – wymagające uregulowania w formie ustawy (art. 176 ust. 2 Konstytucji RP) – kwestie ustroju, właściwości sądu i postępowania przed sądami, w zakresie wymienionych kwestii umowy międzynarodowe wymagają ratyfikacji za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie. Ta forma ratyfikacji umów międzynarodowych decyduje o ich pierwszeństwie względem ustaw (art. 91 ust. 2 Konstytucji RP). W razie kolizji przepisów ustawy z postanowieniami umowy międzynarodowej ratyfikowanej za uprzednią zgodą parlamentu wyrażoną w ustawie prymat przysługuje postanowieniom umowy międzynarodowej. W wyniku ratyfikacji umowa staje się częścią krajowego porządku prawnego oraz podlega bezpośredniemu stosowaniu przed niedającą się z nią pogodzić ustawą (art. 91 ust. 1 Konstytucji RP). Zasada pierwszeństwa umów międzynarodowych ratyfikowanych za uprzednią zgodą Sejmu i Senatu powinna znaleźć odzwierciedlenie w wymiarze praktycznym, gdy na poziomie krajowym zostałyby przyjęte rozwiązania kolidujące np. ze standardami ochrony praw i wolności człowieka lub standardem rzetelnego procesu przewidzianymi w umowach

międzynarodowych (art. 91 ust. 1 w zw. z art. 91 ust. 2 Konstytucji RP). Do najważniejszych umów międzynarodowych dotyczących materii procesu karnego, z których zresztą wynikają wspomniane standardy, należą Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.). W aspekcie międzynarodowych źródeł procesu karnego na odrębną uwagę zasługuje prawo wtórne Unii Europejskiej, obejmujące akty prawne, które są wydawane przez instytucje Unii Europejskiej na podstawie kompetencji przyznanych w dwóch umowach międzynarodowych składających się na podstawę prawną i prawo pierwotne Unii Europejskiej jako jednolitej organizacji międzynarodowej, mianowicie Traktacie o Unii Europejskiej oraz Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Spośród aktów prawa wtórnego na gruncie regulacji karnoprosesowej zasadnicze znaczenie mają dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady, wiążące państwa członkowskie w zakresie rezultatu, który ma być osiągnięty. Wybór formy i środków wdrożenia dyrektywy i osiągnięcia określonego w niej rezultatu należy do organów krajowych państw członkowskich Unii Europejskiej (art. 288 TFUE). Mając na względzie „realia implementacyjne”, na tle których można dostrzec przypadki niepełnej implementacji postanowień dyrektyw, w wymiarze praktycznym nie można tracić z pola widzenia stanowiska Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, zgodnie z którym jeżeli przepisy dyrektywy są, z punktu widzenia ich treści, bezwarunkowe i wystarczająco precyzyjne, w przypadku braku przepisów wykonawczych (implementujących rozwiązania przewidziane w przepisach dyrektywy) wydanych w terminie można się na nie powoływać przeciwko wszelkim przepisom krajowym niezgodnym z dyrektywą, a także jeżeli określają one prawa, na które jednostki mogą powoływać się wobec państwa (szerzej wyrok ETS z 19.11.1991 r., sprawy połączone C-6/90 i C-9/90, Francovich i Bonifaci przeciwko Włochom, EU:C:1991:428; por. także A. Wróbel, *Autonomia proceduralna państw członkowskich. Zasada efektywności i zasady efektywnej ochrony sądowej w prawie Unii Europejskiej*, RPEiS 2005/1, s. 35 i n. oraz powołana tam literatura).

7. Inne normatywne podstawy procesu karnego. Poza komentowanym Kodeksem postępowanie karne w rozumieniu art. 1 k.p.k. znajduje uregulowanie w wielu innych ustawach zwykłych, z których bezpośrednio tego postępowania dotyczą m.in. Kodeks karny, w zakresie, w jakim np. jej przepisy określają tryb ścigania przestępstw, Kodeks postępowania cywilnego w zakresie dotyczącym np. udziału pełnomocnika w procesie karnym, nieuregulowanym w przepisach Kodeksu postępowania karnego, ustawa o opłatach w sprawach karnych czy ustawa o świadku koronnym. Odrębną grupę ustaw, które odnoszą się do postępowania karnego, stanowią tzw. ustawy ustrojowe, regulujące ustroj oraz zasady działania organów procesowych i innych profesjonalnych uczestników procesu karnego. Do grupy tej należą przede wszystkim: Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawa o Sądzie Najwyższym, Prawo o prokuraturze, ustawa o Policji, Prawo o adwokaturze oraz ustawa o radcach prawnych.

8. Zastosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego poza macierzystym (pierwotnym) zakresem regulacji. Przepisy Kodeksu postępowania karnego znajdują szerokie zastosowanie poza postępowaniem karnym w rozumieniu art. 1 k.p.k., stanowiącym dla tej regulacji kodeksowej macierzystą płaszczyznę (zakres) odniesienia. Odesłanie do przepisów Kodeksu postępowania karnego jest z reguły opatrzone klauzulą przewidującą ich odpowiednie zastosowanie poza macierzystym zakresem odniesienia, jak ma to miejsce w art. 113 § 1 k.k.s. czy art. 74¹ pkt 2 u.r.p. (w kwestii odpowiedniego stosowania przepisów zob. J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa [w:] J. Nowacki, *Studia z teorii prawa*, Kraków 2003, s. 451 i n.; A. Błachnio-Parzych, *Przepisy odsyłające systemowo (wybrane zagadnienia)*, PiP 2003/1, s. 43–45).

Art. 2. [Cele kodeksu]

§ 1. Przepisy niniejszego kodeksu mają na celu takie ukształtowanie postępowania karnego, aby:

- 1) sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności;
- 2) przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstwa osiągnięte zostały zadania postępowania karnego nie tylko w zwalczaniu przestępstw, lecz również w zapobieganiu im oraz w umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego;
- 3) zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności;
- 4) rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w rozsądnym terminie.

§ 2. Podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne.

1. Przedmiot unormowania. Przepis art. 2 § 1 k.p.k. zawiera w istocie deklarację ustawodawcy i odzwierciedlenie jego intencji co do celów przyświecających ukształtowaniu postępowania karnego w sposób przewidziany w komentowanym Kodeksie. Przepis art. 2 § 2 k.p.k. wyraża dyrektywę stanowiącą treść zasady prawdy.

2. Znaczenie i charakter regulacji art. 2 § 1 k.p.k. Określenie w art. 2 § 1 k.p.k. celów, do osiągnięcia których służą szczegółowe przepisy Kodeksu wpływające bezpośrednio na kształt postępowania karnego, odgrywa istotną rolę w procesie wykładni, należy w nich bowiem upatrywać wskazówki interpretacyjnej co do właściwego rozumienia innych przepisów Kodeksu. Ogólny charakter powołanego przepisu wyklucza zarazem możliwość oparcia na nim konkretnych uprawnień lub obowiązków procesowych (postanowienie SN z 13.05.2002 r., V KKN 90/01, LEX nr 53913). Dyrektywy w nim wyrażone nie mogą stanowić samodzielnej podstawy zarzutów odwoławczych, ponieważ stanowiące treść takich zarzutów twierdzenie o uchybieniach musi odnosić się do konkretnych, szczególnych norm nakazujących lub zakazujących określonych czynności w danym układzie procesowym, w toku postępowania sądowego lub przygotowawczego (zob. wyrok SN z 25.01.1971 r., IV KR 247/70, OSNKW 1971/7–8, poz. 117; postanowienie SN z 21.12.2001 r., III KKN 443/98, LEX nr 52010).

3. Pojęcie celu (celów) procesu karnego. W myśl najliczniej reprezentowanego poglądu głównym celem procesu karnego jest realizacja prawa karnego materialnego (zob. m.in. M. Cieślak, *Polska...*, s. 9; W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, Bydgoszcz 2010, s. 27; H. Detmer, *Der Begriff der Tat im strafprozessualen Sinn – Grenzen der Tatidentität*, Bonn 1989, s. 123 i n.; E. Schmidt, *Lehrkommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz. Teil I. Die rechtstheoretischen und die rechtspolitischen Grundlagen des Straverfahrensrechts*, Getynga 1964, s. 46). Tak ujęty cel, pozwalający upatrywać w procesie karnym *sui generis* mechanizmu (narzędzia) urzeczywistnienia norm prawa karnego materialnego, przesądza o pragmatyzmie prawa karnego procesowego (S. Waltoś, *Pragmatyzm i antypragmatyzm w procedurze karnej* [w:] *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci Profesora Wiesława Daszkiewicza*, red. T. Nowak, Poznań 1999, s. 51–52). Inne rozumienie celu procesu karnego opiera się na jego odniesieniu do przedmiotu procesu. Na tym podłożu przyjmuje się, że celem procesu jest rozstrzygnięcie o przedmiocie procesu, czyli rozstrzygnięcie kwestii odpowiedzialności prawnej osoby ściganej za zarzucany jej czyn (W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 27; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2007, s. 52; K. Marszał [w:] *Proces karny*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2019, s. 29). Niemal powszechnie cel (cele) procesu karnego łączy się z udzieleniem odpowiedzi na pytania wiodące do rozstrzygnięcia o jego przedmiocie, mianowicie czy popełniono czyn zabroniony jako prze-

stępsstwo, kto go popełnił oraz czy i ewentualnie z jaką reakcją taki czyn powinien się spotkać. Rzeczywista zbieżność tych pytań z określeniem celów regulacji karnoprocesowej w art. 2 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. wydaje się niemal oczywista i nie wymaga dowiedzenia. Skłania to do tego, aby w tym normatywnym kontekście na pierwszy plan wysunąć koncepcję celu procesu karnego znajdującą odzwierciedlenie w wymienionych przepisach, sformułowaną przed wielu laty przez M. Cieślaka, zgodnie z którą jest nim realizacja zasady trafnej reakcji, której treścią jest dyrektywa głosząca, że „każdy ten, i tylko ten, kto jest winien popełnienia przestępstwa, powinien za to ponieść odpowiedzialność taką i tylko taką, na jaką wedle prawa zasłużył” (zob. M. Cieślak, *Nieważność orzeczeń w procesie karnym PRL*, Warszawa 1965, s. 5).

4. Zasada trafnej reakcji jako wyznacznik celu regulacji karnoprocesowej i sprawiedliwości proceduralnej. Respektując wstępnie ustalone, normatywne znaczenie przepisu art. 2 § 1 k.p.k., należy stwierdzić, że normy wynikające z przepisów komentowanego Kodeksu pozostają w stosunku służebnym do zasady trafnej reakcji w ustalonym wyżej znaczeniu. Wyrażająca tę zasadę dyrektywa stanowi myśl przewodnią procesu karnego, który powinien być tak urządzony, aby w sposób maksymalny zapewnić realizację na jego gruncie szczegółowych postulatów z niej wynikających, mówiących, że „nikt niewinny nie powinien ponosić odpowiedzialności, nikt winny nie powinien ponieść odpowiedzialności większej, niż na to zasłużył, nikt winny nie powinien ująć odpowiedzialności, nikt winny nie powinien ponieść odpowiedzialności mniejszej, niż na to zasłużył” (M. Cieślak, *Nieważność...*, s. 5). W tym „postulacyjnym” kontekście można uwypuklić prawdziwy sens zasady trafnej reakcji, zauważając, że zawiera się w niej merytoryczny cel procesu karnego i zarazem założenie realizacji sprawiedliwości materialnej w warunkach procesu karnego. Wyróżnioną kategorię sprawiedliwości należy identyfikować z wzorcem sprawiedliwej reakcji na przestępstwo (dystrybucji dóbr w ujęciu negatywnym), który w normatywnym wymiarze znajduje odzwierciedlenie w przepisach prawa karnego materialnego wypełniających go treścią poprzez zakreślenie kryteriów i miar, wedle których należy oceniać czyn zabroniony i jego sprawcę. Komplementarną względem niej kategorię stanowi sprawiedliwość proceduralna. W kwestii jej rozumienia nie ma jednomyślności. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na płaszczyźnie zasad znajduje uznanie koncepcja definicyjna zakładająca utożsamianie sprawiedliwości proceduralnej z rzetelnością procesu (wyrok TK z 13.05.2002 r., SK 32/01, OTK-A 2002/3, poz. 31; wyrok TK z 16.11.1999 r., SK 11/99, OTK 1999/7, poz. 158). W piśmiennictwie wyrazem tej koncepcji jest zapatrywanie, zgodnie z którym sprawiedliwość wypływa z podporządkowania się regułom prawidłowego procedowania, wiodącego w konkretnych wypadkach do faktycznego uznania rozstrzygnięcia. Przestrzeganie tych reguł dostarcza legitymacji zapadającemu w wyniku procesu karnego wyrokowi, przesądzając zarazem o jego sprawiedliwości (*das Modell der Legitimation durch Verfahren*; zob. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Rhein-Berlin 1957, s. 123 i n.). Na gruncie przedstawionego kierunku definiowania sprawiedliwości proceduralnej zwraca uwagę brak odniesienia tego pojęcia do sprawiedliwości materialnej (sprawiedliwości rezultatu, sprawiedliwości wyroku). Trudno to zaakceptować, zważywszy na naturalne w istocie zespolenie obu wymienionych kategorii sprawiedliwości, które najpełniej uwidacznia się w odniesieniu do merytorycznego rezultatu procesu karnego – wyroku rozstrzygającego kwestię odpowiedzialności karnej, który „sytuuje się” w punkcie styczności pól normowania wytyczonych przez przepisy prawnomaterialne i karnoprocesowe – zapada w warunkach procesu karnego, a jego treść powinna, zgodnie z założeniem realizacji sprawiedliwości materialnej, odpowiadać normatywnemu wzorcowi sprawiedliwej dystrybucji dóbr, wynikającemu z norm prawa karnego materialnego (por. W. Lang, *Prawo procesowe a prawo materialne. Wzajemne relacje* [w:] *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, red. W. Czapliński, Warszawa 2006, s. 429 i n.). O zespoleniu tym najlepiej zdaje się świadczyć treść dyrektyw składających się na zasadę trafnej reakcji, określonych w art. 2 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k. komentowanego

przepisu, przesądzająca w gruncie rzeczy o zrelatywizowaniu całego procesu karnego, a co za tym idzie – jak należy sądzić – także jego oceny przez pryzmat sprawiedliwości, do postulatu (założenia) sprawiedliwości materialnej, który w tych dyrektywach znajduje odbicie. W tym świetle na aprobatę zasługuje pogląd, zgodnie z którym reguły rzetelnego procesu, jakiekolwiek by nie były, same przez się wymykają się mierze sprawiedliwości, podlegając wartościowaniu przez pryzmat ich prawidłowego i bezstronnego przestrzegania. Można je rozważać jedynie w kontekście warunków sprzyjających osiągnięciu sprawiedliwości materialnej, ale nic ponadto (W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988, s. 80; por. też L.B. Solum, *Procedural Justice*, University of San Diego School of Law, „Law and Economics Research Paper Series” 2005/12, s. 238 i n.). Wskazówki wynikające z dotychczasowych obserwacji skłaniają do wyrażenia aprobaty dla tego nurtu w definiowaniu sprawiedliwości proceduralnej, na gruncie którego, uwzględniając powiązanie tej kategorii sprawiedliwości ze sprawiedliwością materialną, uprawomocniające twierdzenie o komplementarności obu tych kategorii, łączy się ją z takim urządzeniem procedury, by w stopniu maksymalnym, w sposób najskuteczniejszy z możliwych, przybliżała lub zapewniała wydanie sprawiedliwego rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu (W. Sadurski, *Teoria...*, s. 72; P. Wiliński, *Sprawiedliwość proceduralna a proces karny* [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdry*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009, s. 81; J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 74–88). Daje to asumpt do tego, aby w konkluzji stwierdzić, że istotę sprawiedliwości proceduralnej stanowi zagwarantowanie w ramach procesu karnego najwyższego stopnia prawdopodobieństwa osiągnięcia sprawiedliwości materialnej (sprawiedliwego rozstrzygnięcia). Odwołując się do ustalonego wcześniej rozumienia celu procesu karnego w kontekście normatywnym wynikającym art. 2 § 1 k.p.k., prawdopodobieństwa tego należy upatrywać w podporządkowaniu procesu karnego realizacji zasady trafnej reakcji, natomiast jego maksymalizacji – w sprawnym „przeprowadzeniu” tej zasady w procesie. Prakseologiczna kategoria sprawności stanowi w omawianym aspekcie kryterium doboru i oceny metod (rozwiązań, narzędzi, trybów działania) realizacji zasady trafnej reakcji, które służy wskazaniu najpewniejszej i najlepszej drogi do osiągnięcia wymagań trafnej reakcji (zob. szerzej J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 86–88).

5. Wymóg uwzględnienia prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego. Sformułowany w art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. cel, któremu podporządkowane jest ukształtowanie postępowania karnego, stanowi wyraz długofalowej ewolucji prawa karnego (materialnego i procesowego) od nasączonego ideami punitywnego retributywizmu (sprawiedliwego odwetu), nastawionego wyłącznie na realizację określonych zadań w sferze zwalczania przestępstw, do prawa karnego, które obok ustalenia odpowiedzialności karnej i ewentualnie wymierzenia kary służy likwidacji konfliktu wywołanego przestępstwem, w tym neutralizacji negatywnych skutków przestępstwa, przede wszystkim w drodze kompensacji szkody powstałej w jego wyniku. W realiach współczesnego procesu karnego, który powinien pełnić funkcję kompensacyjną, urzeczywistniając tym samym odpowiadającą mu funkcję prawa karnego materialnego i zarazem ideę sprawiedliwości naprawczej (*restorative justice*), analizowany cel, ujęty dyrektywalnie, należy uznać za współwyznacznik treści zasady trafnej reakcji, wychodząc w tym względzie z założenia, że jej kompleksowe ujęcie wymaga uwzględnienia nie tylko tradycyjnej reakcji karnej na czyn zabroniony, objętej pierwotnym zakresem znaczeniowym tej zasady i znajdującej zasadniczo odzwierciedlenie w dyrektywach zawartych w art. 2 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k., lecz także reakcji natury cywilnoprawnej, np. w postaci obowiązku naprawienia szkody (J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 85; w tym duchu także P. Wiliński, *Sprawiedliwość...*, s. 86–87). Dyrektywa uwzględnienia prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego przesądza o jego karnoprosocym upodmiotowieniu – przestaje on być wyłącznie nosicielem dobra prawnego, w które godzi przestępstwo, lecz staje się podmiotem mającym własne oczekiwania względem rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu i wynikające z nich interesy, chronione prawem. Z dy-

rektywy tej wynika jednocześnie założenie wzmożenia ochrony tych interesów w warunkach procesu karnego, znajdujące urealnienie w drodze szczegółowych uprawnień pokrzywdzonego przewidzianych w komentowanym Kodeksie. Wśród tych uprawnień podstawowe znaczenie ma prawo do udziału w procesie karnym w roli strony procesowej, w postępowaniu przygotowawczym z racji samego obiektywnego faktu pokrzywdzenia przestępstwem (art. 299 § 1 w zw. art. 49 § 1 i § 2 k.p.k.), a w postępowaniu sądowym w rezultacie uzyskania statusu oskarżyciela posiłkowego w oparciu o wniesienie subsydiarnego aktu oskarżenia lub przyłączenie się do oskarżenia wniesionego przez oskarżyciela publicznego (art. 54 i 55 k.p.k.) albo oskarżyciela prywatnego (art. 59 k.p.k.). Pozycja strony procesowej daje pokrzywdzonemu szeroką możliwość korzystania z tych uprawnień, które przysługują tej kategorii uczestników procesowych, m.in. prawo inicjatywy dowodowej (art. 168 k.p.k.), prawo zadawania pytań osobom przesłuchiwanym (art. 171 § 2 k.p.k.), prawo do wnoszenia środków odwoławczych (art. 444 § 1 i art. 459 § 3 k.p.k.) czy prawo do korzystania z pomocy pełnomocnika (art. 87 § 1 k.p.k.). W aspekcie zapewnienia pokrzywdzonemu realnej możliwości skorzystania z wymienionych egemplifikacyjnie uprawnień istotne znaczenie ma spoczywająca na organach procesowych powinność pouczenia pokrzywdzonego o ich posiadaniu (art. 300 § 2 i np. art. 100 § 8 k.p.k.).

6. Poszanowanie godności pokrzywdzonego. Obowiązek poszanowania godności pokrzywdzonego przy uwzględnieniu jego prawnie chronionych interesów został dodany w art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. na podstawie ustawy z 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla świadka i pokrzywdzonego (Dz.U. z 2015 r. poz. 21). Stanowi on odzwierciedlenie na gruncie karnoprosesowym spoczywającego na władzach publicznych konstytucyjnego obowiązku poszanowania godności każdego człowieka (art. 30 zdanie drugie Konstytucji RP). Wolno sądzić, że jego odrębne podkreślenie w odniesieniu do pokrzywdzonego jest podyktowane w przeważającej mierze dostrzeżeniem przez ustawodawcę zagrożeń, jakie może dla tego uczestnika procesowego pociągać za sobą jego udział w procesie karnym i realizacja przysługujących mu uprawnień lub wykonywanie spoczywających na nim obowiązków. Chodzi o zagrożenia pod postacią wtórnej wiktylizacji, oznaczającej doświadczanie przez pokrzywdzonego dolegliwości lub negatywnych przeżyć niebędących wynikiem samego przestępstwa, lecz mających źródło np. w ponownym zetknięciu się z oskarżonym w warunkach procesu karnego, w kontaktach z aparatem ścigania karnego bądź wymiarem sprawiedliwości czy w upublicznieniu określonych faktów z życia pokrzywdzonego, podrywającym jego poczucie własnej wartości (zob. E. Bieńkowska, *Zjawisko wiktylizacji wtórnej: pojęcie, przyczyny, przeciwdziałanie (na przykładzie niektórych polskich regulacji karnych)*, „Archiwum Kryminologii” 2007–2008, t. XXIX–XXX, s. 67). Wzgląd na poszanowanie godności pokrzywdzonego wymaga zapewnienia mu ochrony procesowej przed sytuacjami, w których z prawną ochroną jego interesów procesowych łączyłaby się wtórna wiktylizacja. Ochrona taka jest skonkretyzowana w odniesieniu do czynności przesłuchania pokrzywdzonego przestępstwami określonego typu w przepisach art. 185a–185c k.p.k., zawierających rozwiązania podporządkowane założeniu jednorazowego przesłuchania pokrzywdzonego-świadka. Należy ją natomiast również łączyć z wykorzystaniem innych narzędzi procesowych, pozwalających np. zapobiec doznaniu przez pokrzywdzonego upokorzeń ze strony sprawcy (uchylenie niestosownych pytań – art. 370 § 4 k.p.k.; wydalenie z sali rozpraw – art. 390 § 2 k.p.k.) lub chronić jego prywatność (wyłączenie jawności na podstawie art. 360 § 1 pkt 1 lit. d k.p.k.), a także z właściwym podejściem organów procesowych do pokrzywdzonych w konkretnych indywidualnych przypadkach, uwzględniającym ich przeżycia i „procesową podmiotowość”, wykluczającą sprowadzenie ich roli do dostarczenia środków dowodowych.

7. Dyrektywa rozstrzygnięcia sprawy w rozsądnym terminie. Wynikający z art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k. wymóg rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie pozostaje w ścisłym związku z konstytucyjnym prawem jednostki do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez

nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Genetycznie jest on zakotwiczony w treści art. 6 ust. 1 EKPC, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd. Można powiedzieć, że wymóg rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie stanowi emanację prawa do rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki, wynikającego z przytoczonych unormowań konstytucyjnych i konwencyjnych, i służy urzeczywistnieniu w zakresie ukształtowania postępowania karnego ustalonego standardu konstytucyjnego i konwencyjnego dotyczącego czasu rozpatrywania spraw. Przyjmując nieco inną optykę, należy zauważyć, że z perspektywy podmiotowej rozpoznanie sprawy w rozsądnym terminie jest elementem prawa do sądu, natomiast z procesowego punktu widzenia jest wyznacznikiem treści zasady rzetelnego procesu oraz jednym z podstawowych warunków optymalnego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości (por. postanowienie SN z 6.10.2006 r., II KO 49/06, LEX nr 202153). Gwoli uniknięcia niejasności wypada dodać, że określenia „w rozsądnym terminie” i „bez nieuzasadnionej zwłoki” stanowią zwroty synonimiczne, z tym tylko, że ten drugi akcentuje potrzebę unikania zwłoki (przewlekłości) w związku z rozpoznaniem sprawy (zob. I. Nowikowski, *O zasadzie szybkości postępowania w polskim procesie karnym (zagadnienia wybrane)* [w:] Państwo. Prawo. Myśl prawnicza. Prace dedykowane profesorowi Grzegorzowi Leopoldowi Seidlerowi w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin, Lublin 2003, s. 169). Pojęcie rozpoznania sprawy, którym ustawodawca operuje w komentowanym przepisie, jest typowym pojęciem o nieostrych granicach znaczeniowych. W piśmiennictwie, sięgając w istocie do odpowiadającego mu konstytucyjnego zwrotu „bez nieuzasadnionej zwłoki”, najczęściej przyjmuje się, że wymaganie zachowania rozsądnego terminu rozpatrzenia sprawy jest spełnione, jeżeli organy procesowe nie dopuściły w toku postępowania do zwłoki, która nie znajdowała uzasadnienia w realiach konkretnej sprawy, a więc której w realiach tych można było uniknąć (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, Warszawa 2004, s. 26; J. Skorupka [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 1, cz. 1, *Zagadnienia ogólne*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 158). Podstawy do dalej idącej konkretyzacji analizowanego pojęcia dostarczają z jednej strony liczne wypowiedzi sądów i trybunału strasburskiego w sprawie racjonalności czasu trwania postępowania, zaś z drugiej strony rozwiązania przyjęte w ustawie o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki. Z treści art. 2 ust. 1 powołanej ustawy wynika, że uchybienie rozsądnemu terminowi rozpoznania sprawy (przewlekłość postępowania) ma miejsce, jeżeli postępowanie zmierzające do wydania rozstrzygnięcia kończącego postępowanie w sprawie trwa dłużej niż to konieczne dla wyjaśnienia istotnych okoliczności faktycznych i prawnych. W art. 2 ust. 2 tej ustawy egzemplifikacyjnie wskazany jest zakres oraz określone są kryteria oceny, czy w sprawie doszło do przewlekłości postępowania. Zgodnie z tym przepisem oceny wymaga w szczególności terminowość i prawidłowość czynności podjętych przez sąd w celu wydania rozstrzygnięcia kończącego postępowanie w sprawie albo czynności podjętych przez prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze w celu zakończenia postępowania przygotowawczego. Dokonuje się jej przy uwzględnieniu łącznego dotychczasowego czasu postępowania od jego wszczęcia do chwili rozpoznania skargi, charakteru sprawy, stopnia faktycznej i prawnej jej zawichości, znaczenia dla strony, która wniosła skargę, rozstrzygniętych w niej zagadnień oraz zachowania się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania. Na kanwie przytoczonych przepisów w orzecznictwie przyjmuje się, że przewlekłość postępowania zachodzi wtedy, gdy jest ono długotrwałe, prowadzone rozwlekle i trwa ponad konieczność wyjaśnienia okoliczności faktycznych i prawnych niezbędnych do końcowego rozstrzygnięcia, będących

w związku przyczynowym z działaniem lub beczynnością sądu (postanowienie SA w Krakowie z 22.03.2007 r., II S 1/07, LEX nr 26938). Zbieżne z tym poglądem jest zapatrywanie, zgodnie z którym sam czas trwania postępowania karnego nie stwarza dostatecznej podstawy do zakwestionowania terminu rozstrzygnięcia sprawy. Podlega on ocenie na szerszym tle, uwzględniającym nie tylko okoliczności sprawy, stopień jej skomplikowania i zachowanie się uczestników postępowania, lecz także zagwarantowanie w procesie karnym innych wartości niż szybkość, w szczególności tych, które są związane z realizacją innych celów tego postępowania (zob. np. wyrok TK z 30.03.2004 r., SK 14/03, OTK-A 2004/3, poz. 23). Działania lub beczynność skutkujące wydłużeniem czasu rozpoznania sprawy podlegają kwalifikacji w kategorii przewlekłości, a więc naruszenia rozsądnego czasu trwania postępowania, jeżeli są nieuzasadnione, zawinione przez organ procesowy (postanowienie SA w Katowicach z 15.01.2003 r., II AKz 3/03, „Wokanda” 2004/3, poz. 44). Za takie należy uznać działania bezproduktywne, które są nieprawidłowe, nieadekwatne lub nieskuteczne, a prowadzą do przedłużenia postępowania. Bezproduktywność działań organów procesowych może wiązać się np. z wydaniem oczywiście błędnych (nieprawidłowych) decyzji procesowych skutkujących wydłużeniem postępowania, np. dopuszczeniem dowodów niemających znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy (wyrok SA w Warszawie z 13.04.2006 r., III AUa 35/06, OSA 2006/4, poz. 9) lub niewłaściwą organizacją posiedzeń i rozpraw. Beczynność organów procesowych pociąga za sobą naruszenie terminu rozsądnego rozpatrzenia sprawy, jeżeli ma charakter długotrwały i oznacza całkowity brak aktywności ze strony tych organów, np. polega na niewyznaczaniu przez wiele miesięcy terminu rozprawy lub niepodjęciu żadnych działań, aby zdyscyplinować biegłych sądowych i zapewnić przestrzeganie przez nich określonych terminów do przedstawienia opinii (por. postanowienie SN z 16.03.2006 r., III SPP 10/06, OSNP 2007/7–8, poz. 120; wyroki ETPC: z 1.02.2005 r., 46243/99, *Kolasiński v. Polska*, HUDOC; z 16.05.2019 r., 45751/10, *Ziaja v. Polska*, LEX nr 2656646, HUDOC). Wymaga podkreślenia, że beczynność nie usprawiedliwia trudności organizacyjno-kadrowe i związane z nimi nadmierne obciążenie organu procesowego prowadzonymi sprawami (postanowienie SA w Warszawie z 9.10.2012 r., II S 58/12, KZS 2012/10, poz. 103). Obowiązkiem organów sądu jest podejmowanie działań eliminujących przeszkody w sprawnym prowadzeniu postępowań w sprawach karnych (zob. postanowienie SA w Warszawie z 6.07.2010 r., II S 39/10, KZS 2011/7–8, poz. 91). Szerzej rzecz ujmując, w wyroku z 27.04.2017 r., IV CSK 393/16, LEX nr 2319673, Sąd Najwyższy stwierdził, że dobrze zorganizowane państwo powinno zapewniać obywatelom sprawne funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, w ramach którego sprawy sądowe będą rozpoznawane w rozsądnym terminie i bez zbędnej zwłoki, zaś naruszenie tego wymogu, jako zachowanie niezgodne z prawem, rodzi odpowiedzialność odszkodowawczą związaną z działalnością tej jednostki władzy publicznej, z której działania lub zaniechania wynika dochodzone roszczenie. Na tle przedstawionych dotąd kryteriów oceny racjonalności czasu trwania postępowania, wynikających z art. 2 ustawy z 17.06.2004 r. i znajdujących uwzględnienie w orzecznictwie sądów polskich, niezbędne staje się podkreślenie, że stanowią one w istocie odzwierciedlenie konsekwentnej linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w aspekcie oceny rozpatrywanego standardu postępowania, zgodnie z którą weryfikacja rozsądnego terminu postępowania musi następować w świetle wszystkich, zarówno faktycznych, jak i prawnych okoliczności sprawy i w oparciu o kryteria złożoności sprawy, zachowania się oskarżonego w toku postępowania, sposobu prowadzenia postępowania przez organy procesowe oraz stopnia uciążliwości postępowania dla oskarżonego (zob. m.in. wyrok ETPC z 15.07.1981 r., 8130/78, *Eckle v. Niemcy*, HUDOC; orzeczenie ETPC z 6.05.1981 r., 7759/77, *Buchholz v. Niemcy*, HUDOC; orzeczenie ETPC z 8.12.1983 r., 7984/77, *Pretto i inni v. Włochy*, HUDOC; wyrok ETPC z 13.06.2019 r., 63696/12, *Jarmuż v. Polska*, LEX nr 2680951, HUDOC).

8. Zasada prawdy – ustalenia pojęciowe. Przepis art. 2 § 2 k.p.k. wyraża zasadę prawdy, przewidując, że podstawę wszelkich rozstrzygnięć powinny stanowić prawdziwe ustalenia faktyczne. Co oznacza, że ustalenia są prawdziwe, i jaką miarą należy oceniać ich prawdziwość, tego powołany przepis nie wyjaśnia. Nie przesądza tym samym koncepcji prawdy w sensie filozoficznym, która powinna znaleźć ucieleśnienie na gruncie ustaleń faktycznych w procesie karnym. Nie wdając się w szczegółowe rozważania ze względu na ograniczone ramy i praktyczny charakter komentarza, można w tym miejscu poprzestać na wyróżnieniu i ogólnym scharakteryzowaniu dwóch grup koncepcji prawdy, mianowicie klasycznych i nieklasycznych (K. Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii. Teoria poznania. Metafizyka*, Warszawa 2003, s. 20 i n.). Dla tych pierwszych znamienne jest odwoływanie się do zgodności myśli z rzeczywistością (w ujęciu scholastycznym *adaequatio rei et intellectus*). W podstawowym kształcie sens klasycznej koncepcji prawdy zawiera się w następującej tezie Arystotelesa: „Twierdzić o Bycie, że nie istnieje, albo o Nie-Bycie, że istnieje jest fałszem; natomiast twierdzić, że Byt istnieje, a Nie-Byt nie istnieje jest prawdą” (Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 2, Warszawa 2003, s. 681). Jej odmianę stanowi korespondencyjna teoria prawdy, na gruncie której za prawdę uznaje się to, co koresponduje z faktem, a mówiąc innymi słowami, przekonanie uznaje się za prawdziwe, gdy istnieje pewien kompleks, który musi być definiowalną funkcją tego przekonania, a który określa się kompleksem korespondującym lub korespondującym faktem (B. Russell, *Theory of knowledge. The 1913 manuscript*, red. E. Eames, K. Blackwell, t. 7 [w:] *The Collected Papers of Bertrand Russell*, London 1984, s. 144). Dla nieklasycznych teorii prawdy charakterystyczne jest identyfikowanie prawdziwości ze zgodnością z pewnymi ostatecznymi i nieodwołalnymi kryteriami (J. Woleński, *Epistemologia, poznanie, prawda, wiedza, realizm*, Warszawa 2005, s. 159). W nauce prawa karnego procesowego, w aspekcie sprecyzowania treści zasady prawdy, najwięcej zwolenników znajduje w dalszym ciągu korespondencyjna (klasyczna) teoria prawdy (wykazuje to J. Jodłowski, *Zasada prawdy materialnej w postępowaniu karnym: analiza w perspektywie funkcji prawa karnego*, Warszawa 2015, s. 43). W nawiązaniu do niej przyjmuje się, że treścią zasady prawdy w kontekście normatywnym wynikającym z art. 2 § 2 k.p.k. jest dyrektywa przewidująca oparcie wydawanych w postępowaniu karnym decyzji na ustaleniach faktycznych zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy (zob. m.in. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie...*, 2007, s. 81; K. Zgryzek [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, 2019, s. 103; J. Kasiński [w:] *Meritum. Postępowanie karne*, red. D. Świecki, Warszawa 2019, s. 117; H. Paluszkiwicz [w:] K. Dudka, H. Paluszkiwicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2021, s. 152). W przedstawionym rozumieniu zasada prawdy jest czasem określana mianem „zasady prawdy materialnej” lub „zasady prawdy obiektywnej”. Nazwy te mają na celu jego przeciwstawienie pojęciu prawdy formalnej, czyli prawdy sądowej, zgodnie z którym za prawdę przyjmowano to, co przez sąd zostało ustalone w warunkach obowiązywania legalnych teorii oceny dowodów. Współcześnie w polskim piśmiennictwie toruje sobie coraz szerzej drogę inne rozumienie prawdy sądowej (formalnej), w przypadku którego, podkreślając ograniczenia w realizacji postulatu czynienia ustaleń zgodnych z rzeczywistością, wynikające z obowiązujących przepisów, a dotyczące zakazów dowodowych, stabilności prawomocnych orzeczeń i trybów konsensualnych, prawdę łączy się z dokonaniem ustaleń faktycznych według reguł określonych w procedurze karnej. Zasada prawdy jest w ten sposób silnie powiązana ze sformalizowaną procedurą dowodzenia. Uznaje się, że o jej realizacji przesądza nie to, czy ustalenia faktyczne odpowiadają „faktom prawdziwym materialnie”, lecz to, czy sąd prawidłowo zrealizuje reguły procesowe (P. Kardas, *Zasada prawdy materialnej a kontrydiktoryjność postępowania dowodowego. Przeciwnie czy komplementarne zasady procesu karnego?* [w:] *Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego*, red. J. Giezek, A. Malicki, Warszawa 2012, s. 69 i n.; J. Jodłowski, *Zasada...*, s. 48–49). Przedstawione koncepcje rozumienia zasady prawdy na tle przepisów komentowanego Kodeksu dają podstawę do kilku końcowych refleksji i wniosków. Przede wszystkim, stojąc na gruncie agnostycyzmu, należy stwierdzić, że nie istnieją uniwersalne na-

rzędzia (miary), które pozwalałyby organom procesowym na kategoryczne i zarazem ostateczne zweryfikowanie ustalonych w warunkach procesu karnego faktów pod kątem ich zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy (prawdziwym obrazem rzeczy/zaszłości). Opierając się na tym samym podłożu, ale patrząc z szerszej perspektywy, można postawić tezę, że poznanie takiego rzeczywistego stanu określonej zaszłości jest dla człowieka, a tym samym także organów procesowych, niedostępne. Z podanych względów zakotwiczona w klasycznej koncepcji prawdy adekwatność ustaleń faktycznych do rzeczywistego stanu rzeczy (rzeczywistego obrazu określonego zdarzenia relewantnego prawnokarnie), do której odwołuje się pierwsza z zaprezentowanych koncepcji w definiowaniu zasady prawdy, może być na płaszczyźnie karnoprosesowej rozpatrywana jedynie w aspekcie wytyczenia głównego kierunku działalności poznawczej organów procesowych, służącej dostarczeniu podstawy faktycznej dla wydawanych przez te organy decyzji. Takie podejście można dostrzec w zapatrywaniu, zgodnie z którym zasada prawdy stanowi dyrektywę „prowadzenia postępowania w taki sposób, aby ustalenia faktyczne były zbliżone do prawdy [pojmowanej, jak należy sądzić, zgodnie z klasyczną koncepcją prawdy – J.Z.] w takim stopniu, w jakim jest to możliwe” (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 29; w podobnym duchu wyrok SN z 26.05.1983 r., II KR 108/83, LEX nr 17502). Podzielając to zapatrywanie, można zasadę prawdy przedstawić w postaci dyrektywy kierunkowej (celowościowej) nakazującej organom procesowym dążenie w procesie poznawczym i tym samym w zakresie budowania podstawy faktycznej zapadających w postępowaniu karnym decyzji do poczynienia ustaleń faktycznych w możliwie największym stopniu zbliżonych do obrazu badanej procesowo zaszłości w jej rzeczywistym kształcie (por. M. Cieślak, *Polska...*, s. 323). Nie podważając tego sposobu rozumienia zasady prawdy, należy stwierdzić, że nie wynika z niego jeszcze, jaki stopień zbliżenia do rzeczywistego stanu rzeczy, a zwłaszcza czym mierzony, pozwala uznać ustalenia faktyczne za prawdziwe w rozumieniu art. 2 § 2 k.p.k. W tym względzie niezbędne jest odwołanie się do kryterium pomocniczego w zakresie zasady prawdy, które można wydedukować z wielu przepisów Kodeksu, np. z art. 5 § 1, art. 7 czy 424 § 1 pkt 1 k.p.k., i w konsekwencji stwierdzenie, że podstawową miarą prawdziwości ustaleń faktycznych w rozumieniu komentowanego przepisu jest udowodnienie (M. Cieślak, *Polska...*, s. 323). W zakresie rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu dotyczy to ustaleń niekorzystnych dla oskarżonego, ponieważ poza tą sferą korzysta on z domniemania niewinności (art. 5 § 1 k.p.k.), a niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się – po myśli art. 5 § 2 k.p.k. – na jego korzyść (postanowienie SN z 18.12.2008 r., V KK 267/08, LEX nr 485030). Udowodnienie opiera się na dwóch warunkach, mianowicie obiektywnej przekonywalności dowodów (warunek obiektywny), oznaczającej siłę obiektywną dowodów, która determinuje uznanie wynikających z nich faktów za udowodnione przez każdego normalnie oceniającego człowieka, i subiektywnym, całkowitym przekonaniu organu procesowego o tym, że określony fakt zaistniał (że fakt przeciwny dowodzeniu jest niemożliwy lub wysoce nieprawdopodobny – warunek subiektywny) (M. Cieślak, *Polska...*, s. 323). Gwoli uniknięcia niejasności, mając na względzie zajęte stanowisko co do niepoznawalności rzeczywistego stanu rzeczy, należy zaznaczyć, że wskazane przekonanie organu procesowego może i często będzie, ale niekoniecznie musi odpowiadać temu, co w rzeczywistości miało miejsce. Nie więc to, że odpowiada ono obiektywnej rzeczywistości, ponieważ zweryfikować tego niepodobna, lecz to, że wtóruje obiektywnej przekonywalności dowodów i w nich znajduje oparcie – przesądza o uznaniu określonego faktu za udowodniony, a tym samym prawdziwy w kontekście normatywnym wynikającym z komentowanego przepisu. Przyjąwszy, że udowodnienie stanowi podstawową miarę prawdziwości ustaleń faktycznych w procesie karnym, można zaryzykować stwierdzenie, że w stanowiącym jego rdzeń procesie poznawczym organy procesowe, na bazie własnych przekonań, raczej tworzą prawdę, niż ją odkrywają. Biorąc pod uwagę, że udowodnienie stanowi rezultat tego procesu poznawczego, podporządkowanego określonym w komentowanym Kodeksie regułom dowodowym, w tym także

ograniczającym dokonywanie ustaleń faktycznych w sposób maksymalnie zbliżony do rzeczywistego obrazu określonej zaszłości, w przyjętym kryterium prawdziwości ustaleń faktycznych można widzieć nawiązanie do pewnego stopnia do przedstawionej wyżej koncepcji zasady prawdy formalnej (sądowej) w jej współczesnym rozumieniu. Dotychczasowe ustalenia co do miary prawdziwości ustaleń faktycznych w procesie karnym należy opatrzyć *sui generis* suplementem dotyczącym przypadków, w których do wydania decyzji nie jest konieczne udowodnienie określonych faktów, lecz wystarczające jest osiągnięcie określonego stopnia ich uprawdopodobnienia, np. w przypadku postanowienia o wszczęciu postępowania karnego (uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa – art. 303 k.p.k.) lub postanowienia o przedstawieniu zarzutów (dośćateczne podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba – art. 313 § 1 k.p.k.). Jeśli weźmie się pod uwagę, że prawdziwość jako właściwość ustaleń faktycznych znajduje na gruncie art. 2 § 2 k.p.k. odniesienie do wszystkich rozstrzygnięć zapadających w procesie karnym, to z logicznego punktu widzenia nie ma żadnej możliwości, aby uchylić się od konstatacji, że w przedstawionych przypadkach jej miarę stanowi uprawdopodobnienie określonych faktów w stopniu wymaganym do wydania oznaczonej decyzji, bazujące na obiektywnie przekonującym w tym względzie materiale dowodowym (informacyjnym) oraz subiektywnym przekonaniu organu procesowego o odpowiednio wysokim prawdopodobieństwie wystąpienia tych faktów. W podsumowaniu dokonanych ustaleń pojęciowych w kwestii zasady prawdy, zachowując w pamięci i podtrzymując jej znaczenie jako dyrektywy kierunkowej, w aspekcie warunku, jakiemu powinna odpowiadać decyzja niewadliwa w świetle § 2 komentowanego przepisu, należy przyjąć, że treścią tej zasady jest dyrektywa, w myśl której decyzje procesowe powinny opierać się na prawdziwych ustaleniach faktycznych, a więc zasadniczo na ustaleniach udowodnionych, a jeżeli ustawa nie wymaga do wydania decyzji udowodnienia określonych faktów – na ustaleniach uprawdopodobnionych w określonym w ustawie stopniu, warunkującym jej wydanie. Na marginesie wypada zauważyć, że na zasadzie wyjątku prawdziwość określonych faktów w procesie karnym nie wymaga udowodnienia lub uprawdopodobnienia, jeżeli chodzi np. o fakty objęte notorynością powszechną lub urzędową (art. 168 k.p.k.) albo działaniem domniemań prawnych (np. art. 491 § 1 k.p.k.).

9. Zakres i krąg adresatów dyrektyw stanowiących treść zasady prawdy. Zasada prawdy odnosi się do wszystkich rozstrzygnięć podejmowanych w toku postępowania karnego. Rozstrzygnięcia stanowiące akt zastosowania normy prawnej do ustalonego stanu faktycznego składają się na decyzje procesowe, niezależnie od formy, jaką decyzje te przyjmują. Trzeba przy tym zaznaczyć, że sama zasada nie dotyczy sfery stosowania przepisów prawnych, lecz wyłącznie sfery ustaleń faktycznych. Jest ona adresowana do organów procesowych. Jako dyrektywa kierunkowa stanowi – jak już w zasadzie powiedziano – żądanie (nakaz, zobowiązanie) odpowiedniego zorientowania działalności poznawczej przez te organy, natomiast w aspekcie podstawy faktycznej decyzji wymaga od tych organów oparcia rozstrzygnięć na ustaleniach prawdziwych (udowodnionych, ewentualnie, uprawdopodobnionych). Należy wykluczyć związanie nią – naturalnie w znaczeniu dyrektywy kierunkowej – obrońcy, ponieważ nie dałoby się tego pogodzić z obowiązkiem jego działania wyłącznie na korzyść oskarżonego (art. 86 § 2 k.p.k.). Obowiązek ten spoczywa na nim niezależnie od tego, czy działanie to prowadzi do ustaleń faktycznych możliwie najbardziej zbliżonych do rzeczywistego obrazu badanej w procesie zaszłości. Na aprobatę zasługuje stanowisko, zgodnie z którym związania zasadą prawdy niepodobna również odnosić do pełnomocnika, np. oskarżyciela posiłkowego, mimo że w odniesieniu do niego ustawa nie przewiduje kierunkowego nakazu działania wyłącznie na korzyść mocodawcy (C. Kulesza [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020, s. 31; wyrok SA w Lublinie z 28.11.2012 r., II AKa 169/12, LEX nr 1246771). Przeciwnie zapatrywanie musiałoby opierać się na założeniu, że umocowanie do działania w charakterze pełnomocnika mieści w sobie przyzwolenie na podejmowanie w imię zasady prawdy

czynności niekorzystnych dla mocodawcy. Sztuczność tego założenia, wprost narzucająca jego odrzucenie, wydaje się oczywista.

10. Zasada prawdy a inne zasady procesowe. Zasada prawdy pozostaje w ścisłym związku z innymi zasadami procesowymi, takimi jak zasada bezpośredniości, zasada swobodnej oceny dowodów, zasada obiektywizmu czy zasada kontradiktoryjności. Realizacja tych zasad służy urzeczywistnieniu dyrektyw stanowiących treść zasady prawdy materialnej. W odniesieniu do zasady bezpośredniości znajduje to odzwierciedlenie w następującym, ugruntowanym w judykaturze zapatrywaniu: „Przypomnieć należy, że przepis art. 391 § 1 k.p.k. jest przepisem, który pozwala w określonych wypadkach na odstępstwo od zasady bezpośredniości przy przeprowadzaniu dowodu z zeznań świadka. Wprawdzie w orzecznictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że przepis ten nie może być interpretowany w oderwaniu od pozostałych przepisów Kodeksu postępowania karnego, a w szczególności w oderwaniu od art. 2 k.p.k., nakazującego dążenie do wykrycia prawdy i wskazującego na cele postępowania, jednakże w ściśle określonych warunkach zezwala na ujawnienie na rozprawie protokołów zeznań uprzednio złożonych przez świadka (por. wyroki SN: z 15.05.1978 r., I KR 91/78, OSNKW 1978/11, poz. 135; z 24.02.1984 r., IV KR 35/84, LEX nr 17543; z 4.11.1988 r., IV KR 291/88, OSNKW z 1989/3–4, poz. 31; z 11.06.2014 r., III KK 38/14, LEX nr 1477445). Sąd winien więc wyczerpać wszelkie możliwości przesłuchania świadka przed sądem i dopiero w sytuacji, gdy stwierdzi, że zachodzą niedające się usunąć przeszkody w dochowaniu zasady bezpośredniości, podjąć decyzję w trybie art. 391 § 1 k.p.k.” (postanowienie SN z 13.09.2016 r., IV KK 98/16, LEX nr 2139260). Na powiązanie zasady prawdy z zasadą swobodnej oceny dowodów wskazuje pogląd najwyższej instancji sądowej, zgodnie z którym z istoty drugiej z tych zasad „wynika, że sąd realizując ustawowy postulat poczynienia ustaleń faktycznych odpowiadających prawdzie (art. 2 § 1 pkt 2 [obecnie art. 2 § 2 k.p.k. – J.Z.] ma prawo uznać za wiarygodne zeznania świadka co do niektórych przedstawionych przezeń okoliczności i nie dać wiary zeznaniom tego samego świadka co do innych okoliczności – pod warunkiem że stanowisko sądu w kwestii oceny zeznań świadka zostanie należycie uzasadnione” (wyrok SN z 14.07.1975 r., Rw 323/75, OSNKW 1975/9, poz. 133). Do zasady kontradiktoryjności i bezstronności w aspekcie dążenia do prawdziwych ustaleń faktycznych odnosi się z kolei następująca wypowiedź Sądu Najwyższego: „Osiągnięcie sformułowanego w wyżej wymienionym przepisie [obecnie art. 2 § 2 k.p.k. – J.Z.] celu postępowania powinna służyć w szczególności zasada kontradiktoryjności postępowania karnego. Pełna realizacja tejże zasady w postępowaniu jurysdykcyjnym wymaga zapewnienia z jednej strony równouprawnienia stron, z drugiej zaś – dbałości o kulturę ogólną rozprawy sądowej. Wymaganie to oznacza między innymi potrzebę przeprowadzenia rozprawy w atmosferze powagi, spokoju, rzeczowości oraz szacunku dla stron i innych osób uczestniczących w rozprawie. Jedynie bowiem rozprawa sądowa przeprowadzona w takiej atmosferze budzi przekonanie o tym, że sąd przestrzega zasad wynikających z art. 3 k.p.k. [obecnie art. 4 k.p.k. – J.Z.], a w szczególności dąży do ustalenia prawdy obiektywnej i opierając się jedynie na tej prawdzie feruje swoje wyroki, to zaś z kolei nie tylko ma istotne znaczenie w dziedzinie oddziaływania społecznego, lecz także – pozytywnie wpływając na uczestników procesu – ułatwia dokonanie zgodnych z prawdą ustaleń faktycznych”. W kontekście uنا-ocznionego, znajdującego ugruntowanie nie tylko w orzecznictwie, lecz także w piśmiennictwie, istotnego znaczenia zasady kontradiktoryjności i zasady bezpośredniości dla urzeczywistnienia dyrektyw składających się na treść zasady prawdy, należy krytycznie odnieść się do systematycznego ograniczania zakresu zastosowania tych dwóch pierwszych zasad, które można zaobserwować na tle kolejnych nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, począwszy od 2016 r. Ich efektem jest modelowe przeobrażenie rozprawy głównej i ukształtowanie jej jako procesu sądu z zaledwie możliwym udziałem stron procesowych, w którym nad sferą wyjaśnienia sprawy panuje niemal niepodzielnie, na wzór inkwizycyjny, hiperaktywny sąd,

z reguły działający jednoosobowo sędzia, przesądzający o tym, jakie dowody wymagają bezpośredniego przeprowadzenia na forum rozprawy, aby wykazać zasadność tezy oskarżenia, opierający, przypisaną mu w sposób niczym nieuzasadniony przez ustawodawcę, szczególną zdolność poznawczą i aktywność dowodową nie na podstawie dowodów, z którymi bezpośrednio styka się na forum rozprawy, lecz głównie na podstawie materiałów dowodowych zgromadzonych przez organy ścigania karnego, „skażonych” oskarżycielskim nastawieniem. Przedstawione rozwiązanie modelowe, obarczające w istocie sąd działalnością składającą się na realizację funkcji oskarżenia, oznacza przełamanie fundamentalnego w procesie karnym opartym na zasadzie skargowości podziału ról procesowych między sąd, oskarżenie i obrońcę. Sąd w ramach takiego rozwiązania staje się w pewnym sensie stronnikiem oskarżenia, co stawia pod znakiem zapytania nie tylko kontradiktoryjność rozprawy głównej, lecz także zachowanie przez ten organ odpowiedniego dystansu do rozpatrywanej sprawy, a w ślad za tym obiektywizm orzekania. Ponieważ nie sposób tego pogodzić ze standardami konwencyjnymi i konstytucyjnymi wynikającymi z art. 6 ust. 1 EKPC oraz art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, należy wyrazić przekonanie, że sytuacje, w których skazanie opiera się na hiperaktywności dowodowej sądu, w przypadku której organ ten staje się stroną sporu, wspierającą oskarżenie, a nie bezstronnym arbitrem, mającym spór rozstrzygać, wymagają oceny przez trybunał naruszenia prawa do obrony w powiązaniu z naruszeniem wymienionych przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konstytucji RP. Kończąc ten wątek, można pokusić się o pewną ogólniejszą refleksję, sięgającą zarówno płaszczyzny legislacyjnej, jak i praktycznej, i stwierdzić, że kontradiktoryjności i wpisanego w nią integralnie sporu prawnego prowadzonego w warunkach równości stron przed bezstronnym arbitrem obawiać się może i odnosić do niego negatywnie, mimo że stanowi on najlepszą metodę wszechstronnego wyświetlenia okoliczności sprawy i maksymalnego zbliżenia do obrazu badanej procesowo zaszłości, ten, kto zakłada możliwość braku rzetelnego i profesjonalnego przygotowania do takiego sporu lub braku dostatecznych argumentów natury faktycznej lub prawnej, które uzasadniałyby tego sporu zainicjowanie (szerzej J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 421 i n.; J. Zagrodnik, *Model postępowania dowodowego na rozprawie głównej w świetle najnowszych propozycji nowelizacji k.p.k.* [w:] *Artes serviunt vitae, sapientia imperat. Proces karny sensu largo – rzeczywistość i wyzwania. Księga jubileuszowa Profesora Tomasza Grzegorzcyka z okazji 70. urodzin*, Warszawa–Łódź 2019, s. 222 i n.).

11. Zasada prawdy a sprawiedliwość materialna. Nie budzi wątpliwości teza, że wydanie wyroku spełniającego kryteria sprawiedliwości materialnej jest najbardziej prawdopodobne w warunkach urzeczywistnienia w procesie karnym zasady prawdy jako dyrektywy kierunkowej, a więc w warunkach możliwie maksymalnego zbliżenia się organu procesowego w sferze poznania określonej zaszłości do jej rzeczywistego obrazu. Nie daje to jednak podstawy do tego, aby twierdzić, że realizacja tej dyrektywy jest procesowym, niezależnym kryterium prawidłowości wyroku (rezultatu) i miarą sprawiedliwości materialnej (W. Lang, *Prawo...*, s. 432). Stanowi ona niewątpliwie znaczącą, ale nie jedyną determinantę wydania wyroku sprawiedliwego materialnie. Dodać trzeba, że nie jest to determinanta konieczna, bo bez większych trudności można sobie wyobrazić wydanie takiego wyroku, mimo że ustalenia faktyczne stanowiące jego podstawę będą istotnie odbiegały od obrazu określonego zdarzenia, relewantnego prawnokarnie, w jego rzeczywistym kształcie.

12. Naruszenie zasady prawdy jako przedmiot zarzutu odwoławczego. W judykaturze do utrwalonych należy pogląd, że obraza art. 2 § 2 k.p.k. nie może stanowić samodzielnej podstawy odwoławczej (kasacyjnej) ze względu na to, że zakotwiczona w tym przepisie zasada prawdy, której realizacji powinno być podporządkowane postępowanie karne, ma wyraźnie ogólny charakter, wymagający konkretyzacji w przepisach procesowych o bardziej szczególno-

wym charakterze (postanowienie SN z 29.05.2018 r., II KK 141/18, LEX nr 2508591). Dlatego też samoistny zarzut naruszenia art. 2 § 2 k.p.k. jest w najlepszym razie niepełny, konieczne jest bowiem jego sprecyzowanie poprzez wskazanie przepisu statuującego konkretny nakaz lub zakaz służący urzeczywistnieniu zasady prawdy, który w realiach określonej sprawy został np. zignorowany, opacznie zrozumiany lub nie doszło do jego zastosowania (postanowienie z 18.06.2014 r., III KK 28/14, LEX nr 1483958).

13. Ograniczenia zasady prawdy. Realizacja dyrektyw wypełniających treść zasady prawdy nie może następować w warunkach współczesnego procesu karnego za wszelką cenę, zwłaszcza za cenę poświęcenia fundamentalnych praw i wolności człowieka. Mając na względzie to, że jej ograniczenia, zakotwiczone w przepisach analizowanej ustawy, są poddane szczegółowemu omówieniu w odpowiadających im fragmentach komentarza, w tym miejscu można poprzestać na ich uszeregowaniu i wyróżnić:

- 1) ograniczenia podyktowane głównie zasadą humanitaryzmu, stanowiącą uzasadnienie np. dla ochrony świadków przed koniecznością składania zeznań przeciwko osobom dla nich najbliższym lub pozostającym z nimi w szczególnie bliskiej relacji (art. 182, 183 i 185 k.p.k.) lub przed naruszeniem wolności sumienia i religii innej osoby – penitenta (art. 178 pkt 2 k.p.k.); w tej grupie należy również pomieścić ograniczenia dotyczące wykorzystania dowodów uzyskanych z naruszeniem swobody wypowiedzi osoby przesłuchiwanej lub np. wskutek zastosowania wobec niej przymusu lub groźby bezprawnej (art. 171 § 7 w zw. z § 5 k.p.k.);
- 2) ograniczenia wynikające przede wszystkim z umocowanych konstytucyjnie (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP) granic przymusowej ingerencji w sferę konstytucyjnie gwarantowanych praw i wolności obywatelskich, np. związanych ze stosowaniem środków przymusu procesowego w postaci przeszukania, zatrzymania korespondencji czy podsłuchu;
- 3) ograniczenia podyktowane ochroną informacji niejawnych, objętych np. tajemnicą państwową (art. 179 k.p.k.) lub zawodową (art. 178 pkt 1 i art. 180 k.p.k.);
- 4) ograniczenia zakotwiczone w systemie gwarancji procesowych oskarżonego, związane np. z jego prawem do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na pytania bez podania powodów (art. 175 § 1 k.p.k.), brakiem obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść (art. 74 § 1 k.p.k.), brakiem odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych wyjaśnień (*arg. ex art. 233 § 1 i 1a k.k.*) lub ochroną jego prawa do zakwestionowania wydanego orzeczenia w postaci zakazu *reformationis in peius* (art. 434 § 1 k.p.k.);
- 5) ograniczenia wynikające z zasady stabilności prawomocnych orzeczeń sądowych (por. M. Cieślak, *Polska...*, s. 326–327).

Art. 3. [Czynnik społeczny w postępowaniu karnym]

W granicach określonych w ustawie postępowanie karne odbywa się z udziałem czynnika społecznego.

1. Przedmiot unormowania. Z przepisu wynika, że postępowanie karne odbywa się z udziałem czynnika społecznego w zakresie wytyczonym w szczegółowych przepisach ustawy. Ma on w istocie charakter deklaratorywno-odsyłający. Jeśli upatrywać w nim podstawy do sformułowania normy postępowania, to tylko w aspekcie powinności zapewnienia wskazanego udziału w wypadkach określonych w ustawie. Nie stanowi natomiast podłoża dla zasady udziału czynnika społecznego w procesie karnym jako dyrektywy powinnościowej wymagającej *in genere* zapewnienia takiego udziału przy rozpatrywaniu indywidualnych spraw karnych obywateli. Nie przesądza to bynajmniej o braku takiego podłoża; nie dostarcza go jednak komentowany przepis (por. B. Janusz-Pohl [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1449–1456).

2. Formy udziału czynnika społecznego w procesie karnym. Na podstawie szczegółowych uregulowań kodeksowych, do których odsyła komentowany przepis, można wyróżnić trzy zasadnicze formy udziału czynnika społecznego w procesie karnym, mianowicie:

- 1) udział w składzie organu wydającego rozstrzygnięcia (udział czynnika społecznego w procesie karnym *sensu stricto*), o którym szerzej będzie mowa poniżej;
- 2) udział w procesie karnym w określonej roli procesowej podmiotów reprezentujących interes społeczny (udział czynnika społecznego w procesie karnym *sensu largo*); ta forma udziału jest poddana bliższej analizie w komentarzu do art. 90 i 91;
- 3) dostęp obywateli do odbywanych publicznie rozpraw (udział czynnika społecznego w procesie karnym *sensu largissimo*); w tym aspekcie udział czynnika społecznego w procesie karnym stanowi treść zasady publiczności (jawności zewnętrznej), która w ujęciu dyrektywalnym znajduje normatywne podłoże w art. 355 k.p.k. oraz art. 45 ust. 2 Konstytucji RP.

3. Zasada (standard) udziału czynnika społecznego w składzie organu wydającego rozstrzygnięcia. Ten aspekt udziału czynnika społecznego w procesie karnym, który łączy się z jego partycypacją w wydaniu rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu, znajduje oparcie w płaszczyźnie konstytucyjnej w art. 182 ustawy zasadniczej, który przewiduje, że udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa. Biorąc pod uwagę jedną z głównych funkcji Konstytucji, jaką stanowi ustalenie fundamentalnych zasad i wartości systemu prawa, wyznaczających ramy i kierunek działalności prawotwórczej (funkcja stabilizująca), należy wyrazić przekonanie, że sam fakt nadania kwestii udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości rangi konstytucyjnej świadczy przynajmniej częściowo o preferencjach ustrojodawcy i jego uznaniu dla wartości, jaką ten udział stanowi w procesie stosowania prawa. Nie przesądza to z pewnością o powszechności tego udziału, ale można z całą stanowczością stwierdzić, że wyklucza możliwość jego zdeprecjonowania na poziomie ustawodawstwa zwykłego, nie mówiąc już o jego wyeliminowaniu (tak też S. Waltoś, *Proces...*, 2008, s. 243). Na rzecz wyrażonego stanowiska i w efekcie upatrywania w treści art. 182 ustawy zasadniczej normatywnego podłoża dla standardu (zasady) udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości przemawia względ na wymienione już wyżej – podniesione w piśmiennictwie przez S. Waltośa – wartości konstytucyjne, mianowicie zasadę demokratycznego państwa prawnego oraz zasadę społeczeństwa obywatelskiego, w których uwidacznia się dążenie ustrojodawcy do zagwarantowania na poziomie konstytucyjnym partycypacji społeczeństwa w wykonywaniu władzy państwowej, w tym – jak należy sądzić – w sferze działania państwa, jaką stanowi wymiar sprawiedliwości (S. Waltoś, *Ławnik – czy piąte koło u wozu?* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011, s. 526; J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 487–488; w tym duchu również J. Buczkowski (red.), Ł. Buczkowski, K. Eckhardt, *Prawo konstytucyjne RP (instytucje wybrane)*, Przemyśl–Rzeszów 2010, s. 322; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji RP z dnia 2 IV 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 238).

4. Forma i zakres realizacji konstytucyjnego standardu udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Jakkolwiek przepis art. 182 Konstytucji RP nie przesądza o tej formie, w polskim systemie prawnym stanowią ją składy ławnicze sądów. Zgodnie z art. 4 § 1 p.u.s.p. w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej. Poprzestając na treści przytoczonego przepisu, można by *prima facie* pomyśleć, że zakres realizacji standardu udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest szeroko zakreślony i obejmuje wszystkie sprawy rozpoznawane w sądach karnych pierwszej instancji. Rzeczywistość przyjmuje zgoła odmienny kształt. W rezultacie nowelizacji ustawy karnoprosocowej z 15.03.2007 r. (ustawa z 15.03.2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania

nia cywilnego, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 112, poz. 766) skład ławniczy w sądach pierwszej instancji znajduje bezwzględnie zastosowanie jedynie w odniesieniu do rozprawy głównej w sprawach o zbrodnie. W tej kategorii spraw sąd okręgowy orzeka zasadniczo w składzie jednego sędziego i dwóch ławników (art. 28 § 2 k.p.k.). Skład tego sądu ulega rozszerzeniu do dwóch sędziów i trzech ławników w sprawach o zbrodnie zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności (art. 28 § 4 k.p.k.). W pozostałych sprawach, a więc w sprawach o wszystkie występki, bez względu na zagrożenie karne przewidziane w ustawie karnej lub karę, której orzeczenia należy się spodziewać, w myśl art. 28 § 1 k.p.k. zasadę stanowi rozpoznanie sprawy na rozprawie głównej w sądach rejonowych lub sądach okręgowych w składzie jednego sędziego. Konsekwencję przedstawionych rozwiązań prawnych stanowi zredukowanie w praktyce przypadków orzekania w pierwszej instancji przez skład ławniczy do mniej niż jednego procenta spraw należących do właściwości tych sądów. Wynika z tego zarazem, że zasadę stanowi w istocie jednoosobowe orzekanie, z oczywistych względów w składzie zawodowym. Taki stan rzeczy w odniesieniu do rozpoznania spraw, w których zachodzi konieczność przeprowadzenia postępowania dowodowego na rozprawie głównej, w szczególności spraw zawiłych lub o dużej wadze, jest nie do zaakceptowania z punktu widzenia istoty działalności polegającej na wymierzaniu sprawiedliwości i zagwarantowania merytorycznej wartości wyrokowania, a więc realizacji zasady trafnej reakcji (por. A. Murzynowski, *Składy wyrokujące w sądach pierwszej instancji*, „Studia Iuridica” 1985/13, s. 39 i n.). Traktując prawa poważnie, a normy konstytucyjne w pierwszym rzędzie, należy wyrazić przekonanie, że konstytucyjny standard udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości wymaga *de lege ferenda* urealnienia w procesie karnym w oparciu o założenie zasadniczo ławniczej obsady sądu pierwszej instancji w sprawach trafiających do rozpoznania na rozprawie (szerzej J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 493–494). Uwalniałoby to od niebezpieczeństwa przeobrażenia państwa, „w którym rządzą prawa (...) w państwo, w którym rządzi sędziowie” (B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2008, s. 687).

5. Ławnicy. Zgodnie z art. 4 § 2 p.u.s.p. ławnicy przy rozstrzyganiu spraw mają prawa równe prawom sędziów i asesorów sądowych, co oznacza, że ich głos w trakcie głosowania nad orzeczeniem jest równoważny głosowi sędziego zawodowego lub asesora. Przysługuje im atrybut niezawisłości, z którym łączy się w zakresie orzekania podleganie wyłącznie Konstytucji i ustawom (art. 169 § 1 p.u.s.p.). Instytucja ławnika znajduje szerokie uregulowanie w rozdziale 7 działu IV p.u.s.p.

6. Koncepcja sędziów pokoju. W przestrzeni publicznej przynajmniej od kilku lat, w związku z dyskusjami nad sposobami udrożnienia polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości, silnie lansowany jest przez różne środowiska polityczne pomysł przywrócenia instytucji sędziów pokoju i oddania im władzy sądowniczej w drobnych sprawach. To skłania do podkreślenia, że w aktualnie panujących realiach konstytucyjnych wcielenie takiego pomysłu w życie nie jest możliwe. Wynika to m.in. *a contrario* z treści omówionego wcześniej art. 182 Konstytucji RP, można bowiem stwierdzić, że przewidując udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, przepis ten wyklucza w istocie ewentualność oddania tej działalności wyłącznie w ręce czynnika obywatelskiego. Do analogicznego wniosku prowadzi analiza art. 175 ust. 1 Konstytucji RP, statuującego zasadę sądowego wymiaru sprawiedliwości, w powiązaniu z przepisami art. 178–181 Konstytucji RP, dotyczącymi bezpośrednio sędziów zawodowych. Zastosowanie w ramach tej analizy systemowych reguł interpretacyjnych daje podstawę do konstatacji, że koniecznym „ogniwem” sądu sprawującego wymiar sprawiedliwości jest sędzia mający przygotowanie zawodowe do wiążącego rozstrzygania sporów prawnych, których przynajmniej jedną ze stron jest jednostka lub inny podobny podmiot. W świetle poczynionych ustaleń wydaje się dostatecznie jasne, że wprowadzenie do systemu wymiaru sprawiedliwości sędziów pokoju, którzy mieliby pochodzić z powszechnych wyborów, i powierzenie im kompetencji do samo-

dzielnego wymierzania sprawiedliwości wymaga istotnych zmian w ustawie zasadniczej. Absorbując od tego, czy są na to realne szanse w kontekście większości parlamentarnej wymaganej do zmiany Konstytucji RP (art. 235 ust. 4 Konstytucji RP), można zastanawiać się nad słusznością przywrócenia instytucji sędziów pokoju w polskim porządku prawnym. Zachodzi poważna obawa, że w obliczu braku dostatecznego wykształcenia prawniczego, którym nie musiałby się legitymować sędzia pokoju, urząd ten stanowiłby jedynie *sui generis* etykietę dla rzeczywistego sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez zasilających ten urząd urzędników sądu pokoju posiadających poszerzoną wiedzę prawniczą. Stawiałoby to w gruncie rzeczy pod znakiem zapytania nie tylko niezawisłość sędziego pokoju, lecz także zachowanie rozdziału władzy sądowniczej od władzy wykonawczej, która byłaby zapewne odpowiedzialna za obsadę urzędniczą sądu pokoju.

Art. 4. [Zasada obiektywizmu]

Organy prowadzące postępowanie karne są obowiązane badać oraz uwzględniać okoliczności przemawiające zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego.

1. Przedmiot unormowania. Przepis reguluje obowiązek służący urealnieniu zasady bezstronności w procesie karnym, nakazując organom kierującym procesem karnym na danym jego etapie badanie i uwzględnianie okoliczności przemawiających zarówno na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego. Stanowi on normatywne podłoże dla sformułowania wskazanej zasady na gruncie procesu karnego (tak m.in. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 33; J. Grajewski [w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, M. Płachta, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–424 k.p.k.*, Kraków 2003, s. 37). Zasada ta wynika również z przepisów Kodeksu, w których uregulowany jest mechanizm służący jej urealnieniu w postaci instytucji wyłączenia organu procesowego od udziału w sprawie (art. 40–41 w zw. z art. 44 i 47 k.p.k.). W odniesieniu do sądów znajduje ona szersze umocowanie w płaszczyźnie normatywnej z racji tego, że standard bezstronności tych organów jest składnikiem treściowym prawa do sądu uregulowanego na gruncie konstytucyjnym (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) i w prawie traktatowym (art. 6 ust. 1 EKPC oraz art. 14 ust. 1 MPPOiP). Bez ryzyka popełnienia błędu można stwierdzić, że standard ten jest paradygmatycznie wpisany w status sądu we współczesnym rozumieniu tego organu i jego funkcji.

2. Pojęcie zasady bezstronności. Zasada bezstronności stanowi dyrektywę nakazującą zachowanie bezstronnego (nieuprzedzonego) stosunku do uczestników procesu i do sprawy. Od strony negatywnej dyrektywę stanowiącą zasadniczą treść tej zasady można wyrazić w postaci zakazu stronniczości, tzn. sprzyjania jednej ze stron i odnoszenia się z niechęcią do drugiej z nich, oraz zakazu uprzedzenia i kierunkowego nastawienia do sprawy. Na tle podanych definicji można z łatwością dostrzec dwie płaszczyzny odniesienia dla wymagania bezstronności, mianowicie płaszczyznę relacji względem stron procesowych (uczestników postępowania) oraz płaszczyznę stosunku do sprawy. W piśmiennictwie zasadę bezstronności identyfikuje się niekiedy jedynie z pierwszą z tych płaszczyzn, natomiast dla wymogu bezstronności w obu wyróżnionych płaszczyznach zastrzega się termin „zasada obiektywizmu” (tak m.in. M. Cieślak, *Polska...*, s. 299; P. Hofmański, S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 229). Przyłączając się do poglądu, że czynienie dystynkcji pomiędzy bezstronnością i obiektywizmem nie wydaje się ani konieczne, ani celowe i jest w zasadzie wyłącznie sprawą konwencji terminologicznej (zob. szerzej W. Jasiński [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1205–1207), należy przyjąć, zgodnie z poczynionymi wstępnie ustaleniami definicyjnymi, że zasada bezstronności znajduje odniesienie do obu wskazanych płaszczyzn.

3. Adresaci zasady bezstronności. Z treści komentowanego przepisu wynika jednoznacznie objęcie zakresem podmiotowym statuowanego w nim obowiązku organów prowadzących postępowanie. Chodzi przede wszystkim o organy kierujące procesem karnym na jego poszczególnych etapach, a więc sąd w postępowaniu jurysdykcyjnym, a w postępowaniu przygotowawczym o prokuratora lub inny organ ścigania karnego. Związanie zasadą bezstronności dotyczy zarówno organu kierowniczego (prokuratora), jak i organu, któremu postępowanie zostało powierzone do prowadzenia, a w innych konfiguracjach procesowych zarówno organu kierującego postępowaniem przygotowawczym (np. Policji), jak i sprawującego nad nim nadzór (organu prokuratorskiego). Zasadą tą jest także związany w pierwszym stadium procesowym sąd, który w wypadkach przewidzianych w ustawie dokonuje określonych czynności procesowych w ramach tego stadium. W przypadku postępowania jurysdykcyjnego spoczywający na sądzie obowiązek zachowania bezstronności wymaga odniesienia do pełnego spektrum działalności procesowej tego organu, obejmującego również czynności będące udziałem tzw. organów wewnątrzsądowych (np. prezesa sądu), sędziego wyznaczonego ze składu orzekającego dla dokonania zleconych czynności lub sądu wezwanego w tym celu (art. 396 § 2 i 4 k.p.k.). Obowiązek ten spoczywa także na oskarżycielu publicznym, mimo że nie jest on organem prowadzącym postępowanie w stadium jurysdykcyjnym, lecz jego stroną. Na gruncie obowiązującego modelu procesu karnego w wymogu zachowania bezstronności przez oskarżyciela publicznego należy widzieć *sui generis* kompensację substancjalnej nierówności obrony i oskarżenia wynikającej z faktu, że za oskarżeniem stoi organ państwa, mający do dyspozycji rozbudowany aparat władzy, który wspomaga go w zakresie jego działalności procesowej. Obowiązek ten wynika także z właściwego rozumienia funkcji oskarżenia, którą należy wprawdzie łączyć z dążeniem do oskarżenia i skazania oskarżonego, ale tylko o tyle, o ile w przekonaniu oskarżyciela publicznego, wymagającym autoweryfikacji na każdym etapie procesu karnego, przy uwzględnieniu dowodów przemawiających za i przeciw oskarżeniu, jest on winny przestępstwa (zob. A. Mogilnicki, *Psychika prokuratora*, GSW 1933/49, s. 773–774). W odniesieniu do prokuratora wymaganie zachowania bezstronności znajduje dodatkowo umocowanie w art. 6 pr. prok. W przypadku innych (nieprokuratorskich) oskarżycieli publicznych o obowiązku tym zdaje się dość jednoznacznie świadczyć instytucja wyłączenia od występowania w tej roli procesowej, jeżeli zachodzą okoliczności uzasadniające wątpliwości co do ich bezstronności (art. 41 w zw. z art. 47 § 1 k.p.k.). Względ na uregulowanie wyłączenia od udziału w procesie karnym w określonej roli procesowej stanowi podstawę do przyjęcia obowiązku zachowania bezstronności w odniesieniu do mediatora (art. 40 i art. 40 § 1 w zw. z art. 23a § 3 zdanie pierwsze k.p.k.), protokolanta i stenografa (art. 40 i art. 40 § 1 w zw. z art. 146 § 1 k.p.k.), biegłego (art. 196 § 3 k.p.k.), tłumacza (art. 196 § 3 w zw. z art. 204 § 3 k.p.k.) oraz osoby przeprowadzającej wywiad środowiskowy (art. 40–41 w zw. z art. 214 § 8 zdanie pierwsze k.p.k.). W przypadku specjalisty obowiązek ten wynika z rotacji składanego przezeń przyrzeczenia (art. 205 § 2 k.p.k.). Z istoty działania w obronie interesu społecznego wynika obowiązek zachowania bezstronności przez rzeczników interesu społecznego, do których należą m.in. przedstawiciel społeczny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Rzecznik Praw Dziecka.

4. Presumpcja bezstronności. Biorąc pod uwagę wskazane w poprzednich punktach mechanizmy wyłączenia od występowania w określonej roli procesowej ze względu na niedawanie rękojmi bezstronności, należy stwierdzić, że organy procesowe oraz inni uczestnicy postępowania zobowiązani do zachowania bezstronności w ramach swojej aktywności procesowej korzystają z presumpcji bezstronności, co oznacza, że ich postawę osobistą (cechę), odpowiadającą pojęciu bezstronności, należy domniemywać. Domniemanie to podlega obaleniu w drodze zastosowania mechanizmu wyłączenia od udziału w sprawie w razie wystąpienia i wykazania okoliczności (dowodów) świadczących o przeciwnej postawie (zob. m.in. wyroki ETPC: z 1.10.1982 r., 8692/79, *Piersack v. Belgia*; z 15.12.2005 r., 73797/01, *Kyprianou v. Cypr*, HUDOC; por. też postanowienie SA we Wrocławiu z 20.11.2003 r., II AKo 551/03, OSA 2005/3, poz. 19).

5. Subiektywne i obiektywne kryterium (test) bezstronności. W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, identyfikując bezstronność z wolnością od uprzedzeń i stronniczości (wyrok ETPC z 15.12.2005 r., 73797/01, *Kyprianou v. Cypr*), dokonuje się wyróżnienia subiektywnego i obiektywnego kryterium jej oceny (subiektywnego i obiektywnego testu bezstronności). Pierwsze z tych kryteriów odnosi się do określenia stanu osobistego przekonania lub interesu (zachowania się) konkretnego sędziego w danej sprawie (wyroki ETPC: z 1.10.1982 r. 8692/79, *Piersack v. Belgia*; z 23.06.1981 r., 6878/75 i 7238/75, *Le Compte, Van Leuven i De Meyere v. Belgia*, HUDOC). Wychodząc z przyjętego w poprzedniej tezie komentarza założenia, że osobistą bezstronność sędziego należy domniemywać, Trybunał przyjmuje, że jej weryfikacja w drodze testu subiektywnego może polegać na zbadaniu, czy sędzia wyrażał wrogość, złą wolę lub starał się o przyznanie mu sprawy do rozpatrzenia, wyraźnie kierując się względami osobistymi. Negatywny rezultat tej weryfikacji daje np. stwierdzenie, że sędzia publicznie krytykował sposób prowadzenia obrony i wyrażał zdziwienie, że oskarżony nie przyznaje się do winy (zob. wyrok ETPC z 15.12.2005 r., 73797/01, *Kyprianou v. Cypr*). Wobec tego, że możliwości (metody) weryfikacji osobistej bezstronności sędziego w drodze testu subiektywnego są ograniczone, w orzecznictwie strasburskim kluczowe znaczenie przypisuje się obiektywnemu kryterium bezstronności (obiektywnemu testowi bezstronności). Na jego podstawie sprawdzeniu podlega to, czy sędzia dawał wystarczające gwarancje pozwalające wykluczyć wszelkie uprawnione wątpliwości co do jego bezstronności (wyrok ETPC z 25.02.1997 r., 22107/93, *Findlay v. Wielka Brytania*, LEX nr 79803). W przypadku składu kolegiального kryterium obiektywne służy do oceny sądu jako całości. Chodzi wówczas o ustalenie, czy poza osobistą postawą jego członków istnieją możliwe do potwierdzenia fakty rodzące wątpliwości związane z bezstronnością składu orzekającego (zob. wyrok ETPC z 10.08.2006 r., 75737/01, *Schwarzenberger v. Niemcy*, HUDOC). Podniesienie takich faktów przez określoną osobę, uważającą, że świadczą one o stronniczości sądu, nie przesądza jeszcze w sposób absolutny, że sąd nie jest bezstronny. Do tego niezbędne jest ustalenie, że ocena ta jest obiektywnie uzasadniona, a więc że obawa o brak bezstronności znajduje uzasadnienie w obiektywnych okolicznościach (zob. wyroki ETPC: z 15.12.2005 r. 73797/01, *Kyprianou v. Cypr*; z 10.08.2006 r., 75737/01, *Schwarzenberger v. Niemcy*). W polskim orzecznictwie, podkreślając brak metod pozwalających na skontrolowanie bezstronności w ujęciu idealnym (subiektywnym), a nawet kwestionując jej istnienie, przyjmuje się obiektywną miarę oceny bezstronności sądu, zgodnie z którą o negatywnym rezultacie tej oceny przesądza istnienie okoliczności tego rodzaju, że brak jest możliwości przekonania każdego rozsądnie myślącego człowieka, że nie mają one wpływu na bezstronność sądu (zob. uchwała SN z 26.04.2007 r., I KZP 9/07, OSNKW 2007/5, poz. 39, oraz wyroki SA we Wrocławiu z 1.08.2001 r., II AKo 312/01, OSA 2001/12, poz. 91, i z 20.11.2003 r., II AKo 551/03, OSA 2005/3, poz. 19). Nie jest konieczna w tym względzie pewność, że w ustalonych okolicznościach sąd niejako musi zachować się stronniczo. Rzecz w tym, aby przede wszystkim uniknąć sytuacji, gdy bezstronność sędziego mogłaby stać się przedmiotem racjonalnie podnoszonych (co nie znaczy, że zawsze zasadnych) wątpliwości, a praktycznie niemożliwe byłoby z kolei dowiedzenie nieprawdziwości takiego podejrzenia (uchwała SN z 26.04.2007 r., I KZP 9/07, OSNKW 2007/5, poz. 39). Wątpliwość co do bezstronności sędziego musi więc poniekąd istnieć obiektywnie i poddawać się zewnętrznej weryfikacji oraz ocenie, a nie być tylko subiektywnym przekonaniem osoby, która tę wątpliwość podnosi (postanowienie SN z 11.01.2012 r., III KK 214/11, LEX nr 1135690).

6. Wpływ wadliwości procedury powołania sędziego na ocenę jego bezstronności. W pełni należy podzielić pogląd najwyższej instancji sądowej, wyrażony w uchwale z 23.01.2020 r., BSA I-4110-1/20, LEX nr 2784794, podjętej w składzie połączonych Izb, że strukturalna (systemowa) wadliwość procedury powołania na urząd sędziego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 8.12.2017 r. o zmianie ustawy o Kra-

jowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 3), wynikająca z faktu, że tak ukształtowana Krajowa Rada Sądownictwa nie jest organem niezależnym, lecz działa jako organ podporządkowany bezpośrednio władzy politycznej (wyrok SN z 5.12.2019 r., III PO 7/18, LEX nr 2746893), stanowi okoliczność wymagającą oceny w aspekcie obiektywnych warunków postrzegania sądu jako niezależnego i bezstronnego. Wpływ tej wadliwości na uchybienie standardom niezawisłości i bezstronności ma charakter stopniowalny i wymaga uwzględnienia przede wszystkim typu sądu, do którego nastąpiło powołanie sędziego w wyniku wskazanej procedury, oraz jego miejsca w strukturze organów wymiaru sprawiedliwości. Sąd Najwyższy w powołanej uchwale odwołuje się do utrwalonego w orzecznictwie zapatrywania i przyjmuje, że dokonanie takiej oceny w odniesieniu do sędziów sądów powszechnych wymaga ustalenia, czy z perspektywy obiektywnego obserwatora, mającego dostateczne rozeznanie w okolicznościach istotnych dla formułowania na ich podstawie określonych wniosków, są spełnione warunki do tego, aby pomimo wadliwości procedury konkursowej postrzegać określonego sędziego jako bezstronnego i niezależnego, a sąd jako niezależny. Wskazuje jednocześnie szerokie spektrum kryteriów i okoliczności, które należy brać pod uwagę w ramach weryfikacji wymienionych atrybutów władzy sądowniczej. Służą one w pewnym sensie do ważenia wpływu wadliwości procedury powołania sędziego sądu powszechnego na dochowanie standardów bezstronności i niezależności (zob. szerzej uchwała połączonych Izb Sądu Najwyższego z 15.01.2020 r., BSA I-41101/20). W kwestii powołanej uchwały zob. też komentarz do art. 41 i 439.

7. Konsekwencje prawne uchybienia wymaganiu bezstronności sądu. W aktualnych realiach prawnych, przy uwzględnieniu stanowiska najwyższej instancji sądowej wyrażonego w powołanej w poprzedniej tezie uchwale połączonych Izb Sądu Najwyższego z 15.01.2020 r., BSA I-4110-1/20, kwestia skuteczności podniesienia w środku odwoławczym zarzutu niedochowania standardu bezstronności przez sąd musi być rozpatrzona oddzielnie w aspekcie dotyczącym niespełnienia obiektywnych warunków postrzegania sędziego jako bezstronnego, będącego następstwem wadliwości procedury jego powołania na urząd sędziego na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa ukształtowanej w trybie określonym przepisami ustawy z 8.12.2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa oraz niektórych innych ustaw, a także w aspekcie naruszenia art. 4 k.p.k. W pierwszym z wyróżnionych aspektów naruszenie standardu bezstronności (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP i art. 6 ust. 1 EKPC) podlega kwalifikacji w kategorii bezwzględnej przyczyny odwoławczej w postaci nienależytej obsady sądu (art. 439 § 1 pkt 1 *in principio* k.p.k.; zob. komentarz do tego przepisu). Jeśli chodzi o naruszenie art. 4 k.p.k., to należy przychylić się do najliczniej reprezentowanego poglądu, zgodnie z którym przepis ten statuuje tzw. ogólną dyrektywę postępowania, która znajduje konkretyzację w szczególnych przepisach komentowanego Kodeksu, a co za tym idzie – naruszenie tych szczególnych rozwiązań procesowych, w których się ona przejawia, a nie przepisu ogólnego, powinno stanowić przedmiot samoistnego zarzutu odwoławczego (zob. m.in. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 37; wyrok SA w Lublinie z 23.06.2004 r., II AKa 140/04, KZS 2005/5, poz. 65; podobnie wyrok SA we Wrocławiu z 2.12.2016 r., II AKa 313/16, LEX nr 2174875; postanowienie SN z 22.09.2016 r., III KK 129/16, LEX nr 2139251). Wyrażone zapatrywanie nie podważa możliwości wyprowadzenia z treści art. 4 k.p.k. jednoznacznej dyrektywy postępowania obejmującej skonkretyzowany nakaz określonego zachowania się organów procesowych (por. O. Bogucki., M. Zieliński, *Zasada bezstronności – art. 4 k.p.k. – a podstawa środka odwoławczego* [w:] *Aktualne zagadnienia prawa karnego materialnego i procesowego*, red. L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Krasiczyn–Lwów 2009, s. 23–24). Oznacza jedynie, że w obliczu nieodłącznie towarzyszącego naruszeniu tej dyrektywy uchybienia innemu przepisowi prawa, który stanowi jej uszczegółowienie (np. art. 7 lub art. 40 k.p.k.), ten właśnie przepis należy w rozważanym aspekcie uznać za podstawę sformułowania zarzutu obrazy prawa procesowego polegającej na uchybieniu bezstronności sądu.

Art. 5. [Zasada domniemania niewinności, *in dubio pro reo*]

§ 1. Oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki wina jego nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem.

§ 2. Niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego.

1. Przedmiot unormowania. W § 1 znajduje uregulowanie zasady domniemania niewinności, zakotwiczone genetycznie w starorzymskim *praesumptio boni viri* i należąca, obok zasady prawa do obrony, do najważniejszych zasad określających sytuację procesową podmiotu zagrożonego pociągnięciem do odpowiedzialności karnej. W § 2 jest ujęta, stanowiąca jedną z podstawowych konsekwencji procesowych tej zasady, reguła *in dubio pro reo*.

2. Normatywne podłoże zasady domniemania niewinności. Zasada domniemania niewinności, poza komentowanym Kodeksem, znajduje uregulowanie na gruncie konstytucyjnym, w art. 42 ust. 3 Konstytucji RP, a także w prawie traktatowym, w art. 6 ust. 2 EKPC oraz art. 14 ust. 2 MPPOiP. Na płaszczyźnie unijnego prawa wtórnego konkretyzację przytoczonego przepisu konwencyjnego, w szczególności określenie jego konsekwencji procesowych, przewiduje dyrektywa 2016/343 z 9.03.2016 r.

3. Pojęcie zasady domniemania niewinności. W doktrynie procesu karnego utrzymuje się nadal wyróżnienie obiektywistycznej i subiektywistycznej interpretacji zasady domniemania niewinności (zob. m.in. K. Zgryzek [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, 2019, s. 135). Stanowi ono najczęściej punkt wyjścia w ramach ustaleń definicyjnych dotyczących omawianej zasady. Zgodnie z pierwszą z tych interpretacji zasada domniemania niewinności stwarza dla oskarżonego pewien obiektywny stan prawny oznaczający traktowanie go jako niewinnego w rozumieniu prawa, niezależnie od wewnętrznego przekonania uczestników procesu, w szczególności organów procesowych. W tym ujęciu definicyjnym istoty zasady domniemania niewinności upatruje się w ustawowym założeniu niewinności oskarżonego, obowiązującym do chwili udowodnienia mu winy w prawomocnym wyroku (L. Schaff, *Proces karny Polski Ludowej. Wykład zasad ogólnych*, Warszawa 1953, s. 165; A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 274; P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1573). Zdaniem M. Cieślaka, rzecznika interpretacji subiektywistycznej, to nie wystarczy dla oddania treści zasady domniemania niewinności, przeciwnie – prowadzi do jej zubożenia, ponieważ sprowadza ją do prostej konsekwencji rozwiązania modelowego przewidującego obarczenie oskarżyciela materialnym ciężarem dowodu. Jego zdaniem koniecznym składnikiem treściowym analizowanej zasady jest żądanie skierowane do organów procesowych, aby do czasu prawomocnego skazania zakładały niewinność oskarżonego i odpowiednio do tego traktowały go w procesie (M. Cieślak, *Polska...*, s. 341). W ramach krytyki tego rozumienia zasady domniemania niewinności na pierwszy plan wysuwa się argument, że mocą norm karnoprosesowych nie sposób egzekwować określonych stanów świadomości i przeżyć psychicznych będących udziałem organów procesowych. W tym „psychologicznym” aspekcie nie jest w istocie realnie możliwe podniesienie naruszenia analizowanej zasady w formie zarzutów, nie da się bowiem zweryfikować nieuzewnętrznionego przeżycia psychicznego uczestnika procesu (por. P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1573–1574). Z krytyką tą, jedynie zarysowaną w najważniejszych punktach, należy w pełni zgodzić się w zakresie, w jakim prowadzi do zanegowania możliwości zadekretowania w ustawie określonych przeżyć psychicznych uczestników procesu karnego. Należy jednak zauważyć, że od takiej możliwości i wymuszenia niejako na organie procesowym wewnętrznego przekonania o niewinności oskarżonego odżegnuje się także autor omawianej koncepcji interpretacyjnej, przyjmując, że zasada domniemania niewinności jako dyrektywa postępowania mieści w so-

bie dwa nakazy skierowane do organów procesowych, z których pierwszy dotyczy odpowiedniego traktowania oskarżonego, zaś drugi – zachowania odpowiedniej postawy wobec niego. Treścią pierwszego z tych nakazów jest w zasadzie zakaz traktowania oskarżonego, jak osoby winnej przestępstwa, przed wydaniem wyroku skazującego. Drugi nakaz zakłada podejście do dowodów winy oskarżonego z odpowiednią dozą sceptycyzmu i gotowością stwierdzenia jego niewinności, gdy dowody winy okażą się niewystarczające lub zostaną ujawnione dowody niewinności (M. Cieślak, *Polska...*, s. 342). Bez ryzyka popełnienia większego błędu można stwierdzić, że kategorie „odpowiedniego traktowania” i „odpowiedniej postawy”, odnosząc się jednoznacznie do podlegających uzewnętrznieniu właściwości organu procesowego, wyrrywają subiektywistyczną interpretację zasady domniemania niewinności z obszaru analizy przeżyć psychicznych tego organu i pozwalają zerwać z jej ujmowaniem w kategoriach nieweryfikowalnego i nieegzekwowalnego postulatu o charakterze psychologicznym (określonego wewnętrznego przekonania organu procesowego). Przychylając się do tego kierunku myślenia, w opisanym sposobie traktowania oskarżonego i określonej postawie względem niego należy upatrywać emanacji i zarazem urealnienia ustawowego założenia niewinności oskarżonego. Do tego kierunku zdaje się dość wyraźnie nawiązywać koncepcja tzw. humanistycznego sceptycyzmu autorstwa S. Waltośa, nadająca – wolno przynajmniej tak właśnie ją postrzegać – współczesną formę subiektywistycznej interpretacji zasady domniemania niewinności. Na jej gruncie przyjmuje się, że treścią tej zasady są dwa nakazy, mianowicie traktowania oskarżonego jak niewinnego, a więc takiego odnoszenia się do niego i takiego jego statusu procesowego, który podkreślałby, że nie został uznany za winnego, oraz krytycznego nastawienia do zarzutu wysuniętego wobec oskarżonego, polegającego na zdolności powątpiewania w twierdzenie o winie oskarżonego (P. Hofmański, S. Waltoś, *Proces...*, 2016, s. 252; por. też P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 157). Podzielając zasadniczo ten punkt widzenia, trzeba zaznaczyć, że to krytyczne nastawienie i wskazaną zdolność należy łączyć z dającą się zaobserwować, a tym samym podlegającą weryfikacji postawą organu procesowego w ramach postępowania dowodowego, którą powinien cechować sceptycyzm w podejściu do dowodów winy oskarżonego i otwartość na stwierdzenie jego niewinności. Związane z tą postawą subiektywne nachylenie zasady domniemania niewinności daje lepszą ochronę przed oskarżycielskim nastawieniem w pracy sądu i gwarancję dołożenia wszelkich starań ku temu, aby nie doszło do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osoby niewinnej (M. Cieślak, *Polska...*, s. 342). Jest to szczególnie ważne w warunkach panującego, inkwizycyjnego modelu procesu sądowego, w którym sąd, mający pełny dostęp do akt postępowania przygotowawczego, skażonych z natury rzeczy oskarżycielskim nastawieniem organów ścigania karnego, często wykazuje hiperaktywność w postępowaniu dowodowym, faktycznie podejmując czynności w sferze działalności objętej realizacją funkcji oskarżenia w procesie karnym. W charakterze pewnego dopełnienia prezentowanego rozumienia zasady domniemania niewinności, aby naświetlić od strony negatywnej odpowiadającą mu postawę, która powinna znamionować adresatów tej zasady, można przedstawić ją w formie kilku zakazów, mianowicie domniemywania winy oskarżonego, przesądzania jego winy przed prawomocnym zakończeniem procesu, traktowania oskarżonego od początku tak, jakby był sprawcą zarzucanego mu przestępstwa, oraz konstruowania faktycznego domniemania winy (P. Kruszyński, *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 1983, s. 21; C. Kuleś [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. K. Dudka, s. 34).

4. Domniemanie niewinności i jego obalenie. Stanowiące zasadniczy składnik treściowy omawianej zasady domniemanie niewinności należy do kategorii domniemań prawnych wzruszalnych (*praesumptio iuris tantum*). Jego specyfika polega na tym, że z reguły w realiach procesowych obowiązuje ono wbrew temu, co wynika z ujawnianych w toku procesu karnego

(poznawczego) kolejnych faktów, służących możliwie maksymalnemu odtworzeniu obrazu badanej karnoprocesowo zaszłości. Wyraża się ona również w tym, że ustaleniu podstaw do jego wzruszenia (obalenia) podporządkowany jest w istocie główny nurt procesu karnego, zmierzający do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności za zarzucane określonej osobie przestępstwo (por. P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1611–1612). W świetle komentowanego przepisu oraz art. 42 ust. 3 Konstytucji RP nie ulega wątpliwości, że obalenie tego domniemania może nastąpić wyłącznie w drodze prawomocnego wyroku stwierdzającego winę określonej osoby ściganej za zarzucane jej przestępstwo. Takim wyrokiem jest przede wszystkim wyrok skazujący. Za taki wyrok należy również uznać prawomocny wyrok warunkowo umarzający postępowanie karne, opierający się na stwierdzeniu winy oskarżonego, tyle że w stopniu nieznacznym (art. 66 § 1 k.k.).

5. Podmiot chroniony zasadą domniemania niewinności. Z treści komentowanego przepisu w powiązaniu z treścią art. 71 k.p.k. wynika, że ustawa karnoprocesowa przyznaje tę ochronę oskarżonemu *sensu largo*, a więc zarówno oskarżonemu w ścisłym znaczeniu, jak i podejrzanemu. Oznacza to zatem związanie momentu początkowego obowiązywania domniemania niewinności na gruncie komentowanej ustawy z formalnym skierowaniem postępowania przeciwko określonej osobie w drodze wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów lub postawienia zarzutu w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Przedstawione wnioski, płynące z literalnej wykładni art. 5 § 1 k.p.k., wymagają skorygowania przy uwzględnieniu szerszego kontekstu normatywnego, w którym osadzona jest zasada domniemania niewinności, mianowicie art. 42 ust. 3 Konstytucji RP, z którego wynika, że ochrona przewidziana w ramach tej zasady przysługuje każdemu, niezależnie od tego, czy uzyskał on już określony status procesowy i czy formalnie zostało przeciwko niemu skierowane postępowanie karne. Upoważnia to do stwierdzenia, że ochrona ta przysługuje w realiach karnoprocesowych także osobie podejrzanego, a więc osobie sytuującej się na przedpolu statusu procesowego podejrzanego, co do której zachodzi przypuszczenie, że popełniła przestępstwo, ale formalnie nie wszczęto jeszcze przeciwko niej postępowania. Można więc powiedzieć, że momentem początkowym obowiązywania domniemania niewinności jest moment, gdy w procesie karnym pojawia się osoba, w stosunku do której może być następnie skierowany formalny zarzut popełnienia przestępstwa. Moment końcowy wskazany został już w zasadzie w poprzedniej tezie. Domniemanie niewinności obowiązuje do czasu stwierdzenia winy w prawomocnym wyroku. Chodzi o uprawomocnienie się wyroku w zakresie rozstrzygnięcia o winie, a zatem w przypadku wniesienia środka odwoławczego wyłącznie w zakresie np. rozstrzygnięcia o karze, kontrola odwoławcza będzie przebiegała w warunkach wyłączanego domniemania niewinności. Z chwilą tego wyłączenia zaczyna obowiązywać domniemanie winy, biorące swój początek z zasady stabilności prawomocnych orzeczeń (stałości i bezpieczeństwa prawnego) i związanego z nią domniemania prawdziwości prawomocnego wyroku przesądzającego winę określonej osoby. Domniemanie to, podobnie jak domniemanie niewinności, jest domniemaniem prawnym wzruszalnym (*praesumptio iuris tantum*). Jego wyłączenie następuje np. w razie uchylenia prawomocnego wyroku skazującego w wyniku rozpoznania kasacji lub wznowienia postępowania zakończonych takim wyrokiem. Skutkiem tego „odżywa” domniemanie niewinności.

6. Adresaci zasady domniemania niewinności. Krąg adresatów zasady domniemania niewinności można zakreślić przy uwzględnieniu procesowego i pozaprocessowego aspektu jej obowiązywania. W aspekcie procesowym, związanym oczywiście z jej obowiązywaniem w warunkach procesu karnego, nakazami z niej wynikającymi są związane organy procesowe prowadzące postępowanie w kolejnych stadiach procesowych, aż do uprawomocnienia się wyroku stwierdzającego winę oskarżonego. W aspekcie pozaprocessowym, znajdującym umocowanie w konstytucji

tucyjnym i konwencyjnym uregulowaniu zasady domniemania niewinności, jej adresatem jest ogół społeczeństwa. W tym szerokim kręgu można wyróżnić dwie zasadnicze grupy adresatów. Pierwszą z nich tworzą podmioty publiczne, a więc, obok organów prowadzących postępowanie karne w jego kolejnych stadiach, inne organy państwa i jego funkcjonariusze. Ich związanie zasadą domniemania niewinności wyklucza w warunkach obowiązywania tej zasady odnoszenie się do osoby, która podlega gwarantowanej na jej gruncie ochronie, w wypowiedziach publicznych lub w orzeczeniach innych niż rozstrzygające o winie oskarżonego w taki sposób, jakby była winna popełnienia przestępstwa (art. 4 dyrektywy 2016/343; wyrok ETPC z 26.03.2002 r., 48297/99, HUDOC). Drugą grupę adresatów zasady domniemania niewinności w jej pozaprocesowym aspekcie stanowią podmioty prywatne, a więc osoby fizyczne działające we własnym imieniu, instytucje, organizacje lub inne podmioty zbiorowe oraz przedstawiciele środków masowego przekazu. Związanie podmiotów prywatnych obowiązkiem respektowania domniemania niewinności znajduje oparcie w uregulowaniach prawa cywilnego przewidujących ochronę dóbr osobistych (art. 23 i 24 k.c.), a także w niektórych przepisach prawa karnego, np. przewidujących odpowiedzialność karną za zniesławienie (art. 212 k.k.). Treścią tego obowiązku jest zakaz traktowania oskarżonego i wypowiadania się o nim w taki sposób, jakby popełnił przestępstwo (był winny jego popełnienia), jeżeli fakt taki nie zostanie stwierdzony prawomocnym wyrokiem sądu. Obowiązek ten znajduje szczegółowe uregulowanie w odniesieniu do przedstawicieli prasy w art. 13 ust. 1 pr. pras., który przewiduje, że niedopuszczalne jest wypowiadanie w prasie opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia w pierwszej instancji. Z przepisu tego należy wywieść zakaz przesądzania winy oskarżonego w felietonach, sprawozdaniach czy reportażach, w tym poprzez ferowanie tzw. wyroków prasowych lub wypowiadanie się o oskarżonym jako przestępcy, zanim nie zostanie ona stwierdzona przynajmniej przez sąd pierwszej instancji. W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka podkreśla się, że prasa nie może przekraczać pewnych granic, w szczególności w odniesieniu do ochrony prawa do prywatności oskarżonych w postępowaniu karnym i prawa do domniemania niewinności (wyrok z 29.03.2016 r., 56925/08, *Bédat v. Szwajcaria*, LEX nr 2008832). Sam fakt, że oskarżony przyznał się do popełnienia przestępstwa, nie pozbawia go ochrony w wymiarze medialnym opartej na zasadzie domniemania niewinności (wyrok ETPC z 21.12.2017 r., 51405/12, *Axel Springer SE i RTL Television GmbH v. Niemcy*, HUDOC).

7. Ingerencja w sferę konstytucyjnych wolności i praw w warunkach obowiązywania zasady domniemania niewinności. Nie wymaga dowiedzenia teza, że wkroczenie w sferę praw i wolności człowieka poprzez zastosowanie względem oskarżonego środków przymusu procesowego trudno w gruncie rzeczy pogodzić z nakazem traktowania oskarżonego jako osoby niewinnej. Nie może to jednak stanowić przeszkody w stosowaniu takich środków, w tym także tymczasowego aresztowania czy środków polegających na przymusowym poszukiwaniu, wydobyciu i uzyskaniu dowodów, np. podsłuchu procesowego (postanowienie SA w Katowicach z 16.07.2008 r., II AKz 514/08, LEX nr 465065). W przeciwnym wypadku często niemożliwe lub istotnie utrudnione byłoby prowadzenie postępowania karnego i sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, a co za tym idzie – osiągnięcie celów procesu karnego i realizacja zasady trafnej reakcji. Ważne jest to, żeby stosowanie wskazanych środków nie oznaczało w istocie oddziaływania represyjnego względem oskarżonego ze strony decydenta procesowego faktycznie przeświadczonego o winie oskarżonego i o tym, że zasługuje on np. na izolację lub napiętnowanie (P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1639–1640; W. Wróbel, *O dwóch aspektach konstytucyjnej zasady domniemania niewinności* [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Andrzeja Gaberle*, Warszawa 2007, s. 325–326). Wiąże się to ściśle z przestrzeganiem zasady proporcjonalności w zakresie karnoprocessowej ingerencji w sferę konstytucyjnie chro-

nionych praw i wolności (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP), aby dochodziło do niej tylko wtedy, gdy jest to konieczne ze względu na ochronę innych szczególnych dóbr, np. konieczne do tego, aby mogła być wymierzona sprawiedliwość, i tylko w taki sposób, który nie przekreśli istoty określonych wolności i praw (zob. P. Hofmański, S. Zabłocki, *Pozbawienie wolności w toku procesu. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe* [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdry*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009, s. 522 i n.). Z zasady tej należy wywieść też nakaz maksymalnego ograniczenia przypadków stosowania środków zapobiegawczych ze względów niezajdujących procesowego uzasadnienia (zob. art. 258 § 2 i 3 k.p.k.; P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1640).

8. Onus probandi. Jedną z podstawowych konsekwencji zasady domniemania niewinności dotyczy rozłożenia ciężaru dowodu (ciężaru dowodowego) w procesie karnym. Ponieważ oskarżony, z racji przysługującego mu domniemania, nie musi dowodzić swojej niewinności, powinność dowodzenia (przeprowadzenia przeciwdowodu) spoczywa na tym, w czym interesie pozostaje obalenie tego domniemania. Jest to powinność realna, którą należy łączyć z zachowaniami warunkującymi osiągnięcie określonego celu (skutku) procesowego (obalenie domniemania niewinności) i odnosić do własnych interesów procesowych reprezentowanych w procesie karnym przez tego, komu przysługuje uprawnienie do podejmowania czynności dowodowych zmierzających do wzruszenia domniemania niewinności. Powinność ta stanowi ciężar procesowy – ciężar dowodowy (ciężar dowodu, *onus probandi*). Znajdując zakotwiczenie w normach celowościowych wynikających z przepisów prawa procesowego regulujących zagadnienia dowodowe, łączy się nierozdzielnie ze statuowanymi w nich uprawnieniami dowodowymi określonych uczestników procesu. To związanie ciężaru dowodu z uprawnieniami dowodowymi pozwala na jego odróżnienie od obowiązku dowodzenia, który stanowi przewidzianą przepisami prawa karnego procesowego powinność podjęcia odpowiednich czynności dowodowych nie tylko w interesie własnym uczestnika procesowego, który jest do tego zobowiązany, lecz także w innym (cudzym) interesie, np. innego uczestnika lub interesie publicznym. Chodzi o powinność narzuconą podmiotowi zobowiązanemu przez przepisy prawa karnego procesowego. Tak rozumiany obowiązek dowodzenia spoczywa przede wszystkim na organach ścigania karnego w pierwszym stadium procesowym i – w panujących realiach prawnych – na sądzie w postępowaniu jurysdykcyjnym. Wynika on z treści art. 2 § 2 (w zw. z art. 366 § 1) i art. 4 k.p.k. Obowiązek ten spoczywa również na przedstawicielach procesowych stron, znajdując zakotwiczenie w przepisach regulujących reprezentację procesową oraz w stosunku prawnym łączącym stronę procesową i jej przedstawiciela procesowego. Powracając do pojęcia ciężaru dowodu, należy stwierdzić, że w warunkach obowiązującego inkwizycyjnego modelu procesu sądowego jego treścią jest powinność udowodnienia swojej tezy (tezy oskarżenia) przez tego, kto ją wysuwa, a więc przez oskarżyciela, z tym że uchylenie się od tej powinności lub nieudanie dowodu niesie ze sobą skutek w postaci upadku tej tezy, jeśli nie zostanie ona udowodniona przez kogokolwiek innego, co w praktyce należy odnosić do sądu. Jest to ciężar dowodu w znaczeniu materialnym. Można krócej powiedzieć, że oznacza on powinność udowodnienia stawianej tezy (tezy oskarżenia), opatrzoną rygorem upadku tej tezy, jeżeli nikt inny jej nie udowodni. Ciężar dowodu w przedstawionym znaczeniu obciąża oskarżyciela. Co do zasady nie może być on przeniesiony na obronę (zob. na gruncie unijnego prawa wtórnego art. 6 ust. 1 dyrektywy 2016/343, a także wyrok ETPC z 20.03.2001 r., 33501/96, *Telfner v. Austria*, LEX nr 76231).

9. Przejście ciężaru dowodu na oskarżonego. Na zasadzie wyjątku ciężar dowodu określonej okoliczności korzystnej dla oskarżonego, wskazującej na jego niewinność, może przejść na oskarżonego (M. Cieślak, *Polska...*, s. 339–340; M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, red. S. Waltoś, Warszawa 2011, s. 135–136). Dotyczy to dwóch grup sytuacji. Pierwsza obejmuje przypadki, w których teza oskarżenia została już poparta dostatecznie silnymi dowodami, pozwa-

lającymi uznać ją za udowodnioną. W razie wykazania w drodze takich dowodów, że oskarżony np. był na miejscu przestępstwa w czasie jego popełnienia, wystąpienie przez oskarżonego z tezą przeciwną, przeczącą dowodom przedstawionym przez oskarżyciela i głosząca, że np. w czasie przestępstwa znajdował się w miejscu znacznie oddalonym od ustalonego miejsca przestępstwa, nie może samo przez się przesądzać o obowiązku udowodnienia przez oskarżyciela, że twierdzenie oskarżonego jest nieprawdziwe i że oskarżony nie był w czasie przestępstwa we wskazywanym przez siebie miejscu. W innym wypadku gołosłowne czy nawet wyraźnie niedorzeczne twierdzenia oskarżonego, mające na celu osłabienie lub podważenie tezy oskarżyciela popartej silnymi dowodami, wymagałyby procesowej weryfikacji i przeprowadzenia przeciwdowodu przez oskarżyciela lub sąd, co nie tylko wydłużałoby znacznie postępowanie karne, lecz także często byłoby praktycznie niemożliwe wobec obiektywnej niesprawdzalności niektórych twierdzeń negatywnych, np. oświadczenia, że oskarżony w danym dniu nie był w Poznaniu lub że w określonym dniu nie prowadził samochodu. Upoważnia to do konstatacji, że w przykładowo zobrazowanych przypadkach, przy założeniu przedstawienia przez oskarżyciela dostatecznych dowodów potwierdzających stawianą przez niego tezę, ciężar udowodnienia tezy przeciwnej, wysuwanej przez oskarżonego, obciąża jego samego. Dla przedstawionego stanowiska można znaleźć oparcie zarówno w polskim orzecznictwie (wyrok SA w Warszawie z 21.07.2017 r., II AKa 162/17, LEX nr 2363664), jak i w orzecznictwie organów strasburskich (zob. np. wyrok ETPC z 20.03.2001 r., 33501/96, Telfner v. Austria, HUDOC). W drugiej z wyróżnionych grup mieszczą się sytuacje, w których na rzecz tezy przeciwnej tezie reprezentowanej przez oskarżonego przemawia domniemanie. Są one najbardziej klarowne i jednoznaczne w aspekcie dowodzenia okoliczności zawężających zakres zastosowania normy sankcjonowanej, czyli tzw. kontratypów (szerzej zob. M. Cieślak, *Zagadnienia...*, red. S. Waltoś, 2011, s. 135–136; W. Wróbel, *O domniemaniach w zakresie przesłanek odpowiedzialności karnej*, ZNUJ 2006/5, s. 248 i n.; J. Zagrodnik, *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w koncepcji M. Cieślaka* [w:] *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, red. W. Jasiński, J. Skorupka, s. 163–164). Należy podzielić pogląd, że ciężar dowodu po stronie oskarżyciela oraz obowiązek dowodzenia spoczywający na oskarżycielu publicznym i sądzie dotyczy sytuacji kontratypowych tylko wtedy, gdy jakiekolwiek okoliczności sprawy dają podstawę do przypuszczenia, że takie sytuacje mogły zaistnieć (zob. M. Cieślak, *Polska...*, s. 340). Gołosłowne powołanie się przez oskarżonego na wystąpienie w sprawie okoliczności wyłączających bezprawność nie determinuje obowiązku udowodnienia, że twierdzenie oskarżonego jest nieprawdziwe. Jeśli w świetle okoliczności sprawy to twierdzenie nie znajduje najmniejszych chociażby podstaw, to ich wskazanie obciąża tego, kto się na nie powołuje, czyli oskarżonego. W prezentowanej drugiej grupie sytuacji, w których może nastąpić przejście ciężaru dowodu na oskarżonego, należy pomieścić szczególnie uregulowanie kontratypu w odniesieniu do przestępstwa zniesławienia, z którego wynika, że oskarżony może uwolnić się od odpowiedzialności karnej za taki czyn, jeżeli przeprowadzi dowód prawdy (zob. art. 213 § 1 w zw. z art. 212 § 1 i § 2 k.k.).

10. Ciężar dowodu w znaczeniu ogólnym. Uwagi poczynione w poprzedniej tezie skłaniają do podniesienia kwestii ciężaru dowodu w znaczeniu ogólnym. Pod pojęciem tym kryje się powinność udowodnienia swojej tezy przez każdego uczestnika procesowego, który taką tezę stawia, ponieważ gdy tego nie dopilnuje, słabną szanse jej udowodnienia i rosną szanse udowodnienia tezy względem niej przeciwnej. W tym znaczeniu ciężar dowodu spoczywa na każdym, kto występuje z określonym twierdzeniem (stawia określoną tezę), w tym na oskarżonym, w myśl zasady *ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat* (ciężar dowodu spoczywa na tym, kto twierdzi, a nie kto zaprzecza). Stanowisko to wymaga kilku dodatkowych słów wyjaśnienia w odniesieniu do oskarżonego. Nie oznacza ono w żadnym razie, że nieudowodnienie przez oskarżonego wysuniętej tezy przesądza o prawdziwości tezy przeciwnej stawianej przez oskarżyciela. Tak długo, jak długo teza oskarżyciela nie zostanie udowodniona, oskarżony pozostaje pod ochroną wynikającą z zasady domniemania niewinności. Przyjmując inną perspektywę, można stwierdzić,

że niepowodzenie lub nieprzeprowadzenie dowodu potwierdzającego tezę oskarżonego nie przesądza jej odrzucenia, o ile bowiem w przypadku tez oskarżyciela wymagane jest ich udowodnienie, o tyle uznanie tezy oskarżonego, jeżeli nie zostanie ona odparta w drodze przeciwdowodu, może być wynikiem domniemania niewinności. Trzeba przy tym jednak pamiętać o tym, co już ustalono w poprzedniej tezie, mianowicie, że nie każde twierdzenie oskarżonego wymaga udowodnienia jego nieprawdziwości, aby mogło być uznane za udowodnione twierdzenie przeciwne sformułowane i poparte dowodami przemawiającymi przeciwko oskarżonemu. W sytuacjach procesowych, w których teza oskarżyciela została już poparta dostatecznie silnymi dowodami, pozwalającymi na uznanie jej za udowodnioną, nieuzasadnione byłoby oczekiwanie przeciwdowodu względem gołosłownych czy wręcz niedorzecznych twierdzeń oskarżonego zmierzających do podważenia tezy oskarżenia (M. Cieślak, *Zagadnienia...*, red. S. Waltoś, 2011, s. 132; J. Zagrodnik, *Ciężar...*, s. 163–164; odmiennie np. A. Murzynowski, *Istota...*, s. 269). We wskazanych sytuacjach powinnością oskarżonego, wynikającą z ciężaru dowodu w znaczeniu ogólnym, jest więc przynajmniej uprawdopodobnienie swoich twierdzeń podważających dowiedzioną tezę oskarżenia, jeżeli nie znajdują one racjonalnego oparcia w zebranym w sprawie materiale dowodowym, ponieważ gdy tego nie uczyni, utrzyma się teza, która została udowodniona przez oskarżyciela. Konieczne w tym kontekście staje się podkreślenie, że utrzymanie tezy oskarżenia w omawianych wypadkach nie oznacza odchylenia od zasady domniemania niewinności, nie wynika ono bowiem z braku uprawdopodobnienia swoich twierdzeń przez oskarżonego, lecz jest konsekwencją jej udowodnienia przez oskarżyciela. Przy przyjęciu pewnego uproszczenia można powiedzieć, że w takich wypadkach dla gołosłownych twierdzeń oskarżonego przeciwdowodem są w gruncie rzeczy te dowody, których przeprowadzenie poprzedzało tych twierdzeń sformułowanie, w których silne oparcie znajduje teza wysunięta przez oskarżyciela. W zakresie takich twierdzeń oskarżonego, które nie są poparte choćby najsłabszymi poszlakami, obowiązek dowodzenia spoczywający na organie ścigania karnego, a w stadium jurysdykcyjnym na sądzie, ogranicza się do ich sprawdzenia w ramach dostępnych tym organom środków dowodowych (M. Cieślak, *Zagadnienia...*, red. S. Waltoś, 2011, s. 136).

11. Reguła *in dubio pro reo* – istota. Reguła *in dubio pro reo* uchodzi za najważniejszą logiczną konsekwencję domniemania niewinności (tak m.in. A. Murzynowski, *Istota...*, s. 258–259; P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1613). W ujęciu normatywnym wynikającym z art. 5 § 2 k.p.k. jej treścią jest nakaz rozstrzygania niedających się usunąć wątpliwości na korzyść oskarżonego. Jest to więc ewidentnie reguła rozstrzygania, a więc reguła, którą należy kierować się przy rozstrzyganiu. Polega ona na tym, że przy rozstrzyganiu kwestii, w odniesieniu do których powstają niedające się usunąć wątpliwości, wybiera się tę wersję określonych wydarzeń, która jest najbardziej korzystna dla oskarżonego, nawet gdyby była dalece mniej prawdopodobna niż inne wersje, ale nie dała się całkowicie wykluczyć (postanowienie SN z 31.03.1964 r., RNd 10/64, OSNKW 1964/7–8, s. 104).

12. Zasięg działania reguły *in dubio pro reo*. W piśmiennictwie nie ma zgody co do tego, czy analizowana reguła dotyczy tylko rozstrzygania wątpliwości w sferze faktycznej (wątpliwości faktycznych), czy także wątpliwości natury prawnej. Zwolennicy zawężenia jej stosowania do wątpliwości natury faktycznej podkreślają przede wszystkim ściśle powiązanie z zasadą domniemania niewinności, która odnosi się jedynie do kwestii szeroko rozumianej winy, a więc faktu jej istnienia, rodzaju, stopnia czy wyłączenia. Przyjmują zarazem, że rozstrzyganiu wątpliwości natury prawnej, które mają charakter uniwersalny, niezwiązany jedynie z realiami konkretnej sprawy, służą rozmaite metody i reguły interpretacyjne (A. Murzynowski, *Istota...*, s. 259–260). Z przedstawionym stanowiskiem nie sposób się zgodzić. Konsekwentnie trzymając się poczynionego w poprzedniej tezie komentarza ustalenia, zgodnie z którym reguła *in dubio pro reo* stanowi regułę rozstrzygania, trzeba przyjąć, że znajduje ona odniesienie

do wszelkich wątpliwości, które ujawniają się w tym aspekcie działalności procesowej, a więc także do rozstrzygania wątpliwości natury prawnej, przy zastrzeżeniu jednak, że jej zastosowanie do tego rodzaju wątpliwości będzie wchodziło w rachubę dopiero wówczas, gdy uprzednie wszechstronne wykorzystanie uznanych metod i reguł interpretacyjnych oraz trybów służących wyjaśnieniu wątpliwości natury prawnej (np. trybu określonego w art. 441 k.p.k.) nie pozwoli na ich rozwianie (szerzej zob. Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2003, s. 212–213; zob. też wyrok SN z 24.06.1994 r., WO 68/94, OSNKW 1994/11–12, poz. 73; wyrok SA w Lublinie z 10.10.2012 r., II AKa 162/12, LEK nr 1237251).

13. Adresaci reguły *in dubio pro reo*. Można powiedzieć, że krąg adresatów dyrektywy wyrażonej w art. 5 § 2 k.p.k. jest określony czynnościowo poprzez jej odniesienie do tej formy działalności procesowej, która polega na rozstrzyganiu. Obejmuje on więc wszystkie organy procesowe, które podejmują rozstrzygnięcia w toku procesu karnego, niezależnie od tego, w jakim stadium to następuje i jaką formę przyjmuje decyzja procesowa (A. Murzynowski, *Istota...*, s. 261 i n.). Różnice co do przedmiotu rozstrzygnięcia przekładają się w sposób naturalny na zróżnicowanie jej działania w poszczególnych etapach procesowych i w odniesieniu do poszczególnych rozstrzygnięć. Jeśli decyzja nie stanowi ostatecznego rozstrzygnięcia lub jest podejmowana na wczesnym etapie rozwoju procesu karnego, np. dotyczy odmowy wszczęcia postępowania karnego czy kwestii podstaw do wniesienia aktu oskarżenia, to reguła *in dubio pro reo* nie wiąże tak samo silnie jak w przypadku rozstrzygania o winie przy wyrokowaniu (A. Murzynowski, *Istota...*, s. 262–266; P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1622–1623).

14. Pojęcie niedających się usunąć wątpliwości. „Niedające się usunąć wątpliwości” stanowią kategorię obiektywną. Zachodzą wówczas, gdy zasady logicznego rozumowania, doświadczenia życiowego lub nauki nie pozwalają ustalić określonego faktu lub faktów stanowiących podstawę rozstrzygnięcia, np. gdy z zebranego materiału dowodowego wynikają różne wersje określonego zdarzenia, a żadnej z nich nie daje się wyeliminować drogą dostępnej weryfikacji (postanowienie SN z 22.12.2010 r., II KK 308/10, LEX nr 686681; wyrok SA w Katowicach z 23.03.2011 r., II AKa 468/10, KZS 2011/9/89; wyrok SA we Wrocławiu z 25.02.2015 r., II AKa 28/15; LEX nr 1661280). Ponieważ są to wątpliwości przy rozstrzyganiu, to nie może o nich przesądzać subiektywna ocena stron procesowych lub ich przedstawicieli. Mając na względzie ich obiektywny charakter, należy przyjąć, że występują wtedy, gdy w sprawie zachodzą konkretne i sprawdzalne wątpliwości co do faktów, które na podstawie realiów faktycznych sprawy powinny nasunąć się logicznie i rozsądnie myślącemu człowiekowi (tak P. Kruszyński, S. Pawelec [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1616–1617). „Niedające się usunąć wątpliwości” nie mogą stanowić *sui generis* wytrychu i usprawiedliwienia dla braku starań o rozwianie pojawiających się w sprawie wątpliwości natury faktycznej czy prawnej. Wprost przeciwnie, analizowana reguła obliguje w istocie organy procesowe do wzmożonego wysiłku w zakresie wyjaśnienia okoliczności faktycznych i prawnych w sposób niebudzący wątpliwości (zob. P. Hofmański, S. Waltoś, *Proces...*, 2016, s. 255; zob. też wyrok SN z 25.06.1991 r., WR 107/91, OSNKW 1992/1–2, poz. 14). W aspekcie analizy materiału dowodowego podkreślenia wymaga, że reguła *in dubio pro reo* nie daje przyzwolenia na rezygnację z oceny dowodów, która rodzi, nawet poważne, trudności. Na organach procesowych spoczywa obowiązek zmierzania się z oceną każdego przeprowadzonego i prawnie dopuszczalnego dowodu mającego znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy i w jej konsekwencji uznania, czy jest on wiarygodny, czy niewiarygodny (wyrok SN z 10.05.2006 r., III KK 361/05, LEX nr 186958). Nie usprawiedliwia sięgnięcia do analizowanej reguły istnienie niejednoznacznych opinii biegłych (zob. wyrok SN z 17.12.2008 r., II KK 140/08, LEX nr 486186) czy też dwóch grup przeciwstawnych sobie dowodów (postanowienie SN z 25.04.2007 r., III KK 46/07, Prok. i Pr.-wkł. 2008/2, poz. 5).

15. Zarzut naruszenia reguły *in dubio pro reo*. Zarzut naruszenia art. 5 § 2 k.p.k. należy do zarzutów najczęściej podnoszonych w apelacjach i kasacjach, często w sposób wyraźnie nieuzasadniony, wynikający z opaczności rozumienia analizowanej reguły. Jest to najbardziej ewidentne w tych sytuacjach, w których nie podnosi się w gruncie rzeczy wątpliwości natury faktycznej lub prawnej, które ujawniły się w danej sprawie, lecz kwestionuje treść ustaleń faktycznych lub przyjęty sposób interpretacji prawa. W tym kontekście podkreślenia wymaga, że dla oceny zasadności zarzutu naruszenia reguły *in dubio pro reo* nie są miarodajne wątpliwości zgłaszane przez stronę, ale jedynie to, czy orzekający w sprawie sąd *meriti* rzeczywiście powziął wątpliwości co do treści ustaleń faktycznych lub wykładni prawa i wobec braku możliwości ich usunięcia rozstrzygnął je na niekorzyść oskarżonego, ewentualnie to, czy w świetle realiów konkretnej sprawy wątpliwości takie jako obiektywnie istniejące powinien powziąć. Wskazane wątpliwości odnoszą się więc m.in. do sytuacji, gdy z zebranego materiału dowodowego wynikają różne wersje zdarzenia relewantnego prawnokarnie, a żadnej z nich nie daje się wyeliminować drogą dostępnej weryfikacji. Nie stanowią takich wątpliwości zastrzeżenia co do oceny dowodów, np. co do tego, który z wzajemnie sprzecznych dowodów zasługuje na wiarę, a który tego waloru nie ma (zob. postanowienie SN z 22.12.2010 r., II KK 308/10, LEX nr 686681; wyrok SA w Katowicach z 23.03.2011 r., II AKa 468/10, KZS 2011/9, poz. 89). W wypadku, w którym ustalenie faktów zależne jest od dania wiary temu lub innemu dowodowi albo tej lub innej grupie dowodów, czy też np. dania wiary lub odmówienia wiary wyjaśnieniom oskarżonego, ewentualne zastrzeżenia co do oceny wiarygodności konkretnego dowodu lub grupy dowodów rozpatrywane mogą być jedynie na płaszczyźnie utrzymania się przez sąd w granicach sędziowskiej swobody ocen lub przekroczenia przez sąd tych granic i wkroczenia w sferę dowolności ocen, a więc pod kątem naruszenia art. 7 k.p.k. (wyrok SA w Katowicach z 28.03.2018 r., II AKa 91/18, LEX nr 2490246). Dopiero więc wówczas, gdy pomimo przeprowadzenia oceny dowodów w sposób nienaganny z perspektywy prawa karnego procesowego, w pełni zgodny z dyrektywami określonymi w art. 7 k.p.k., pozostaną nieusunięte obiektywnie istniejące wątpliwości dotyczące realiów faktycznych sprawy, a sąd ich nie dostrzegł albo rozstrzygnął na niekorzyść oskarżonego, zasadne staje się podniesienie zarzutu naruszenia art. 5 § 2 k.p.k.

Art. 6. [Zasada prawa do obrony]

Oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć.

1. Przedmiot unormowania. Na gruncie komentowanego przepisu zasada prawa do obrony ujęta jest w postaci dyrektywy uprawniającej, która daje oskarżonemu podmiotowe prawo do obrony, w tym uprawnienie do korzystania z pomocy obrońcy (M. Cieślak, *Polska...*, s. 301). Odpowiada jej dyrektywa powinnościowa, której adresatami są przede wszystkim organy procesowe, nakazująca zapewnienie oskarżonemu prawa do obrony (tak ujmuje tę zasadę m.in. K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 1998, s. 82). Ze względu na gwarancyjny charakter analizowanej zasady pełni ona szczególnie istotną funkcję w przebiegu wykładni obowiązujących przepisów jako dyrektywa interpretacyjna, nakazująca, w razie wątpliwości interpretacyjnych wyłaniających się na tle konkretnych rozwiązań prawnych, hołdowanie tej koncepcji interpretacyjnej, która służy najlepiej realizacji prawa do obrony, zwłaszcza zapewnieniu jej realności i efektywności (funkcja interpretacyjna zasady prawa do obrony – P. Wiliński [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1485).

2. Konstytucyjne i traktatowe korzenie zasady prawa do obrony; minimalny standard prawa do obrony. Zasada prawa do obrony jest zasadą konstytucyjną, wyrażoną w art. 42 ust. 2 Konstytucji. Ma również swoje źródła w prawie traktatowym, w art. 6 ust. 3 EKPC oraz art. 14 ust. 3 MPPOiP, w których wyszczególnione są uprawnienia każdej osoby oskarżonej o popeł-

nienie czynu zagrożonego karą (na gruncie tego drugiego aktu – przestępstwa), składające się na minimalny standard prawa do obrony. Wymienione w powołanych przepisach uprawnienia obrończe należy postrzegać jako szczególne aspekty prawa do rzetelnego procesu sądowego zagwarantowanego na płaszczyźnie konstytucyjnej i traktatowej (w tym duchu także W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 83). Ich nieodłącznym celem jest zawsze zapewnienie lub przyczynienie się do zapewnienia rzetelności postępowania karnego jako całości, dlatego wymagają interpretacji przez pryzmat funkcji, jaką pełnią w ogólnym kontekście postępowania (zob. wyrok ETPC z 13.09.2016 r., 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09, Ibrahim i inni v. Wielka Brytania, HUDOC). Wdrożeniu minimalnego standardu prawa do obrony, tak jak jest on rozumiany w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, podporządkowane są postanowienia zawarte w dyrektywach Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczących sytuacji procesowej oskarżonego, do których należą:

- 1) dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/13/UE z 22.05.2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.Urz. UE L 142, s. 1),
- 2) dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z 22.10.2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnymi i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.Urz. UE L 294, s. 1) oraz
- 3) dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z 26.10.2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.Urz. UE L 297, s. 1).

3. Pojęcie prawa do obrony. Jak już powiedziano wyżej, prawo do obrony jest prawem podmiotowym przynależnym podmiotowi zagrożonemu pociągnięciem do odpowiedzialności w warunkach procesu karnego. W tym podmiotowym ujęciu „prawo do obrony” jest nazwą zbiorczą. Obejmuje swym zakresem pojęciowym całokształt uprawnień obrończych, których wykorzystanie w interesie oskarżonego służy odparciu oskarżenia albo odpowiedniemu złagodzeniu jego odpowiedzialności, a także wyeliminowaniu lub zredukowaniu uciążliwości procesowych, których doświadcza w związku ze skierowaniem przeciwko niemu ścigania karnego. Z uprawnień tych wynika możliwość wykonywania obrony zarówno w drodze podejmowania określonych czynności procesowych (obrona czynna), jak i poprzez zachowanie biernej postawy procesowej (obrona bierna). Względem na podmioty realizujące prawo do obrony pozwala wyróżnić obronę samego oskarżonego, obronę wykonywaną przez obrońcę oraz obronę realizowaną przez organy procesowe, które w zakresie wykonywanych uprawnień i obowiązków mogą *de facto* działać na korzyść oskarżonego, np. w związku z treścią art. 4 k.p.k. (K. Marszał, *Proces karny*, Warszawa 1998, s. 82–84; W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 83).

4. Podmiot prawa do obrony (zakres podmiotowy zasady prawa do obrony jako dyrektywy uprawniającej). Z analizowanego przepisu, w związku z treścią art. 71 k.p.k., w zasadzie jednoznacznie wynika, że na gruncie komentowanej ustawy prawo do obrony przysługuje oskarżonemu *sensu largo*, czyli osobie, przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu, a także osobie, co do której prokurator złożył wniosek wskazany w art. 335 § 1 k.p.k. (tzw. samodzielny wniosek o skazanie bez przeprowadzenia rozprawy) lub wnioski o warunkowe umorzenie postępowania karnego (oskarżony *sensu stricto*) oraz podejrzanemu, a więc osobie, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo której bez wydawania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Można więc stwierdzić, że w myśl regulacji kodeksowej beneficjentem prawa do obrony jest osoba, względem której formalnie skierowano postępowanie karne i w konsekwencji tego uży-

skąła status procesowy podejrzanego. Podmiotem tego prawa nie jest osoba podejrzana, wskazywana w Kodeksie, np. w związku z zatrzymaniem (art. 244 § 1 k.p.k.) czy przeszukaniem (art. 219 k.p.k.), a więc osoba, co do której zachodzi wprawdzie uzasadnione przypuszczenie, że popełniła przestępstwo, ale nie wydano względem niej postanowienia o przedstawieniu zarzutów ani nie postawiono jej zarzutu w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Pozostawienie tej osoby na gruncie komentowanej ustawy poza kręgiem podmiotów korzystających z prawa do obrony nasuwa istotne zastrzeżenia z perspektywy zgodności przedstawionej regulacji kodeksowej przede wszystkim z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, ale także z uregulowaniami przewidzianymi w prawie traktatowym lub z niego wynikającymi. Pierwszorzędne znaczenie w tym względzie ma zwrócenie uwagi na szersze ujęcie prawa do obrony na gruncie powołanego przepisu ustawy zasadniczej, polegające na jego odniesieniu podmiotowym do każdego, przeciwko komu prowadzone jest postępowanie karne. W tym ujęciu normatywnym prawo to nie jest uzależnione od tego, czy w stosunku do określonej osoby formalnie wszczęto postępowanie karne, a więc od tego, czy posiada ona status procesowy oskarżonego lub podejrzanego. Na płaszczyźnie konstytucyjnej zakresem podmiotowym prawa do obrony objęte są więc również osoby, w stosunku do których faktycznie zostały skierowane czynności ścigania karnego, a więc także osoby podejrzone. Wyrażone zapatrywanie znajduje silne oparcie w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego, w którym jednolicie przyjmuje się, że prawo do obrony przysługuje każdemu już od podjęcia pierwszej czynności nakierowanej na ściganie danej osoby (tak m.in. wyrok TK z 3.06.2008 r., K 42/07, OTK-A 2008/5, poz. 77; wyrok TK z 11.12.2012 r., K 37/11, OTK-A 2012/11, poz. 133; wyrok SN z 9.02.2004 r., V KK 194/03, OSNKW 2004/4, poz. 42). W analogiczny sposób jest ujmowany zakres podmiotowy prawa do obrony na tle interpretacji art. 6 ust. 3 EKPC. W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przyjmuje się, że istnienie oskarżenia może stanowić konsekwencję faktów wpływających w poważnym stopniu na sytuację procesową określonej osoby jako podejrzanego (tak m.in. wyrok z 10.12.1982 r., 8304/78, w sprawie Corigliano v. Włochy; wyrok z 21.02.1984 r., 8544/79, w sprawie Öztürk v. Niemcy, HUDOC). Takie rozumienie oskarżenia na płaszczyźnie unijnego prawa wtórnego wynika z przepisów dyrektywy 2013/48/UE. Świadczą o tym najlepiej przepisy art. 3 ust. 2 lit. a oraz art. 3 ust. 3 powołanej dyrektywy przewidujące prawo podejrzanego do kontaktu z obrońcą jeszcze przed jego przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy. W świetle wymienionych przepisów dyrektywy wypada z całą mocą podkreślić, że deklaracja ustawodawcy ujęta w odnośniku 1 dodanym do tytułu komentowanego Kodeksu, stwierdzająca realizację zawartych w tych przepisach postanowień, nie znajduje oparcia w szczegółowych rozwiązaniach tego Kodeksu (zob. szerzej Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, Warszawa 2020, s. 21–25). Jednocześnie, biorąc pod uwagę poczynione ustalenia co do podmiotowego zakresu prawa do obrony wytyczonego w przepisach Konstytucji RP, EKPCz oraz unijnego prawa wtórnego (dyrektywy 2013/48/UE), nie ma żadnego sposobu, aby uchylić się od konstatacji, że brak gwarancji prawa do obrony dla osoby podejrzonej na gruncie uregulowań komentowanej ustawy stanowi uchybienie standardom gwarancyjnym odnoszącym się do tego prawa zakotwiczonemu w Konstytucji RP oraz prawie europejskim i wymaga stosownej interwencji ustawodawcy.

5. Zakres temporalny prawa do obrony. Biorąc pod uwagę ustalony zakres podmiotowy prawa do obrony, uwzględniający przepisy rangi konstytucyjnej oraz przepisy traktatowe, należy stwierdzić, że prawo do obrony przysługuje podmiotowi, przeciwko któremu jest prowadzone postępowanie karne, w każdym stadium procesu karnego, choć jego zakres może być różny na poszczególnych etapach postępowania (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 51).

6. Zakres przedmiotowy prawa do obrony. W świetle sformułowanej wyżej definicji prawa do obrony, nie powinno być nic zaskakującego w spostrzeżeniu, że o zakresie tego prawa przesądzą w istocie całościowo ujęte liczne przepisy szczegółowe rozproszone w komentowanej ustawie, w których wskazane uprawnienia znajdują uregulowanie. Ponieważ uprawnienia te są poddane gruntownej analizie w tezach do odpowiednich przepisów, w których zostały unormowane, niecelowym byłoby ich szersze omawianie w tym miejscu. Dlatego poniżej należy ograniczyć się do uwypuklenia zasadniczych aspektów prawa do obrony, przy uwzględnieniu jego standardu minimalnego, wyznaczonego na poziomie traktatowym. Przed przystąpieniem do realizacji tego zadania wypada jedynie zaznaczyć, że w piśmiennictwie wciąż licznych zwolenników zdobywa wyróżnienie w ramach prawa do obrony jego aspektu materialnego (obrony materialnej) i formalnego (obrony formalnej). Ten drugi jest współcześnie z reguły identyfikowany z prawem oskarżonego do wyboru obrońcy lub korzystania z obrońcy z urzędu. Obronę materialną ujmuje się jako działalność obrończą podejmowaną w interesie oskarżonego przez niego samego, jego obrońcę, a czasem także inne podmioty. Należy przyłączyć się do stanowiska, że przedstawiony podział, zaczerpnięty z doktryny niemieckiego procesu karnego, nie ma głębszego uzasadnienia w realiach współczesnego procesu karnego, w których odpadła potrzeba akcentowania prawa oskarżonego do korzystania z pomocy obrońcy jako odrębnego, formalnego aspektu obrony (szerzej P. Wiliński [w:] *System...*, t. 3, cz. 2, red. P. Wiliński, s. 1487–1491). Można zarazem zauważyć, że to co znamienne dla wymienionego uprawnienia obrończego na tle innych uprawnień dotyczy następstw wynikających z jego wykorzystania, polegających na wzbogaceniu obrony o działalność podejmowaną na rzecz oskarżonego przez jego obrońcę.

7. Prawo oskarżonego do informacji procesowej. Na poziomie ogólnym prawo oskarżonego do informacji procesowej wynika z zasady informacji procesowej uregulowanej w art. 16 k.p.k. (zob. komentarz do powołanego przepisu). Obowiązek pouczenia oskarżonego jest wprost przewidziany w całym szeregu przepisów szczególnych, np. w art. 129 § 3, art. 300 § 1, art. 313 § 3, art. 386 § 2 czy art. 451 zdanie trzecie k.p.k. Poza tymi wyraźnie uregulowanymi przypadkami, w których wymagane jest pouczenie oskarżonego, informacja procesowa powinna mu być udzielona, w myśl art. 16 § 2 k.p.k., zawsze wtedy, gdy dotyczy to jego uprawnień procesowych (K. Marszał, *Informowanie uczestników procesu o ich uprawnieniach i obowiązkach*, Prob. PK 1982/7, s. 94). Nie może to jednak oznaczać *sui generis* poradnictwa prawnego ze strony organu procesowego, ponieważ byłoby to nie do zaakceptowania z perspektywy zasady bezstronności. Dlatego też należy podzielić pogląd, że nieuzasadnione jest oczekiwanie skazanego, że zostanie mu zasygnalizowana możliwość wydania orzeczenia niekorzystnego dla niego, by mógł od tego uzależnić decyzję o ustanowieniu obrońcy (postanowienie SA w Krakowie z 25.04.2002 r., II AKz 139/02, KZS 2002/4, poz. 24). Z tych samych względów na aprobatę zasługuje stanowisko, zgodnie z którym nie mieści się w prawie oskarżonego do informacji procesowej pouczenie o prawie do wystąpienia z roszczeniem o odszkodowanie za niesłuszne skazanie czy niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie, terminie zgłoszenia takiego roszczenia i innych istotnych uwarunkowaniach postępowania w przedmiocie takiego roszczenia (postanowienie SA w Krakowie z 2.10.2002 r., II AKz 305/02, KZS 2002/10, poz. 54). Z perspektywy minimalnego standardu prawa do obrony fundamentalne znaczenie w ramach prawa oskarżonego do informacji procesowej ma zagwarantowanie mu niezwłocznego uzyskania w języku dla niego zrozumiałym informacji o istocie i przyczynie skierowanego przeciwko niemu oskarżenia (art. 6 ust. 3 lit. a EKPC oraz art. 14 ust. 3 lit. a MPPOiP). Prawo do uzyskania tych informacji przysługuje oskarżonemu nie tylko w postępowaniu głównym, lecz także przygotowawczym i odwoławczym. W orzecznictwie Strasburskim podkreśla się, że dostarczenie pełnych i szczegółowych informacji na temat zarzutów stawianych oskarżonemu w sprawie karnej, a tym samym kwalifikacja prawna, jaką sąd może przyjąć w danej sprawie, jest niezbędną przesłanką zapewnienia rzetelności postępowania (zob. m.in. wyrok

ETPC z 25.03.1999 r., 25444/94, *Pélissier i Sassi v. Francja*, HUDOC; wyrok ETPC z 5.03.2013 r., 61005/09, *Varela Geis v. Hiszpania*, HUDOC; wyrok ETPC z 1.03.2001 r., 29082/95, *Dallos v. Węgry*, HUDOC; wyrok ETPC z 21.12.2006 r., 56891/00, *Borisova v. Belgia*, HUDOC). Trybunał zwraca uwagę, że choć zakres pojęcia szczegółowych informacji jest różny w zależności od konkretnych okoliczności poszczególnych spraw, to oskarżony musi przynajmniej otrzymać informacje wystarczające do pełnego zrozumienia zakresu postawionych mu zarzutów w celu przygotowania odpowiedniej obrony (wyrok ETPC z 25.07.2000 r., 23969/94, *Mattoccia v. Włochy*, HUDOC; podobnie wyrok ETPC z 5.09.2006 r., 67930/01, *Bäckström i Andersson v. Szwecja*). Przepis art. 6 ust. 3 lit. a EKPC nie precyzuje szczególnych wymagań formalnych informacji o istocie i przyczynie oskarżenia. Regułą powinna stanowić forma pisemna udzielenia takich informacji, natomiast kluczowe w każdym wypadku jest faktyczne ich otrzymanie przez oskarżonego; domniemanie prawne jest w tym względzie niewystarczające (wyrok ETPC z 11.05.1988 r., 10889/94, *C v. Włochy*, HUDOC; zob. też wyrok ETPC z 8.07.1988 r., 10959/84, *Chichlian i Ekindjian v. Francja*, HUDOC). W zakresie dotyczącym obowiązku udzielenia informacji w języku dla oskarżonego rozumiałym jej urzeczywistnieniu służy prawo oskarżonego do korzystania z pomocy tłumacza (art. 72 § 1 k.p.k.) oraz obowiązek doręczenia mu określonych decyzji procesowych i aktu oskarżenia wraz z tłumaczeniem (art. 72 § 3 k.p.k.).

8. Prawo do odpowiedniego czasu i możliwości przygotowania do obrony. Dysponowanie przez oskarżonego odpowiednim czasem i możliwościami przygotowania się do obrony jest warunkiem jej realności i efektywności. Adekwatność tego czasu i możliwości wymaga zrelatywizowania do realiów konkretnej sprawy (wyrok ETPC z 12.01.2012 r., 39908/05, *Iglin v. Ukraina*, HUDOC). Należy mieć w szczególności na względzie charakter postępowania, jak również jego etap oraz złożoność sprawy (wyrok ETPC z 9.07.2012 r., 58331/09, *Gregaćević v. Chorwacja*, HUDOC). W zakresie dotyczącym obrońcy nie można tracić z pola widzenia jego obciążenia pracą. Nawet w sprawach pilnych nieuzasadnione jest oczekiwanie, aby adwokat lub radca prawny dokonał zmiany co najmniej pewnej części swoich obowiązków (wyrok ETPC z 31.03.2005 r., 62116/00, *Mattick v. Niemcy*, HUDOC). W aspekcie możliwości przygotowania obrony zasadnicze znaczenie ma możliwość skontaktowania się oskarżonego z obrońcą (wyrok ETPC z 14.12.1983 r., 9300/81, *Can v. Austria*, HUDOC). Oskarżony musi mieć też zapewnioną możliwość zapoznania się z aktami postępowania, uzyskiwania kopii z tych akt oraz sporządzania i wykorzystywania wszelkich notatek opartych na wglądzie do akt (wyrok ETPC z 26.07.2011 r., 35485/05, 45553/05, 35680/05, 36085/05, *Huseyn i inni v. Azerbejdżan*, HUDOC; wyrok ETPC z 28.04.2009 r., 38886/05, *Rasmussen v. Polska*, HUDOC). W przypadku tymczasowego aresztowania oskarżonego warunki jego przetrzymywania, konwojowania, wyżywienia oraz inne podobne okoliczności podlegają uwzględnieniu w ramach oceny, czy nie została narażona na szwank jego możliwość skupienia się i zachowania umysłowej sprawności w obronie swojego stanowiska i tym samym, czy nie doszło do naruszenia standardu obrony określonego w art. 6 ust. 3 lit. b EKPC (wyrok ETPC z 19.11.2019 r., 75734/12, *Razvozhayev v. Rosja i Ukraina oraz Udaltsov v. Rosja*, HUDOC). W komentowanej ustawie zapewnieniu oskarżonemu i jego obrońcy odpowiedniego czasu na przygotowanie obrony służy w sposób najbardziej ewidentny obowiązywanie 7-dniowego terminu, jaki musi upłynąć pomiędzy doręczeniem zawiadomienia o rozprawie a terminem rozprawy, którego przekroczenie powoduje odroczenie rozprawy, jeśli wniesie o to przed rozpoczęciem przewodu sądowego oskarżony lub jego obrońca (art. 353 § 1 i 2 k.p.k.). Nawiązując do przytoczonych wypowiedzi Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w aspekcie zapewnienia możliwości przygotowania do obrony na gruncie Kodeksu można poprzestać na wskazaniu regulacji prawa dostępu do akt sprawy oraz sporządzania z nich odpisów i kopii (art. 156 k.p.k.) oraz prawa oskarżonego tymczasowo aresztowanego do porozumiewania się ze swoim obrońcą podczas nieobecności innych osób oraz korespondencyjnie (art. 73 k.p.k.; zob. komentarz do powołanych przepisów).

9. Prawo do bronięcia się osobiście. Prawo to stanowi bezsprzecznie rdzeń prawa do obrony. W aspekcie aktywności obrończej oskarżonego istotnym warunkiem realizacji obrony osobiście jest przysługujące mu prawo do udziału w czynnościach procesowych (zob. wyrok ETPC z 25.11.1997 r., 18954/91, Zana v. Turcja, HUDOC). Nie wymaga dowiedzenia teza, że podstawowe znaczenie w poruszonej kwestii ma prawo oskarżonego do udziału w posiedzeniach i rozprawach przed sądem. Znajduje ono uregulowanie w całym szeregu przepisów szczególnych, poddanych odrębnej analizie w odpowiadających im fragmentach Komentarza (zob. m.in. komentarz do art. 96 § 1 i 2, art. 341 § 1, art. 343 § 5 zdanie pierwsze, art. 353 § 3 i 5, art. 374 § 1 i 1a, art. 450 § 2 i 3, art. 451). Daleko idące ograniczenie prawa oskarżonego do udziału w rozprawie wynika z przepisów art. 117 § 3a i art. 378a k.p.k., które dają podstawę do przeprowadzenia postępowania dowodowego na tym forum w wypadkach nieobecności oskarżonego, która jest usprawiedliwiona. Odsyłając do opracowania, w którym przepisy te zostały poddane szerszemu omówieniu (J. Zagrodnik, *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym i karnym skarbowym*, Warszawa 2020, s. 335–344), w tym miejscu można poprzestać na stwierdzeniu, że nie-limitowanej żadnymi skonkretyzowanymi warunkami możliwości przeprowadzenia rozprawy podczas usprawiedliwionej nieobecności oskarżonego nie sposób pogodzić z prezentowanym standardem minimalnym prawa do obrony w zakresie dotyczącym, statuowanego w art. 6 ust. 3 lit. c i d EKPC, prawa do bronięcia się osobiście i do osobistego udziału w przesłuchaniu świadków oskarżenia i obrony (zob. wyrok ETPC z 6.12.1988 r., 10590/83, Barberá, Messegué, Jabardo v. Hiszpania, HUDOC). Jest ona również nie do zaakceptowania z punktu widzenia gwarancji prawa do obrony wynikających z przepisów art. 42 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Wychodząc od założenia prokonstytucyjnej i prokonwencyjnej wykładni art. 117 § 3a k.p.k. i art. 378a k.p.k., należy opowiedzieć się za zawężeniem w drodze interpretacji wynikającej z nich możliwości przeprowadzenia czynności dowodowych podczas nieobecności oskarżonego, który usprawiedliwił swoje niestawiennictwo na rozprawie, poprzez jej odniesienie do stosunkowo wąskiej grupy sytuacji, gdy zachodzi niebezpieczeństwo, że określonych czynności dowodowych nie będzie można przeprowadzić w toku dalszego postępowania, a w przypadku art. 117 § 3a k.p.k. – także do sytuacji, w których za omawianą możliwością przemawia wzgląd na ochronę pokrzywdzonego w procesie karnym (szerzej J. Zagrodnik, *Obrońca...*, s. 335–344). W pierwszym stadium procesowym prawo oskarżonego do udziału w czynnościach znajduje uregulowanie w art. 315 i 316–318 k.p.k.).

10. Podstawowe formy osobistej aktywności obrończej oskarżonego. Spoglądając na aktywność procesową oskarżonego przez pryzmat celów obrony, można stwierdzić, że obejmuje ona możliwość:

- 1) wypowiedziania się co do wszelkich punktów oskarżenia oraz w kwestii ewentualnej odpowiedzialności cywilnej, jeżeli może być ona przedmiotem rozstrzygnięcia;
- 2) podejmowania innych czynności procesowych nastawionych na uchylenie lub odpowiednie złagodzenie odpowiedzialności karnej, jak również na wykazanie, że odpowiedzialność cywilna oskarżonego nie obciąża lub obciąża go w innych rozmiarach, niż wynika to np. z wniosku o naprawienie szkody;
- 3) zwalczania na przewidzianej w ustawie drodze dolegliwości procesowych, jakie spotykają oskarżonego w związku ze skierowaniem przeciwko niemu ścigania karnego, np. tymczasowego aresztowania lub zabezpieczenia majątkowego (w tym duchu W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 84).

Na aktywność obrończą oskarżonego składają się czynności, do których podjęcia jest legitymowany właśnie z tego względu, że jest oskarżony (w szczególności czynności określone w art. 175 i 176 k.p.k.), oraz czynności stanowiące konsekwencję realizacji uprawnień przysługujących mu z racji bycia stroną procesową.

11. Prawo do wyboru obrońcy i korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Prawo do skutecznej obrony przez adwokata jest w orzecznictwie strasburskim uznawane za jedną z podstawowych cech rzetelnego procesu (wyrok ETPC z 27.11.2008 r., 36391/02, *Salduz v. Turcja*, HUDOC). Służy ono realizacji wielu celów w warunkach procesu karnego, mianowicie:

- zapobieganiu pomyłkom sądowym;
- zapewnieniu równości stron między organami ścigania i oskarżonym;
- stworzeniu przeciwwagi dla bezbronności podejrzanych przebywających w areszcie;
- podstawowemu zabezpieczeniu przed przymusem i złym traktowaniem podejrzanych przez policję;
- zapewnieniu poszanowania prawa oskarżonego do nieoskarżania siebie i zachowania milczenia oraz
- zapobieżeniu nieuczciwości wynikającej z braku odpowiednich informacji o przysługujących oskarżonemu prawach (wyrok ETPC z 9.11.2018 r., 71409/10, *Beuze v. Belgia*, HUDOC).

Prawo do profesjonalnej pomocy prawnej przysługuje od momentu postawienia „oskarżenia w sprawie karnej” w autonomicznym, konwencyjnym rozumieniu tego „oskarżenia”, które obejmuje swoim pojęciowym zakresem nie tylko przypadki, gdy określonej osobie formalnie został przyznany status podejrzanego, lecz także te, w których władze krajowe dysponują wiarygodnymi powodami, by podejrzewać udział określonej osoby w przestępstwie (wyrok ETPC z 29.06.2016 r., 18041/08, *Truten v. Ukraina*, HUDOC; wyrok ETPC z 24.01.2019 r., 76577/13, *Knox v. Włochy*, HUDOC). Naruszenie prawa do korzystania z pomocy obrońcy wymaga weryfikacji przez pryzmat jego wpływu na bezpowrotne naruszenie rzetelności całego postępowania (zob. wyrok ETPC z 13.09.2016 r., 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09, *Ibrahim i inni v. Wielka Brytania*; wyrok ETPC z 12.05.2017 r., 21980/04, *Simeonovi v. Bułgaria*, HUDOC). Powinno się w tym względzie brać pod uwagę, dla każdego przypadku oddzielnie, cały zakres usług związanych konkretnie z pomocą prawną, mianowicie omówienie sprawy, zorganizowanie obrony, zebranie dowodów niewinniających, przygotowanie do przesłuchania, wsparcie dla oskarżonego znajdującego się w trudnej sytuacji oraz weryfikację warunków przetrzymywania (wyrok ETPC z 9.11.2018 r., 71409/10, *Beuze v. Belgia*, HUDOC). Przyjmując, że jednym ze składników prawa do profesjonalnej pomocy prawnej jest prawo do uzyskania wczesnego dostępu do takiej pomocy, w orzecznictwie strasburskim podkreśla się jednocześnie, że nie ma ono charakteru absolutnego. To, czy opóźnienie takiego dostępu jest zgodne z zasadą rzetelnego procesu, należy weryfikować w dwóch etapach. W pierwszym ocenia się, czy istniały istotne przyczyny ograniczenia. Tak kwalifikowane może być np. ograniczenie wynikające z pilnej potrzeby uniknięcia poważnych negatywnych konsekwencji dla życia, wolności lub integralności cielesnej w danej sprawie. W drugim etapie ważeniu podlega uszczerbek dla prawa do obrony spowodowany ograniczeniem szybkiego dostępu do obrońcy (wyrok ETPC z 13.09.2016 r., 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09, *Ibrahim i inni v. Wielka Brytania*; wyrok ETPC z 12.05.2017 r., 21980/04, *Simeonovi v. Bułgaria*, HUDOC). Kryterium istotnych powodów ograniczenia ma charakter rygorystyczny i przesądza w istocie o tym, że są one dopuszczalne jedynie w wyjątkowych okolicznościach, muszą mieć charakter tymczasowy oraz muszą opierać się na indywidualnej ocenie szczególnych okoliczności sprawy (wyrok ETPC z 13.09.2016 r., 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09, *Ibrahim i inni v. Wielka Brytania*). Ponieważ ramy komentarza nie pozwalają na pełne przedstawienie prawa dostępu do profesjonalnej pomocy prawnej na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, poprzestając na sformułowanych dotąd obserwacjach, należy odesłać do odrębnego opracowania, w którym poświęcono temu zagadnieniu więcej uwagi (J. Zagrodnik, *Prawo do korzystania z pomocy obrońcy w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, R. Pr. 2022/2, s. 181–198).

12. Zakres podmiotowy prawa dostępu do profesjonalnej pomocy prawnej w ujęciu kodeksowym. Jak już wcześniej ustalono w aspekcie podmiotu prawa do obrony, na gruncie kodeksowym prawo do profesjonalnej pomocy prawnej przysługuje oskarżonemu *sensu largo* (oskarżonemu *sensu stricto* określonego w art. 71 § 1 k.p.k. oraz podejrzanemu). Brak analogicznego uprawnienia w odniesieniu do osoby podejrzanego świadczy o niezgodności regulacji kodeksowej z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP, art. 6 ust. 3 lit. c EKPC, przy uwzględnieniu przedstawionej w poprzedniej tezie linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, nadającej sens pojęciu oskarżenia w sprawie karnej, oraz dyrektywami Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE oraz 2016/1919 i wymaga pilnej interwencji ustawodawcy. Gwoli uniknięcia niejasności wypada zaznaczyć, że wyrażonej oceny nie zmienia zapewnienie osobie podejrzanego kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym w zakresie, w jakim jest to związane z zastosowaniem wobec niej środka przymusu w postaci zatrzymania (art. 245 § 1 k.p.k.). W aktualnych realiach prawnych osoba podejrzana może korzystać z pomocy adwokata lub radcy prawnego jako pełnomocnika na podstawie art. 87 § 2 k.p.k., w oparciu o to, że wymagają tego jej interesy w toczącym się postępowaniu.

13. Obligatoryjność i fakultatywność profesjonalnej obrony na gruncie kodeksowym. Przepisy komentowanej ustawy określają przypadki, w których oskarżony musi mieć obrońcę, a więc profesjonalna obrona jest obowiązkowa, niezależnie od tego, czy sam oskarżony tego chce. Poza nimi korzystanie z pomocy obrońcy przez oskarżonego jest fakultatywne. Przypadki obrony obligatoryjnej można podzielić na dwie grupy, w zależności od tego, czy dotyczą całego postępowania, czy też wystąpienie określonych okoliczności determinuje profesjonalną obronę jedynie w odniesieniu do określonego etapu procesowego. Obowiązek posiadania obrońcy rozciąga się na całe postępowanie w przypadkach określonych w art. 79 § 1 i 2 k.p.k. (zob. komentarz do tych przepisów). Uregulowanie obrony obowiązkowej jedynie w odniesieniu do postępowania sądowego jest przewidziane w art. 80 w zw. z art. 450 § 1 i w zw. z art. 518 k.p.k. (zob. komentarz do tych przepisów). Obowiązek posiadania obrońcy wynika niekiedy z przewidzianej w ustawie powinności wyznaczenia oskarżonemu obrońcy z urzędu. Podstawowe znaczenie ma w tym względzie uregulowanie tej powinności zawarte w art. 451 k.p.k. (zob. komentarz do tego przepisu). Na podstawie odesłania do art. 451 k.p.k. obowiązek wyznaczenia oskarżonemu obrońcy z urzędu znajduje również odniesienie m.in. do posiedzenia sądu odwoławczego w przedmiocie uchylenia orzeczenia z powodu bezwzględnych przyczyn uchylenia orzeczenia (art. 451 w zw. z art. 439 § 3 k.p.k.), rozprawy w przedmiocie wydania wyroku łącznego (art. 573 § 2 w zw. z art. 451 k.p.k.) oraz posiedzenia dostosowującego kary w trybie *exequatur* (art. 597 k.p.k.).

14. Przymus adwokacko-radcowski. Od obrony obligatoryjnej należy wyraźnie odróżnić przypadki tzw. przymusu adwokacko-radcowskiego. Są to sytuacje, w których określona czynność musi być dokonana przez adwokata lub radcę prawnego. Przymus taki nie jest pomyślany w interesie zawodu adwokata lub radcy prawnego jako mający im przynosić dodatkowe środki finansowe (T. Grzegorzczak, *Glosa do postanowienia SN z 30.09.1996 r., V KZ 47/96, OSNKW 1996/11–12, poz. 88, „Palestra” 1997/5–6, s. 268*). Obecnie jest on przewidziany w odniesieniu do sporządzenia i podpisania apelacji od wyroku sądu okręgowego, która nie pochodzi od prokuratora (art. 446 § 1 k.p.k.), sporządzenia i podpisania kasacji, wniosku o wznowienie postępowania, skargi na wyrok sądu odwoławczego (art. 526 § 2, art. 545 § 2, art. 526 § 2 w zw. z art. 539f k.p.k.) oraz sporządzenia i podpisania subsydiarnego aktu oskarżenia (art. 55 § 2 k.p.k.). Ma na celu zapewnienie, aby sporządzenie określonych pism procesowych było udziałem osoby kompetentnej, mającej odpowiedni zasób wiedzy i mogącej ocenić istnienie lub brak podstaw do ich wniesienia, a ponadto aby pismo zostało sporządzone fachowo i poprawnie pod względem merytorycznym i formalnym. W tym świetle w kategorii nadużycia kon-

strukcji przymusu adwokacko-radcowskiego należy rozpatrywać sytuację, w których obrońca tylko podpisze pismo sporządzone przez samą stronę albo zaakceptuje, w odrębnym piśmie, treść pisma objętego przymusem sporządzonego przez stronę lub w swoim piśmie odwoła się do treści własnoręcznego pisma sporządzonego samodzielnie przez stronę (zob. postanowienie SN z 30.09.1996 r., V KZ 47/96, OSNKW 1996/11–12, poz. 88).

15. Obrona z wyboru i obrona z urzędu. Oskarżony może ustanowić obrońcę z wyboru. Źródłem umocowania dla obrońcy jest w takim wypadku jednostronne oświadczenie oskarżonego (szerzej J. Zagrodnik, *Obróńca...*, s. 121–127). Może być ono złożone na piśmie lub ustnie do protokołu (art. 83 § 2 k.p.k.). Oskarżony korzysta zasadniczo ze swobody wyboru adwokata lub radcy prawnego, który ma pełnić funkcję obrońcy. Doznaje ona wyjątku, gdy określony adwokat lub radca broni kilku oskarżonych, a sąd stwierdza sprzeczność ich interesów procesowych (zob. komentarz do art. 85). Jeżeli oskarżony jest pozbawiony wolności, może nastąpić udzielenie przez inną osobę tzw. upoważnienia tymczasowego do jego reprezentowania (art. 83 § 1 k.p.k.; szerzej zob. komentarz do tego przepisu). Jeżeli oskarżony jest nieletni lub ubezwłasnowolniony całkowicie albo częściowo, obrońcę ustanawia jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której stałą pieczę oskarżony pozostaje (art. 76 k.p.k.). Obrona z urzędu ma charakter akcesoryjny, co oznacza, że wyznaczenie obrońcy z urzędu może nastąpić tylko wtedy, gdy określony podmiot nie korzysta z pomocy obrońcy z wyboru (*arg. ex art.* 78 § 1 i art. 81 k.p.k.). Wyznaczenie obrońcy z urzędu następuje w dwóch zasadniczych grupach przypadków, uregulowanych w art. 81 § 1 i art. 78 § 1 k.p.k. (szerzej zob. komentarz do wymienionych przepisów i J. Zagrodnik, *Obróńca...*, s. 127–140). Poza wymienionymi przypadkami wyznaczenie obrońcy z urzędu może nastąpić w innych sytuacjach, w których przepisy szczególne to przewidują, np. w celu udziału w posiedzeniu w przedmiocie przedłużenia tymczasowego aresztowania oraz rozpoznania zażalenia na zastosowanie lub przedłużenie tego środka zapobiegawczego, jeżeli oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, zwróci się z żądaniem wyznaczenia obrońcy z urzędu do udziału we wskazanym posiedzeniu (art. 249 § 5 k.p.k.). Na tle rozwiązań dotyczących wyznaczenia oskarżonemu obrońcy z urzędu, mając przede wszystkim na względzie powiązanie obrony z urzędu z przypadkami obrony obligatoryjnej (art. 81 § 1 k.p.k.), można zauważyć, że waga przestępstwa uzasadnia taką obronę jedynie wtedy, gdy czyn stanowi zbrodnię. Wówczas w postępowaniu sądowym oskarżony musi być reprezentowany przez obrońcę, a więc gdy nie korzysta z wybranego obrońcy, jest mu wyznaczany obrońca z urzędu. Można się zastanawiać, czy jest to wystarczające z punktu widzenia minimalnego standardu prawa do obrony określonego w art. 6 ust. 3 lit. c EKPC, jeżeli weźmie się pod uwagę stanowisko organów strasburskich, zgodnie z którym kryterium interesu wymiaru sprawiedliwości, przesądzające o obowiązku zapewnienia pomocy prawnej z urzędu, należy zasadniczo uznać za spełnione w sprawach, w których istnieje zagrożenie karą pozbawienia wolności (wyrok ETPC z 10.06.1996 r., 19380/92, Benham v. Wielka Brytania, HUDOC; wyrok ETPC z 24.05.1991 r., 12744/87, Quaranta v. Szwajcaria, HUDOC). Wydaje się to mocno wątpliwe, dlatego też należy opowiedzieć się za rozszerzeniem *de lege ferenda* zakresu obrony z urzędu ze względu na wagę przestępstwa, w związku z którym toczy się postępowanie, poprzez odniesienie obowiązku posiadania przez oskarżonego obrońcy w stadium sądowym, obok zbrodni, do występków zagrożonych karą co najmniej 8 lat pozbawienia wolności. Za takim rozwiązaniem przemawia potrzeba zabezpieczenia nie tylko interesów procesowych oskarżonego zagrożonego surową karą, lecz także interesu wymiaru sprawiedliwości.

16. Zakres uprawnień obrońcy w procesie karnym. Stojąc na stanowisku, że obrona ma charakter przedstawicielski (szerzej zob. J. Zagrodnik, *Obróńca...*, s. 30–31 i powołana tam literatura), można stwierdzić, że o zakresie uprawnień obrońcy przesądza zasadniczo zakres uprawnień obrończych oskarżonego. Chodzi rzecz jasna o uprawnienia oskarżonego jako strony

procesowej, nie zaś te, z których korzysta on ze względu na występowanie w procesie karnym w charakterze osobowego źródła dowodowego. Jeśli więc przepisy ustawy karnoprosesowej przyznają określone uprawnienia stronom procesowym lub wprost oskarżonemu z racji bycia stroną bierną, upoważniony do ich realizacji jest również co do zasady obrońca oskarżonego. Wyjątki od tej zasady mogą wynikać z kontekstu normatywnego lub z charakteru określonego uprawnienia, w szczególności analizy konsekwencji, jakie niesie ze sobą jego wykorzystanie, np. jeżeli oskarżony wyraża zgodę na skazanie bez przeprowadzenia rozprawy (art. 335 § 1 k.p.k.) lub składa wniosek o dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej (art. 338a i art. 387 § 1 k.p.k.). Obrona jest szczególną postacią przedstawicielstwa, odbiegającą od jego klasycznej postaci mającej genetyczne zakotwiczenie w prawie cywilnym. Specyfika obrony wyraża się w samodzielnej pozycji obrońcy względem oskarżonego oraz jego działaniu wyłącznie na korzyść oskarżonego (zob. szerzej komentarz do art. 86 i J. Zagrodnik, *Obronca...*, s. 30–43).

17. Realność i skuteczność profesjonalnej pomocy prawnej. Miarą realizacji standardu gwarancyjnego polegającego na zapewnieniu oskarżonemu profesjonalnej pomocy prawnej jest to, czy pomoc niesiona przez obrońcę ma charakter realny i efektywny. Nie chodzi przy tym o jej efektywność w aspekcie ostatecznego rezultatu procesu karnego, np. doprowadzenia do uniewinnienia, lecz w zakresie odnoszącym się do wykorzystania istniejących, mieszczących się w granicach legalności działania obrońcy (szerzej o tych granicach zob. teza 18), możliwości przedsięwzięcia czynności w interesie procesowym oskarżonego. Nie gwarantuje tego rzecz jasna samo wyznaczenie obrońcy dla oskarżonego. W orzecznictwie strasburskim zwraca się uwagę, że wyznaczeniu mogą towarzyszyć takie okoliczności, jak śmierć obrońcy, poważna choroba czy po prostu uchylenie się od wykonywania obowiązków obrońcy, które w sposób ewidentny stawiają pod znakiem zapytania realność i efektywność profesjonalnej obrony mimo jej formalnego zapewnienia (wyrok ETPC z 13.05.1980 r., 6694/74, *Artico v. Włochy*; wyrok ETPC z 9.04.2015 r., 2870/11, *Vamvakas v. Grecja* (nr 2), HUDOC). Zauważając, że z racji niezależności zawodów prawniczych sposób obrony jest zasadniczo sprawą relacji między oskarżonym i obrońcą, Europejski Trybunał Praw Człowieka podkreśla, że nie zwalnia to organów państwa z aktywności w sytuacjach, w których brak skutecznego zastępstwa ze strony obrońcy jest oczywisty lub został im w wystarczającym stopniu przedstawiony (wyrok ETPC z 24.10.1993 r., 13972/88, *Imbrioscia v. Szwajcaria*; wyrok ETPC z 21.04.1998 r., 22600/93, *Daud v. Portugalia*, HUDOC). Obowiązek interwencji państwa może powstać w przypadku, gdy obrońca po prostu nie podejmuje działań na rzecz oskarżonego (wyrok ETPC z 13.05.1980 r., 6694/74, *Artico v. Włochy*, HUDOC) lub nie spełnia istotnego wymogu proceduralnego, a nie można tego traktować jako rezultatu nierozważnej linii obrony lub zwykłego braku argumentacji, który nie może być zwyczajnie zrównany z nierozważną linią obrony lub zwykłym brakiem argumentacji (wyrok ETPC z 10.10.2002 r., 38830/97, *Czekalla v. Portugalia*, HUDOC). W powołanych orzeczeniach Trybunał akcentuje, że rolą europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności nie jest zagwarantowanie praw, które są teoretyczne i iluzoryczne, lecz praw, które są praktyczne i skuteczne. Ze stanowiskiem tym harmonizuje orzecznictwo polskich sądów, w którym brak możliwości realnego i skutecznego wykonywania prawa do obrony w wypadkach obrony obligatoryjnej podlega kwalifikacji w kategorii bezwzględnej przyczyny uchylenia orzeczenia z art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k. Przykładowo w przedstawiony sposób kwalifikuje się brak możliwości należytego wypełnienia przez obrońcę spoczywających na nim obowiązków ze względu na chorobę psychiczną (wyrok SN z 26.07.1985 r., III KR 192/85, LEX nr 17674; zob. też postanowienie SN z 7.12.2004 r., IV KK 276/04, OSNwSK 2004/1, poz. 2276; wyrok SA w Katowicach z 25.03.2011 r., II AKa 449/10, LEX nr 846487).

18. Granice legalności działania obrońcy. Wykonywanie obrony przez obrońcę musi być legalne, co oznacza, że musi mieścić się w granicach wytyczonych przez przepisy prawa karne-

go materialnego, przepisy karnoprosesowe oraz zasady etyki zawodowej adwokatów i radców prawnych (w tym duchu wyrok TK z 7.05.2002 r., SK 20/00 OTK-A 2002/3, poz. 29; szerzej w poruszonej kwestii J. Zagrodnik, *Obróńca...*, s. 43–60). Przekroczenie tych granic, w zależności od tego, jakie normy narusza, może być rozpatrywane pod kątem pociągnięcia adwokata lub radcy prawnego do odpowiedzialności karnej lub odpowiedzialności dyscyplinarnej, a także odpowiedzialności cywilnej. Wykonywanie obrony nie zwalnia w żadnym razie z odpowiedzialności karnej za popełnienie przestępstwa w związku z tą działalnością zawodową. obrońca nie korzysta więc z żadnego przywileju bezkarności w ramach realizacji funkcji obrony. Wyjątkiem są jedynie przestępstwa zniesławienia i zniewagi, w przypadku których adwokat i radca prawny korzystają – w określonym zakresie – z immunitetu materialnoprosesowego (zob. art. 8 ust. 2 pr. adw., art. 11 ust. 2 u.r.p.). W kontekście przepisów prawa karnego określenie granic legalności działania obrońcy wymaga ustalenia, jakie działania podejmowane przez niego dla obrony oskarżonego nie stanowią naruszenia norm wskazanego prawa, nie mogą być uznane za zachowania przestępne. Ma to znaczenie przede wszystkim w odniesieniu do grupy przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości, ujętych w rozdziale XXX Kodeksu karnego. W ich przypadku ustawowe określenie typu czynu zabronionego obejmuje zachowania, pod które może podpadać aktywność obrończa (zob. w szczególności art. 232 § 1 i 2, art. 233 § 1, 4 i 4a, art. 234–236 i 240 k.k.). W wypadku niektórych z tych typów czynów zabronionych wyraźnie uwidacznia się kolizja między ochroną dóbr społecznych, dla której zostały one ustanowione, i obowiązkami procesowymi obrońcy, np. gdy chodzi o niezawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez oskarżonego, którego reprezentuje obrońca (art. 240 k.k.), czy zatajenie dowodów niewinności (art. 236 k.k.), jeżeli dotyczy ono współoskarżonego, a ich ujawnienie działałoby na niekorzyść oskarżonego reprezentowanego przez obrońcę. Te przykładowe zachowania, niewątpliwie objęte zakresem normowania określonym w normach sankcjonowanych wynikających z powołanych przepisów, nie mieszczą się w zakresie zastosowania tych norm ze względu na jego zawężenie podyktowane procesowymi obowiązkami obrońcy. Wynika ono z przepisów prawa karnego procesowego, w których znajduje zakotwiczenie bezwzględny obowiązek działania obrońcy wyłącznie na korzyść oskarżonego (art. 84 § 1 k.p.k.) oraz obowiązek zachowania przez obrońcę w tajemnicy wszystkich faktów, o których dowiedział się, udzielając w tym charakterze pomocy prawnej lub prowadząc sprawę (art. 178 pkt 1 k.p.k.). Skłania to do wyrażenia aprobaty dla poglądu, zgodnie z którym przepisy prawa karnego procesowego statuujące wskazane obowiązki obrońcy tworzą swoisty kontratyp – działanie w ramach obowiązku obrony (tak trafnie T. Gardocka, *Z problematyki granic legalnego działania obrońcy w procesie karnym*, „Palestra” 1987/3–4, s. 67; szerzej J. Zagrodnik, *Obróńca...*, s. 43–56). Obok limitującej funkcji przepisów prawa karnego procesowego, jeżeli chodzi o zakres zastosowania norm sankcjonowanych wynikających z przepisów karnych, w aspekcie granic legalności działania obrońcy funkcją przepisów procesowych jest określenie uwarunkowań prawnej możliwości działań obrońcy w procesie karnym. Pozwalając na ustalenie, jakie działania obrońcy są dopuszczalne, wytyczają granice ich legalności. W tym względzie, odwołując się do ogólnej zasady dotyczącej dopuszczalności czynności procesowych, należy przyjąć, że procesowe działania obrońcy są dopuszczalne, jeżeli nie są zabronione przez przepisy prawa karnego procesowego, przy czym zabronienie to może wynikać nie tylko z wyraźnego zakazu, lecz także z braku uprawnienia, który można wywieść *a contrario* z zakresu przyznanych w ustawie uprawnień do dokonania określonych czynności lub z istoty danej czynności, jak np. w wypadku wniosku o dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej (art. 338a i 387 k.p.k.). Czynność procesowa obrońcy naruszająca zakaz wynikający z przepisów prawa karnego procesowego musi być uznana za zachowanie sprzeczne z tym prawem, czyli nielegalne w świetle jego unormowań. Dopełnieniem przepisów prawa karnego materialnego i prawa karnego procesowego, jeżeli chodzi o wytyczenie granic legalności działania obrońcy w procesie karnym, są – jak zaznaczono na początku – za-

sady etyki adwokackiej i radcowskiej. Aby uniknąć narażenia się na odpowiedzialność za naruszenie tych zasad, obrońca powinien w tych wypadkach, w których jest to wystarczające dla celów obrony, koncentrować się na wiadomościach, które znajdują się w aktach sprawy, i zarazem ignorować inne wiadomości, niezawarte w tych aktach, np. o fałszywości dowodu rzeczowego przedstawionego przez oskarżonego, gdyż ich znajomość może negatywnie wpływać na ocenę jego postawy etycznej w ramach działalności obrończej (szerzej J. Zagrodnik, *Obrońca...*, s. 64–70; P. Kruszyński, *Obrońca w postępowaniu sądowym*, Warszawa 1994, s. 46).

19. Prawo do inicjatywy dowodowej i aktywności procesowej w postępowaniu dowodowym.

W aspekcie kognitywnym, związanym z osiąganiem coraz to wyższych stopni poznania procesowego, wiodących horyzontalnie do rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu, zasadniczym przejawem aktywności obrończej jest składanie wniosków dowodowych i czynny udział w przeprowadzeniu dowodów. Służą temu z jednej strony uprawnienia do wyrażania inicjatywy dowodowej (art. 168, 315, 321 § 5, art. 338 § 1 k.p.k.), z drugiej strony prawo do zadawania pytań świadkom, biegłym czy współoskarżonym (art. 171 § 2 i art. 370 k.p.k.). W uprawnieniach tych znajduje ucieleśnienie minimalny standard prawa do obrony, wynikający z art. 6 ust. 3 lit. d EKPC. W orzecnictwie strasburskim na gruncie interpretacji powołanego przepisu podkreśla się modelowe ukształtowanie postępowania dowodowego w taki sposób, aby przed skazaniem całość materiału dowodowego przeciwko oskarżonemu została przedstawiona w jego obecności podczas publicznego rozpatrzenia sprawy w warunkach umożliwiających rozwinięcie sporu (kontradiktoryjności) przed sądem. Dopuszczając wyjątki od tego, Trybunał zastrzega, że nie mogą one naruszać prawa do obrony, wymagającego zapewnienia oskarżonemu adekwatnej i stosownej możliwości konfrontacji i zadania pytań świadkowi zeznającemu przeciwko niemu, albo podczas składania zeznań przez świadka, albo na późniejszym etapie postępowania (wyrok ETPC z 15.12.2011 r., 26766/05 i 22228/06, Al-Khawaja i Tahery v. Wielka Brytania, skarga nr 26766/05 i 22228/06, HUDOC; wyrok ETPC z 19.07.2012 r., 9154/10, Hümmel v. Niemcy). Ma to znaczenie w szczególności w przypadku dowodowego wykorzystywania zeznań świadków uzyskanych w trakcie dochodzenia policyjnego i postępowania wstępnego (wyrok ETPC z 15.12.2015 r., 9154/10, Schatschaschwili v. Niemcy). Mając na względzie akcentowanie przez Trybunał bezpośredniego przeprowadzenia dowodów przed sądem i to dowodów pierwotnych, w warunkach kontradiktoryjności (wyroki ETPC: z 15.12.2015 r., 9154/10, Schatschaschwili v. Niemcy; z 15.12.2011 r., 26766/05, 22228/06, Al-Khawaja i Tahery v. Wielka Brytania; z 31.03.2016 r., 55287/10, Seton v. Wielka Brytania; z 28.06.2016 r., 24463/11, Dimović v. Serbia, HUDOC), można podnieść istotne zastrzeżenia w stosunku do zmian ustawy karnoprosesowej, które począwszy od 2016 r. systematycznie prowadzą do ograniczenia bezpośredniego przeprowadzenia dowodów i kontradiktoryjności na rozprawie głównej.

20. Prawo do korzystania z pomocy tłumacza. W orzecnictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przyjmuje się, że – podobnie jak w przypadku pomocy prawnej ze strony obrońcy – pomoc tłumacza powinna być zapewniona od początkowego etapu postępowania karnego, w którym pojawia się oskarżony w rozumieniu autonomicznym „oskarżenia”, obowiązującym w orzecnictwie strasburskim (zob. wyrok ETPC z 14.10.2014 r., 45440/04, Baytar v. Turcja, HUDOC). Pomoc w zakresie tłumaczenia ustnego powinna umożliwiać oskarżonemu poznanie sprawy toczącej się przeciwko niemu i podjęcie obrony, w szczególności poprzez stworzenie możliwości przedstawienia sądowi własnej wersji określonego zdarzenia relewan-tnego prawnokarnie, a także poprzez poinformowanie obrońcy o każdej kwestii, która powinna zostać poruszona w jego obronie (tak wyroki ETPC: z 18.10.2006 r., 18114/02, Hermi v. Włochy; z 19.12.1989 r., 9783/82, Kamasinski v. Austria, HUDOC). W komentowanej ustawie prawo oskarżonego do pomocy tłumacza jest zagwarantowane w art. 72 k.p.k. (zob. komentarz do tego przepisu).

21. Prawo do milczenia i wolności od samooskarżenia. Prawo do milczenia i prawo do wolności od samooskarżania się (dostarczania dowodów przeciwko sobie), które jest treścią reguły *nemo se ipsum accusare tenetur*, są ze sobą ściśle powiązane. Prawo do milczenia jest zakotwiczone w prawie oskarżonego do swobody wypowiedzi (P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony*, Kraków 2006, s. 333). Obejmuje ono prawo do odmowy składania wyjaśnień lub odmowy udzielenia odpowiedzi na pytania. Ponieważ oskarżony pozostaje pod ochroną domniemania niewinności, jego milczenie nie może być uznane za milczące przyznanie się do winy ani traktowane jako wzmocnienie podejrzenia popełnienia przestępstwa lub uzasadnienie dla wymiaru wyższej kary (postanowienie SN z 4.02.2008 r., III KK 363/07, OSNKW 2008/4). Prawo do milczenia stanowi przejaw wolności od dostarczania dowodów przeciwko sobie (reguły *nemo se ipsum accusare tenetur*) w zakresie, w jakim odnosi się do oświadczeń dowodowych oskarżonego o charakterze inkryminującym. Można więc powiedzieć, że w aspekcie dotyczącym wyjaśnień oskarżonego zakres prawa do milczenia jest szerszy od reguły *nemo se ipsum accusare tenetur*, ponieważ odnosi się także do wyjaśnień, które nie mają charakteru obciążającego. Z drugiej strony reguła ta ma szerszy zakres, ponieważ dotyczy każdego rodzaju dowodu obciążającego, nie tylko więc wyjaśnień oskarżonego. Zarówno prawo do milczenia, jak i reguła *nemo se ipsum accusare tenetur* są wprost uregulowane w komentowanej ustawie, odpowiednio w art. 175 § 1 i w art. 74 § 1 k.p.k., dlatego zostaną poddane szerszej analizie w ramach omówienia tych przepisów (na gruncie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zob. m.in. wyroki: z 25.02.1993 r., 10828/84, Funke v. Francja; z 3.05.2001 r., 31827/96, J.B. v. Szwajcaria; z 20.03.2001 r., 33501/96, Telfner v. Austria; z 2.06.1993 r., 16002/90, K v. Austria, HUDOC; por. też art. 7 ust. 4 i 5 dyrektywy 2016/343).

22. Konsekwencje procesowe naruszenia prawa do obrony. Naruszenie prawa do obrony może stanowić bezwzględny przyczynę uchylenia orzeczenia. Tak jest, jeżeli oskarżony w postępowaniu sądowym nie miał obrońcy w wypadkach określonych w art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80 k.p.k. albo obrońca nie brał udziału w czynnościach, w których jego udział był obowiązkowy (art. 439 § 1 pkt 10 k.p.k.; zob. komentarz do tego przepisu). Bezwzględny przyczynę odwoławczą związaną z naruszeniem prawa do obrony stanowi również rozpoznanie sprawy podczas nieobecności oskarżonego, którego obecność była obowiązkowa (zob. art. 439 § 1 pkt 11 k.p.k. i komentarz do tego przepisu). Poza określonymi wypadkami naruszenie prawa do obrony może być rozpatrywane przez pryzmat względnej przyczyny odwoławczej polegającej na obrazie prawa procesowego, mogącej mieć wpływ na treść orzeczenia. W takich kategoriach należy ujmować np. oddalenie przez sąd wniosku oskarżonego o wezwanie na rozprawę główną biegłych lekarzy psychiatrów, którzy w toku postępowania przygotowawczego wydali opinię o jego stanie zdrowia psychicznego, i przez to uniemożliwienie mu i jego obrońcy zadania im pytań (wyrok SN z 27.02.2002 r., V KKN/00, LEX nr 53055), kontynuowanie rozprawy, a w szczególności zapoznawanie się z dowodami w sytuacji, w której „oskarżony podczas całej rozprawy pozostaje w słabym kontakcie, a nadto ma permanentne drgawki” (wyrok SA w Krakowie z 6.06.1991 r., II AKr 51/91, LEX nr 27575), czy uniemożliwienie oskarżonemu kontaktu z obrońcą przed rozprawą odwoławczą, w dodatku w czasie niezbędnym dla opracowania linii obrony i przygotowania się obrońcy do skutecznego wystąpienia na tej rozprawie (wyrok SN z 27.11.2009 r., IV KK 93/09, LEX nr 553886; zob. też wyrok SN z 8.03.2006 r., II KK 204/05, OSNKW 2010/8, poz. 68; wyrok SN z 26.09.2008 r., III KK 98/08, OSNKW 2008/11, poz. 95). Poważnym uchybieniem procesowym dotyczącym podstawowego prawa, jakim jest prawo do obrony, w tym do korzystania z pomocy obrońcy, mającym wpływ na treść orzeczenia, jest również brak zawiadomienia obrońcy o terminie rozprawy. Przystąpienie w takiej sytuacji do rozpoznania nie może wchodzić w rachubę. Uchybienia tego nie eliminują ani nie znoszą jego wpływu na treść orzeczenia takie okoliczności jak uzyskanie zgody oskarżonego na przeprowadzenie rozprawy, pomimo braku zawiadomienia jego obrońcy, oraz wszechstronność wyjaśnienia sprawy

w oparciu o przyznanie się oskarżonego do popełnienia czynu. Ocena w tym zakresie musi być bardziej rygorystyczna w układzie, kiedy oskarżony jest pozbawiony wolności i siłą rzeczy możliwość naprawienia przez niego usterki organu procesowego jest znikoma z uwagi na brak kontaktu z obrońcą. W tych warunkach zgoda na prowadzenie rozprawy musiałaby być połączona z cofnięciem pełnomocnictwa, gdyż faktycznie oznacza rezygnację z korzystania z pomocy obrońcy (tak SN w wyroku z 5.04.2001 r., IV KKN 201/96, LEX nr 3388224).

Art. 7. [Zasada swobodnej oceny dowodów]

Organy postępowania kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego.

1. Przedmiot unormowania. Przepis reguluje zasadę swobodnej oceny dowodów, której treścią jest dyrektywa nakazująca organom procesowym w związku z oceną dowodów kształtowanie przekonania co do podlegającej rozstrzygnięciu kwestii w oparciu o wszystkie przeprowadzone w sprawie dowody i ich swobodną ocenę, respektującą zasady prawidłowego rozumowania, wskazania wiedzy i doświadczenia życiowego. W dyrektywie tej można wyróżnić dwa składniki. Pierwszy odnosi się do zakresu oceny i obejmuje nakaz poddania jej wszystkich dowodów przeprowadzonych w sprawie. W tym aspekcie zasada swobodnej oceny dowodów pozostaje w ścisłym związku z treścią przepisów art. 92 i 410 k.p.k., określających materię stanowiącą podstawę orzeczeń (w przypadku art. 410 k.p.k. – orzeczeń w formie wyroku) wydawanych w procesie karnym. Drugi składnik omawianej dyrektywy odnosi się do sposobu oceny dowodów składających się na podstawę dowodową orzeczenia i obejmuje nakaz jej dokonywania z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania, wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego.

2. Swobodna ocena dowodów. Swobodnej oceny dowodów nie należy mylić z oceną dowolną. Tę ostatnią wyklucza ustawowy nakaz wynikający z treści komentowanego przepisu. Ocena dowodów pozostaje pod ochroną tego przepisu, ma więc charakter swobodny, pod następującymi warunkami:

- 1) jest poprzedzona ujawnieniem wszystkich dowodów mających znaczenie dla rozstrzygnięcia określonej kwestii, której dotyczą ustalenia faktyczne organu procesowego;
- 2) jest rezultatem wszechstronnej analizy ujawnionych dowodów, uwzględniającej zarówno te z nich, które przemawiają na korzyść oskarżonego, jak i na jego niekorzyść;
- 3) nie wykazuje błędów natury faktycznej lub prawnej, jest więc wyczerpująca i logiczna, zgodna z zasadami prawidłowego rozumowania, wskazaniami wiedzy i doświadczenia życiowego (por. wyroki SN: z 5.09.1974 r., II KR 114/74, OSNKW 1975/2, poz. 28; z 16.12.1974 r., Rw 618/74, OSNKW 1975/3–4, poz. 47; z 22.02.1996 r., II KRN 199/95, PiP 1996/10, s. 10).

Swobodnej oceny dowodów nie należy także identyfikować z dyskrecjonalnością sędziowską, o ile bowiem brak skrępowania regułami ustawowymi w ramach oceny dowodów dotyczy sfery poznania procesowego, o tyle dyskrecjonalność, łączona również z wolnością od skrępowania takimi regułami, odnosi się do sfery podejmowania decyzji (wyboru konsekwencji prawnych).

3. Kontrolowana ocena dowodów. Kodeks hołduje koncepcji swobodnej kontrolowanej oceny dowodów. Uwalniając organy procesowe od skrępowania ustawowymi regułami w zakresie oceny dowodów, przewiduje z jednej strony obowiązek przekonującego wyjaśnienia dokonanej oceny, jej racjonalnych przesłanek oraz zgodności z kryteriami wskazanymi w art. 7 k.p.k., a z drugiej strony kontrolę tej oceny w instancji odwoławczej (art. 7 w zw. z art. 438 pkt 2 k.p.k.). Te elementy kontroli towarzyszące swobodnej ocenie dowodów niejako dodatkowo przesądzają o wykluczeniu jej dowolności.

4. Zakres podmiotowy zasady swobodnej oceny dowodów. Krąg adresatów zasady swobodnej oceny dowodów obejmuje wszystkie organy procesowe, które dokonują ustaleń faktycznych (obejmujących ocenę wiarygodności dowodów i wyciąganie z niej wniosków) w procesie karnym. W obowiązującym modelu postępowania odwoławczego, podporządkowanym założeniu reformatoryjnego orzekania w instancji odwoławczej, sąd odwoławczy może i powinien dokonać nowych ustaleń i dojść do odmiennych wniosków, niż przyjęte przez sąd pierwszej instancji w zaskarżonym orzeczeniu, jeżeli są one uzasadnione w świetle oceny całokształtu zgromadzonego materiału dowodowego ujawnionego w toku postępowania sądowego (postanowienie SN z 16.09.2020 r., IV KK 350/20, LEX nr 350/20). Ustalenia takie podlegają ocenie przez pryzmat art. 7 k.p.k. Nieco inaczej przedstawia się sytuacja, gdy sąd odwoławczy nie dokonuje autonomicznych ustaleń faktycznych. W takim wypadku zarzucenie temu sądowi naruszenia art. 7 k.p.k. jest możliwe tylko łącznie z podniesieniem zarzutu naruszenia przepisów art. 433 § 1 k.p.k. i art. 457 § 3 k.p.k. (zob. wyrok SN z 12.06.2007 r., IV KK 38/07, LEX nr 280727), wskazującym na zaabsorbowanie przez sąd odwoławczy do swojego orzeczenia naruszenia zasady swobodnej oceny dowodów przez sąd pierwszej instancji (wyrok SN z 10.10.2013 r., V KK 237/13, LEX nr 1396496; postanowienie SN z 15.03.2013 r., V KK 337/12, LEX nr 1313141). Odrębnej uwagi wymaga kwestia związania zasadą swobodnej oceny dowodów sądu kasacyjnego. Sąd ten zasadniczo nie dokonuje własnych ustaleń faktycznych (zob. komentarz do art. 523 § 1). Wyjątkowo jednak, w szczególnym wypadku określonym w art. 537 § 2 *in fine* k.p.k., podyktowanym obowiązkiem uniewinnienia skazanego oczywiście niesłusznie, Sąd Najwyższy jako sąd kasacyjny może dokonać własnych ustaleń w sferze ocen i wniosków kształtujących podstawy faktyczne wyroków sądów orzekających. W tym wąskim zakresie, w jakim w miejsce ocen poczynionych przez sądy orzekające z rażącym naruszeniem prawa przyjmuje własne oceny i – po uchyleniu zapadłych wyroków – uniewinnia oskarżonego, Sąd Najwyższy jest związany dyrektywą wynikającą z treści art. 7 k.p.k. (zob. wyrok SN z 21.12.2000 r., V KKN 525/98, OSNKW 2001/7–8, poz. 65).

5. Zakres przedmiotowy zasady swobodnej oceny dowodów. Normatywne ujęcie analizowanej zasady w komentowanym przepisie, wskazujące jednoznacznie na jej odniesienie do dowodów przeprowadzonych, oznacza, że dotyczy ona aposteriorycznej oceny, dokonywanej po przeprowadzeniu prawnie dopuszczalnych dowodów, w trybie przewidzianym w ustawie karnoprocesowej (R. Kmiecik [w:] *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, red. R. Kmiecik, Kraków 2005, s. 92). Swobodna ocena odnosi się zarówno do wiarygodności dowodów przeprowadzonych, jak i wyprowadzanych z nich wniosków. Można powiedzieć, że w aspekcie związanym z dowodami przeprowadzonymi jej działanie rozciąga się na cały proces dowodzenia, a więc ocenę wiarygodności poszczególnych źródeł dowodowych, uzyskanych z nich informacji przybierających formę określonych środków dowodowych oraz oparte na nich ustalenia faktyczne (A. Murzynowski, *Istota...*, s. 286). Ustawowe związanie zasady swobodnej oceny dowodów z dowodami przeprowadzonymi daje podstawę do sformułowania zakazu antycypacji dowodu, oznaczającego zakaz oceniania z góry (*a priori*) negatywnie wartości określonego dowodu przed jego przeprowadzeniem (R. Kmiecik [w:] *Prawo dowodowe...*, red. R. Kmiecik, 2005, s. 92).

6. Związek zasady swobodnej oceny dowodów z innymi zasadami. Zasada swobodnej oceny dowodów wykazuje silne związki z innymi naczelnymi zasadami procesowymi. W aspekcie dotyczącym zasady prawdy wynika to bezpośrednio z odrzucenia na gruncie omawianej zasady związania organu procesowego ustawowymi regułami wartościowania dowodów, które oznaczałoby w istocie fikcję prawdy, stawiając pod znakiem zapytania możliwość poczynienia ustaleń faktycznych w możliwie największym stopniu zbliżonych do obrazu badanej procesowo zaszłości w jej rzeczywistym kształcie. Na gruncie rozprawy ujawnia się najbardziej wyraźnie powiązanie zasady swobodnej oceny dowodów z innymi zasadami wpływającymi na mode-

lowy kształt postępowania dowodowego na tym forum, mianowicie z zasadą bezpośredniości i zasadą kontradiktoryjności. Względ na realizację tych zasad, przy jednoczesnym wzięciu pod uwagę ich znaczenia dla realizacji zasady prawa do obrony, leży u podłoża zapatrywania, zgodnie z którym materialem wyjściowym dla ustaleń faktycznych są dowody przeprowadzone na rozprawie, a materiał dowodowy zgromadzony w postępowaniu przygotowawczym służyć ma weryfikacji oświadczeń złożonych w postępowaniu przed sądem, gdy dochodzi do wyrażnych sprzeczności między tymi oświadczeniami. Weryfikacja ta musi opierać się na uwzględnieniu całokształtu materiału dowodowego, a więc zarówno tego, który został zgromadzony w pierwszym stadium procesowym, jak i tego, który jest rezultatem czynności dowodowych w postępowaniu sądowym (wyrok SN z 5.05.1995 r., II KRN 178/94, LEX nr 24582). Przedstawione stanowisko nie oznacza w żadnym wypadku gradacji dowodów pod względem ich wartości i przyznania wyższej wartości dowodom przeprowadzonym przed sądem w porównaniu z dowodami z postępowania przygotowawczego. Wynika z niego jedynie *sui generis* schemat weryfikacji dowodów, natomiast w jej rezultacie sąd może dać wiarę zeznaniom złożonym w postępowaniu przygotowawczym, a odmówić złożonym przed sądem lub postąpić odwrotnie, byle tylko należycie, logicznie i przekonująco uzasadnił swe stanowisko (wyrok SN z 18.12.1975 r., Rw 679/75, Gaz. Praw. 1976/7). Dodać można, że zeznania złożone w postępowaniu przygotowawczym, a następnie odwołane lub zmienione, stanowią dowód w sprawie, który tak jak każdy inny dowód podlega swobodnej ocenie sądu. Dowód taki należy oceniać w konfrontacji z innymi dowodami zgodnie z zasadami logicznego rozumowania, a fakt odwołania lub zmiany oświadczenia nie wskazuje sam przez się na jego nieprawdziwość. Sąd powinien mieć na uwadze podane powody zmiany lub odwołania oświadczenia dowodowego i jeżeli nie uznaje ich za przekonujące – uzasadnić swoje stanowisko (wyrok SN z 2.10.1972 r., III KR 114/72, OSNKW 1973/2–3, poz. 36; wyrok SA w Katowicach z 5.02.2019 r., II AKa 347/18, LEX nr 2719312).

7. Konsekwencje braku skrępowania ustawowymi regułami oceny dowodów. Wobec tego, że Kodeks nie uznaje koncepcji legalnej oceny dowodów, nie istnieje żadna reguła dowodowa, która uzasadniałaby tezę, iż pojedynczy dowód, np. zeznania jedynego świadka lub wyjaśnienia jednego z oskarżonych, jest niewystarczającą podstawą skazania. W aspekcie oceny takiego pojedynczego dowodu z tych samych względów nie może mieć znaczenia to, jaką świadek lub oskarżony pełni funkcję lub zajmuje pozycję w życiu społecznym bądź czy korzysta z jakichś szczególnych uprawnień procesowych (np. jak świadek koronny lub tzw. mały świadek koronny; wyrok SN (7) z 11.01.1996 r., II KRN 178/95, LEX nr 24729). W warunkach obowiązywania zasady swobodnej oceny dowodów nie ilość, lecz jakość dowodu ma decydujące znaczenie dla czynionych ustaleń faktycznych (wyrok SA we Wrocławiu z 5.11.2015 r., II AKa 202/15, LEX nr 1950396). Nie ma więc w tych warunkach miejsca dla honorowania zasady *testis unus, testis nullus*. Jeśli jednak orzeczenie skazujące w sprawie ma opierać się na pojedynczym dowodzie, to dowód taki nie może stać w sprzeczności z innymi dowodami, które choć nie mają decydującego znaczenia dla kwestii odpowiedzialności karnej, stanowią jednak podstawę do dokonania lub weryfikacji ustaleń faktycznych odnoszących się do określonych fragmentów zdarzenia (wyrok SN (7) z 11.01.1996 r., II KRN 178/95). Pogląd ten, jako uniwersalny, należy odnosić do wszelkiej kategorii dowodów, w tym również do zeznań świadka *incognito*. Zeznania te, dostarczając podstawy ustalenia faktu dowodowego stanowiącego poszlakę, przesądzają w procesie poszlakowym o możliwości dokonania ustalenia o sprawstwie oskarżonego, gdy poszlaka przyjęta w oparciu o ten dowód zamyka logicznie łańcuch kolejnych poszlak. Zeznania te mogą tym bardziej stanowić jedyny dowód w sprawie bezpośrednio wskazujący na fakt główny i przesądzający ustalenie co do odpowiedzialności karnej oskarżonego (szerzej wyrok SN z 7.03.2001 r., IV KKN 617/00, OSNKW 2001/7–8, poz. 60).

8. Zasady prawidłowego rozumowania. Dowodzenie w procesie karnym, ujęte w całości, jest w istocie oparte na rozumowaniu redukcyjnym, polegającym na przechodzeniu od znanego następstwa do nieznanej racji. W odniesieniu do poszczególnych kwestii lub fragmentów procesu dowodzenia może aktualizować się rozumowanie niezawodne, dedukcyjne, w którym dla następstwa o nieznanej wartości logicznej (niepewnego) dobiera się rację znaną jako prawdziwą, z której następstwo to daje się wyprowadzić drogą poprawnie przeprowadzonych czynności logicznych (M. Cieślak, *Zagadnienia...*, red. S. Waltoś, 2011, s. 45 i n.; T. Kotarbiński, *Kurs logiki*, Warszawa 1951, s. 158). Dla prawidłowości rozumowania w procesie karnym, niezależnie od jego postaci, kluczowe znaczenie ma zastosowanie zasad logiki oraz uznanych aksjomatów, stanowiących fundament racjonalnych zasad metodologii działalności poznawczej człowieka. Uchybienie zasadom logiki w ocenie dowodów wprowadzałoby irracjonalizm i metafizykę w dziedzinę procesu karnego (M. Cieślak, *Zagadnienia...*, red. S. Waltoś, 2011, s. 217). Z punktu widzenia zasad prawidłowego rozumowania niemożliwością byłoby więc zaakceptowanie ustaleń sprzecznych (innych w orzeczeniu, innych w uzasadnieniu) naruszających zasadę niesprzeczności, wykluczającą możliwość przyjęcia, że z przeprowadzonych dowodów wynika zarazem stan A i nie-A (A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 278; postanowienie SN z 7.09.1995 r., II KRN 100/95, OSNKW 1995/11–12, poz. 78).

9. Wskazania wiedzy. Wiedza dostarcza niezbędnych narzędzi poznania procesowego, warunkujących poczynienie ustaleń faktycznych w możliwie maksymalnym stopniu zbliżonych do obrazu badanej procesowo zaszłości. Jej związanie ze sferą ustaleń faktycznych (kształtowaniem przekonania organu procesowego), na których bazują rozstrzygnięcia zapadające w toku procesu karnego, prowadzi do konstatacji, że w komentowanym przepisie chodzi o stan (wskazania) wiedzy z chwili orzekania (Z. Świda, *Zasada swobodnej oceny dowodów w polskim procesie karnym*, Wrocław 1983, s. 106). Wskazania wiedzy znajdują odniesienie nie tylko do określonego poziomu wiedzy ogólnej, w tym wiedzy prawniczej, lecz także do wiedzy specjalistycznej (specjalnej), której zazwyczaj organ procesowy nie posiada, ale nawet gdy nią dysponuje, to wymaga ona w realiach procesowych zasięgnięcia opinii biegłego lub biegłych. Rezygnacja z zasięgnięcia opinii pomimo wystąpienia w sprawie okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia, których stwierdzenie wymaga wiadomości specjalnych (art. 193 § 1 k.p.k.), i samodzielne ich wyjaśnienie przez organ procesowy stanowiłoby rażące uchybienie obowiązкови wynikającemu z treści powołanego przepisu (wyrok SN z 14.11.2008 r., V KK 137/08, OSNwSK 2008/1, poz. 2294) i oznaczało zarazem istotne naruszenie uprawnień stron, zwłaszcza prawa do obrony, poprzez pozbawienie ich możliwości kontroli poglądów i operacji badawczych leżących u podłoża ustaleń dotyczących wskazanych okoliczności (A. Gaberle, *Dowody...*, 2010, s. 197). W przypadku rozstrzygnięcia o przedmiocie procesu kształtowanie jego podstawy faktycznej przy wykorzystaniu własnej wiedzy sądu, gdy konieczne są do tego wiadomości specjalne, stanowiłoby oczywiste naruszenie art. 410 k.p.k. poprzez oparcie wyroku na okolicznościach istotnych dla rozstrzygnięcia, które nie zostały ujawnione na rozprawie głównej, a znalazły się w motywach wyroku (wyrok SN z 3.05.1982 r., I KR 319/81, LEX nr 1400161). W aspekcie wiedzy specjalistycznej biegłego zasługuje na podkreślenie, że jakkolwiek dowodu z jego opinii nie można zastąpić ani poprzez odwołanie się do wiedzy specjalistycznej organu procesowego ani za pomocą innego dowodu, to sporządzona przez niego opinia podlega kontroli i ocenie, jak każdy inny dowód, przez pryzmat kryteriów określonych w komentowanym przepisie. Ponadto w ocenie tej organ procesowy powinien uwzględnić to, czy biegły dysponuje wiadomościami specjalnymi w danej dziedzinie, niezbędnymi dla stwierdzenia okoliczności o istotnym znaczeniu dla rozstrzygnięcia sprawy (*arg. ex art.* 193 § 1 k.p.k.), oraz czy jego opinia jest pełna i jasna i czy nie zachodzi niewyjaśniona sprzeczność pomiędzy nią i inną opinią ujawnioną w toku postępowania (*arg. ex art.* 201 k.p.k.; zob. wyrok SN z 6.05.1983 r., IV KR 74/83, OSNKW 1983/12, poz. 102; wyrok SN z 12.11.2002 r., V KKN 333/01, LEX nr 56854).

10. Doświadczenie życiowe. Ma ono wymiar indywidualny. Wyklucza to kwestionowanie w oparciu o doświadczenie życiowe np. obiektywnych wskazań wiedzy bazującej na niezawodnych przesłankach, i to zarówno tej o charakterze ogólnym, jak i wiedzy specjalistycznej (tak też T. Kanty, *Doświadczenie życiowe a ocena dowodów w procesie karnym*, PiP 2018/7, s. 35). Może natomiast być tak, że stwierdzenie określonej okoliczności znajduje oparcie w doświadczeniu życiowym i z tego względu nie wymaga sięgania do wiedzy specjalistycznej biegłych i ich opinii, np. stwierdzenie, że zaszyte igły w ciele operowanego jest błędem w sztuce lekarskiej (przykład zaczerpnięty od A. Gaberle, *Dowody...*, 2010, s. 199). Pozwala to zauważyć, że doświadczenie życiowe oznacza w istocie również pewien zasób wiedzy, tyle że kształtowanej indywidualnie, przy wykorzystaniu rozumowania indukcyjnego, i dlatego zawodnej i niepewnej (T. Kanty, *Doświadczenie...*, s. 34–35). Analizowane doświadczenie oznacza znajomość określonych stanów, rzeczy lub zjawisk oraz ich właściwości i towarzyszących im prawidłowości, opartą na obserwacjach zaczerpniętych z życia, np. osobistego, społecznego, zawodowego. Odwołując się do doświadczenia życiowego, przyjmuje się np., że pokrzywdzony w odróżnieniu od innych świadków, ze względu na swoje osobiste zainteresowanie wynikiem sprawy, może mieć kłopoty z zachowaniem bezstronności i obiektywizmu, co nie oznacza, że zeznaje fałszywie (wyrok SA w Katowicach z 13.07.2006 r., II AKA 182/06, LEX nr 196092), czy też że osoba dysponująca kluczami do wynajętej posesji włada przedmiotem najmu i decyduje o jego przeznaczeniu (wyrok SA w Warszawie z 24.09.2015 r., II AKA 266/15, LEX nr 1979334). Indywidualny charakter doświadczenia życiowego oraz brak możliwości sprecyzowania tego kryterium przy wykorzystaniu konkretnych kwantyfikatorów przekładają się na trudności w stwierdzeniu, że w konkretnym wypadku ocena dowodu (dowodów) została dokonana przy uwzględnieniu doświadczenia życiowego. Z tych samych przyczyn na trudności natrafia wykazanie naruszenia przez organ procesowy obowiązku oceny dowodów przy uwzględnieniu doświadczenia zawodowego. Ważne na tym tle staje się podkreślenie, że doświadczenie życiowe nie daje dostatecznych podstaw do przypisania zachowaniu kogokolwiek znamion przestępstwa, ponieważ jest to wyłącznie kryterium oceny dowodów (wyrok SN z 19.09.2000 r., V KKN 331/00, LEX nr 50992) – służy ono tej ocenie i nie może być samo przez się źródłem poznania procesowego, a tym samym zastąpić dowodów (por. A. Gaberle, *Dowody...*, 2010, s. 280; zob. też wyrok SA w Warszawie z 18.05.2018 r., II AKA 113/18, LEX nr 2514669).

11. Ocena pomówienia. W kontekście swobodnej oceny dowodów kilku słów uwagi wymaga dowód z pomówienia, w odniesieniu do którego sformułowano wiele dyrektyw dotyczących jego oceny. Pomówienie występuje w dwóch postaciach: polega na tym, że współoskarżony, zapierając się własnej winy, pomawia inną osobę, przeważnie współoskarżonego, o popełnienie danego czynu, w celu ekskulpowania samego siebie, albo – co określa się jako pomówienie złożone – że przyznaje się do winy, twierdząc jednocześnie, że także inna osoba (zazwyczaj współoskarżony) brała udział w przestępstwie, w związku z którym toczy się postępowanie (wyrok SN z 6.02.1970 r., IV Kr 249/69, OSNKW 1970/4–5, poz. 46). Stanowiąc dowód z wyjaśnień, pomówienie podlega swobodnej ocenie dowodów na równi z innymi dowodami (wyrok SN z 12.01.2006 r., II KK 29/05, OSNKW 2006/4, poz. 41). Nie ma więc podstaw do tego, aby z góry kwestionować treść wyjaśnień pomawiających jako dowód „niepełnowartościowy” lub „drugiej kategorii” albo przy ich ocenie przyjmować zasadę nieufności, dopóki treść pomówienia nie zostanie uwiarygodniona (postanowienie SN z 8.01.2003 r., III KK 261/02, LEX nr 75274; odmiennie wyrok SN (7) z 11.10.1977 r., VI KRN 235/77, LEX nr 21750; postanowienie SN z 3.03.1994 r., II KRN 8/94, LEX nr 22121). Względ jednak na to, że chodzi o dowód pochodzący od osoby w najwyższym stopniu zainteresowanej wynikiem sprawy i jednocześnie zainteresowanej inną osobą, którą obciąża odpowiedzialnością za zarzucane jej samej przestępstwo, przesądza o obowiązku poddania pomówienia rygorystycznej i wszech-

stronnej ocenie z jednoczesnym rozważeniem, czy istnieją dowody potwierdzające bezpośrednio lub choćby pośrednio wyjaśnienia pomawiającego, a ponadto czy wyjaśnienia pomawiającego są logiczne i nie wykazują chwiejności albo czy nie są wręcz nieprawdopodobne (wyrok SN z 6.02.1970 r., IV KR 249/69, OSNKW 1970/4–5, poz. 46; wyrok SN z 12.01.2006 r., II KK 29/05, OSNKW 2006/4, poz. 41). Każde pomówienie oceniane być musi z ostrożnością, z zachowaniem dużej dozy krytycyzmu i zasad logicznego rozumowania, a przy tym w konfrontacji z pozostałymi dowodami i okolicznościami sprawy (wyrok SN z 7.06.1978 r., I KR 66/78, LEX nr 63485).

Art. 8. [Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądów]

§ 1. Sąd karny rozstrzyga samodzielnie zagadnienia faktyczne i prawne oraz nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu.

§ 2. Prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny są jednak wiążące.

1. Przedmiot unormowania. Przepis w § 1 statuuje zasadę samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego. Jest ona wyrażona w tym przepisie w aspekcie pozytywnym, w którym jej treścią jest dyrektywa nakazująca sądowi karnemu samodzielne rozstrzyganie zagadnień faktycznych i prawnych, oraz w aspekcie negatywnym, w którym oznacza brak związania sądu karnego rozstrzygnięciem innego sądu lub organu. Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego nie przedstawia wartości absolutnej. O jej zakresie przesądza nie tylko dyrektywa stanowiąca jej normatywną treść, lecz także wyjątki od niej, a więc ograniczenia tej zasady. Podstawową kategorię takich ograniczeń wskazuje § 2 komentowanego przepisu.

2. Zakres przedmiotowy zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego. Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego wiąże się z istotą rozstrzygania spraw karnych przez ten sąd. Odnosi się więc niewątpliwie do sprawowania wymiaru sprawiedliwości w tej kategorii spraw przez sądy (karne), a więc wiążącego rozstrzygania przy zastosowaniu prawa kwestii odpowiedzialności karnej określonej osoby ściganej za zarzucany jej czyn (wiążące rozstrzyganie o przedmiocie procesu). Dotyczy również rozstrzygania w toku postępowania karnego kwestii, które warunkują orzeczenie o przedmiocie procesu, a ponadto – w wypadkach ograniczenia samodzielności sądu karnego – rozstrzygnięć w tych kwestiach pochodzących od innych podmiotów (P. Hofmański, *Samodzielność jurysdykcyjna sądu karnego*, Katowice 1988, s. 18). Oprócz zbioru kwestii, które wymagają rozstrzygnięcia w procesie karnym co do głównego przedmiotu procesu (postępowaniu zasadniczym), działanie zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego rozciąga się na kwestie stanowiące przedmiot innego postępowania karnego, incydentalnego (np. co do zażalenia na postanowienie o zastosowaniu poręczenia majątkowego) lub uzupełniającego (np. przewidzianego w art. 420 k.p.k. lub w dziale XII k.p.k.) oraz takie, których rozstrzygnięcie jest konieczne, aby było możliwe wydanie orzeczenia w kwestii będącej przedmiotem tego innego postępowania (incydentalnego lub uzupełniającego). Mając na względzie, że całokształt wskazanych kwestii, które rozstrzygnięte być muszą w postępowaniu karnym zasadniczym lub innym postępowaniu karnym w celu wydania orzeczenia o jego przedmiocie, w tym rzecz jasna kwestii warunkujących to orzeczenie, wyznacza kognicję sądu karnego, można w konkluzji stwierdzić, że zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego działa w zakresie kognicji tego sądu (P. Hofmański, *Samodzielność...*, s. 18; M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 1277).

3. Związanie samodzielności jurysdykcyjnej z etapami sądowego stosowania prawa. Z § 1 komentowanego przepisu jasno wynika, że dyrektywą w nim wyrażoną jest związany sąd karny.

Odniesienie samodzielności rozstrzygania tego sądu do zagadnień faktycznych i prawnych upoważnia do konstatacji, że dotyczy ona wszystkich etapów sądowego stosowania prawa, a więc:

- 1) dokonywania ustaleń faktycznych, czyli uznawania za udowodnione określonych faktów na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego i w oparciu o przyjętą teorię dowodów (zagadnienia faktyczne);
- 2) dokonywania ustaleń dotyczących stanu prawnego, a więc ustalenia normy prawnej, która w kontekście ustalanego równolegle stanu faktycznego znajdzie zastosowanie do jego kwalifikacji w etapie decyzyjnym procesu stosowania prawa;
- 3) podjęcia decyzji stosowania prawa, obejmującego zastosowanie normy prawnej do ustalonych faktów (subsumcji ustalonego stanu faktycznego pod stosowaną normę prawną) oraz wiążące ustalenie konsekwencji prawnych ustalonego stanu faktycznego na podstawie zastosowanej normy prawnej

(J. Wróblewski, *Stosowanie prawa (model teoretyczny)* [w:] J. Wróblewski, *Pisma wybrane*, Warszawa 2015, s. 315 i n.; L. Leszczyński, *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2004, s. 62 i n.).

4. Problem prejudycjalności. Na tle uregulowania ograniczenia zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego w § 2 komentowanego przepisu wyłania się problem prejudycjalności, który na gruncie komentowanej ustawy i na potrzeby wynikające z analizy jej przepisów można sprowadzić do kwestii związania sądu rozstrzygającego sprawę karną rozstrzygnięciem innego sądu (organu). Wyróżnienia wymagają dwa układy procesowe, w których ujawnia się to związanie. Pierwszy dotyczy przypadków, w których treść orzeczenia w sprawie karnej zależy od rozstrzygnięcia określonej kwestii przez inny organ. Takich przypadków komentowana ustawa nie przewiduje (zob. jednak art. 193 Konstytucji RP i art. 267 TFUE). Drugi układ procesowy odnosi się do związania sądu karnego istniejącą w obrocie prawnym decyzją, która została wcześniej wydana przez inny sąd lub organ. Takich sytuacji dotyczy uregulowanie zawarte w § 2 omawianego przepisu, zgodnie z którym prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny są jednak wiążące dla sądu karnego. Rozstrzygnięcia tego rodzaju, oparte na normie prawnej, która z decyzją sądu wiąże wykreowanie oznaczonych praw i obowiązków podmiotów określonego stosunku prawnego albo ich zmianę lub uchylenie, są określane w doktrynie procesu cywilnego mianem konstytutywnych, w odróżnieniu od rozstrzygnięć deklaratoryjnych, które potwierdzają istnienie określonego stanu prawnego – deklarują skutek prawny zaistniały poza i niezależnie od postępowania cywilnego, w którym są podejmowane (P. Hofmański, *Samodzielność...*, s. 107; K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 43 i n.; M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2018, s. 74–75). Do konstytutywnych orzeczeń sądów cywilnych, które mogą mieć znaczenie na gruncie prawnokarnym, należą m.in. wyroki orzekające rozwód lub unieważnienie małżeństwa, wyroki ustalające ojcostwo lub macierzyństwo, zaprzeczenie uznania dziecka, postanowienia o przysposobieniu i jego rozwiązaniu oraz o pozbawieniu władzy rodzicielskiej.

5. Związanie sądu karnego innym rozstrzygnięciem sądu karnego. W doktrynie prawa karnego procesowego spory wywołuje kwestia konstytutywnego charakteru wyroków sądów karnych (za konstytutywnym charakter wyroku karnego opowiadają się m.in. P. Hofmański, *Samodzielność...*, s. 108–115; S. Steinborn, *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011, s. 175–176; M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada...*, s. 1298; J. Zagrodnik [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, 2019, s. 180–181; odmienne stanowisko zajmuje T. Gardocka, *Prejudycjalność w polskim procesie karnym*, Warszawa 1987, s. 106–107; pośredni pogląd wyraża Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 2005, s. 142–144). Mając na względzie ograniczone ramy komentarza, niepozwalające na to, aby spory te w pełni naświetlić, można poprzestać

na przyłączeniu się do stanowiska, zgodnie z którym wskazana cecha przynależy rozstrzygnięciom sądów karnych, które przełamują domniemanie niewinności. Przede wszystkim dlatego, że wraz z przełamaniem tego domniemania następuje wykreowanie nowego stanu prawnego w sferze praw i obowiązków oskarżonego, który nie może powstać wyłącznie na skutek zdarzeń zaistniałych poza ramami procesu karnego (popełnienia przestępstwa). Do rozstrzygnięć rodzących takie skutki należą wszystkie typy rozstrzygnięć przesądzających odpowiedzialność karną oskarżonego (stwierdzających jego winę). Konstytutywny charakter mają również m.in. zawarte w prawomocnych wyrokach sądów karnych rozstrzygnięcia w kwestii wymiaru kary, środków karnych, a także środków kompensacyjnych. Opierając się na wyrażonym powyżej zapatrywaniu w kwestii konstytutywnego charakteru rozstrzygnięcia wyroku sądu karnego przesądzającego winę oskarżonego, można stwierdzić, że w treści art. 8 § 2 k.p.k. znajduje oparcie związanie sądu karnego wyrokiem skazującym innego sądu karnego w zakresie m.in.:

- 1) ustaleń dotyczących popełnienia przestępstwa w warunkach recydywy z art. 64 § 1 k.k. lub recydywy wielokrotnej z art. 64 § 2 k.k. (uchwała SN z 30.05.1980 r., VI KZP 14/80, OSNKW 1980/7, poz. 56);
- 2) stwierdzenia popełnienia przestępstwa jako podstawy wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądu (art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k.);
- 3) wymiaru kary łącznej (wyrok SN z 25.10.1983 r., IV KR 213/83, OSNKW 1984/5–6, poz. 65).

Sąd karny nie jest natomiast związany ustaleniami prawomocnego wyroku dotyczącego tego samego przedmiotu, lecz w sprawie przeciwko innej osobie. Treść takiego wyroku i ustalenia w nim zawarte mogą mieć w postępowaniu prowadzonym przeciwko określonej oskarżonemu, innemu niż ten, którego dotyczył prawomocny wyrok, wyłącznie znaczenie dowodowe i podlegają ocenie na zasadach ogólnych określonych w art. 7 k.p.k. (wyrok SN z 7.11.1972 r., V KRN 408/72, OSNKW 1973/4, poz. 44). Sytuacja, w której w dwóch lub więcej wyrokach dochodzi do istotnie różniących się ocen prawnych tego samego zdarzenia, nie może wprawdzie uchodzić za pożądaną, ale wobec samodzielności jurysdykcyjnej sądów nie można jej wykluczyć (postanowienie SN z 10.01.2012 r., II KK 209/11, LEX nr 1619450).

6. Związanie sądu karnego prawomocnymi rozstrzygnięciami sądów administracyjnych.

W aspekcie związania sądu karnego prawomocnymi rozstrzygnięciami sądów administracyjnych kluczowe znaczenie ma spostrzeżenie, że orzeczenia wojewódzkich sądów administracyjnych, uwzględniające skargę na decyzję administracyjną, z reguły mają charakter formalny i nie kończą postępowania (art. 145 i n. p.p.s.a.). Wyklucza to w istocie możliwość klasyfikowania ich w kategorii orzeczeń konstytutywnych – kształtujących prawo lub stosunek prawny, a w ślad za tym związanie sądu karnego ich treścią. Pewne odchylenie w tym względzie stanowią orzeczenia wojewódzkiego sądu administracyjnego uwzględniające skargę na bezczynność lub przewlekłe prowadzenie postępowania, w których sąd orzeka o istnieniu uprawnienia lub obowiązku (art. 149 § 1b p.p.s.a.). Rzecz w tym, że orzeczenia takie nie mają w zasadzie znaczenia w aspekcie prawnokarnym i związania nimi sądu karnego, ich treścią nie jest bowiem rozstrzygnięcie sprawy administracyjnej, lecz jedynie zobowiązanie organu administracji do podjęcia określonych działań, w tym np. do wydania w określonym terminie decyzji administracyjnej (zob. art. 145a § 1, art. 149 p.p.s.a.).

7. Problem związania sądu karnego decyzjami administracyjnymi. Istotnym praktycznie problemem jest kwestia związania sądu karnego prawomocnymi decyzjami administracyjnymi kształtującymi prawo lub stosunek prawny, jeżeli ustalenia zawarte w decyzji administracyjnej mogą mieć znaczenie dla rozstrzygnięcia w konkretnym procesie karnym. W świetle brzmienia § 2 komentowanego przepisu jest oczywiste, że nie przewiduje on związania sądu karnego decyzjami administracyjnymi o charakterze prawokształtującym. Wyjątkowy charak-

ter zawartego w nim unormowania pozwala jednocześnie wykluczyć rozszerzenie wynikającego z niego ograniczenia samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego na decyzje administracyjne w drodze wykładni, gdyż pozostawałoby to w kolizji z zasadą *exceptiones non sunt extendendae* (A. Murzynowski, *Istota...*, s. 305; J. Zagrodnik, *(Nie)związanie sądu karnego decyzją podatkową* [w:] *Problematyka obrotu fakturami wystawionymi w sposób nierzetelny. Zagadnienia prawa karnego materialnego i procesowego*, red. S. Kowalski, H. Paluszkiwicz, O. Włodkowski, Warszawa 2019, s. 74). Z tych samym przyczyn należy wyłączyć zastosowanie wnioskowania *per analogiam* na podstawie art. 8 § 2 k.p.k., aby w ten sposób objąć zakresem związania sądu karnego prawokształtujące decyzje administracyjne, które zostały poddane kontroli sądowej (koncepcję taką przedstawiła T. Gardocka, *Prejudycjalność...*, s. 154–158; krytycznie na ten temat J. Duży, *Zorganizowana przestępczość podatkowa w Polsce. Zwalczanie przestępnego nadużycia mechanizmów podatków VAT i akcyzowego*, Warszawa 2013, s. 171; M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada...*, s. 324; O.M. Piaskowska, *Znaczenie rozstrzygnięć administracyjnych*, Warszawa 2014, s. 146). Przedstawione stanowisko nie zamyka sprawy związania sądu karnego decyzjami administracyjnymi, to bowiem wymaga rozważenia innych źródeł takiego związania. Na gruncie procesu karnego w sprawach o przestępstwa kwestię tę należy rozważyć w odniesieniu do sytuacji, w których decyzja administracyjna jest integralnym składnikiem zespołu znamion określonego typu czynu zabronionego jako przestępstwo, w tym sensie, że istnienie lub nieistnienie rozstrzygnięcia oznaczonej kwestii jest znamieniem danego typu czynu zabronionego i warunkuje tym samym odpowiedzialność karną za ten czyn. Klasyczny przykład takiej sytuacji jest związany z typizacją wytwarzania lub posiadania broni palnej bez zezwolenia (art. 263 § 1 i 2 k.k.). W przypadku tego typu czynu zabronionego brak indywidualnej decyzji administracyjnej o określonej treści (zezwolenia) stanowi okoliczność należącą do jego znamion przedmiotowych. Istnienie takiej (pozytywnej) decyzji dekompletuje zespół znamion przedmiotowych czynu zabronionego, przesądza o braku karalności zachowania odpowiadającego warunkom określonym w treści art. 263 § 1 i 2 k.k. W prezentowanej grupie przypadków należy pomieścić również takie, w których decyzja administracyjna (jej istnienie lub nieistnienie) wpływa na możliwość podjęcia określonych czynności procesowych przez sąd karny. Odnosi się to np. do decyzji uprawnionego organu przełożonego o zwolnieniu świadka z obowiązku zachowania w tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”, która otwiera drogę do przesłuchania świadka co do okoliczności, na które rozciąga się wskazany obowiązek (art. 179 § 1 i 3 k.p.k.). Przyjąć należy, że we wskazanych tytułach przykładowo przypadkach sąd karny jest związany rozstrzygnięciami zawartymi w prawomocnych decyzjach administracyjnych. Źródłem tego związania, a tym samym ograniczenia samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego, są albo przepisy prawa karnego materialnego, na gruncie których stan faktyczny o charakterze formalnym, polegający na istnieniu lub nieistnieniu *tempore criminis* indywidualnej decyzji administracyjnej o określonej treści, jest integralnym składnikiem znamion przedmiotowych oznaczonego typu czynu zabronionego, warunkującym odpowiedzialność karną za ten czyn, albo przepisy prawa karnego procesowego, które z opisanym stanem formalnym wiążą określone skutki procesowe, z reguły przez ujęcie tego stanu w kategorii warunku dopuszczalności określonych czynności procesowych (P. Hofmański, *Samodzielność...*, s. 183 i n.; M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada...*, s. 1327–1328; szerzej zob. J. Zagrodnik, *(Nie)związanie...*, s. 74–78).

8. Związanie sądu karnego rozstrzygnięciami innych sądów lub organów wynikające z przepisów szczególnych. Uregulowanie w komentowanym przepisie wyjątków od zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego nie ma charakteru wyczerpującego. Na podstawie odrębnych przepisów można wyróżnić następujące odstępstwa od tej zasady:

- 1) sąd karny jest związany postanowieniami sądu wyższego rzędu lub Sądu Najwyższego w przedmiocie właściwości w wypadkach określonych w art. 36 i art. 37 k.p.k.;

- 2) w razie wystąpienia z pytaniem prawnym do Sądu Najwyższego przez sąd karny działający jako instancja odwoławcza uchwała najwyższej instancji sądowej rozstrzygająca zagadnienie prawne przedstawione w pytaniu jest wiążąca w danej sprawie dla orzekających w niej sądów (art. 441 § 3 k.p.k.);
- 3) w obrębie Sądu Najwyższego poszczególne jego składy są związane uchwałami tego Sądu, którym przysługuje moc zasady prawnej, przy czym możliwe jest odstąpienie od takiej zasady przez Sąd Najwyższy orzekający w odpowiednim składzie (art. 88 ustawy o SN);
- 4) sąd ponownie rozpoznający sprawę w następstwie wydania orzeczenia kasatoryjnego w instancji odwoławczej jest związany – *rebus sic stantibus* – zapatrywaniami prawnymi i wskazaniami sądu odwoławczego (art. 442 § 3 k.p.k.);
- 5) sąd orzekający w przedmiocie wznowienia postępowania jest związany orzeczeniem organu międzynarodowego, zwykle Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które stanowi podstawę wznowienia postępowania (art. 540 § 3 k.p.k.);
- 6) sądy orzekające w danej sprawie są związane orzeczeniem merytorycznym Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie udzielającym odpowiedzi na pytanie prejudycjalne, z którym zwrócił się jeden z sądów orzekających w tej sprawie (art. 267 TFUE i art. 99 Regulaminu postępowania przed Trybunałem Sprawiedliwości z 29.09.2012 r., Dz.Urz. UE L 265, s. 1, ze zm.).

Art. 9. [Zasada działania z urzędu]

§ 1. Organy procesowe prowadzą postępowanie i dokonują czynności z urzędu, chyba że ustawa uzależnia je od wniosku określonej osoby, instytucji lub organu albo od zezwolenia władzy.

§ 2. Strony i inne osoby bezpośrednio zainteresowane mogą składać wnioski o dokonanie również tych czynności, które organ może lub ma obowiązek podejmować z urzędu.

1. Przedmiot unormowania. W § 1 znajduje uregulowanie zasady działania organów państwa z urzędu (zasada oficjalności), zgodnie z którą prowadzenie postępowania oraz dokonywanie czynności procesowych opiera się na własnej inicjatywie organów procesowych (następuje *ex officio*) i jest niezależne od jakiegokolwiek wniosku czy zachowania innego podmiotu. Przepis § 2 reguluje prawo do impulsu procesowego przysługujące stronom lub innym osobom bezpośrednio zainteresowanym określoną aktywnością organów procesowych.

2. Zasada działania z urzędu w aspekcie podmiotowym. Adresatami tej zasady są wszystkie organy procesowe, niezależnie od stadium, w którym podejmują czynności procesowe. W odniesieniu do sądu jej treść należy odczytywać w ścisłym powiązaniu ze statuowaną w art. 14 § 1 k.p.k. zasadą skargowości, rządzącą uruchomieniem postępowania sądowego. Pozwala to stwierdzić, że sąd jest związany zasadą działania z urzędu w następstwie zainaugurowania procesu sądowego na podstawie skargi wniesionej przez uprawnionego oskarżyciela. Od tej chwili prowadzi postępowanie i dokonuje w nim czynności *ex officio*. W zakresie dotyczącym organów ścigania karnego zasada działania z urzędu przybiera postać zasady ścigania z urzędu (zob. W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 72). W tej postaci występuje ona w pełnym wymiarze, tzn. dotyczy zarówno wszczęcia postępowania karnego, jak i jego kontynuacji. Zgodnie z zasadą ścigania z urzędu organy ścigania karnego wszczynają postępowanie karne z własnej inicjatywy, niezależnie od tego, czy ktoś o to wnosi i skąd pochodzi informacja uzasadniająca podejrzenie popełnienia przestępstwa, nie bacząc też na to, czy oczekuje tego podmiot dotknięty przestępstwem, czy jest mu to obojętne, czy wreszcie godzi się na uruchomienie ścigania karnego. Zasada ta wynika z założenia, że atak na porządek prawny, jakim jest popełnienie przestępstwa, wymaga reakcji organów państwa w imię obrony tego porządku i w tym kontekście ewentualny interes podmiotu dotkniętego przestępstwem, by nie wszczynać postępowania karnego, a nawet w ogóle nie ujawniać przestępstwa, musi ustąpić przed interesem publicznym i potrzebą

zagwarantowania jego ochrony (zob. K. Zgryzek [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, 2019, s. 86; W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 72).

3. Zakres przedmiotowy zasady ścigania z urzędu. O zakresie tym decydują w istocie przypadki, w których realizacja zasady ścigania z urzędu doznaje wyjątków lub ograniczeń. Wyjątki od zasady ścigania z urzędu należy łączyć z przypadkami, w których wyłączone jest zasadniczo ściganie z urzędu. Dotyczy to przestępstw podlegających ściganiu z oskarżenia prywatnego, określonych m.in. w art. 212 § 4, art. 216 § 5 czy art. 217 § 3 k.k. Ograniczenia w aspekcie bezwarunkowego ścigania z urzędu mają miejsce w wypadkach wskazanych w § 1 *in fine* komentowanego przepisu, gdy ściganie z urzędu jest uzależnione od złożenia wniosku przez określoną osobę, instytucję lub organ albo od zezwolenia władzy. Są to przypadki warunkowego ścigania z urzędu. Spełnienie warunku w postaci złożenia wniosku o ściganie przez właściwy podmiot lub udzielenia zezwolenia przez określoną władzę powoduje, że ściganie karne odbywa się zgodnie z omawianą zasadą, *ex officio* (zob. komentarz do art. 12 i 17).

4. Prawo do impulsu procesowego. Uregulowane w § 2 komentowanego przepisu prawo do impulsu procesowego polega na uprawnieniu do wystąpienia do organu procesowego z wnioskiem służącym zainicjowaniu czynności procesowych, które organ ten może lub jest zobowiązany przedsięwziąć z urzędu.

5. Zakres podmiotowy prawa do impulsu procesowego. Krąg podmiotów uprawnionych do impulsu procesowego obejmuje – *verba legis* – strony i inne osoby bezpośrednio zainteresowane. W przypadku stron sprawa legitymacji do wystąpienia z wnioskiem na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. jest jasna. Legitymacja ta wynika wprost ze statusu strony procesowej w stadium postępowania, w którym następuje złożenie omawianego wniosku. Mniej oczywiste jest określenie osób uprawnionych do jego wniesienia z racji ich „bezpośredniego zainteresowania”. Przyjąć należy, że chodzi o osoby mające bezpośredni i indywidualny interes prawny w tym, aby określona czynność została podjęta *ex officio*. Nie chodzi więc o jakiekolwiek powiązanie określonej czynności z interesem prawnym danego podmiotu, lecz o takie powiązanie, które oznacza, że czynność wprost tego interesu dotyczy i ma z nim bezpośredni związek.

6. Zakres przedmiotowy prawa do impulsu procesowego. Prawo do impulsu procesowego aktualizuje się w sytuacjach, w których określona czynność podlega realizacji wyłącznie z urzędu lub może być podjęta także z urzędu przez organ procesowy. Nie przysługuje ono w wypadkach, w których działanie organu procesowego jest uzależnione od złożenia w tym zakresie stosownego wniosku przez uprawniony podmiot. Utrata takiej możliwości wskutek upływu terminu do wystąpienia ze stosownym wnioskiem nie może więc być niwelowana w drodze złożenia wniosku o dokonanie określonej czynności z urzędu na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. Nie tylko dlatego, że podważałoby to wyłącznie wnioskowy charakter danej czynności, ale przede wszystkim dlatego, że wypaczałoby sens temporalnych obwarowań dotyczących występowania z określoną inicjatywą procesową (tak też P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, Kraków 2006, s. 91). Uwzględniając dotychczasowe ustalenia, należy podkreślić, że prawo do impulsu procesowego przysługuje w pełni w tych sytuacjach procesowych, w których czynność procesowa może być podjęta wyłącznie z urzędu. Inaczej rzecz się przedstawia, gdy czynność może być dokonana zarówno na wniosek uprawnionego podmiotu, jak i z urzędu. W odniesieniu do takich przypadków trzeba przyjąć, że prawo do wystąpienia na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. z wnioskiem o dokonanie określonej czynności *ex officio* przysługuje uczestnikom procesowym, którzy nie dysponują uprawnieniem do zainicjowania takiej czynności, wynikającym ze szczególnych przepisów ustawy karnoprosowej. Wyłączenie tej możliwości w stosunku do uczestników procesowych posiadających wskazane uprawnienie pozwala wykluczyć wykorzystanie wniosku uregulowanego w powołanym

przepisie w celu uchylecia się przez nich od spełnienia rygorów formalnych, którymi obwarowane jest skorzystanie z przyznanego im w przepisie szczególnym uprawnienia, np. związanych z przymusem adwokacko-radcowskim czy opłatami (P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki...*, s. 93; w tym duchu również postanowienie SN z 17.01.2008 r., V KZ 83/07, OSNwSK 2008/1, poz. 134).

7. Forma wniosku składanego na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. Opierając się na treści art. 116 k.p.k., przyjąć należy, że wniosek taki może być złożony zarówno na piśmie, jak i ustnie do protokołu. Należy przychylić się do poglądu, że ewentualne braki pisemnego wniosku składanego na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. nie podlegają usunięciu w trybie art. 120 k.p.k., ponieważ w związku z możliwością podjęcia wnioskowanej czynności przez organ procesowy *ex officio* nie stanowią braku tego rodzaju, że pismo nie może otrzymać biegu (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 81).

8. Sposób postępowania z wnioskami składanymi na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. Zważywszy na istotę wniosku określonego w tym przepisie, którą stanowi dostarczenie impulsu do działania organu procesowego *ex officio*, wydaje się oczywiste, że nie ma on charakteru obligującego i do organu procesowego należy decyzja co do ewentualnego podjęcia wnioskowanej czynności z urzędu. Niewątpliwie organ procesowy, do którego został skierowany omawiany wniosek przez stronę lub inny podmiot bezpośrednio zainteresowany, powinien rozważyć jego treść. Nie ma natomiast zasadniczo obowiązku rozstrzygnięcia w drodze decyzji procesowej ani o jego dopuszczalności, ani merytorycznej zasadności (uchwała SN z 24.05.2005 r., I KZP 5/05, OSNKW 2005/5, poz. 48; postanowienie SN z 22.04.2010 r., IV KZ 17/10, OSNKW 2010/8, poz. 70; wyrok SN z 5.06.2013 r., III KK 286/12, LEX nr 1347870; P. Hofmański, S. Zabłocki, *Elementy metodyki...*, s. 96; P. Hofmański, S. Zabłocki, *Meandry wykładni art. 9 § 2 kodeksu postępowania karnego, czyli jak postępować z „wnioskami” składanymi na podstawie tego przepisu* [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005, s. 646 i n.; K. Marzał, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 20.09.2007 r., I KZP 25/07*, PS 2008/10, s. 149). Względem na lojalność organów procesowych składania jednocześnie do stwierdzenia, że w sytuacji, w której wniosek złożony na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. nie przyniósł rezultatu w postaci dokonania wnioskowej czynności, strona lub osoba bezpośrednio zainteresowana, która z wnioskiem takim wystąpiła, powinna być poinformowana o jego losach ze wskazaniem braku merytorycznej zasadności wniosku i braku możliwości skarżenia takiej informacji. Dotychczasowe ustalenia w kwestii „załatwienia” wniosku składanego na podstawie art. 9 § 2 k.p.k. wymagają pewnej uwagi uzupełniającej, odnoszącej się do sytuacji, w której wniosek taki pochodzi od osoby nieuprawnionej, a więc osoby, która ani nie jest stroną, ani osobą bezpośrednio zainteresowaną w podjęciu wnioskowanej czynności. Aktywność takiej osoby zasadniczo nie niesie ze sobą ani konieczności rozstrzygnięcia w przedmiocie dopuszczalności wniosku, ani też powinności lojalnego poinformowania składającego taki „wniosek” o jego losie. Pewne odchylenie od takiego podejścia dotyczy sytuacji, w których obowiązujące przepisy regulują sposób postępowania z wnioskami pochodzącymi od podmiotów nieuprawnionych, przewidując odmowę ich przyjęcia (np. art. 545 § 1 w zw. z art. 429 § 1 k.p.k.), a inicjatywa takiego podmiotu, oparta na przepisie art. 9 § 2 k.p.k., dotyczy czynności, której organ procesowy może dokonać także z urzędu (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 82). W takich wypadkach konieczne jest formalne, w drodze decyzji procesowej, odmówienie przyjęcia wniosku złożonego z powołaniem się na realizację uprawnienia przewidzianego w komentowanym przepisie przez osobę, której uprawnienie to nie przysługuje.

9. Zarzut naruszenia art. 9 k.p.k. Naruszenie tego przepisu nie może stanowić samodzielnej podstawy kasacyjnej czy apelacyjnej, gdyż przepis ten ma charakter ogólny i określa jedynie zasadę działania z urzędu, a we wnoszonym środku zaskarżenia należy wskazać, jakie przepisy ją konkretyzujące zostały naruszone (zob. postanowienie SN z 11.09.2012 r., IV KK 211/12, LEX nr 1220924).

Art. 10. [Zasada legalizmu]

§ 1. Organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania oskarżenia – o czyn ścigany z urzędu.

§ 2. Z wyjątkiem wypadków określonych w ustawie lub w prawie międzynarodowym nikt nie może być zwolniony od odpowiedzialności za popełnione przestępstwo.

1. Przedmiot unormowania. Przepis § 1 reguluje zasadę legalizmu, której treścią jest dyrektywa nakazująca organom procesowym wszczęcie i kontynuowanie procesu karnego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu, o ile jest to prawnie dopuszczalne i uzasadnione pod względem faktycznym. Istotnym uzupełnieniem tej dyrektywy jest przepis § 2, który określa cel zasady legalizmu, polegający na wyeliminowaniu zwolnienia kogokolwiek z odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, chyba że znajduje to wyraźne oparcie w ustawie lub prawie międzynarodowym. Przyjmując inną optykę, można stwierdzić, że § 2 wyraża istotę zasady legalizmu, przesądzając o obowiązku takiego działania organów procesowych, aby nikt nie był zwolniony z odpowiedzialności za przestępstwo, które popełnił. Z tej perspektywy przepis § 1 stanowi uszczegółowienie normy wyrażonej w § 2 komentowanego przepisu.

2. Legalizm materialny. Właściwe odczytanie treści komentowanego przepisu wymaga uwzględnienia wynikającej z ustawy karnej materialnej definicji przestępstwa, zgodnie z którą jest nim taki czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest wyższa niż znikoma (art. 1 § 2 k.k.). Pozwala to na stwierdzenie, że czyn zabroniony o znikomym stopniu społecznej szkodliwości, z racji tego, że nie stanowi przestępstwa, nie rodzi obowiązku składającego się na treść omawianej zasady. Z treści art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. jednoznacznie wynika, że wszczęcie i prowadzenie postępowania o taki czyn jest prawnie niedopuszczalne. Odstąpienie od ścigania karnego w oparciu o klauzulę znikomej społecznej szkodliwości czynu zabronionego jest wyrazem tzw. legalizmu materialnego, zakotwiczonego w materialnym ujęciu przestępstwa w ustawie karnej (A. Murzynowski, *Istota...*, s. 150; M. Rogacka-Rzewnicka [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 1, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 505; J. Zagrodnik, *Zasada legalizmu w polskim procesie karnym* [w:] *Zasady prawa*, red. C. Martysz, A. Matan, Z. Tobor, Bydgoszcz 2006, s. 236–237).

3. Zakres przedmiotowy zasady legalizmu. Z § 1 jednoznacznie wynika, że działanie zasady legalizmu rozciąga się na całe postępowanie. Przepis ten wskazuje formy realizacji obowiązku stanowiącego treść omawianej zasady na poszczególnych etapach procesowych, przewidując, że poza wszczęciem postępowania przygotowawczego dotyczy on jego przeprowadzenia, a następnie wniesienia i popierania aktu oskarżenia przed sądem. Jakkolwiek podobnego, „etapowego” odniesienia nie zawiera § 2 komentowanego przepisu, to ogólny charakter zawartego w nim zakazu zwolnienia kogokolwiek z odpowiedzialności za popełnione przestępstwo, o ile co innego nie wynika z ustawy lub prawa międzynarodowego, przesądza w sposób oczywisty o jego obowiązywaniu w całym postępowaniu. Można to wywieść także z aksjologii zasady legalizmu, zakotwiczonej w konstytucyjnej zasadzie równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji RP). Zakresem przedmiotowym analizowanej zasady są objęte jedynie czyny należące do kategorii przestępstw ściganych z urzędu. Poza obszarem jej działania pozostają zatem przestępstwa ściga-

ne z oskarżenia prywatnego. Zasada legalizmu nie dotyczy także przestępstw ściganych na wniosek, ale tylko do momentu złożenia wniosku przez uprawniony podmiot, ponieważ od tej chwili w pełni aktualizuje się obowiązek stanowiący jej treść. Wobec jednoznacznego zawężenia tego obowiązku w omawianym przepisie do przestępstw ściganych z urzędu, nieracjonalne byłoby ujmowanie przypadków ścigania z oskarżenia prywatnego lub na wniosek w kategorii ograniczeń zakresu przedmiotowego omawianej zasady. Wchodziłoby to w sposób logiczny w rachubę, gdyby obowiązek statuowany w komentowanym przepisie znajdował przedmiotowe odniesienie do przestępstw *in genere*, a nie określonej ich kategorii – przestępstw ściganych z urzędu; jest natomiast *de lege lata* inaczej. Nie tracąc z pola widzenia w rozpatrywanym kontekście tego, że w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego obowiązki składające się na treść zasady legalizmu pociągają za sobą ingerencja prokuratora w ściganie tych przestępstw, mająca miejsce, gdy wymaga tego interes społeczny (art. 60 § 1 k.p.k.), i oznaczająca powrót do zasady ścigania z urzędu, należy podkreślić, że dopóki do takiej ingerencji nie dojdzie, przestępstwo ścigane w trybie prywatnoskargowym nie mieści się w zakresie przedmiotowym zasady legalizmu. Dlatego też, gdy mimo istnienia interesu społecznego uzasadniającego obiektywnie ingerencję prokuratorską taka ingerencja nie nastąpi, w jej braku nie można upatrywać zawężenia zakresu przedmiotowego zasady legalizmu (zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 85; M. Rogacka-Rzewnicka, *Zasada...*, s. 512–513; J. Zagrodnik, *Zasada...*, s. 238). Ograniczenie tego zakresu należy natomiast wiązać z sytuacjami wyjątkowymi, ogólnie wskazanymi poprzez odniesienie do ich źródeł w § 2 *in principio*, w których ustawa lub prawo międzynarodowe przewidują zwolnienie lub możliwość zwolnienia określonej osoby z odpowiedzialności za popełnione przestępstwo. Zakres tych wyjątków od zasady legalizmu ma kluczowe znaczenie w kontekście zakresu jej rzeczywistej realizacji w procesie karnym. Ponieważ stanowią one dość liczną i niejednorodną kategorię, są im poświęcone odrębne rozważania zamieszczone w pkt 5 komentarza do omawianego przepisu.

4. Zakres podmiotowy zasady legalizmu. Biorąc pod uwagę poczynione dotąd ustalenia co do treści, istoty i zakresu przedmiotowego zasady legalizmu, można stwierdzić, że wynika z nich szeroki krąg bezpośrednich adresatów tej zasady, obejmujący nie tylko organy procesowe odpowiedzialne za realizację funkcji ścigania karnego i oskarżenia, lecz także sąd, jak również organy decydujące w przedmiocie zezwolenia na ściganie określonych osób, jeżeli wymaga ono uzyskania takiego zezwolenia. Pierwsza z tych grup organów jest wyraźnie wskazana i rodzajowo określona w § 1. Z przepisu tego wynika, że w zakresie dotyczącym obowiązku wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego zasada legalizmu jest adresowana do organów powołanych do ścigania przestępstw. Nie ma w tym względzie znaczenia, czy organy te są zarazem uprawnione do wniesienia i popierania oskarżenia. Do organów powołanych do ścigania przestępstw należy prokurator, Policja oraz inne organy, którym w wypadkach przewidzianych w przepisach szczególnych przysługują uprawnienia Policji (art. 298 § 1 k.p.k.). Organem takim nigdy nie jest sąd, nawet gdy dokonuje określonych czynności w toku postępowania przygotowawczego. W zakresie dotyczącym wniesienia i popierania oskarżenia zasada legalizmu jest skierowana do oskarżyciela publicznego. Zasadniczym oskarżycielem publicznym, legitymowanym do występowania w tej roli przed wszystkimi sądami, jest prokurator (art. 45 § 1 k.p.k.). Na podstawie przepisów szczególnych, w zakresie w nich oznaczonym, w roli oskarżyciela publicznego może wystąpić także inny organ państwa (art. 45 § 2 k.p.k.). W przeciwieństwie do wymienionych organów procesowych w przypadku sądu adresowany do niego obowiązek stanowiący treść zasady legalizmu nie jest wyraźnie sprecyzowany. Odwołując się do zakotwiczonego genetycznie w prawie karnym materialnym obowiązku wyciągnięcia konsekwencji prawnych wobec sprawcy przestępstwa, przy jednoczesnym uwzględnieniu § 2 komentowanego przepisu, należy przyjąć, że sąd jest zgodnie z zasadą ścigania z urzędu

zobowiązany do merytorycznego rozstrzygnięcia o odpowiedzialności karnej sprawcy czynu zabronionego jako przestępstwo.

5. Ustawowe ograniczenia zasady legalizmu. Jak już wyżej zasygnalizowano, wyjątki ustawowe od zasady legalizmu, znajdujące umocowanie w § 2 komentowanego przepisu i stanowiące ograniczenie jej zakresu przedmiotowego, nie mają charakteru jednorodnego. Można je podzielić na dwie główne kategorie, mianowicie wyjątki, które niejako „wpisują się” w warunki dopuszczalności procesu karnego, określone w art. 17 § 1 k.p.k., oraz wyjątki na rzecz oportunistycznego ścigania karnego. Znamienne dla pierwszej z wyróżnionych kategorii jest to, że w razie ujawnienia określonych okoliczności, które ją tworzą, organ procesowy nie ma nic do powiedzenia w kwestii ścigania karnego określonej osoby, ponieważ jest ono wykluczone z mocy ustawy; nie ma w tych przypadkach elementu uznaniowości organu procesowego, który towarzyszyłby wydaniu decyzji o odmowie wszczęcia lub umorzeniu procesu karnego. W tej kategorii mieszczą się wyjątki od zasady legalizmu wynikające z immunitetów materialnych lub np. immunitetu dyplomatycznego bądź konsularnego. Zaliczyć do niej należy również wyłączenie ścigania karnego ze względu na brak zezwolenia właściwej władzy na pociągnięcie określonej osoby do odpowiedzialności karnej. Drugą z wyróżnionych kategorii wyjątków cechuje oportunizm, polegający na możliwości zaniechania ścigania karnego (oskarżenia lub merytorycznego rozstrzygnięcia o odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa) ze względu na jego niecelowość, mimo że jest ono prawnie dopuszczalne i faktycznie zasadne. Z perspektywy podmiotowej kategorię tę wyróżnia pozostawienie kwestii ścigania karnego uznaniu organu procesowego. Teoretycznie rzecz ujmując, można wyróżnić oportunizm niewłaściwy i właściwy. Ten pierwszy dotyczy zaniechania ścigania karnego ze względu na małą wagę przestępstwa. Przy założeniu pewnego uproszczenia można powiedzieć, że w obowiązującym stanie prawnym tę odmianę oportunistycznego „konsumuje” klauzula znikomej społecznej szkodliwości czynu (art. 1 § 2 k.k.), oznaczająca – jak już wcześniej powiedziano – pozostawienie poza obszarem działania zasady legalizmu czynów zabronionych, które nie stanowią przestępstwa ze względu na subminimalny ładunek społecznej szkodliwości – niewymagający reakcji karnej. Wyjaśniając pojęcie oportunistycznego przy wykorzystaniu kontrastu znaczeniowego (względem oportunistycznego niewłaściwego), należy przyjąć, że w jego zakresie pozostają przypadki zaniechania ścigania karnego, mimo jego prawnej dopuszczalności i faktycznej zasadności, wyłącznie lub również z innych względów niż mała waga czynu. Te inne względy łączą się z reguły z kolizją interesów społecznych, której rozwiązaniem jest „oportunistyczne” zaniechanie ścigania karnego. Do tego rodzaju wyjątków od zasady legalizmu należą: instytucja umorzenia absorpcyjnego uregulowana w art. 11 k.p.k. (zob. komentarz do tego przepisu), zbliżone do niej rozwiązanie przewidziane w art. 53 u.w.r.n. oraz instytucja świadka koronnego (zob. w szczególności art. 9 w zw. z art. 3 i art. 10 u.ś.k.), a także umorzenie postępowania w sytuacji posiadania nieznacznej ilości środków odurzających lub substancji psychotropowych na własny użytek (zob. art. 62a u.p.n.). Na zakończenie tego fragmentu komentarza kilka słów refleksji wypada poświęcić zjawisku faktycznego oportunistycznego, które w przeciwieństwie do zarysowanych powyżej przykładów odchyliło od zasady legalizmu dotyczy płaszczyzny faktycznej, praktyki organów procesowych, i polega na zaniechaniu ścigania karnego, mimo że nie ma ku temu podstaw w ustawie, a wszczęcie i prowadzenie postępowania karnego są prawnie dopuszczalne i faktycznie zasadne. To, że zjawisko to jest niepożądane, narusza społeczne poczucie sprawiedliwości, a utrzymując się na kursie kolizyjnym z zasadą równości wobec prawa, jest w sensie prawnym – zwłaszcza karnoprosocym – nie *fair*, nie wymaga dowiedzenia. Że stanowi uchybienie zasadzie praworządności z racji lekceważenia ustawowego obowiązku ścigania przestępstw ściganych z urzędu i podważa zaufanie obywateli do państwa i jego organów, jest niezaprzeczalne. Że w praktyce występuje, można dostrzec bez większych trudności. Że występować będzie, nie wymaga talentów profetycznych. Powstaje

w związku z tym w sposób naturalny pytanie, jak temu zjawisku przeciwdziałać. Wydaje się, że działania zmierzające do tego powinny przebiegać dwutorowo. Z jednej strony na gruncie ustrojowym, poprzez wzmocnienie niezależności organu prokuratorskiego (przy jednoczesnym zapewnieniu merytorycznej kontroli jego działań), które realnie uwolniłoby prokuratorów od wpływów władzy wykonawczej i nacisków pochodzących od powiązanych z nią ośrodków politycznych, z którymi związane są najbardziej uderzające przypadki oportunistycznego. Z drugiej strony poprzez rozszerzenie, nawet gdyby miało ono mieć z założenia charakter przejściowy, zakresu zastosowania instytucji skargi subsydiarnej i objęcie tym mechanizmem kontroli zaniechania ścigania karnego przestępstw, w przypadku których nie występuje pokrzywdzony w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k., a więc przestępstw godzących bezpośrednio jedynie w dobra prawne o charakterze ponadindywidualnym.

6. Mechanizmy kontroli legalizmu ścigania przestępstw. Truizmem jest stwierdzenie, że zasada legalizmu byłaby w gruncie rzeczy deklaracją bez pokrycia, gdyby nie mechanizmy, które służą zagwarantowaniu obowiązku stanowiącego jej treść. Do takich mechanizmów należy możliwość wniesienia zażalenia na bezczynność organu ścigania karnego (art. 306 § 3 k.p.k.). Mechanizm ten byłby zdecydowanie bardziej efektywny, gdyby zażalenie takie podlegało kontroli niezawisłego sądu. Podstawowe znaczenie dla zagwarantowania obowiązku ścigania przestępstw ściganych z urzędu ma konstrukcja kontroli zażaleniowej postanowień o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania karnego, w ramach której jednym z ogniw jest sądowa kontrola takich decyzji procesowych (art. 306 § 1 i art. 330 § 1 i 2 k.p.k.; szerzej J. Zagrodnik, *Koncepcje kontroli zaniechania ścigania karnego* [w:] *Iudicium et scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, red. A. Przyborowska-Klimczak, A. Taracha, Warszawa 2011, s. 347 i n.). Najdalej idącym instrumentem podporządkowanym zagwarantowaniu legalizmu ścigania karnego jest obecnie prawo pokrzywdzonego do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia (zob. art. 55 § 1 k.p.k. i komentarz do tego przepisu).

Art. 11. [Umorzenie absorpcyjne, przesłanki, tryb, wznowienie]

§ 1. Postępowanie w sprawie o występki, zagrożony karą pozbawienia wolności do lat 5, można umorzyć, jeżeli orzeczenie wobec oskarżonego kary byłoby oczywiście niecelowe ze względu na rodzaj i wysokość kary prawomocnie orzeczonej za inne przestępstwo, a interes pokrzywdzonego temu się nie sprzeciwia.

§ 2. Jeżeli kara za inne przestępstwo nie została prawomocnie orzeczona, postępowanie można zawiesić. Zawieszone postępowanie należy umorzyć albo podjąć przed upływem 3 miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia w sprawie o inne przestępstwo, o którym mowa w § 1.

§ 3. Postępowanie umorzone na podstawie § 1 można wznowić w wypadku uchylenia lub istotnej zmiany treści prawomocnego wyroku, z powodu którego zostało ono umorzone.

1. Przedmiot unormowania. Przepis reguluje instytucję tzw. umorzenia absorpcyjnego, stanowiącą jeden z podstawowych wyjątków od zasady legalizmu wyrażonej w art. 10 k.p.k. Przewidziane w § 1 umorzenie postępowania karnego oznacza rezygnację ze ścigania karnego i pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osoby, która popełniła przestępstwo, ze względu na niecelowość kontynuowania wobec niej procesu karnego, pomimo jego prawnej dopuszczalności i faktycznej zasadności. Przepis § 2 stanowi samodzielną podstawę zawieszenia postępowania karnego. Przyczynę zawieszenia stanowi oczekiwanie na spełnienie warunku umorzenia absorpcyjnego w postaci prawomocnego wymierzenia oskarżonemu kary za inne przestępstwo. W § 3 znajduje uregulowanie możliwości wznowienia postępowania umorzonego absorpcyjnie w razie odpadnięcia jednego z jego warunków wskutek uchylenia lub istotnej zmiany prawomocnego wyroku, który leżał u podłoża decyzji o umorzeniu.

2. Charakter przyczyny umorzenia absorpcyjnego. Przyczyną umorzenia postępowania na podstawie § 1 komentowanego przepisu jest stan niecelowości ścigania karnego oraz orzeczenia wobec oskarżonego kary ze względu na rodzaj i wysokość kary prawomocnie orzeczonej za inne przestępstwo. Stan ten nie przesądza o obowiązku umorzenia postępowania karnego, lecz stwarza jedynie taką możliwość. Nie stanowi więc okoliczności wyłączającej ściganie, której ustalenie pociąga za sobą odmowę wszczęcia lub umorzenie postępowania karnego. Przyjmując nieco inną optykę, można stwierdzić, że stan niecelowości ścigania określony w art. 11 k.p.k. jest odrębną przyczyną umorzenia postępowania, występującą obok przyczyn łączących się z warunkami dopuszczalności procesu karnego wynikającymi z art. 17 § 1 i art. 322 § 1 k.p.k. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na pewną zależność zachodzącą między umorzeniem absorpcyjnym i wskazaną na końcu grupą przyczyn umorzenia postępowania. Można ją przedstawić w postaci pozytywnego warunku umorzenia absorpcyjnego, przyjmując, że jest ono możliwe, jeżeli istnieją faktyczne podstawy do ścigania karnego określonej osoby (art. 17 § 1 pkt 1 w zw. z art. 322 § 1 k.p.k.) oraz brak jest przeszkód procesowych określonych w art. 17 § 2–11 k.p.k. (zob. J. Zagrodnik, *Umorzenie absorpcyjne a instytucja skargi subsydiarnej w polskim procesie karnym*, Prok. i Pr. 2000/2, s. 70–73).

3. Zakres zastosowania instytucji umorzenia absorpcyjnego. *Lege non distinguente*, umorzenie to może nastąpić zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i w postępowaniu sądowym, aż do uprawomocnienia się orzeczenia kończącego postępowanie. Pewne ograniczenie etapowe umorzenia absorpcyjnego dotyczy pierwszego stadium procesowego i jest podyktowane warunkami, na których się opiera. Biorąc pod uwagę, że wymaga ono ustalenia niecelowości orzeczenia kary wobec oskarżonego ze względu na karę wymierzoną mu prawomocnie w wyroku skazującym, zapadłym w innej sprawie, należy uznać, że możliwość absorpcyjnego umorzenia postępowania przygotowawczego aktualizuje się dopiero w fazie *in personam*, a więc w następstwie formalnego skierowania postępowania przeciwko określonej osobie (zob. Z. Gościński, *Umorzenie postępowania na podstawie art. 11 nowego kodeksu postępowania karnego – odstępstwo od zasady legalizmu*, Prok. i Pr. 1997/12, s. 36; J. Zagrodnik, *Umorzenie...*, s. 73).

4. Organ decydujący o umorzeniu absorpcyjnym. Opierając się na regule *lege non distinguente*, należy stwierdzić, że legitymowane do umorzenia absorpcyjnego są organy, którym przysługuje ogólna legitymacja do umorzenia postępowania karnego. Oznacza to, że w postępowaniu przygotowawczym o umorzeniu absorpcyjnym decyduje prokurator lub Policja albo inny organ prowadzący to postępowanie, któremu przysługują uprawnienia Policji (art. 305 § 3 i art. 325e § 1 w zw. z art. 312 k.p.k.). Decyzja wydana przez organ nieprokuratorski wymaga dla swej pełnej ważności zatwierdzenia przez prokuratora (art. 305 § 3 i art. 325e § 2 k.p.k.). W postępowaniu jurysdykcyjnym umorzenie absorpcyjne należy do sądu, przed którym dana sprawa się toczy.

5. Forma decyzji o umorzeniu absorpcyjnym. W świetle brzmienia art. 305 § 3 i art. 325e § 1 k.p.k. jest oczywiste, że w postępowaniu przygotowawczym decyzja o umorzeniu absorpcyjnym przyjmuje formę postanowienia. Kwestia formy tej decyzji nie jest tak samo oczywista w przypadku procesu sądowego ze względu na treść art. 414 § 1 k.p.k., z którego wynika, że po rozpoczęciu przewodu sądowego umorzenie postępowania następuje w formie wyroku. W omawianej kwestii kluczowe staje się zwrócenie uwagi, że powołany przepis znajduje zastosowanie w przypadku stwierdzenia okoliczności wyłączających ściganie, do których – jak już wyżej ustalono – nie należy stan niecelowości orzeczenia o karze określony w art. 11 k.p.k. Biorąc to pod uwagę, na podstawie art. 93 § 1 k.p.k. należy przyjąć, że sąd w każdej fazie postępowania sądowego orzeka o umorzeniu absorpcyjnym w formie postanowienia.

6. Warunki umorzenia absorpcyjnego. Na podstawie § 1 komentowanego przepisu można wyróżnić trzy warunki umorzenia absorpcyjnego, mianowicie ustawowe zagrożenie karą pozba-

wienia wolności do lat 5, niecelowość orzeczenia wobec oskarżonego kary ze względu na rodzaj i wysokość kary prawomocnie orzeczonej za inne przestępstwo i niesprzeciwianie się interesu pokrzywdzonego wydaniu decyzji o umorzeniu absorpcyjnym.

7. Ustawowe zagrożenie karą. Umorzenie absorpcyjne jest na mocy § 1 ograniczone do spraw o występki zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat. W aspekcie weryfikacji tego warunku umorzenia absorpcyjnego należy mieć na względzie zagrożenie karą przewidziane w sankcji przepisu szczególnego typizującego czyn zabroniony, nawet gdyby w realiach konkretnej sprawy ujawniły się okoliczności uzasadniające nadzwyczajne obostrzenie kary i przekroczenie górnej granicy ustawowego zagrożenia ukształtowanej w przepisie szczególnym na poziomie 5 lat. W oparciu o wykładnię celowościową i wnioskowanie *a maiore ad minus* należy przyjąć, że umorzenie absorpcyjne może również znaleźć zastosowanie w przypadku przestępstw zagrożonych sankcją ujętą w postaci alternatywnej lub karami łagodniejszymi niż pozbawienie wolności (J. Wojnar, *Odstąpienie od zasady legalizmu – art. 11 k.p.k.*, Prok. i Pr. 1999/6, s. 58).

8. Niecelowość orzeczenia kary. Weryfikacja niecelowości orzeczenia kary wobec oskarżonego opiera się na analizie w realiach konkretnej sprawy układu relacji spodziewanej kary za występki, w związku z którym toczy się postępowanie i którego miałyby dotyczyć umorzenie absorpcyjne, do kary (jej rodzaju i wysokości), która została oskarżonemu wymierzona prawomocnym wyrokiem skazującym. Analizowany warunek jest spełniony, jeżeli zachodzi drastyczna dysproporcja jakościowa (rodzaj kary) lub ilościowa (wysokość kary) pomiędzy karą prawomocnie orzeczoną wobec oskarżonego oraz prognozowaną karą, która byłaby orzeczona, gdyby nie umorzono absorpcyjnie postępowania (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2004, s. 252). Kryterium pomocniczym w ocenie niecelowości orzeczenia kary powinny być zasady łączenia kar i środków karnych określone w ustawie karnej. Jeżeli z ich zastosowania na gruncie konkretnej sprawy, rozpatrywanego hipotetycznie, wynika, że kara orzeczona za występki, którego dotyczy postępowanie, w całości zostanie pochłonięta przez karę prawomocnie orzeczoną już wobec oskarżonego za przestępstwo pozostające w zbiegu realnym, niecelowość orzeczenia kary za występki można zasadniczo uznać za oczywistą. Tak będzie w każdym przypadku, gdy przestępstwo stanowiące występki pozostaje w realnym zbiegu ze zbrodnią, za którą wymierzono oskarżonemu karę dożywotniego pozbawienia wolności. Niecelowość orzeczenia kary należałoby przyjąć także w tych wypadkach, w których rozpatrywana hipotetycznie kara łączna w minimalnym stopniu przekraczałaby karę już prawomocnie orzeczoną wobec oskarżonego. Zważywszy na to, że warunek w postaci niecelowości orzeczenia kary jest na gruncie komentowanego przepisu wyraźnie odniesiony do rodzaju i wysokości kary prawomocnie orzeczonej, należy stwierdzić, że inne względy, takie jak procesowe i społeczne koszty postępowania, znaczenie ukarania dla wymiaru sprawiedliwości czy społeczne poczucie sprawiedliwości (zob. J. Wojnar, *Odstąpienie...*, s. 59), należy rozpatrywać nie tyle przez pryzmat realizacji tego warunku, ile pod kątem celowości umorzenia absorpcyjnego jako takiego. Na rzecz takiego zapatrywania przemawia ustalony charakter przyczyny umorzenia absorpcyjnego i związane z nim ściśle unormowanie § 1 jako *ius dispositivum*. W przedstawiony sposób należy kwalifikować np. celowość umorzenia absorpcyjnego w sprawie o występki zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 5, w związku z którym aktualizuje się podstawa wznowienia postępowania *ex delicto* (*a contrario* ex art. 541 § 1 w zw. z art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k.; zob. też L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego i przepisów wprowadzających tenże Kodeks*, Warszawa 1933, s. 17).

9. Interes pokrzywdzonego. Badanie, czy interes pokrzywdzonego sprzeciwia się umorzeniu absorpcyjnemu, ma sens i aktualizuje się w sprawach o przestępstwa, w przypadku których występuje w ogóle pokrzywdzony. W odniesieniu do innych przestępstw umorzenie absorpcyjne

opiera się na spełnieniu dwóch opisanych wcześniej warunków. W zakresie przestępstw godzących bezpośrednio w indywidualne dobro prawne określonego podmiotu wypada wyjściowo zauważyć, że w zasadzie w każdym wypadku takiego przestępstwa umorzenie co do niego postępowania i tym samym zaniechanie ścigania karnego pozostaje w kolizji z interesem pokrzywdzonego. Z tego punktu widzenia uwidacznia się głębszy sens wprowadzenia w komentowanym przepisie warunku wymagającego uwzględnienia interesu pokrzywdzonego w kontekście decyzji o umorzeniu absorpcyjnym. Przede wszystkim należy widzieć w nim wyraz założenia przez ustawodawcę, że wydania takiej decyzji nie powinien tamować sam przez się fakt pokrzywdzenia przestępstwem, uzasadniający w sposób ogólny interes pokrzywdzonego w ściganiu karnym, a ponadto, że do uznania, iż interes pokrzywdzonego sprzeciwia się umorzeniu absorpcyjnemu, musi on mieć konkretny procesowy wymiar i wykraczać tym samym poza sferę faktów związanych z obiektywnym stanem bezpośredniego zagrożenia lub naruszenia dobra prawnego przestępstwem. W tym procesowym wymiarze interes pokrzywdzonego powinien być ujmowany szeroko, przy uwzględnieniu nie tylko ewentualnej kompensacji szkody lub krzywdy wyrządzonych przestępstwem, lecz także moralnego zadośćuczynienia (satisfakcji) za bezpośrednie zagrożenie lub naruszenie dobra prawnego (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 255). W aspekcie kompensacyjnym przejawem konkretyzacji interesu pokrzywdzonego jest z całą pewnością jego wniosek o naprawienie szkody, złożony na podstawie art. 49a k.p.k., z kolei w aspekcie związanym z realizacją funkcji satysfakcyjnej można jej upatrywać w przyłączeniu się do oskarżenia w charakterze oskarżyciela posiłkowego (art. 54 k.p.k.). W przypadku tych przykładowo zaprezentowanych form aktywności procesowej pokrzywdzonego trudno byłoby przyjąć, że jego interes procesowy nie sprzeciwia się umorzeniu absorpcyjnemu (por. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 90). Należy jednak zastrzec, że gdy chodzi o funkcję satysfakcyjną działalności pokrzywdzonego w wypadkach, w których jego dobro prawne jest bezpośrednio „dotknięte” zarówno czynem, co do którego toczy się postępowanie, jak i czynem objętym prawomocnym skazaniem, zaspokojenie tej funkcji przynosi już w zasadzie ukaranie pierwotne (Z. Gostyński, *Umorzenie...*, s. 33). Względ na interes pokrzywdzonego w aspekcie dopuszczalności umorzenia absorpcyjnego stawia pod znakiem zapytania możliwość zakończenia w ten sposób postępowania w sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego, w których wniesienie przez pokrzywdzonego skargi prywatnej jest jawnym aktem demonstracji poczucia krzywdy i oczekiwania pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 256). Komentowany przepis nie wymaga uzyskania stanowiska pokrzywdzonego co do rozważanego przez organ procesowy umorzenia absorpcyjnego. Nie ulega jednak wątpliwości, że w razie wyrażenia takiego stanowiska przez pokrzywdzonego organ procesowy nie powinien tracić go z pola widzenia w ramach oceny, czy interes tego podmiotu sprzeciwia się umorzeniu absorpcyjnemu.

10. Decyzja o zawieszeniu postępowania na podstawie § 2. Przepis § 2 dotyczy sytuacji procesowej, w której nie jest spełniony warunek umorzenia absorpcyjnego polegający na prawomocnym orzeczeniu kary za inne przestępstwo, a są widoki na to, że orzeczenie takie zostanie wydane. W opisanej sytuacji postępowanie karne – *verba legis* – „można” zawiesić, co oznacza, że decyzja o wstrzymaniu biegu procesu karnego na omawianej podstawie ma charakter fakultatywny. Celowość jej wydania podlega ocenie opartej na zestawieniu dwóch stanów hipotetycznych: pierwszego, związanego z innym toczącym się przeciwko oskarżonemu postępowaniem, w przypadku którego hipotezą objęte jest spodziewane, surowe ukaranie, i drugiego, dotyczącego postępowania, które miałyby być zawieszone, oraz kary, której orzeczenia należałoby się w nim spodziewać. Z zestawienia tego musi wynikać, że orzeczenie kary w drugim z tych postępowań byłoby niecelowe ze względu na rodzaj i wysokość kary, której orzeczenia należy spodziewać się w ramach pierwszego z nich. Jakkolwiek analizowany przepis nie stawia wyma-

gań co do stanu zaawansowania tego pierwszego postępowania, aby było możliwe zawieszenie postępowania dla celów związanych z umorzeniem absorpcyjnym, to nie może ująć uwadze, że trudno byłoby oczekiwać postawienia racjonalnej hipotezy co do spodziewanego, surowego ukarania, gdyby znajdowało się ono w stadium przygotowawczym lub na początkowym etapie postępowania jurysdykcyjnego. Należy zgodzić się, że postawienie takiej hipotezy zyskuje realny wymiar w sytuacji funkcjonowania w obrocie prawnym nieprawomocnego wyroku sądu pierwszej instancji skazującego na surową karę (M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 90). Przyjmując, że zawieszenie postępowania w oparciu o § 2 może nastąpić także w sprawach złożonych przedmiotowo, w których tylko co do części czynów aktualizują się przesłanki zastosowania tego przepisu, a w dalszej perspektywie absorpcyjnego umorzenia postępowania, należy przychylić się do poglądu, że musi to być poprzedzone uprzednim wyłączeniem sprawy w odniesieniu do tych czynów do odrębnego rozpoznania (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 260; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 92).

11. Zaskarżenie postanowienia o zawieszeniu postępowania na podstawie § 2. Brak w analizowanym przepisie uregulowania w kwestii zaskarżenia postanowienia o zawieszeniu procesu na jego podstawie nie oznacza, że zażalenie od tej decyzji nie przysługuje. Możliwość jej zaskarżenia należy wyprowadzić z treści art. 22 k.p.k. (por. J. Zagrodnik, *Umorzenie...*, s. 64).

12. Obowiązki organu procesowego wynikające z uprawomocnienia się orzeczenia w sprawie o inne przestępstwo, o którym mowa w § 1. Przepis § 2 zdanie drugie ujmuje w formie alternatywy rozłącznej obowiązki organu procesowego, który zawiesił postępowanie dla celów związanych z umorzeniem absorpcyjnym, przewidując, że albo należy umorzyć to postępowanie, albo podjąć je w razie uprawomocnienia się orzeczenia w sprawie o przestępstwo, co do którego spodziewano się wymierzenia surowej kary. Umorzenie powinno nastąpić wtedy, gdy postawiona prognoza co do surowej kary znalazła potwierdzenie w prawomocnym wyroku skazującym, czyniącym niecelowym orzeczenie kary w sprawie o występki, która była zawieszona. Oczywiście umorzenie powinno też mieć miejsce w razie powstania przeszkody procesowej, np. gdy po prawomocnym skazaniu nastąpi śmierć oskarżonego lub wyjdzie na jaw, że przestępstwo będące przedmiotem zawieszonego postępowania uległo przedawnieniu. Poza określonymi wypadkami zawieszone postępowanie należy podjąć. Powinno zatem do tego dojść, jeżeli w innym postępowaniu, w przypadku którego spodziewano się orzeczenia surowej kary, nastąpiło prawomocne uniewinnienie lub umorzenie postępowania, odstąpienie od wymierzenia kary w wyroku skazującym lub orzeczenie w takim wyroku kary, która nie pozwala uznać za niecelowe ukaranie w postępowaniu zawieszonym. Względem logiczną konstrukcję normy zawartej w § 2 zdanie drugie analizowanego przepisu, zwłaszcza wspomniane już użycie w nim funktora alternatywy rozłącznej, upoważnia do konstatacji, że określony w tym przepisie 3-miesięczny termin, zrelatywizowany do czasu uprawomocnienia się orzeczenia, co do którego spodziewano się, że będzie surowym ukaraniem i tym samym spełni warunek umorzenia absorpcyjnego, stanowi temporalne ograniczenie możliwości podjęcia zawieszonego postępowania. Nie dotyczy on więc alternatywnego rozstrzygnięcia w postaci umorzenia postępowania, które zostało zawieszone (odmiennie Z. Gostyński [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 189). Wyrażone zapatrywanie w istotnej mierze wpływa na treść poglądu w kontrowersyjnej kwestii charakteru 3-miesięcznego terminu określonego w komentowanym przepisie. Względem gwarancyjne, zwłaszcza względem poczucie stabilności prawnej oskarżonego i uwolnienie go od permanentnego stanu „zagrożenia” podjęciem wobec niego zawieszonego postępowania karnego, limitowanego wyłącznie terminem przedawnienia karalności, przemawiają na rzecz uznania tego terminu za termin stanowczy (w tym duchu

W. Grzeszczyk, *Charakter prawny terminu określonego w art. 11 § 2 k.p.k.*, Prok. i Pr. 1999/3, s. 129; Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 262; odmiennie m.in. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 93). Skutkiem jego przekroczenia zawieszono postępowanie może być, po myśli art. 11 § 2 zdanie drugie k.p.k., tylko umorzone. Innej alternatywy nie ma. Upoważnia to do konstatacji, że zaniechanie podjęcia zawieszonego postępowania w terminie określonym w powołanym przepisie stanowi autonomiczną przyczynę umorzenia procesu karnego.

13. Wznowienie postępowania umorzonego absorpcyjnie. Przepis § 3 dotyczy sytuacji, w których po wydaniu postanowienia o umorzeniu absorpcyjnym odpada warunek, na którym opiera się ta decyzja, w postaci prawomocnego wyroku skazującego, który czynił niecelowym orzeczenie kary w umorzonym postępowaniu. Może to nastąpić w rezultacie wniesienia kasacji lub wniosku o wznowienie postępowania (art. 547 § 3 k.p.k.). Analizowany przepis przewiduje w opisanej sytuacji możliwość wznowienia umorzonego absorpcyjnie postępowania. Użycie w nim czasownika modalnego „można” wyraźnie wskazuje, że wznowienie postępowania na tej podstawie ma charakter fakultatywny. Możliwość ta jest nieograniczona pod względem czasowym, co może nasuwać pewne zastrzeżenia z gwarancyjnego punktu widzenia, zwłaszcza w aspekcie stabilności sytuacji prawnej oskarżonego, wobec którego umorzono absorpcyjnie postępowanie. Tryb wznowienia na podstawie określonej w komentowanym przepisie znajduje uregulowanie w art. 327 § 2 i art. 540a pkt 2 w zw. z art. 542 § 1 i 3 k.p.k.

Art. 12. [Ściganie na wniosek pokrzywdzonego]

§ 1. W sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek postępowanie z chwilą złożenia wniosku toczy się z urzędu. Organ ścigania poucza osobę uprawnioną do złożenia wniosku o przysługującym jej uprawnieniu.

§ 1a. Uzyskanie wniosku o ściganie należy do oskarżyciela. Jeżeli powodem uzyskania wniosku jest wyłącznie uprzedzenie przez sąd stron o możliwości zakwalifikowania czynu według innego przepisu prawnego, przewidującego ściganie na wniosek, uzyskanie wniosku o ściganie należy do sądu.

§ 2. W razie złożenia wniosku o ściganie niektórych tylko sprawców obowiązek ścigania obejmuje również inne osoby, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynem osoby wskazanej we wniosku, o czym należy uprzedzić składającego wniosek. Przepisu tego nie stosuje się do najbliższych osoby składającej wniosek.

§ 3. Wniosek może być cofnięty w postępowaniu przygotowawczym za zgodą prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – aż do zamknięcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. W sprawach, w których akt oskarżenia wniósł oskarżyciel publiczny, cofnięcie wniosku po rozpoczęciu przewodu sądowego jest skuteczne, jeżeli nie sprzeciwi się temu oskarżyciel publiczny obecny na rozprawie lub posiedzeniu. Ponowne złożenie wniosku jest niedopuszczalne.

§ 4. W sprawie o przestępstwo z art. 190 § 1 Kodeksu karnego można wsząć i prowadzić postępowanie pomimo niezłożenia wniosku o ściganie, jeżeli zachodzi duże prawdopodobieństwo, że niezłożenie wniosku wynika z obawy pokrzywdzonego przed odwetem albo jeżeli przemawia za tym interes społeczny. W takim przypadku postępowanie do czasu prawomocnego zakończenia toczy się z urzędu.

1. Przedmiot unormowania. Przepis zawiera uregulowanie podstawowych zagadnień związanych z wnioskowym trybem ścigania przestępstw. W § 1 określona jest przede wszystkim konsekwencja procesowa złożenia wniosku o ściganie. Przepis § 1a reguluje kwestię aktywności organów procesowych w zakresie uzyskania wniosku o ściganie. W § 2 wyrażona jest

zasada niepodzielności wniosku, natomiast § 3 reguluje zagadnienie cofnięcia wniosku o ściganie. *Novum* stanowi unormowanie zamieszczone w § 4, który został dodany nowelizacją z 7.07.2022 r. W przepisie tym przewidziane jest w istocie wyłączenie, z określonych w nim względów, wnioskowego trybu ścigania przestępstwa z art. 190 § 1 k.k.

2. Uregulowanie wnioskowego trybu ścigania przestępstw. To, jakie przestępstwa podlegają ściganiu na wniosek, wynika z przepisów procesowych zawartych w Kodeksie karnym lub ustawach szczególnych zawierających typizację przestępstw ściganych na wniosek. Przestępstwa, w odniesieniu do których przewidziany jest taki tryb ścigania, nie stanowią jednolitej kategorii. Tradycyjnie dokonuje się ich podziału na przestępstwa bezwzględnie i względnie wnioskowe. Zdając sobie sprawę, że w kwestii kryterium tego podziału nie ma jednomyślności, należy przyjąć, że z praktycznego punktu widzenia więcej korzyści przynosi jego oparcie na kryterium podmiotowym, którego zastosowanie prowadzi do sklasyfikowania w podkategorii przestępstw względnie wnioskowych takich przestępstw ściganych na wniosek, w przypadku których ściganie w tym trybie jest podyktowane stosunkiem bliskości w rozumieniu art. 115 § 11 k.k., zachodzącym między sprawcą i pokrzywdzonym. Pozwala to zharmonizować wyróżnienie wskazanych kategorii przestępstw wnioskowych z momentem, w którym aktualizuje się warunek ścigania karnego w postaci złożenia w tym względzie wniosku. W przypadku przestępstw bezwzględnie wnioskowych następuje to wraz z wszczęciem postępowania w sprawie (*in rem*), natomiast w przypadku przestępstw względnie wnioskowych – z chwilą rozpoczęcia ścigania imiennego (*in personam*), kiedy można w sposób formalny ustalić pozostawanie sprawcy-podejrzanego z pokrzywdzonym w relacji odpowiadającej pojęciu osoby najbliższej zdefiniowanemu w powołanym przepisie ustawy karnej. W aspekcie sklasyfikowania określonego przestępstwa w kategorii przestępstw względnie wnioskowych chwilą miarodajną dla ustalenia, czy sprawca przestępstwa jest dla pokrzywdzonego osobą najbliższą i tym samym, czy podlega ono ściganiu na wniosek, jest nie tylko chwila popełnienia przestępstwa lub stwierdzenia, kto jest jego sprawcą, lecz także chwila ewentualnego powstania stosunku rodzinnego związanego z pojęciem osoby najbliższej, także po popełnieniu przestępstwa, również w toku dalszego postępowania, do czasu jego prawomocnego zakończenia. Względy gwarancyjne skłaniają do aprobaty poglądu, zgodnie z którym organ procesowy w konsekwencji ustalenia, że sprawca stał się osobą najbliższą dla pokrzywdzonego, powinien zwrócić się do pokrzywdzonego o oświadczenie, czy składa wniosek o ściganie, a jeśli ten wniosku nie złoży, postępowanie umorzyć (zob. wyrok SN z 3.03.2015 r., IV KO 1/15, OSNKW 2015/7, poz. 62, z aprobowaną glosą M. Kulika, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2016/2, s. 269 i n.; odmiennie C. Kulesza [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. K. Dudka, s. 52; T. Gardocka, *Wniosek o ściganie osoby najbliższej*, NP 1980/2, s. 76–77).

3. Pojęcie, treść i forma wniosku o ściganie. Wnioskiem o ściganie jest oświadczenie woli podmiotu uprawnionego do jego złożenia, w którym wyraźnie domaga się ścigania przestępstwa wnioskowego. Nie stanowi takiego wniosku samo tylko zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa ściganego na wniosek, będące jedynie oświadczeniem wiedzy co do tego faktu. Przyjąć należy, że nie stanowi go także oświadczenie przez pokrzywdzonego woli odzyskania wartości majątkowych utraconych wskutek przestępstwa ściganego na wniosek. Jak powiedziano, wola ścigania musi być wyrażona w sposób wyraźny, aby można było mówić o skutecznym złożeniu wniosku o ściganie, a to wyklucza jej wyrażenie w formie konkludentnej (zob. wyrok SN z 5.10.1977 r., Rw 291/77, OSNKW 197/12, poz. 137; postanowienie SN z 30.05.2017 r., IV KK 171/17, LEX nr 2327875). Aby oświadczenie woli ścigania wywoływało skutki procesowe, musi być złożone w sposób dobrowolny. Jego dobrowolności nie wyłącza natomiast nakłonienie uprawnionego podmiotu do złożenia wniosku o ściganie, np. przez adwokata lub radcę prawnego. Wniosek pokrzywdzonego o ściganie nie musi co do zasady wskazywać osoby sprawcy, czyli osoby, której ściganie ma dotyczyć. Wyjątek dotyczy sytuacji, w których sprawca jest dla

pokrzywdzonego osobą najbliższą. W takim wypadku wniosek o ściganie musi wskazywać imiennie osobę, której ścigania domaga się pokrzywdzony (*arg. ex art. 12 § 2* zdanie drugie k.p.k. – zob. komentarz do tego przepisu). Wniosek o ściganie może być złożony w formie pisemnej lub ustnie do protokołu, np. protokołu przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie lub protokołu przesłuchania świadka (*arg. ex art. 116 k.p.k.*).

4. Procesowe znaczenie wniosku o ściganie. Odmienność trybu ścigania na wniosek dotyczy w zasadzie wszczęcia procesu karnego i możliwości oddziaływania na bieg procesu w związku z uprawnieniem do cofnięcia takiego wniosku (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 98). Z chwilą złożenia wniosku o ściganie postępowanie karne toczy się, po myśli komentowanego przepisu, z urzędu, ma więc charakter publicznoscargowy. W przypadku przestępstw ściganych na wniosek jego złożenie jest warunkiem dopuszczalności wszczęcia i kontynuowania procesu karnego. W przypadku przestępstw względnie wnioskowych dotyczy to wszczęcia postępowania przeciwko określonej osobie i jego kontynuacji. Brak wniosku o ściganie pochodzącego od podmiotu uprawnionego do jego złożenia stanowi przeszkodę procesową (art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.). Przeprowadzenie postępowania mimo istnienia tej przeszkody skutkuje bezwzględną przyczyną odwoławczą z art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k. Przeszkoda ta ma charakter względny w tym sensie, że ustępuje w razie konwalidacji nieprawidłowej sytuacji wynikającej z braku wniosku o ściganie (zob. wyrok SA w Krakowie z 23.05.1996 r., II AKa 89/96, KZS 1996/5–6, poz. 63). Może to nastąpić poprzez złożenie wniosku o ściganie na każdym etapie postępowania karnego, w tym również w postępowaniu odwoławczym toczącym się w związku z umorzeniem postępowania z powodu braku wniosku o ściganie (zob. uchwała SN (7) z 17.12.1970 r., VI KZP 43/68, OSNKW 1971/7–8, poz. 101; postanowienie SN z 20.04.2016 r., III KK 452/15, LEX nr 2043746; postanowienie SN z 30.05.2017 r., IV KK 171/17, LEX nr 2327875). Usunięcie omawianej przeszkody może również nastąpić po prawomocnym zakończeniu postępowania (wyrok SN z 4.04.2000 r., V KKN 29/00, Prok. i Pr.-wkł. 2001/2, poz. 11). Jedyłą cezurę czasową w tym względzie stanowi termin przedawnienia karalności przestępstwa. Jeżeli złożenie wniosku o ściganie nastąpi dopiero w postępowaniu kasacyjnym, w którym Sąd Najwyższy rozpoznaje zarzut obrazy prawa procesowego, polegającej na procedowaniu bez wymaganego wniosku (art. 439 § 1 pkt 9 w zw. z art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.), konsekwencją konwalidacji tego braku jest uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, nie zaś umorzenie postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k. (wyrok SN z 23.11.2011 r., II KK 279/11, LEX nr 1084721).

5. Podmiot uprawniony do złożenia wniosku o ściganie. Jest on wskazany w przepisach Kodeksu karnego lub ustaw szczególnych przewidujących wnioskowy tryb ścigania przestępstwa. Z reguły uprawnienie to przysługuje pokrzywdzonemu. W przypadku niektórych przestępstw typizowanych w części wojskowej Kodeksu karnego uprawniony do złożenia wniosku o ściganie jest dowódca jednostki wojskowej. W odniesieniu do przestępstwa niealimentacji (art. 209 k.k.) wniosek może złożyć także organ opieki społecznej lub właściwa instytucja. Pokrzywdzony ma możliwość skutecznego złożenia wniosku o ściganie, jeżeli przysługuje mu zdolność do działań procesowych. W razie braku takiej zdolności, kiedy jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, wniosek o ściganie składa za niego jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje. Bezczyńność w tym względzie rodziców lub opiekuna, pomimo popełnienia przestępstwa wnioskowego godzącego bezpośrednio w dobro prawne małoletniego lub ubezwłasnowolnionego, kwalifikuje się jako nienależyte wykonywanie, odpowiednio, władzy rodzicielskiej i opieki oraz uzasadnia wydanie – po wysłuchaniu zainteresowanych – odpowiednich zarządzeń przez sąd rodzinny w trybie art. 109, 147 lub 168 k.r.o. Treścią takich zarządzeń może być polecenie rodzicom lub opiekunowi złożenia wniosku o ściganie albo też – jeżeli mimo to nie wykonują oni zaleconego im obowiąz-

ku – ustanowienie do tej czynności specjalnego kuratora (zob. uchwała SN (7) z 17.12.1970 r., VI KZP 43/68, OSNKW 1971/7–8, poz. 101). Jeżeli oboje rodzice sprawują władzę rodzicielską, każdemu z nich przysługuje prawo do samodzielnego działania w roli przedstawiciela ustawowego dziecka w zakresie wystąpienia z wnioskiem o ściganie. Wiąże się z tym, zakotwiczona w treści art. 98 § 1 k.r.o., dorozumiana zgoda drugiego z rodziców na dokonanie tej czynności. Jeżeli jednak rodzic ten sprzeciwi się wnioskowi i nie dojdzie między rodzicami w kwestii jego wniesienia do porozumienia, stosowne zarządzenie dotyczące złożenia wniosku musi wydać sąd rodzinny. W sytuacji procesowej, w której wykonywanie praw małoletniego pokrzywdzonego przez jednego z rodziców jest wykluczone z racji tego, że oskarżonym o przestępstwo, z którego wynika pokrzywdzenie, jest drugi rodzic (*arg. ex art. 98 § 3 w zw. z art. 98 § 2 k.r.o.*; zob. uchwała SN (7) SN z 30.09.2010 r., I KZP 10/10, OSNKW 2010/10, poz. 84), reprezentowanie pokrzywdzonego i złożenie wniosku o ściganie należy do kuratora ustanowionego przez sąd opiekuńczy (zob. art. 180 § 2 k.r.o.). Nie stoi na przeszkodzie skutecznemu złożeniu wniosku o ściganie upośledzenie umysłowe pokrzywdzonego, jeżeli nie został on ubezwłasnowolniony nawet częściowo, a jego wola ścigania i rozumienie znaczenia dokonywanej czynności nie nasuwają wątpliwości (zob. wyrok SN z 5.01.1973 r., III KR 192/72, OSNKW 1973/4, poz. 4). Analogicznie należy ocenić złożenie wniosku przez osobę dotkniętą chorobą psychiczną, która nie została z tego powodu ubezwłasnowolniona nawet częściowo (M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 100). Jeżeli pokrzywdzony jest osobą nieporadną ze względu na wiek lub stan zdrowia, wniosek o ściganie może za niego złożyć jego opiekun faktyczny, tzn. osoba, pod której pieczęą pozostaje, lub wyznaczony przez nią pełnomocnik, którego uprawnienie do złożenia wniosku wynika z ogólnego umocowania do wszystkich łączących się ze sprawą czynności procesowych (zob. art. 91 k.p.c. w zw. z art. 89 k.p.k.; zob. postanowienie SN z 23.10.2012 r., III KK 2/12, OSNKW 2013/2, poz. 16). W przypadku pokrzywdzonego niebędącego osobą fizyczną wniosek o ściganie składa organ uprawniony do jego reprezentowania albo powołany przez ten organ pełnomocnik (art. 51 § 1 k.p.k.; zob. też wyrok SN z 26.03.2008 r., II KK 17/08, LEX nr 435375). Za pokrzywdzonego będącego podmiotem zbiorowym wniosek o ściganie może również złożyć prokurent (postanowienie SN z 26.11.2003 r., I KZP 28/03, OSNKW 2004/1, poz. 2). W przypadku wielości pokrzywdzonych tym samym czynem, stanowiącym przestępstwo ścigane na wniosek, warunek dopuszczalności procesu karnego jest spełniony z chwilą złożenia wniosku przez choćby jednego z uprawnionych. Nie musi on być spełniony, jeżeli czyn zabroniony stanowi przestępstwo ścigane na wniosek tylko względem części pokrzywdzonych, natomiast wobec innych jest przestępstwem ściganym bezwarunkowo z urzędu. W takim jednak wypadku, w którym postępowanie wszczyna się i toczy z urzędu, nie jest możliwe przypisanie oskarżonemu zachowania polegającego na popełnieniu czynu zabronionego godzącego bezpośrednio w dobra prawne tych pokrzywdzonych, w odniesieniu do których stanowi on przestępstwo wnioskowe, a którzy nie złożyli wniosku o jego ściganie (tak słusznie M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 101).

6. Pouczenie o uprawnieniu do złożenia wniosku o ściganie. Przepis § 1 zdanie drugie, urealnijając uprawnienie do złożenia wniosku o ściganie, statuuje wyraźnie obowiązek udzielenia pouczenia o tym uprawnieniu. Pouczenie nie powinno ograniczać się do „suchej” informacji o posiadanym przez określony podmiot uprawnieniu, lecz powinno obejmować także informację o istocie trybu ścigania na wniosek i konsekwencjach złożenia wniosku, w szczególności zaś o tym, że od przejawu jego woli zależy wdrożenie ścigania określonej osoby, a także o tym, że złożony wniosek o ściganie może być następnie cofnięty (postanowienie SN z 20.02.1996 r., II KRn 166/96, OSNKW 1996/5–6, poz. 28). W ramach pouczenia o konsekwencjach złożenia wniosku o ściganie powinna znaleźć się również informacja o zasadzie niepodzielności wniosku, uregulowanej w § 2 zdanie pierwsze komentowanego przepisu (zob. uwagi zawarte poniżej w pkt 8 komentarza).

7. Uzyskanie wniosku o ściganie przez organ procesowy. Przepis § 1a określa podmiot, na którym spoczywa obowiązek wykazania aktywności w zakresie uzyskania wniosku o ściganie. Biorąc pod uwagę, że określenie to obejmuje oskarżyciela i sąd, można stwierdzić, że znajduje on w zasadzie odniesienie do postępowania sądowego. Wolno przypuszczać, że jest to wyrazem założenia przez ustawodawcę, że w przypadku pierwszego stadium procesowego oczywisty jest obowiązek wyjednanie wniosku o ściganie przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze. Byłoby błędem sądzić na podstawie komentowanego przepisu, że obowiązek taki nie aktualizuje się w postępowaniu przygotowawczym. Nie dałoby się tego pogodzić nie tylko z istotą wnioskowego trybu ścigania przestępstw (*arg. ex art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.*), ale przede wszystkim z treścią art. 17 § 2 k.p.k., nakładającego na każdy organ procesowy obowiązek podejmowania czynności zmierzających do wyjaśnienia, czy wniosek będzie złożony. Na tle powołanego na końcu przepisu można dostrzec sens komentowanej regulacji prawnej, zauważając, że wynika z niej w istocie odchylenie od rozwiązania przyjętego w art. 17 § 2 k.p.k., polegające na tym, że obowiązek uzyskania wniosku o ściganie, wymagający rzecz jasna podjęcia czynności zamierzających do wyjaśnienia ewentualnego złożenia wniosku, jest zasadniczo nałożony nie na organ procesowy, lecz na stronę procesową – oskarżyciela. Wyjątek w tym względzie, stanowiący w pewnym sensie powrót do tego, co przewiduje art. 17 § 2 k.p.k., dotyczący sytuacji procesowej, w której potrzeba uzyskania wniosku o ściganie jest podyktowana wyłącznie uprzedzeniem przez sąd stron o możliwości zakwalifikowania zarzucanego oskarżonemu czynu na podstawie innego przepisu, typizującego przestępstwo ścigane na wniosek. W przedstawionej sytuacji uzyskanie wniosku o ściganie spoczywa na organie procesowym – sądzie, przed którym toczy się postępowanie. Analiza logiczno-językowa komentowanego przepisu prowadzi do wniosku, że wyjątek ten dotyczy jedynie przestępstw bezwzględnie wnioskowych, i to tych tylko, w przypadku których tryb ścigania na wniosek nie jest podyktowany tym, że pokrzywdzonym nie jest Skarb Państwa. W innych wypadkach ujawnienie dopiero w postępowaniu sądowym, że czyn zarzucany oskarżonemu stanowi przestępstwo ścigane na wniosek, np. w związku z ustaleniem, że między oskarżonym i pokrzywdzonym zachodzi stosunek bliskości opisany w art. 115 § 11 k.k., nie niesie samo przez się konieczności uprzedzenia o możliwej zmianie kwalifikacji prawnej. Pozwala to w konkluzji stwierdzić, że w takich wypadkach, a także wtedy, gdy oskarżonemu wprawdzie zarzucono czyn zabroniony stanowiący przestępstwo ścigane na wniosek, ale do czasu zainaugurowania postępowania sądowego wniosek o ściganie nie został uzyskany, obowiązek zadbania o to w toku postępowania sądowego spoczywa na oskarżycielu. Kategoryczne, oparte na partykule „wyłącznie” ograniczenie w omawianym przepisie inicjatywy sądu w zakresie uzyskania wniosku o ściganie do określonych powyżej sytuacji, związanych ze zmianą kwalifikacji prawnej na rozprawie, upoważnia do stwierdzenia, że w innych przypadkach, w sytuacji bierności oskarżyciela i zaniechania przez niego starań o uzyskanie wniosku o ściganie, sąd nie może go w tym zastąpić. W rozwiązaniu tym należy upatrywać wzmocnienie zasady skargowości. W konsekwencji, jeżeli oskarżyciel, wbrew spoczywającemu na nim obowiązkowi, nie wyjedna wniosku o ściganie, sąd nie zwraca się już sam do podmiotu uprawnionego do złożenia takiego wniosku z pytaniem, czy chce skorzystać z przysługującego mu uprawnienia, lecz powinien umorzyć postępowanie na podstawie art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k. ze względu na brak wymaganego wniosku o ściganie. Rolą sądu w analizowanej grupie przypadków będzie wyznaczenie oskarżycielowi terminu na uzyskanie wniosku o ściganie, który powinien uwzględnić to, czy podmiot uprawniony do jego wniesienia bierze udział w postępowaniu sądowym, czy nie.

8. Zasada niepodzielności podmiotowej wniosku o ściganie. Z zasady tej wynika, że jeżeli wniosek dotyczy tylko niektórych sprawców, to wywołuje skutki i w efekcie daje podstawę (spełnia warunek) ścigania innych sprawców, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynem osoby wskazanej we wniosku, bez względu na to, czy tego oczekuje składający wniosek i czy na to się godzi (art. 12 § 2 zdanie pierwsze k.p.k.). Dlatego istotne jest uprzedzenie o tej kon-

sekwencji uprawnionego do złożenia wniosku w ramach pouczenia go o przysługującym mu prawie do wystąpienia z takim wnioskiem. Ścisły związek pomiędzy czynem osoby wskazanej we wniosku i czynami innych osób należy identyfikować z powiązaniami charakterystycznymi dla współsprawstwa, szczególnych form sprawstwa (sprawstwa kierowniczego i sprawstwa polecającego), podżegania i pomocnictwa, a także innymi powiązaniami, w świetle których niezbędne jest łączne rozpoznanie określonych czynów (zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 104). Zasada niepodzielności podmiotowej wniosku doznaje wyjątku w odniesieniu do osób, które są najbliższymi dla składającego wniosek w rozumieniu art. 115 § 11 k.k. Jeżeli więc po złożeniu wniosku wyjdzie na jaw, że ścisły związek zachodzi pomiędzy czynem osoby w nim wskazanej i czynem osoby najbliższej dla składającego wniosek, to do ścigania tej drugiej osoby niezbędne jest złożenie imiennego wniosku obejmującego żądanie jej ścigania (K. Zgryzek [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, 2019, s. 88). Zasada niepodzielności podmiotowej z natury rzeczy nie obowiązuje w sytuacjach, w których złożony zostaje wniosek o ściganie bez wskazania kogokolwiek, kto miałby być ścigany w związku z jego złożeniem. Taki „anonimowy” wniosek o ściganie jest skuteczny w odniesieniu do wszystkich sprawców, którzy zostaną ujawnieni w następstwie jego złożenia, oraz osób, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynami ujawnionych sprawców (uchwała SN z 13.10.1971 r., VI KZP 34/71, OSNKW 1972/1, poz. 2) – z tym jednak zastrzeżeniem, że jeżeli sprawcą lub jedną z osób, których czyn pozostaje w ścisłym związku z czynem sprawcy, okaże się być osoba najbliższa dla składającego wniosek o ściganie, do jej ścigania konieczne jest złożenie odrębnego, imiennego wniosku o ściganie (*arg. ex* § 2 zdanie drugie).

9. Kwestia kumulatywnej kwalifikacji prawnej. W aspekcie wnioskowego trybu ścigania przestępstw kwestia ta dotyczy dopuszczalności przyjęcia kumulatywnej kwalifikacji prawnej, a więc zastosowania art. 11 § 2 i 3 k.k., gdy ten sam czyn sprawcy wyczerpuje zarazem znamiona przestępstwa ściganego z urzędu i przestępstwa ściganego na wniosek, a wniosek taki nie został złożony. Należy w tej kwestii przyłączyć się do jednolitego od dłuższego już czasu stanowiska judykatury, najliczniej reprezentowanego też w piśmiennictwie, zgodnie z którym niedopuszczalne jest przyjęcie kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu sprawcy z przepisu przewidującego ściganie z urzędu oraz przepisu przewidującego ściganie na wniosek, a nawet ujęcie w opisie czynu przypisanego sprawcy elementów faktycznych należących do istoty przestępstwa ściganego na wniosek w sytuacji, gdy brak jest wniosku o ściganie tego przestępstwa (por. wyrok z 14.06.2002 r., II KKN 267/2001, LEX nr 54399; wyrok z 15.10.2003 r., IV KK 299/2003, OSNwSK 2003/1, poz. 2147; wyrok z 27.02.2008 r., V KK 324/07, LEX nr 357447). W związku z wyrażonym zapatrzywaniem trzeba stwierdzić, że w sytuacji, w której co do czynu kwalifikowanego kumulatywnie ujawni się przeszkoda w postaci braku wniosku o ściganie, odnosząca się do wyczerpania przez oskarżonego znamion jednego tylko spośród przepisów składających się na taką kwalifikację, i nie zostanie ona usunięta do czasu wyrokowania, praktyczne zastosowanie art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k. przez sąd rozstrzygający o przedmiocie procesu powinno polegać na wyeliminowaniu z opisu czynu przypisanego oskarżonemu zwrotów świadczących o wypełnieniu znamion czynu zabronionego stanowiącego przestępstwo ścigane na wniosek oraz pominięciu przepisu typizującego ten czyn w podstawie skazania, a w przypadku, w którym zbieg dotyczył dwóch przepisów, wyeliminowaniu także z tej podstawy przepisu uzasadniającego zastosowanie kwalifikacji kumulatywnej, czyli art. 11 § 2 k.k., oraz art. 11 § 3 k.k. z podstawy wymiaru kary przepisu (por. wyrok SA w Katowicach z 11.04.2013 r., II AKa 65/13, LEX nr 1341987).

10. Uprawnienie do cofnięcia wniosku o ściganie. Uprawnienie to przysługuje zasadniczo termu podmiotowi, który dysponował prawem do złożenia wniosku o ściganie. Zmiana w tym względzie wchodzi w rachubę w razie śmierci pokrzywdzonego (art. 52 § 1 k.p.k.). Uprawniony do złożenia wniosku o ściganie, który nie mógł tej czynności dokonać ze względu na brak

zdolności do czynności procesowych, może samodzielnie cofnąć taki wniosek, jeżeli uzyskał lub odzyskał tę zdolność na skutek osiągnięcia pełnoletności lub ustania ubezwłasnowolnienia. Możliwość cofnięcia wniosku o ściganie nie dotyczy wniosków pochodzących od dowódcy jednostki wojskowej lub wyższego dowódcy (art. 658 § 3 k.p.k.). Cofnięcie wniosku może nastąpić zarówno na piśmie, jak i ustnie do protokołu (*arg. ex art.* 116 k.p.k.). Z treści § 3 zdanie pierwsze wynika, że przewidziane w nim uprawnienie do cofnięcia wniosku o ściganie jest limitowane w dwojaki sposób. Po pierwsze, pod względem temporalnym, ponieważ przysługuje do czasu zamknięcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. Termin ten ma charakter prekluzyjny, co oznacza, że po jego upływie oświadczenie o cofnięciu wniosku o ściganie jest bezskuteczne. Biorąc pod uwagę, że chodzi o pierwszą rozprawę, należy wykluczyć możliwość skutecznego cofnięcia wniosku o ściganie w następstwie np. prowadzenia rozprawy od początku w wyniku przekroczenia terminu odroczenia wydania wyroku albo ewentualnego uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Po drugie, uprawnienie do cofnięcia wniosku o ściganie wymaga dla swej skuteczności zgody organu procesowego. W toku postępowania przygotowawczego jej udzielenie należy do prokuratora, natomiast w postępowaniu jurysdykcyjnym do sądu. W postępowaniu sądowym zainaugurowanym wniesieniem aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego do skuteczności cofnięcia wniosku po rozpoczęciu przewodu sądowego dodatkowo wymagany jest brak sprzeciwu oskarżyciela publicznego obecnego na rozprawie lub posiedzeniu (§ 3 zdanie drugie). Rozwiązanie to nasuwa istotne zastrzeżenia, w szczególności dlatego, że możliwość katerycznego sprzeciwienia się cofnięciu wniosku o ściganie, i to przez oskarżyciela publicznego, prowadzi do osłabienia znaczenia i w zasadzie postawienia pod znakiem zapytania kompetencji sądu do decydowania o losach oświadczenia woli cofnięcia wniosku o ściganie. Takiego stanu rzeczy, oznaczającego oddanie panowania nad decyzją w tym zakresie oskarżycielowi publicznemu i dewaluację roli sądu oraz jego zgody, nie sposób zaakceptować (szerzej zob. J. Zagrodnik, *Obrońca...*, s. 163–164; Ł. Chmielniak, M. Klonowski, A. Rychlewska-Hotel, J. Zagrodnik (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, s. 29–30). W związku z tym, że prawo oskarżyciela publicznego do zgłoszenia sprzeciwu jest ściśle powiązane z jego obecnością na forum posiedzenia lub rozprawy, należy uznać, że składa on sprzeciw ustnie, do protokołu rozprawy.

11. Decyzja w przedmiocie zgody na cofnięcie wniosku. Brak w komentowanym przepisie kryteriów, którymi powinny kierować się organy procesowe przy podejmowaniu decyzji w przedmiocie zgody na cofnięcie wniosku o ściganie, oznacza daleko idącą dyskrejonalność tych organów we wskazanym zakresie. Ulega ona w pewnym sensie spotęgowaniu w związku z faktem, że decyzja co do zgody na cofnięcie wniosku nie podlega kontroli. To samo dotyczy sprzeciwu oskarżyciela publicznego wobec uwzględnienia oświadczenia o cofnięciu wniosku o ściganie. Nie może to jednak oznaczać, że decyzja w przedmiocie zgody na cofnięcie wniosku o ściganie lub wyrażenia wobec tego sprzeciwu jest całkowicie dowolna. Opierając się na założeniu praworządnego działania organów państwa, zakotwiczonym w art. 2 i 7 Konstytucji RP, należy przyjąć, że zarówno w aspekcie wyrażenia zgody, jak i sprzeciwu, właściwe organy państwa powinny na tle realiów konkretnej sprawy mieć na względzie zarówno indywidualny interes pokrzywdzonego, powiązany ściśle z *ratio legis* wnioskowego trybu ścigania określonego przestępstwa, jak i interes publiczny, wyrażający się m.in. w realizacji tej dyrektywy składającej się na zasadę trafnej reakcji, zgodnie z którą nikt winny nie powinien ująć odpowiedzialności za popełnione przestępstwo. Decyzja o odmowie wyrażenia zgody na cofnięcie wniosku o ściganie powinna w każdym wypadku przybrać formę odrębnego postanowienia. Dzięki tej formie jest możliwe stwierdzenie w sposób niewątpliwy, że pomimo włączonego do akt oświadczenia o cofnięciu wniosku o ściganie, wobec braku na to zgody, postępowanie karne jest prawnie dopuszczalne i nie wygasło prawo oskarżyciela do skargi publicznej (w tym duchu wyrok SA we Wrocławiu z 4.08.2006 r., II AKz 393/06, OSA 2007/9, poz. 43). W przypadku udzielenia zgody na cof-

nięcie wniosku o ściganie należy przyjąć, kierując się względami pragmatycznymi, możliwość zrezygnowania z wydania odrębnego postanowienia obejmującego taką zgodę z uwagi na fakt, że znajduje ona wyraz w konkludentnej postaci w postanowieniu o umorzeniu postępowania wynikającym ze skutecznego cofnięcia wniosku o ściganie (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 272–273).

12. Konsekwencje skutecznego cofnięcia wniosku o ściganie. Skuteczne cofnięcie wniosku o ściganie powoduje, że w sprawie brak jest wniosku o ściganie, a więc że zachodzi przeszkoda procesowa określona w art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k., wymagająca umorzenia postępowania karnego. Ponowne złożenie wniosku jest w takim wypadku niedopuszczalne (§ 3 zdanie trzecie).

13. Wyłączenie wnioskowego trybu ścigania przestępstwa z art. 190 § 1 k.p.k. Stanowi ono *novum* na gruncie komentowanego przepisu, wprowadzone nowelizacją z 7.07.2022 r. Wyłączenie to polega na możliwości wszczęcia i prowadzenia postępowania mimo niezłożenia wniosku o ściganie w razie spełnienia choćby jednej z przesłanek określonych w art. 12 § 4, mianowicie gdy zajdzie duże prawdopodobieństwo, że niezłożenie wniosku wynika z obawy pokrzywdzonego przed odwetem albo gdy przemawia za tym interes społeczny. Analiza logiczno-językowa tego przepisu, zwłaszcza w tym jego fragmencie, który odnosi się do obawy przed odwetem, nie pozostawia w zasadzie wątpliwości, że znajduje on zastosowanie w konfiguracji procesowej, w której uprawniony do złożenia wniosku, świadomy posiadanego uprawnienia, nie zamierza z niego korzystać i deklaruje brak woli złożenia wniosku o ściganie. Przyjmując inną optykę, można zaznaczyć, że nie odnosi się on do układu procesowego, w którym uprawniony nie zajął jeszcze stanowiska w kwestii złożenia wniosku o ściganie. Potwierdzenia dla takiego rozumowania dostarcza treść przepisu art. 17 § 2 k.p.k., który w tej ostatniej sytuacji zobowiązuje organy procesowe do przedsięwzięcia czynności zmierzających do wyjaśnienia, czy wniosek zostanie złożony. Dopiero gdyby to wyjaśnienie przyniosło odpowiedź negatywną w sprawie o przestępstwo groźby karalnej, mogłoby wchodzić w rachubę stosowanie art. 12 § 4 k.p.k. Na tle użytego w komentowanym przepisie zwrotu normatywnego „można wszczęć i prowadzić postępowanie pomimo niezłożenia wniosku o ściganie” nasuwa się pytanie, czy przewidziane w tym przepisie wyłączenie wnioskowego trybu ścigania groźby karalnej aktualizuje się tylko na przedpolu procesu karnego, gdy ujawnią się wyróżnione powyżej warunki ścigania mimo braku wniosku o ściganie? *Prima facie*, wzgląd na połączenie funktorem normotwórczym koniunkcji form czasownikowych „wszcząć” i „prowadzić” mógłby skłaniać do udzielenia odpowiedzi pozytywnej na postawione pytanie. *Secunda facie*, trzeba zauważyć, że taki wynik interpretacji, oparty na sztywnym trzymaniu się logicznego schematu koniunkcji, trudno byłoby zaakceptować z punktu widzenia *ratio legis* przepisu art. 12 § 4 k.p.k. oraz ze względów gwarancyjnych. Aby to sobie uzmysłować, należy przede wszystkim zauważyć, że główną funkcją rozwiązania normatywnego przyjętego w komentowanym przepisie jest zapewnienie pokrzywdzonym ochrony prawnokarnej, wynikającej z przepisu art. 190 § 1 k.k., w sytuacjach, w których ich rezygnacja z tej ochrony byłaby podszyta obawą przed sprawcą i jego dalszym bezpośrednim godzeniem w ich dobra prawne, w tym przed spełnieniem tego, czym groził (funkcja gwarancyjna przepisu art. 12 § 4). Rozwiązanie to kładzie wyraźną tamę działaniom sprawcy groźby karalnej, który po popełnieniu tego przestępstwa, chcąc uniknąć odpowiedzialności karnej, podejmowałby próbę bezprawnego „wymuszania” na pokrzywdzonym, by nie składał wniosku o ściganie. Pozbawia w istocie takie próby skuteczności, a co za tym idzie, stawiając pod znakiem zapytania ich sens, powinno powstrzymywać przed ich przedsięwzięciem (funkcja prewencyjna rozwiązania przewidzianego w art. 12 § 4). Bez ryzyka popełnienia błędu można stwierdzić, że potrzeba zagwarantowania pokrzywdzonemu ochrony wynikającej z wyróżnionych funkcji przepisu art. 12 § 4 jest tak samo aktualna przed wszczęciem procesu karnego, jak i w jego toku. Wszak determinuje ją, w każdej z tych sytuacji, przedprocesowej i procesowej,

duże prawdopodobieństwo, że niezłożenie przez pokrzywdzonego wniosku o ściganie wynika z obawy przed odwetem ze strony sprawcy groźby karalnej. Nie ma żadnych racjonalnych powodów, dla których z taką samą obawą miałyby łączyć się zapewnienie pokrzywdzonemu ochrony prawnokarnej, poprzez wyłączenie ścigania groźby karalnej na wniosek, na przedpolu procesu karnego, i jednocześnie odmówienie mu analogicznej ochrony, gdy potrzeba odebrania wniosku o ściganie groźby karalnej ujawniłaby się w toku postępowania karnego, np. w związku z koniecznością zmiany kwalifikacji prawnej czynu. Skłania to do zaproponowania interpretacji, zgodnie z którą zwrot normatywny „można wszcząć i prowadzić postępowanie” oznacza, że pomimo niezłożenia wniosku o ściganie w sprawie o przestępstwo z art. 190 k.k. proces karny można nie tylko wszcząć, ale również kontynuować (prowadzić), gdy do niezłożenia wniosku dojdzie w jego toku, o ile oczywiście są spełnione przesłanki określone w dalszej części komentowanego przepisu. Gwoli jasności należy zaznaczyć, że przy takiej interpretacji, opartej na podniesionych wyżej argumentach, nie ma znaczenia, jaki jest stan zaawansowania procesu karnego, w którym aktualizuje się potrzeba odebrania wniosku o ściganie, a w ślad za nią nie dochodzi do jego złożenia z powodu wysoce uprawdopodobnionej obawy przed odwetem. Odmienne stanowisko w tym względzie, przewidujące ograniczenie do postępowania przygotowawczego możliwości zastosowania przepisu art. 12 § 4, gdy potrzeba odebrania wniosku o ściganie ujawni się we wszczętym procesie karnym, nie wytrzymuje konfrontacji z przedstawionymi racjami, przemawiającymi za zapewnieniem pokrzywdzonemu ochrony prawnokarnej, znajdującej normatywne zakotwiczenie w treści art. 190 § 1 k.k., w każdej sytuacji procesowej, w której powodem, dla którego nie mogłoby nastąpić jej urzeczywistnienie, byłaby obawa pokrzywdzonego przed odwetem ze strony sprawcy groźby karalnej. Nie sposób się zgodzić ze stwierdzeniem, że na rzecz wskazanego ograniczenia przemawia względ na rolę sądu jako organu pełniącego funkcję orzekania, a nie ścigania, oraz należące do tego organu zadanie uzyskania wniosku o ściganie w razie uprzedzenia o możliwości zmiany kwalifikacji prawnej na rozprawie, są to bowiem w istocie argumenty przemawiające przeciwko powierzeniu wskazanego zadania sądowi, przewidzianemu w art. 12 § 1a k.p.k., a nie zagwarantowaniu pokrzywdzonemu ochrony wynikającej z art. 12 § 4 w ramach postępowania sądowego, gdy w jego trakcie dojdzie do niezłożenia wniosku o ściganie z powodu wysoce uprawdopodobnionej obawy pokrzywdzonego przed odwetem. Nie można przy tym tracić z pola widzenia także tego, że sąd jest niejako włączony w ocenę zasadności kontynuowania procesu karnego w sprawach o przestępstwa ścigane na wniosek na gruncie unormowania cofnięcia wniosku o ściganie w postępowaniu sądowym, którego skuteczność jest uwarunkowana m.in. zgodą tego organu (zob. szerzej komentarz do art. 12 § 3).

14. Weryfikacja przesłanek wyłączenia wnioskowego trybu ścigania groźby karalnej. Stwierdzenie, że zachodzą przesłanki określone w art. 12 § 4, wyróżnione w poprzednim punkcie komentarza, należy do tego organu procesowego, do którego należy wszczęcie procesu karnego lub który kieruje procesem karnym na tym etapie procesowym, na którym dochodzi do niezłożenia wniosku o ściganie w sytuacji potrzeby odebrania takiego wniosku, w szczególności w związku ze zmianą kwalifikacji prawnej czynu, co do którego toczy się postępowanie. Wniosek taki, znajdujący oparcie w treści powołanego przepisu, oznacza w przypadku przedpola procesu karnego i pierwszego stadium procesowego, że legitymowany do stwierdzenia przesłanek wyłączenia wnioskowego trybu ścigania w przypadku groźby karalnej jest również nieprokuratorski organ ścigania karnego. Należy podzielić zapatrywanie, że nasuwa to zastrzeżenia z punktu widzenia systemowej spójności prawa karnego procesowego, zważywszy że podyktowana interesem społecznym ingerencja organów procesowych w ściganie przestępstw prywatnoskargowych wymaga decyzji organu prokuratorskiego (M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX 2024, art. 12). Biorąc to pod uwagę, *de lege ferenda* można wyrazić oczekiwanie ograniczenia legitymacji do wyłączenia wnioskowego trybu ścigania prze-

stępsstwa groźby karalnej na podstawie art. 12 § 4 poprzez jej przyznanie wyłącznie prokuratorowi na przedpolu procesu karnego i w jego pierwszym stadium. Przesłanki zastosowania tego przepisu mają charakter wysoce ocenny. Pojęcie interesu społecznego stanowi typową klauzulę generalną. Opierając się na systemowych regułach interpretacyjnych, należy interes ten rozumieć w sposób analogiczny do znaczenia, jakie nadaje się mu na gruncie unormowania ingerencji prokuratora w ściganie przestępstw prywatnoskargowych (art. 60 § 1 k.p.k.), przyjmując, że występuje on wówczas, gdy na rzecz ścigania, bez względu na wolę pokrzywdzonego, przemawia wzgląd na dobra o charakterze ogólnym, tj. bezpieczeństwo, porządek publiczny, ochronę środowiska, zdrowie, moralność publiczną, wolność i prawa osób innych niż pokrzywdzony. Wężiej ujęta jest druga przesłanka zastosowania art. 12 § 4, związana z interesem pokrzywdzonego, w którym pozostaje uwolnienie od obaw przed odwetem ze strony sprawcy groźby karalnej. Przesądza o tym wymaganie, aby zachodziło duże prawdopodobieństwo co do tego, że niezłożenie wniosku o ściganie było podyktowane tą obawą. Na przedpolu procesu karnego prawdopodobieństwo to należy łączyć z istnieniem informacji (danych), w świetle których jest niemal pewne, że niezłożenie przez pokrzywdzonego wniosku o ściganie wynika z jego obawy przed odwetem ze strony sprawcy groźby karalnej. W toku procesu karnego wysokie prawdopodobieństwo co do tego musi mieć oparcie w zebranych w sprawie materiale dowodowym. Komentowany przepis nie przewiduje kontroli oceny przesłanek jego zastosowania. Nie wymaga również wydania decyzji procesowej, z której wynikałoby jednoznacznie wyłączenie wnioskowego trybu ścigania na podstawie art. 12 § 4. Jakkolwiek nie można wykluczyć wydania w tej kwestii decyzji w formie zarządzenia lub postanowienia organu ścigania albo postanowienia sądu, to wolno sądzić, że omawiane wyłączenie będzie z reguły następowało *per facta concludentia* i polegało na wszczęciu lub dalszym prowadzeniu postępowania karnego po tym, jak pokrzywdzony oświadczy, że nie chce składać wniosku o ściganie groźby karalnej. Wziąwszy to pod uwagę, przy jednoczesnym uwzględnieniu szerokiego zakresu znaczeniowego klauzuli interesu społecznego oraz braku kontroli wyłączenia wnioskowego trybu ścigania na podstawie art. 12 § 4 k.p.k., należy przychylić się do poglądu, że rozwiązanie uregulowane w tym przepisie oznacza *de facto* zmianę trybu ścigania groźby karalnej ze ścigania na wniosek na ściganie z urzędu, to zaś, jeśli w ogóle, powinno nastąpić wprost, poprzez uchylenie przepisu normującego tryb ścigania w odniesieniu do określonego typu przestępstwa, a więc art. 190 § 2 k.k., a nie w sposób zawołowany na gruncie komentowanego przepisu (J. Kluza, *Prowadzenie postępowania z urzędu mimo braku wniosku o ściganie w sprawie o przestępstwo z art. 190 § 1 k.k. na podstawie art. 12 § 4 k.p.k.*, PPP 2023/6).

Art. 13. [Ściganie za zezwoleniem]

Uzyskanie zezwolenia władzy, od którego ustawa uzależnia ściganie, należy do oskarżyciela.

1. Przedmiot unormowania. Przepis określa podmiot, na którym spoczywa powinność wyjednanie zezwolenia właściwej władzy, jeżeli ustawa uzależnia od niego dopuszczalność ścigania karnego określonej osoby.

2. Zakres zastosowania art. 13 k.p.k. O zakresie tym przesądza zakres ustawowej regulacji immunitetów o charakterze formalnym, przewidujących uprzywilejowanie korzystających z nich osób, polegające na tym, że do wszczęcia i prowadzenia przeciwko nim postępowania karnego wymagane jest zezwolenie określonej władzy. Poprzestając w tym miejscu na przykładach, można zauważyć, że z immunitetu takiego korzystają m.in. sędziowie sądów powszechnych, wojskowych, administracyjnych, Sądu Najwyższego oraz Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu (art. 80 § 1 p.u.s.p., art. 30 § 1 p.u.s.w.; art. 55 § 1 ustawy o SN, art. 196 i 200 Konstytucji RP), prokuratorzy oraz Prokurator Generalny (art. 135 pr. prok.), Rzecznik Praw Obywatelskich (art. 211 Konstytucji RP), a także Prezes, wiceprezesi i Dyrektor Generalny NIK (art. 18 i 88 ustawy o NIK).

3. Powstanie wymogu uzyskania zezwolenia. Ponieważ warunek uzyskania zezwolenia na ściganie wiąże się ściśle z przynależnością określonej osoby do kategorii podmiotów korzystających z przywileju w postaci immunitetu formalnego, w ramach postępowania przygotowawczego jego spełnienie aktualizuje się dopiero z chwilą ustalenia, w oparciu o zgromadzony w sprawie materiał dowodowy, że wobec takiej osoby należy skierować postępowanie karne, a więc gdy stanie się ona osobą podejrzaną. Przedstawienie jej zarzutów i formalne rozpoczęcie w ten sposób postępowania karnego *in personam* może nastąpić dopiero po uzyskaniu na to zezwolenia właściwej władzy (zob. B. Janusz-Pohl, *Immunitety w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2009, s. 261). W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego, w których pokrzywdzony uzyskuje uprawnienie do zainaugurowania procesu sądowego zamiast oskarżyciela publicznego (art. 55 § 1 k.p.k.) w następstwie przeprowadzenia kontroli zażaleniowej postanowień o odmowie wszczęcia lub umorzeniu *in rem* postępowania przygotowawczego, powinien on wyjednać zezwolenie właściwej władzy na ściganie określonej osoby, korzystającej z immunitetu formalnego, w gruncie rzeczy przed wniesieniem subsydiarnego aktu oskarżenia przeciwko niej, oznaczającym w przedstawionej konfiguracji procesowej wszczęcie postępowania *in personam* (zob. B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 269). Wziąwszy jednak pod uwagę z jednej strony prekluzyjny charakter miesięcznego terminu do wniesienia takiego aktu oskarżenia, z drugiej strony możliwe, niezależne od pokrzywdzonego, trudności w uzyskaniu w tym czasie zezwolenia właściwej władzy na ściganie, należy przyjąć, kierując się względami gwarancyjnymi, że do skutecznego zainaugurowania procesu sądowego na podstawie skargi subsydiarnej wystarczy, jeżeli pokrzywdzony przed lub jednocześnie z jej wniesieniem wystąpi o wymagane zezwolenie na ściganie osoby, wobec której sformułowany jest zarzut składający się na treść tej skargi. W takim wypadku obowiązkiem sądu, do którego wpłynęła skarga subsydiarna, jest oczekiwanie na rezultat postępowania wpadkowego zainicjowanego wnioskiem o zezwolenie na pociągnięcie określonej osoby do odpowiedzialności karnej (zob. uchwała SN z 13.01.2017 r., SNO 55/16, LEX nr 2204971). Udzielenie takiego zezwolenia będzie dopełnieniem analizowanego warunku dopuszczalności wszczęcia i prowadzenia postępowania karnego przeciwko określonej osobie. W innym wypadku postępowanie sądowe wszczęte w oparciu o subsydiarny akt oskarżenia będzie podlegało umorzeniu na podstawie art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k. Przedstawione uwagi należy odpowiednio odnieść do sytuacji procesowej, w której wniesienie subsydiarnego aktu oskarżenia poprzedzało wprawdzie skierowanie postępowania karnego przeciwko określonej osobie w ramach postępowania przygotowawczego, ale nie towarzyszyło temu uzyskanie przez właściwy organ wymaganego zezwolenia na ściganie osoby, której przedstawiono zarzuty. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego dopiero zainaugurowanie postępowania sądowego na podstawie prywatnego aktu oskarżenia pozwala określić podmiot, który wystąpi w tym postępowaniu w roli oskarżyciela prywatnego. Dlatego też z tą chwilą należy łączyć powinność uzyskania przez pokrzywdzonego wymaganego zezwolenia na ściganie osoby, przeciwko której jest skierowane oskarżenie prywatne (B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 266).

4. Podmiot występujący z wnioskiem o zezwolenie na ściganie. Powinność uzyskania zezwolenia właściwej władzy, od którego zależy dopuszczalność ścigania karnego określonej osoby, spoczywa – *verba legis* – na oskarżycielu. W przypadku ścigania z urzędu wynika z tego jasno, że nie każdy organ prowadzący postępowanie przygotowawcze jest legitymowany do wystąpienia o takie zezwolenie, lecz tylko ten, któremu przysługuje kompetencja do wystąpienia w danej sprawie w charakterze oskarżyciela publicznego. Jeżeli organ ścigania nie jest uprawniony do wystąpienia w roli oskarżyciela publicznego, uzyskanie zezwolenia władzy na ściganie określonej osoby jest zadaniem prokuratora, który w takim układzie procesowym wystąpi w charakterze oskarżyciela publicznego. W sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu wystąpienie z wnioskiem o zezwolenie na ściganie określonej osoby należy do obowiązków procesowych organu legitymowanego do wystąpienia w charakterze oskarżyciela publicznego (*arg. ex art. 10*

§ 1 k.p.k.). W świetle poczynionych w poprzednim punkcie komentarza ustaleń co do układu procesowego, w którym do zainaugurowania postępowania sądowego dochodzi na podstawie subsydiarnego aktu oskarżenia, można uznać za oczywiste, że w układzie tym powinność wyjednanie zezwolenia właściwej władzy na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osoby, przeciwko której skierowany jest taki akt, spoczywa na pokrzywdzonym, który uzyskał prawo do jego wniesienia. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego powinnością tą jest obarczony pokrzywdzony, który wniósł prywatny akt oskarżenia do sądu.

5. Procesowe skutki niez uzyskania zezwolenia na ściganie. Zezwolenie władzy na ściganie określonej osoby jest ściśle procesowym warunkiem dopuszczalności wszczęcia i prowadzenia przeciwko niej postępowania karnego. Brak zezwolenia stanowi przeszkodę procesową, której stwierdzenie rodzi obowiązek umorzenia postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k. Ujawnienie takiego braku w postępowaniu sądowym nie prowadzi jednak wprost do umorzenia postępowania karnego. Najpierw, w myśl art. 17 § 2 k.p.k., sąd powinien podjąć czynności zmierzające do wyjaśnienia, czy zezwolenie będzie wydane. Jeżeli ustali, że uprawniony oskarżyciel wystąpił z wnioskiem do właściwego organu o zezwolenie na ściganie oskarżonego, musi poczekać z ewentualnym umorzeniem procesu na rezultat postępowania wypadkowego zainicjowanego takim wnioskiem (zob. uchwała SN z 13.01.2017 r., SNO 55/16, LEX nr 2204971).

Art. 14. [Zasada skargowości]

§ 1. Wszczęcie postępowania sądowego następuje na żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu.

§ 2. Oskarżyciel publiczny może cofnąć akt oskarżenia do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej. W toku przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji cofnięcie aktu oskarżenia dopuszczalne jest jedynie za zgodą oskarżonego. Ponowne wniesienie aktu oskarżenia przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn jest niedopuszczalne.

1. Przedmiot unormowania. Przepis § 1 wyraża zasadę skargowości, dając podstawę do jej wąskiego rozumienia, zgodnie z którym stanowi ona dyrektywę przewidującą wszczynanie postępowania sądowego na żądanie uprawnionego podmiotu (tak P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 109–110; Z. Gościński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 277; odmiennie, obejmując zasadę skargowości także prowadzenie postępowania przez sąd, m.in. J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. J. Skorupka..., s. 63). Takie ujęcie zasady skargowości, ograniczone do samego wszczęcia postępowania sądowego, koresponduje z szerokim ujęciem zasady legalizmu w art. 10 k.p.k., z której można wyprowadzić obowiązek rozpoznania przez sąd sprawy zainaugurowanej przez uprawniony podmiot, zauważając, że jest on integralnie wpisany w prawnomaterialny obowiązek wyciągnięcia konsekwencji prawnokarnych wobec każdego, kto popełnił przestępstwo, wyrażony w art. 10 § 2 k.p.k. (zob. A. Murzynowski, *Istota...*, s. 343 oraz powołana tam literatura).

2. Zakres przedmiotowy zasady skargowości. Zasada ta odnosi się nie tylko do integralnego postępowania zasadniczego dotyczącego rozstrzygnięcia odpowiedzialności karnej, lecz także każdego nowego etapu postępowania sądowego, wzbogacającego tok procesu co do przedmiotu procesu (w pierwszym rzędzie postępowania odwoławczego), oraz postępowań sądowych w kwestiach incydentalnych. Za takim szerokim rozumieniem zasady skargowości przemawia to, że z przewidzianym w § 1 żądaniem może wystąpić nie tylko strona procesowa, lecz także inny uprawniony podmiot. Nie oznacza to, aby w tym szerokim zakresie zasada skargowości obowiązywała w całej rozciągłości. Bodaj najważniejszym odchyleniem od tej zasady jest możli-

wość wznowienia z urzędu postępowania sądowego zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądu (art. 542 § 3 k.p.k.; w kwestii innych wyjątków zob. art. 549 i 570 k.p.k.).

3. Żądanie – skarga. Żądanie, o którym stanowi komentowany przepis, stanowi niezbędny impuls do wszczęcia postępowania sądowego. Przyjąć należy, że jest ono treścią skargi uruchamiającej to postępowanie. Na gruncie ustalonego, szerokiego rozumienia zasady skargowości i jej odniesienia do trzech różnych rodzajowo postępowań sądowych można wyróżnić odpowiadające tym postępowaniom trzy kategorie skarg służących ich zainaugurowaniu, mianowicie skargi zasadnicze, skargi etapowe oraz skargi incydentalne (M. Cieślak, *Polska...*, s. 259–260). Skargi zasadnicze dają impuls uruchamiający integralne postępowanie przed sądem pierwszej instancji co do przedmiotu procesu. W przeważającej mierze ich istotę stanowi żądanie rozpoznania przez sąd pierwszej instancji sprawy o przestępstwo zarzucone oskarżonemu i wyciągnięcia wobec niego konsekwencji prawno Karnych wynikających z jego popełnienia. Główne miejsce w tej kategorii skarg zajmuje akt oskarżenia we wszystkich jego formach (zwykły, uproszczony, ustny). Do kategorii tej należą również skargi zastępujące akt oskarżenia, tzw. surogaty tego aktu (wnioski określone w art. 336 § 1 i art. 517d § 1 k.p.k.) oraz inne skargi zasadnicze, określone w art. 324 § 1 i art. 335 § 1 k.p.k. Skargami etapowymi są skargi warunkujące uruchomienie odpowiedniego etapu postępowania sądowego, innego niż postępowanie główne w sądzie pierwszej instancji. Należą do tej kategorii przede wszystkim skargi odwoławcze, zwyczajne i nadzwyczajne. Skargi incydentalne inaugurują odpowiednie postępowanie sądowe w kwestiach incydentalnych, ubocznych względem kwestii stanowiącej główny przedmiot procesu, które ujawniają się toku postępowania zasadniczego w tym przedmiocie (np. wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania, lub zażalenie na decyzję rozstrzygającą taką kwestię).

4. Podmiot uprawniony do wniesienia skargi. Skarga uruchamiająca postępowanie sądowe może pochodzić – *verba legis* – od uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu uprawniony podmiot. Pierwszą z wymienionych grup podmiotów uprawnionych, mianowicie oskarżycieli, wyróżnia to, że od nich tylko może pochodzić skarga zasadnicza. W grupie tej mieszczą się zarówno oskarżyciel publiczny, jak i oskarżyciel posiłkowy (subsydiarny) oraz oskarżyciel prywatny. Oskarżyciel publiczny jest oskarżycielem głównym w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego. Uprawniony do wystąpienia w tej roli procesowej przed wszystkimi sądami jest prokurator (art. 46 § 1 k.p.k.). Inny organ państwa może wystąpić w tej roli procesowej, tylko o ile przepis szczególny to przewiduje i tylko w zakresie w nim oznaczonym (art. 46 § 2 k.p.k.; zob. komentarz do tego przepisu). W kontekście uprawnienia oskarżyciela publicznego do wniesienia skargi zasadniczej warto już w tym miejscu podkreślić, że brak wynikający z jej wniesienia przez nieuprawnionego podmiotu nie może być usunięty w toku postępowania sądowego wszczętego na jej podstawie poprzez zatwierdzenie i ponowne wniesienie takiej skargi przez prokuratora (uprawnionego oskarżyciela), ponieważ postępowanie sądowe jest w takim wypadku od samego początku niedopuszczalne ze względu na brak skutecznego impulsu procesowego do jego uruchomienia (zob. postanowienie SN z 4.02.2020 r., III KK 365/19, LEX nr 2797343). Oskarżycielem posiłkowym, który jest uprawniony do uruchomienia postępowania sądowego w sprawie publicznoskargowej zamiast oskarżyciela publicznego, jest pokrzywdzony, który uzyskał prawo do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia w rezultacie wyczerpania trybu kontroli zażaleniowej postanowień o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego (art. 55 § 1, art. 306 § 1 i 1a oraz art. 330 § 1 i 2 k.p.k.). W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego uprawnionym oskarżycielem jest zasadniczo pokrzywdzony, działający jako oskarżyciel prywatny, a w wypadkach określonych w art. 51 § 2 i 3 oraz art. 52 § 1 k.p.k. inne osoby uprawnione do wykonywania praw pokrzywdzonego. W tej kategorii spraw uprawnionym oskarżycielem może stać się również prokurator, jeżeli uzna, że jego ingerencji w ściganie przestępstwa prywatnoskar-

gowego wymaga interes społeczny (art. 60 § 1 k.p.k.). Druga grupa uprawnionych do dostarczenia impulsu wszczynającego postępowanie sądowe jest określona poprzez ich przeciwstawienie oskarżycielowi jako innych uprawnionych podmiotów. Bliższe ich określenie ma miejsce w przepisach szczególnych precyzujących krąg uprawnionych do wniesienia określonej skargi uruchamiającej postępowanie sądowe. Do takich przepisów należy np. art. 236 § 1 k.p.k., przyznający uprawnienie do wniesienia do sądu zażalenia na postanowienie dotyczące przeszukania, zatrzymania rzeczy i w przedmiocie dowodów rzeczowych osobom, których prawa zostały naruszone.

5. Konsekwencje braku skargi uprawnionego oskarżyciela. Skarga zasadnicza uprawnionego oskarżyciela stanowi warunek dopuszczalności wszczęcia procesu sądowego co do przedmiotu procesu. Jej brak stanowi przeszkodę procesową rodzącą obowiązek umorzenia postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. Powołany przepis nie dotyczy innych skarg uruchamiających postępowanie sądowe, a więc skarg etapowych i incydentalnych. Niemożliwością byłoby jednak zaakceptowanie prowadzenia postępowania sądowego na innym etapie niż postępowanie główne lub w kwestii incydentalnej pomimo braku wymaganego do jego „otwarcia” impulsu pochodzącego od podmiotu uprawnionego. Dlatego należy przychylić się do poglądu, że także postępowanie etapowe lub incydentalne musi być uznane za niedopuszczalne w razie braku odpowiedniej skargi uprawnionego podmiotu (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 114). Rozpoznanie sprawy mimo braku skargi zasadniczej uprawnionego oskarżyciela stanowi bezwzględną przyczynę uchylenia orzeczenia (art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k.).

6. Granice rozpoznania sprawy przez sąd. Sprzężenie w skardze elementu woluntatywnego (żądania) z przekazem określonej treści intelektualnej związanej ze sprecyzowaniem żądania skierowanego do sądu znajduje swoje odbicie w naturze skargi karnej jako czynności procesowej, która służy nie tylko do przeniesienia procesu karnego na kolejny etap w jego dynamicznym rozwoju lub uruchomienia określonego postępowania incydentalnego, lecz także odgrywa określoną rolę w kontekście informacji procesowej oraz podsumowania zakończonych wcześniej etapów postępowania, ale przede wszystkim w aspekcie wytyczenia ram programowych dla rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Ramy podmiotowe są zakreślone względem osoby oskarżonego. Postępowanie główne może się toczyć tylko przeciwko tej osobie, która jako oskarżona została wskazana w akcie oskarżenia lub innej skardze zasadniczej. Sąd ma zakaz rozszerzenia postępowania sądowego na inne osoby. W razie skierowania aktu oskarżenia przeciwko kilku osobom musi je wszystkie objąć ramami toczącego się przed nim postępowania. Ramy przedmiotowe wytycza przedmiot procesu. Sąd jest zobowiązany do rozpoznania sprawy w pełnym zakresie czynu zarzuconego oskarżonemu (wyrok SN z 28.19.1968 r., IV KR 188/68, OSNKW 1969/5, poz. 52; wyrok SN z 11.09.1974 r., I KR 66/74, OSNKW 1975/1, poz. 11). Nie może pozostawić bez rozpoznania fragmentów tego samego czynu. Mając obowiązek rozpoznania sprawy w ramach czynu objętego aktem oskarżenia lub inną skargą zasadniczą, sąd nie może rozciągać jego zakresu na czyny, które nie zostały w skardze określone. Jedynym wyjątkiem jest w tym względzie tzw. proces wpadkowy (zob. art. 398 k.p.k. i komentarz do tego przepisu). Poza tym wyjątkiem wyjście sądu pierwszej instancji poza programowe ramy skargi zasadniczej oznacza orzekanie bez skargi uprawnionego oskarżyciela i podlega kwalifikacji w kategorii bezwzględnych przyczyn uchylenia orzeczenia (art. 439 § 1 pkt 9 k.p.k.). Związanie sądu ramami rozpoznania sprawy (kwestii) wyznaczonymi programem określonym w skardze odnosi się również do skarg etapowych oraz skarg incydentalnych, nie jest ono jednak tak samo silne jak w przypadku skarg zasadniczych. W określonych ustawowo przypadkach sąd może wyjść poza granice programowe wyznaczone w skardze etapowej (która może być jednocześnie incydentalną) i orzekać poza nimi z urzędu. Sztandarowym tego przykładem jest przewidziana

w art. 433 § 1 k.p.k. możliwość wyjścia przez sąd odwoławczy poza granice kontroli odwoławczej, wyznaczone w skardze odwoławczej, w wypadkach określonych w art. 435, art. 439 § 1, art. 440 i 455 (zob. komentarz do art. 433).

7. Tożsamość czynu i jej granice. Praktycznie istotnym problemem dotyczącym związania sądu ramami programowymi wyznaczonymi w skardze zasadniczej jest kwestia tożsamości czynu przypisanego oskarżonemu w wyroku i zarzucanego w akcie oskarżenia. Sąd uprawniony jest do prowadzenia postępowania rozpoznawczego oraz orzekania wyłącznie w granicach skargi i określonej w niej tożsamości czynu. Wyznacznikiem granic tej tożsamości nie jest ani procesowy opis czynu zarzucanego oskarżonemu, ani kwalifikacja prawna przyjęta przez oskarżyciela w skardze zasadniczej, lecz czyn przestępny rozumiany jako historyczne zdarzenie faktyczne, które oskarżyciel opisał i poddał ocenie prawnej w ramach zarzutu składającego się na treść skargi. Tożsamość czynu jest więc wpisana w ramy faktyczne zdarzenia, do którego odnosi się sformułowany w skardze zasadniczej zarzut (zob. wyrok SN z 2.03.2011 r., III KK 366/10, OSNKW 2011/6, poz. 51; postanowienie SN z 19.10.2010 r., III KK 97/10, OSNKW 2011/6, poz. 500; A. Murzynowski, *Istota...*, s. 158–159; C. Kulesza, *Zasada skargowości* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 1, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 610). Pojęcie zdarzenia faktycznego ma szerszy zakres znaczeniowy niż czyn polegający na konkretnym (zarzucanym) działaniu lub zaniechaniu (por. wyrok SN z 2.03.2011 r., III KK 366/10, OSNKW 2011/6, poz. 51). W ramach tego samego zdarzenia faktycznego (historycznego), będącego podstawą orzekania, sąd dysponuje sporą swobodą w kształtowaniu przedmiotowo-podmiotowego opisu oraz oceny prawnej zachowania oskarżonego (wyrok z 6.04.2017 r., V KK 330/16, KZS 2017/6, poz. 16). Może przypisać oskarżonemu czyn nawet ze zmienionym opisem i jego oceną prawną, jeżeli mieści się w tym samym zespole zachowań człowieka, które stały się podstawą poddania w akcie oskarżenia przejawów jego działalności wartościowaniu z punktu widzenia przepisów prawa karnego materialnego. Nie jest więc wykluczone, że w rezultacie takiej zmiany opisu czynu zarzucanego lub jego doprecyzowania czyn przypisany oskarżonemu, mieszczący się w ramach tego samego zdarzenia faktycznego, będzie stanowił inne działanie lub zaniechanie niż określone w zarzucie sformułowanym w akcie oskarżenia (postanowienie SN z 5.09.2019 r., I KZP 6/19, LEX nr 2718761). Limitujące znaczenie ram konkretnego zdarzenia faktycznego (granic tożsamości czynu) w aspekcie dopuszczalności zmiany przez sąd opisu czynu zarzucanego w akcie oskarżenia przekłada się bezpośrednio na wagę kryteriów pozwalających na ich wytyczenie. Do kryteriów tych, odnoszących się do określonych składników zdarzenia faktycznego, które są punktami odniesienia dla weryfikacji tożsamości czynu, należą: identyczność przedmiotu zamachu, identyczność podmiotów oskarżonych o udział w zdarzeniu, identyczność podmiotów pokrzywdzonych, wreszcie tożsamość czasu i miejsca zdarzenia, zaś w wypadku odmiennego niż w akcie oskarżenia określenia tej daty i miejsca – analiza strony przedmiotowej i podmiotowej czynu w kontekście związku przyczynowego pomiędzy ustalonym zachowaniem osoby oskarżonej i wynikającym z tego zachowania skutkiem takiego działania bądź zaniechania (tak SN w wyroku z 5.09.2006 r., IV KK 194/06, OSNwSK 2006/1, poz. 1663). W wytyczonych przy użyciu podanych kryteriów granicach tożsamości czynu dopuszczalne są zmiany opisu czynu zarzucanego polegające na ustaleniu odmiennego czasu i miejsca popełnienia czynu, odmiennych ustaleniach faktycznych dotyczących zarówno strony przedmiotowej, jak i podmiotowej, ustaleniu odmiennego sposobu zachowania się i sposobu działania poszczególnych sprawców czy ustaleniu odmiennego skutku i powiązania go z zachowaniem oskarżonego (zob. wyrok SA w Szczecinie z 24.05.2018 r., II AKa 75/18, LEX nr 2547710). Przyjmując inną optykę, można stwierdzić przykładowo, że nie stanowi przekroczenia granic tożsamości czynu:

- 1) zamieszczenie w opisie czynu przypisanego przez sąd orzekający odmiennych niż w czynie zarzucanym ustaleń odpowiadających znamionom ustawowym przestępstwa, a nawet ina-

- czej precyzujących czas i miejsce jego popełnienia (zob. postanowienie SN z 19.10.2006 r., II KK 246/06, OSNwSK 2006/1, poz. 1987; wyrok SN z 19.03.1997 r., IV KKN 14/97, „Wokanda” 1997/9, s. 15); w wypadku poczynienia innych ustaleń co do czasu popełnienia czynu dla zachowania tej tożsamości niezbędne jest wyłącznie wykazanie niezmienności podmiotu czynu, przedmiotu ochrony, a także tożsamości osoby pokrzywdzonej (wyrok SA w Warszawie z 18.10.2018 r., II AKa 402/17, LEX nr 2581120);
- 2) przyjęcie odmiennej liczby i wartości przedmiotów, na które ukierunkowane było działanie sprawcy, przyjęcie odmiennych niż w zarzucie ustaleń faktycznych co do tego samego zdarzenia w zakresie zachowania poszczególnych sprawców czy tożsamości osoby pokrzywdzonej przestępstwem przeciwko mieniu (zob. wyrok SN z 4.01.2006 r., IV KK 376/05, OSNwSK 2006/1, poz. 35);
 - 3) przyjęcie w wyniku przeprowadzonego postępowania dowodowego, że nie wszystkie osoby zachowały się tak, jak im poprzednio zarzucono, że rola tych osób w tym samym zdarzeniu była zróżnicowana i może podlegać różnym ocenom prawnym (zob. wyrok SN z 23.09.1994 r., II KRn 173/94, OSNKW 1995/1–2, poz. 9; postanowienie SN z 12.01.2006 r., II KK 96/05, OSNwSK 2006/1, poz. 132);
 - 4) odmienne ustalenie sądu co do własności przedmiotu czynności wykonawczej, prowadzące w rezultacie do innej niż w akcie oskarżenia kwalifikacji prawnej przestępstwa, charakteryzującego się innym także przedmiotem ochrony, o ile w czynie przypisanym oskarżonemu w wyroku skazującym zamieszczono, choćby w innej formule jurydycznej, opis tej samej czynności wykonawczej, skierowanej do tego samego przedmiotu, a więc podstawowe elementy określające fakt główny, który uzasadniał wystąpienie z oskarżeniem (zob. postanowienie SN z 2.04.2003 r., V KK 281/02, OSNKW 2003/5–6, poz. 59).

8. Cofnięcie aktu oskarżenia – analiza krytyczna. Przewidziane w § 2 zdanie pierwsze cofnięcie zasadniczej skargi karnej jest w dwojaki sposób ograniczone – dotyczy wyłącznie podstawowej formy skargi zasadniczej, jaką jest akt oskarżenia, i przysługuje tylko oskarżycielowi publicznemu. Zbliżonym do pewnego stopnia rozwiązaniem, obowiązującym w przypadku aktu oskarżenia oskarżyciela posiłkowego lub oskarżyciela prywatnego, jest odstąpienie od oskarżenia uregulowane w art. 57 i art. 496 k.p.k. i poddane szerszej analizie w komentarzach do tych przepisów. Statuowane w analizowanym tutaj przepisie uprawnienie oskarżyciela publicznego nasuwa wiele zastrzeżeń. Skuteczne cofnięcie przez niego aktu oskarżenia oznacza w istocie unicestwienie wniesionej skargi karnej, powodując zarazem powstanie przeszkody procesowej w postaci braku skargi uprawnionego oskarżyciela. Przesądza to o obowiązku umorzenia postępowania karnego przez sąd (art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.), z tym że, wbrew kategorycznemu brzmieniu powołanego przepisu, obowiązek ten ma w gruncie rzeczy względny charakter, w związku z uprawnieniami oskarżyciela posiłkowego określonymi w art. 54 k.p.k. Poczynione na końcu zastrzeżenie nie zmienia tego, że dzięki uprawnieniu do cofnięcia aktu oskarżenia oskarżyciel publiczny ma zasadniczo możliwość dysponowania skargą karną w toku procesu sądowego. Impuls procesowy wynikający z wniesienia aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego i uruchamiający postępowanie sądowe nie ma więc charakteru trwałego, lecz jest uzależniony od woli ścigania (oskarżania) po jego stronie (J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 366–370; podobnie E. Kruk, *Skarga oskarżycielska jako przejaw realizacji prawa do oskarżenia uprawnionego oskarżyciela w polskim procesie karnym*, Lublin 2016, s. 260–261; odmienne stanowisko zdaje się zajmować M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 117). W rozwiązaniu tym dostrzega się niekiedy wzmocnienie zasady skargowości w procesie karnym (I. Nowikowski, *O cofnięciu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego w procesie karnym (uwagi w związku z projektem zmian kodeksu postępowania karnego)* [w:] *Iudicium et scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, red. A. Przyborska-Klimczak, A. Tara-

cha, Warszawa 2011, s. 112; E. Kruk, *Skarga...*, s. 254 i n.). Tak byłoby, gdyby treść tej zasady stanowiła dyrektywa przewidująca, że postępowanie sądowe wszczyna się i prowadzi pod warunkiem wniesienia i popierania oskarżenia przez uprawnionego oskarżyciela. Rzecz w tym, że takie rozumienie zasady skargowości można rozpatrywać jedynie abstrakcyjnie, nie znajduje ono bowiem oparcia, co poniekąd ustalono już na samym początku (komentarz do art. 14, pkt 1), w treści § 1 komentowanego przepisu. Nie to jest jednak najważniejsze, że dla rozwiązania przewidzianego w § 2 nie sposób upatrywać przekonującego uzasadnienia w zasadzie skargowości, w jej normatywnym kształcie wyznaczonym w § 1, lecz to, że oznacza ono istotne osłabienie gwarancji spoczywającego na wszystkich organach procesowych (zob. komentarz do art. 10) legalistycznego obowiązku wyciągnięcia konsekwencji prawnych wobec każdego, kto popełnił przestępstwo, wyrażonego w art. 10 § 2 k.p.k. Kluczowe znaczenie w tym względzie ma to, że oddanie oskarżycielowi publicznemu prawa do dysponowania skargą karną w toku procesu sądowego oznacza wyłączenie spod sądowej kontroli jego decyzji co do zasadności ścigania karnego (zasadności oskarżenia). Brak takiego mechanizmu kontroli oznacza w istocie brak sądowej gwarancji przestrzegania przez oskarżyciela publicznego zasady legalizmu w postępowaniu głównym (szerzej J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 366–369).

9. Warunki skutecznego cofnięcia aktu oskarżenia. Można wyróżnić cofnięcie aktu oskarżenia, które ma charakter samodzielny (autonomiczny), jego skuteczność opiera się bowiem wyłącznie na oświadczeniu woli oskarżyciela publicznego w tej materii, oraz takie, które ma charakter niesamodzielny, ponieważ skuteczność takiego oświadczenia jest uzależniona od zgody oskarżonego. To pierwsze jest ograniczone czasowo do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej (§ 2 zdanie pierwsze). Określony termin ma charakter prekluzyjny, co oznacza, że wraz z jego upływem samodzielne oświadczenie oskarżyciela publicznego o cofnięciu aktu oskarżenia (nieopatrzone zgodą oskarżonego) pozostaje bez wpływu na impuls procesowy, jakiego dostarczyło wniesienie tej skargi karnej, i tym samym nie pociąga za sobą umorzenia postępowania ze względu na brak skargi uprawnionego oskarżyciela. W związku z zastrzeżeniem w analizowanym przepisie, że chodzi o przewód sądowy na pierwszej rozprawie głównej, dwie okoliczności zasługują na podkreślenie. Po pierwsze, że pojęcie pierwszej rozprawy głównej należy identyfikować z sekwencją czynności procesowych składających się na rozpoznanie sprawy na tym forum, które mogą odbywać się w kolejnych terminach rozprawy (M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 121). Upoważnia to do konstatacji, że oskarżyciel publiczny może skutecznie cofnąć akt oskarżenia bez zgody oskarżonego nie tylko w pierwszym, lecz także w którymś z kolejnych terminów rozprawy, jeżeli dopiero wówczas nastąpi otwarcie przewodu sądowego (oczywiście do tego momentu). Po drugie, że omawiany termin cofnięcia aktu oskarżenia nie otwiera się ponownie w wyniku prowadzenia rozprawy od początku np. wskutek przekroczenia terminu odroczenia wydania wyroku (art. 411 § 2 k.p.k.), ponieważ w takim wypadku nie jest już ona pierwszą rozprawą w sprawie. Wyróżnione w drugiej kolejności niesamodzielne cofnięcie aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego może skutecznie nastąpić po rozpoczęciu przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej, jeżeli dojdzie do niego w toku przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji i zgodę na to wyrazi oskarżony. Granicznym momentem czasowym dla takiego cofnięcia jest chwila zamknięcia przewodu sądowego w sądzie pierwszej instancji. Wyznaczony w ten sposób termin ma charakter prekluzyjny, nie jest więc możliwe skuteczne cofnięcie aktu oskarżenia po jego upływie, a więc np. w fazie głosów końcowych, nawet gdy wyraża na to zgodę oskarżony. Może natomiast dojść do jego ponownego otwarcia, i to na dwa sposoby. Po pierwsze, w rezultacie wznowienia przewodu sądowego (art. 409 k.p.k.). Zdaniem E. Kruk może ono być podyktowane wyłącznie zadeklarowaną w mowie końcowej wolą cofnięcia aktu oskarżenia, wspartą zapowiedzią jego akceptacji przez oskarżonego (E. Kruk, *Skarga...*, s. 256). Stanowisko to nie jest

w pełni przekonujące. Wydaje się, że w sytuacji, w której po zakończeniu przewodu sądowego oskarżyciel publiczny w formie wskazanej deklaracji przyznaje w istocie w głosie końcowym, że wyniki postępowania dowodowego nie potwierdzają zarzutów oskarżenia, sąd – pomimo zapowiedzianej zgody ze strony oskarżonego – nie powinien wznowiać przewodu sądowego, aby umożliwić oskarżycielowi, poprzez doprowadzenie do umorzenia postępowania w związku z cofnięciem aktu oskarżenia, uniknięcie wyroku uniewinniającego, świadczącego dobitnie o niesłuszności oskarżenia i w pewnym sensie o jego procesowej przegranej, lecz powinien – w imię sprawiedliwości i interesu procesowego oskarżonego – taki wyrok wydać. Po drugie, ponowne otwarcie omawianego terminu do cofnięcia aktu oskarżenia może być konsekwencją prowadzenia rozprawy od początku w sądzie pierwszej instancji w wyniku np. zmiany składu sądu orzekającego czy uchylecia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Taka możliwość wynika jednoznacznie z treści § 2 zdanie drugi komentowanego przepisu, który statuuje możliwość cofnięcia aktu oskarżenia w toku przewodu sądowego przed sądem pierwszej instancji bez zastrzeżenia, że ma to być pierwszy przewód sądowy (pierwsza rozprawa) przed tym sądem w danej sprawie. Odmienne interpretacja, która odwoływałaby się do argumentów natury systemowej (*a rubrica*), nawiązując do treści § 2 zdanie pierwsze omawianego przepisu, odnoszącego czasowo cofnięcie aktu oskarżenia do pierwszej rozprawy głównej, nie wytrzymałaby konfrontacji z ustalonym, jednoznacznym znaczeniem normy prawnej wyrażonej w § 2 zdanie drugie tego przepisu (podobnie M. Błoński, B. Najman, *Umorzenie postępowania wskutek cofnięcia aktu oskarżenia*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2015/94, s. 37; E. Kruk, *Skarga...*, s. 257). Jak już zasygnalizowano na początku, *differentia specifica* niesamodzielnego cofnięcia aktu oskarżenia jest wymóg uzyskania zgody oskarżonego dla jego skuteczności. Zgoda jest warunkiem skutecznego cofnięcia aktu oskarżenia w toku przewodu sądowego niezależnie od tego, czy oskarżony bierze udział w rozprawie. Wynika z tego, że w sytuacjach, w których nie jest on obecny na rozprawie głównej, a oskarżyciel publiczny po otwarciu przewodu sądowego składa oświadczenie o cofnięciu aktu oskarżenia, sąd powinien rozprawę przerwać w celu uzyskania stanowiska oskarżonego co do zgody na cofnięcie. Zarówno w takich sytuacjach, jak i w przypadkach obecności oskarżonego na rozprawie, przed zwróceniem się do niego o to, czy wyraża zgodę na cofnięcie aktu oskarżenia, sąd – mając na względzie treść art. 16 § 2 k.p.k. – powinien udzielić mu pouczenia o konsekwencjach udzielenia zgody oraz o niedopuszczalności ponownego wniesienia aktu oskarżenia przeciwko niemu o ten sam czyn w razie umorzenia postępowania wskutek cofnięcia aktu oskarżenia (E. Kruk, *Skarga...*, s. 257–258). Zgoda musi być wyraźna, a oświadczenie oskarżonego w tym przedmiocie wolne od wad. Jej brak może z kolei być przyjęty w sposób dorozumiany, jeżeli np. oskarżony w ogóle nie wypowiedział się co do cofnięcia aktu oskarżenia w terminie wyznaczonym mu w tym celu przez sąd. Ustawa nie wymaga szczególnej formy dla wyrażenia przez oskarżonego zgody na cofnięcie aktu oskarżenia. Przyjąć w związku z tym należy, opierając się na treści art. 116 k.p.k., że może ona być udzielona na piśmie lub ustnie do protokołu. Ta druga forma będzie w praktyce stanowiła regułę w razie obecności oskarżonego na rozprawie głównej w toku przewodu sądowego. Przedstawione dotąd warunki skutecznego cofnięcia aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego podlegają uzupełnieniu w układzie procesowym, w którym cofnięcie to dotyczy aktu oskarżenia wniesionego w sprawie publicznoskargowej przez pokrzywdzonego (subsidiarnego aktu oskarżenia). Do jego skutecznego cofnięcia wymagana jest zgoda pokrzywdzonego, który wniósł subsidiarny akt oskarżenia, a jeżeli do postępowania zainaugurowanego na jego podstawie przyłączył się inny pokrzywdzony, niezbędne jest uzyskanie także jego zgody (szerzej zob. komentarz do art. 55). Należy opowiedzieć się za możliwością skutecznego cofnięcia aktu oskarżenia w zakresie dotyczącym jednego lub kilku spośród czynów zarzucanych jednemu lub kilku oskarżonym (E. Kruk, *Skarga...*, s. 260). Oparcia dla tej możliwości można upatrywać w treści § 2 zdanie trzecie omawianego przepisu, w którym niedopuszczalność ponownego

wniesienia aktu oskarżenia, w konsekwencji jego uprzedniego cofnięcia, znajduje odniesienie do określonego (tożsamego) czynu tej samej osoby.

10. Względność cofnięcia aktu oskarżenia. Jak już wyżej ustalono, skuteczne cofnięcie aktu oskarżenia pociąga za sobą co do zasady obowiązek umorzenia postępowania karnego przez sąd z powodu braku skargi uprawnionego oskarżyciela (art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.). Odchylenie od tej zasady, świadczące o względnym charakterze wskazanego obowiązku, wynika z art. 54 § 2 k.p.k., pozwalającego stwierdzić, że cofnięcie przez oskarżyciela publicznego aktu oskarżenia, który sam skierował do sądu, nie stoi na przeszkodzie kontynuacji procesu sądowego, jeżeli oskarżyciel posiłkowy bierze udział w postępowaniu lub przyłączy się do postępowania w następstwie cofnięcia aktu oskarżenia. Od strony konstrukcyjno-teoretycznej przedstawione rozwiązanie może nasuwać zastrzeżenia, oznacza bowiem, że pomimo spowodowanego cofnięciem aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego unicestwienia impulsu procesowego, który dał początek postępowaniu sądowemu i stanowił jego konieczny fundament, postępowanie to może nadal się toczyć. Wydaje się, że jedyne racjonalne wytłumaczenie takiego rozwiązania, a tym samym kontynuacji procesu sądowego w omawianej sytuacji procesowej, polega na przyjęciu, że określona w art. 54 § 2 k.p.k. aktywność oskarżyciela posiłkowego „wrywa” niejako cofnięty akt oskarżenia z prawnego niebytu, w którym znalazł się on za sprawą jego cofnięcia przez oskarżyciela publicznego.

11. Charakter prawny umorzenia postępowania ze względu na cofnięcie aktu oskarżenia. W świetle § 2 zdanie trzecie komentowanego przepisu nie ulega wątpliwości, że podyktowany cofnięciem aktu oskarżenia brak skargi uprawnionego oskarżyciela stanowi trwałą przeszkodę procesową, a wynikające z niego umorzenie postępowania karnego ma charakter bezwzględny (por. E. Kruk, *Skarga...*, s. 258). W rozpatrywanym układzie procesowym nie wchodzi więc w rachubę znamionująca co do zasady przesłankę braku skargi uprawnionego oskarżyciela zmiana tego układu, wynikająca chociażby ze zmiany zajętego uprzednio przez oskarżyciela publicznego stanowiska w kwestii dalszego zaniechania ścigania karnego, i wniesienie aktu oskarżenia w tej samej sprawie, w której nastąpiło umorzenie postępowania karnego w wyniku skutecznego cofnięcia aktu oskarżenia przez wskazanego oskarżyciela. Nie jest natomiast wykluczone odwołanie przez oskarżyciela publicznego złożonego oświadczenia o cofnięciu aktu oskarżenia, tyle że może to mieć miejsce wyłącznie do czasu powstania stanu nieodwracalnego, który należy w omawianych wypadkach łączyć z uprawomocnieniem się postanowienia sądu o umorzeniu postępowania ze względu na brak skargi uprawnionego oskarżyciela wynikający z cofnięcia aktu oskarżenia (por. I. Nowikowski, *Odwolalność czynności procesowych stron w polskim procesie karnym*, Lublin 2001, s. 109).

Art. 15. [Podległość procesowa Policji i innych organów sądowi i prokuratorowi]

§ 1. Policja i inne organy w zakresie postępowania karnego wykonują polecenia sądu, referendarza sądowego i prokuratora oraz prowadzą pod nadzorem prokuratora śledztwo lub dochodzenie w granicach określonych w ustawie.

§ 2. Wszystkie instytucje państwowe i samorządowe są obowiązane w zakresie swego działania do udzielania pomocy organom prowadzącym postępowanie karne w terminie wyznaczonym przez te organy.

§ 3. Osoby prawne lub jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej inne niż określone w § 2, a także osoby fizyczne są obowiązane do udzielenia pomocy na wezwanie organów prowadzących postępowanie karne w zakresie i w terminie przez nie wyznaczonym, jeżeli bez tej pomocy przeprowadzenie czynności procesowej jest niemożliwe albo znacznie utrudnione.

1. Przedmiot unormowania. Przepis § 1 określa zakres obowiązków Policji i innych organów, którym powierzone jest ustawowo wykonywanie określonych obowiązków w zakresie procesu karnego, w szczególności organów, którym przysługują uprawnienia Policji na podstawie art. 312 k.p.k. Przepis § 2 reguluje obowiązki związane z postępowaniem karnym spoczywające na instytucjach państwowych i samorządowych. Przedmiotem unormowania zamieszczonego w § 3 są warunki, zakres i termin realizacji obowiązków, którymi mogą być obciążone w związku z procesem karnym osoby prawne, osoby fizyczne, a także jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, które nie są instytucjami państwowymi lub samorządowymi.

2. Zakres obowiązków Policji i innych organów. Na podstawie § 1 można wyróżnić dwie grupy obowiązków spoczywających na Policji i innych organach procesowych. Pierwszą grupę stanowi wykonywanie poleceń sądu, referendarza sądowego i prokuratora. Polecenia są imperatywnymi (władczymi) oświadczeniami woli nakładającymi wyłącznie na ich adresatów obowiązek stosownego zachowania (T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadku koronnym*, Kraków 2003, s. 92). Nie stanowią one decyzji procesowych, ponieważ nie rozstrzygają żadnej kwestii w procesie karnym (odmiennie J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. J. Skorupka, s. 68). Kompetencja sądu i prokuratora do wydawania poleceń opiera się na ich nadrzędności procesowej względem adresatów polecenia. Do kręgu tych adresatów, w myśl komentowanego przepisu, należą nie tylko organy ścigania karnego, lecz także inne organy, których zobowiązanie do wykonywania poleceń wynika z przepisów szczególnych. Adresaci polecenia są nim związani, co oznacza, iż spoczywa na nich obowiązek wykonania polecenia, jeżeli objęte jego treścią zachowanie pozostaje w zakresie postępowania karnego. Obowiązek ten rozciąga się zarówno na polecenia, które są wydawane na podstawie przepisów komentowanego Kodeksu (zob. też komentarz do art. 93; zob. też np. art. 248 § 1 k.p.k.), jak i polecenia, których wydanie jest przewidziane w przepisach innych ustaw lub przepisach wykonawczych wydanych na ich podstawie (np. § 238 ust. 1 reg. prok.). Niewykonanie polecenia może pociągać za sobą skutki określone w art. 326 § 4 i art. 19 § 1 k.p.k. Treść poleceń może ulegać zmianie; mogą one także być odwoływane (P. Gacek, *Polecenie prokuratora wydane Policji na podstawie art. 15 § 1 k.p.k. (wybrane zagadnienia)*, CzPKiNP 2018/4, s. 83). Druga grupa obowiązków wskazanych w analizowanym przepisie jest ujęta w sposób generalny, stanowi ją bowiem prowadzenie pod nadzorem prokuratora śledztw lub dochodzeń w granicach określonych w ustawie. Określenie tych granic może wynikać wprost z ustawy lub z decyzji organu prokuratorskiego opartej na przepisach ustawy, np. decyzji o powierzeniu Policji określonych czynności procesowych w śledztwie (art. 311 § 2 w zw. z § 3 k.p.k.; w kwestii zakresu kompetencji do prowadzenia śledztwa i dochodzenia przez Policję i inne organy ścigania zob. szerzej komentarz do art. 311 § 2 i 3 oraz art. 325a § 1).

3. Obowiązki instytucji państwowych i samorządowych w zakresie postępowania karnego. Do kategorii instytucji państwowych i samorządowych wskazanych w § 2 analizowanego przepisu należy zaliczyć organy kontroli państwowej i organy kontroli samorządu terytorialnego (*arg. ex art. 115 § 13 pkt 5 w zw. z pkt 6 k.k.*), organy samorządu zawodowego, urzędy, a także podmioty i jednostki organizacyjne powołane dla realizacji określonych zadań państwowych lub samorządowych przez właściwe organy państwa lub organy samorządowe. Nie ma znaczenia ich status prawny, czyli to, czy mają osobowość prawną czy jej nie posiadają (*arg. ex art. 15 § 3 in principio k.p.k.*). Wobec tego, że na instytucjach państwowych i samorządowych spoczywa jedynie obowiązek udzielenia pomocy organom prowadzącym postępowanie karne w oznaczonym terminie, wykluczone jest, niemieszczące się w kategorii pomocy, przerzucenie na te instytucje realizacji w całości określonych zadań z zakresu postępowania karnego. Ograniczenie analizowanego obowiązku do zakresu działania instytucji państwowej lub samorządowej nie stoi na przeszkodzie udzieleniu pomocy organom procesowym poza tym

zakresem, jeżeli jest to z ich strony możliwe (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 118). Sankcją za niedopełnienie obowiązku udzielenia organowi procesowemu pomocy w terminie może stanowić kara porządkowa określona art. 287 § 1 *in fine* w zw. z art. 285 § 1 k.p.k.

4. Zakres obowiązku udzielenia pomocy przez podmioty określone w art. 15 § 3 k.p.k. Pod względem podmiotowym obowiązek udzielenia pomocy na wezwanie organów prowadzących postępowanie karne statuowany w § 3 jest szeroko zakreślony, można bowiem powiedzieć, że obejmuje on wszystkie inne podmioty niż te, które mogą być obciążone takim obowiązkiem na podstawie art. 15 § 1 lub § 2 k.p.k. Nie ma natomiast znaczenia, czy są to osoby fizyczne czy prawne, czy wreszcie jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej. Wezwanie podmiotów należących do omawianej grupy do udzielenia pomocy w zakresie i terminie wyznaczonym przez organ procesowy może nastąpić pod warunkiem, że bez tej pomocy przeprowadzenie czynności procesowej jest niemożliwe albo znacznie utrudnione. Oznacza to zarazem, że tylko w takim wypadku, gdy warunek ten jest spełniony, powstaje obowiązek udzielenia pomocy prawnej określony w § 3. Nie ulega wątpliwości, że ocena realizacji tego warunku należy do organu wzywającego do udzielenia pomocy. W wezwaniu o udzielenie pomocy muszą być wskazane okoliczności uprawdopodobniające tę ocenę, w tym wskazana konkretna czynność procesowa (grupa czynności procesowych), której przeprowadzenie bez pomocy jest niemożliwe lub znacznie utrudnione. Sformułowane wymaganie ma na celu urealnienie ograniczenia obowiązku udzielenia pomocy przewidzianego w § 3 do przypadków określonych w końcowym fragmencie tego przepisu. Bez tego obwarowanie wezwania do udzielenia pomocy prawnej zastrzeżeniem zamieszczonym w § 3 *in fine* komentowanego przepisu mogłoby w praktyce okazać się pozorne. Analizowane wezwanie nie może w żadnym wypadku być wykorzystane do zastąpienia czynności dowodowych lub uzyskania określonych informacji objętych ochroną wynikającą z zakazów dowodowych, np. zakazu przesłuchania świadka ze względu na tajemnicę adwokacką, radcowską, lekarską czy dziennikarską. Nie może też prowadzić do naruszenia lub obejścia zasady *nemo se ipsum accusare tenetur*. Przyjmując szerszą perspektywę, należy w pełni podzielić zapatrywanie, że wezwanie do udzielenia pomocy na podstawie § 3 komentowanego przepisu nie może ingerować w sferę wolności i prawa objęte ochroną konstytucyjną, ponieważ wymaga to szczegółowego, ustawowego określenia warunków, w jakich może to nastąpić (*arg. ex art. 31 ust. 3 Konstytucji RP*). Bezpodstawne uchylenie się od realizacji obowiązku udzielenia pomocy w zakresie i terminie wskazanym przez organ wzywający o jej udzielenie na podstawie może pociągać za sobą nałożenie kary pieniężnej w wysokości do 3000 zł. Sankcja ta jest wyraźnie przewidziana w ustawie w odniesieniu do przedstawicieli lub osób pełniących funkcję kierowniczą w podmiotach mających status osób prawnych lub jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej (art. 287 § 1 *in fine* w zw. z art. 285 § 1 k.p.k.). W przypadku osób fizycznych należy ją wywieść z uprawnienia do nałożenia kary pieniężnej na taką osobę w razie bezpodstawnego uchylania się od spełnienia innego ciążącego na niej obowiązku w toku postępowania niż wprost wymieniony w art. 287 § 1 *in principio* k.p.k. (tak również C. Kulesza [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. K. Dudka, s. 58).

Art. 16. [Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania]

§ 1. Jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciążących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy.

§ 2. Organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać uczestnikom postępowania informacji o ciążących obowiązkach i o przysługujących im upraw-

nieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi. W razie braku takiego pouczenia, gdy w świetle okoliczności sprawy było ono nieodzowne, albo mylnego pouczenia, stosuje się odpowiednio § 1.

§ 3. Jeżeli uczestnikiem postępowania jest osoba, która nie ukończyła 18 lat, lub osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, sposób pouczenia powinien być dostosowany do jej wieku, stanu zdrowia i stanu rozwoju umysłowego.

1. Przedmiot unormowania. Przepis statuuje zasadę informacji procesowej. W § 1 jest ona wyrażona w postaci bezwzględnej (silniejszej), w której jej treścią jest (bezwzględny) obowiązek pouczenia uczestników postępowania o ciążących na nich obowiązkach i przysługujących uprawnieniach, wynikający *expressis verbis* z przepisu szczególnego. W § 2 znajduje unormowanie jej względna (słabsza) postać, w której stanowiący jej treść (względny) obowiązek udzielenia uczestnikom postępowania informacji o ciążących na nich obowiązkach i przysługujących uprawnieniach jest zrelatywizowany do ustalenia takiej potrzeby przez organ procesowy. Przepis reguluje ponadto karnoprosesowe konsekwencje uchybienia obowiązkowi stanowiącym treść zasady informacji procesowej. *Ratio legis* omawianej regulacji prawnej jest, po pierwsze, zapewnienie uczestnikom postępowania informacji urealnających przysługujące im uprawnienia i możliwość zdecydowania o ich wykorzystaniu, a także możliwość zdecydowania o wykonaniu ciążących na nich obowiązków, zaś po drugie – uchronienie ich od niebezpieczeństwa wykorzystania przez organy procesowe niewiedzy o posiadanych uprawnieniach i ciążących na nich obowiązkach, niosącej lub mogącej nieść ze sobą negatywne konsekwencje procesowe.

2. Normatywne źródła zasady informacji procesowej. Zasada informacji procesowej łączy się z dyrektywą zachowania lojalności wobec stron i innych uczestników postępowania, a przez to także z prawem do rzetelnego procesu (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 119; wyrok SN z 25.06.2002 r., III KKN 291/01, LEX nr 54405). Jej genetycznego zakotwiczenia należy więc upatrywać w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPC oraz art. 14 ust. 1 MPPOiP.

3. Zakres podmiotowy zasady informacji procesowej. Obowiązki (bezwzględny i względny) stanowiące treść zasady informacji procesowej spoczywają – *verba legis* – na organach prowadzących postępowanie. Uwarunkowania przebiegu procesu w stadium sądowym sprawiają, że obowiązek udzielenia informacji procesowej, spoczywający na sądzie jako organie kierowniczym, podlega w tym stadium realizacji zazwyczaj przez przewodniczącego składu orzekającego, ewentualnie przez prezesa sądu, a w związku z treścią art. 93 § 2 k.p.k. przez upoważnionego przez niego sędziego lub przewodniczącego wydziału. Statuowany w komentowanym przepisie prawny obowiązek udzielenia informacji procesowej nie spoczywa na obrońcach lub pełnomocnikach. Oskarżony nie może więc skutecznie podnosić zarzutu prawa do obrony ze względu na niewystarczające informowanie go o przebiegu postępowania w czasie rozprawy, na której nie był obecny pomimo takiej możliwości (zob. postanowienie SN z 8.09.2016 r., III KK 292/16, LEX nr 2135814). Wymaga jednak w tym kontekście zwrócenia uwagi, że powinność informowania klienta przez adwokata lub radcę prawnego o przebiegu sprawy i jej wyniku, w tym o skutkach podejmowanych czynności procesowych, należy do jego powinności na płaszczyźnie deontologicznej (zob. § 49 KEA i art. 44 ust. 1 KERP), a uchybienie im może być rozpatrywane w aspekcie odpowiedzialności dyscyplinarnej.

4. Zakres podmiotowy informacji procesowej. Komentowany przepis przewiduje wyraźnie, że adresatami informacji procesowej w nim wskazanej są uczestnicy postępowania. W doktrynie i orzecznictwie kontrowersje wywołuje rozumienie pojęcia uczestnika postępowania w kontekście normatywnym wynikającym z art. 16 § 1 k.p.k. Dotyczą one tego, czy w kręgu adresatów obowiązkowej informacji procesowej mieszczą się podmioty profesjonalne, mianowicie oskar-

zyciel publiczny, rzecznicy interesu publicznego oraz adwokaci i radcy prawni występujący w roli obrońców lub pełnomocników. Źródłem wątpliwości w kwestii ujętej w postawionym pytaniu jest treść art. 16 § 1 *in fine* k.p.k., w którym – w aspekcie uchylenia ujemnych konsekwencji procesowych braku pouczenia lub mylnego pouczenia – obok uczestnika postępowania wymieniona jest, przy użyciu funktora alternatywy nierozłącznej, inna osoba, której to dotyczy. Na pierwszy rzut oka takie zestawienie ze sobą wymienionych podmiotów może sugerować, że również w przypadku uczestników postępowania chodzi jedynie o takich, których dotyczą ewentualne ujemne konsekwencje braku pouczenia lub mylnego pouczenia, legitymują się więc niejako zdolnością do ich poniesienia, a tym samym mają własny interes procesowy w postępowaniu karnym (tak uchwała SN z 1.10.2013 r., I KZP 6/13, LEX nr 1385916). W poruszonej kwestii wykształciły się dwie grupy poglądów. W doktrynie procesu karnego nadal najliczniej jest reprezentowany pogląd, zgodnie z którym treść komentowanego przepisu nie daje podstawy do tego, aby zawęzić krąg uczestników postępowania, którym powinna być udzielona informacja procesowa, ze względu na ich właściwości osobiste, i w rezultacie, aby pozostawić poza nim np. profesjonalnych przedstawicieli stron (tak m.in. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 119–120; M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 125; C. Kulesza [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. K. Dudka, s. 60; D. Szumiło-Kulczycka, A. Leszczyńska, *Glosa do uchwały SN z 1.10.2013 r., I KZP 6/13*, WPP 2014/1, s. 113; M. Zbrojewska, *Glosa do uchwały SN z 1.10.2013 r., I KZP 6/13*, LEX 2014; J. Kosowski, *Glosa do postanowienia SN z 20.08.2019 r., I DO 28/19*, „Forum Prawnicze” 2021/6, s. 90 i n.). Wyrazicielem odmiennego stanowiska był pierwotnie Z. Gostyński. Jego zdaniem obowiązek informowania o uprawnieniach i obowiązkach nie dotyczy przedstawicieli procesowych stron, którzy swoje funkcje wykonują zawodowo, a także oskarżyciela publicznego oraz profesjonalnych rzeczników interesu publicznego, np. Rzecznika Praw Obywatelskich (Z. Gostyński [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Gostyński, Warszawa 1998, s. 202). Pogląd ten zdobył szersze uznanie w doktrynie (A. Sakowicz, *Zasada informacji procesowej* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 3, cz. 2, *Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 745; S. Durczak-Żochowska, *Udzielenie pełnomocnikowi mylnego pouczenia przez organ procesowy w postępowaniu karnym a przywrócenie terminu zawitego. Glosa do uchwały SN z 1.10.2013 r., I KZP 6/13*, GSP-PO 2014/4, s. 73) wraz z jego akceptacją w uchwale z 1.10.2013 r., I KZP 6/13, LEX nr 1385916, w której Sąd Najwyższy wyraził zapatrywanie, że zarówno „inne osoby”, jak i „uczestnicy postępowania” wymienieni w § 1 komentowanego przepisu to w zamyśle ustawodawcy podmioty, których dotyczą ujemne konsekwencje procesowe braku pouczenia lub pouczenia mylnego, i na tym podłożu oparł wnioszek, że termin „uczestnik postępowania” został w końcowej części art. 16 § 1 k.p.k. użyty w sensie wąskim, ograniczającym się do tych uczestników, którzy w postępowaniu karnym zabiegają o własny interes procesowy (czyli stron, rzeczników interesu publicznego, osobowych źródeł dowodowych, pomocników procesowych), gdyż tylko tego rodzaju uczestnicy ponoszą ujemne konsekwencje procesowe. Tym samym uznał, że termin ten nie odnosi się do tych uczestników, którzy w postępowaniu karnym działają w cudzym interesie (tj. przedstawicieli stron), a zatem – wobec braku własnego interesu procesowego – w ogóle nie mogą ich dotyczyć ujemne konsekwencje procesowe, o których mowa w art. 16 § 1 k.p.k. (w tym duchu także postanowienie SN z 20.08.2019 r., I DO 28/19, LEX nr 2729825). Zdaniem najwyższej instancji sądowej na rzecz takiej zwięzłej interpretacji terminu „uczestnik postępowania” na gruncie analizowanego przepisu przemawiają względy na cel zawartej w nim regulacji prawnej, którym jest zapewnienie informacji procesowej uczestnikom postępowania, którzy nie posiadają fachowej wiedzy na temat ich uprawnień i obowiązków, a w każdym razie organ procesowy nie może zasadnie zakładać, że takową wiedzę posiadają. Prowadzi to Sąd Najwyższy do konkluzji, że poza zakresem podmiotowym obowiązku statuowanego w art. 16 § 1 k.p.k. pozostają uczestnicy, którzy pełnione w procesie karnym

funkcje wykonują jako podmioty profesjonalne, tj. z założenia dysponujące fachową wiedzą nie tylko o ciążyących na nich obowiązkach i przysługujących uprawnieniach, lecz także co do obowiązujących unormowań karnoprosesowych w ogóle (uchwała SN z 1.10.2013 r., I KZP 6/13, LEX nr 1385916). Ramy komentarza nie pozwalają na poddanie przytoczonych poglądów wszechstronnej analizie, dlatego odsyłając do opracowania, w którym to stosunkowo niedawno uczyniono (J. Kosowski, *Glosa do postanowienia SN z 20.08.2019 r., I DO 28/19*, „Forum Prawnicze” 2021/6, s. 90–100), w tym miejscu można zasadniczo poprzestać na przyłączeniu się do pierwszego z nich i stwierdzić, że zawężenie zakresu pojęciowego terminu „uczestnik postępowania” w przebiegu interpretacji § 1 komentowanego przepisu, prowadzące do wyłączenia podmiotów profesjonalnych z zakresu wynikającego z tego przepisu obowiązku informacyjnego, nie znajduje dostatecznego oparcia w jego treści. Warto natomiast w tym kontekście dodatkowo zauważyć, że wyrażone na gruncie odmiennej interpretacji zapatrywanie, zgodnie z którym zwrot „których to dotyczy”, wienający przepis § 1, odnosi się również do uczestników postępowania i daje podstawę do ograniczenia ich kręgu w sposób wyżej przedstawiony, nie jest poparte argumentami natury logiczno-językowej, które można by uznać za przekonujące. Sąd Najwyższy w zasadzie poprzestaje w tym aspekcie na mało czytelnym stwierdzeniu, że gdyby pojęcie uczestnika w § 1 *in fine* zostało użyte w tym samym szerokim znaczeniu, w jakim użyto go w art. 16 § 1 *in principio* lub w art. 100 § 8 k.p.k., wyznaczanie drugiego – obok „uczestników postępowania” – podzakresu podmiotowego w § 1 *in fine*, polegające na wyróżnieniu „osób, których to dotyczy”, byłoby zbędne, ponieważ w zakresie szerokiego pojęcia uczestnika mieszczą się także wszystkie osoby, które pełnią w procesie funkcje określone przez prawo procesowe. Odnosząc się do tego stanowiska, należy w tym miejscu uwypuklić to, co wydaje się najważniejsze, mianowicie że uwadze Sądu Najwyższego zdaje się uchodzić całkowicie możliwość odczytania treści § 1 komentowanego przepisu w sposób prowadzący do wniosku, że zwrot „których to dotyczy” stanowi *sui generis* cechę indywidualizującą wyłącznie osoby niebędące uczestnikami postępowania, na które proces karny oddziałuje w pewnym stopniu i które mogą z tego względu odnieść ujemne konsekwencje braku pouczenia lub mylnego pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach procesowych, ale nie mają określonej roli w tym procesie. Możliwość taką doskonale wychwyciła M. Zbrojewska, zaznaczając, że takimi osobami są m.in. osoba, u której dokonuje się przeszukiwania, o ile nie jest oskarżoną, osoba wysuwająca roszczenia o rzeczy zajętych czy podmiot składający zawiadomienie o przestępstwie (M. Zbrojewska, *Glosa do uchwały SN z 1.10.2013 r., I KZP 6/13*). Na rzecz przyjęcia właśnie tej koncepcji interpretacyjnej przemawia w sposób zdecydowany już samo to, że pozwala ona uniknąć rażącego sztucznością, znamionującego odmienną wykładnię, zróżnicowania zakresu znaczeniowego pojęcia uczestnika postępowania w obrębie jednego przepisu prawnego, w odniesieniu do początkowego i końcowego fragmentu art. 16 § 1 k.p.k., podlegającego następnie eliminacji w płaszczyźnie interpretacyjnej w oparciu o zakaz wykładni homonimicznej. Gdyby nawet jednak uznać, wbrew temu co podpowiada logika, że nie jest to wystarczające dla rozsądnego omawianego sporu interpretacyjnego, to przy teoretycznym założeniu możliwości odczytania treści powołanego przepisu na dwa równoważne, zobrazowane powyżej sposoby, trzeba by i tak przyjąć, mając na względzie gwarancyjny charakter tego przepisu, że jego zwężające rozumienie, oparte w gruncie rzeczy na odwołaniu do funkcjonalnych dyrektyw interpretacyjnych, jest nieuprawnione, skoro ustawodawca w wyraźny sposób nie dokonał ograniczenia zakresu zastosowania tego przepisu do podmiotów nieprofesjonalnych (zob. P. Rogoziński, *Glosa do uchwały SN z 1.10.2013 r., I KZP 6/13*, „Palestra” 2014/10, s. 83). W podsumowaniu dotychczasowych obserwacji można więc wprost stwierdzić, w zgodzie z afirmowanym poglądem, że obowiązek informacji procesowej wynikający z art. 16 § 1 k.p.k. rozciąga się pod względem podmiotowym także na profesjonalnych przedstawicieli procesowych, a więc obrońców i pełnomocników, oraz profesjonalnych rzeczników interesu publicznego, w tym Rzecznika Praw Obywatelskich.

5. Zakres przedmiotowy zasady (obowiązku) informacji procesowej. Analizę zakresu przedmiotowego zasady informacji procesowej należy przeprowadzić oddzielnie w odniesieniu do jej postaci bezwzględnej i względnej. Bezwzględny obowiązek informacyjny aktualizuje się w tych wszystkich przypadkach, w których przepisy szczególne ustawy karnoprosesowej statuują *expressis verbis* obowiązek udzielenia pouczenia o przysługujących uprawnieniach i ciążących obowiązkach. Można w związku z tym powiedzieć, że w całości kształcą przepisy te przesądza o zakresie zasady informacji procesowej w jej bezwzględnej postaci. W przepisach szczególnych obowiązek pouczenia znajduje najczęściej wyraźne odniesienie podmiotowe, np. do oskarżonego (np. art. 300 § 1, art. 313 § 2, art. 386 § 2 k.p.k.), pokrzywdzonego (art. 12 § 1 i 2, art. 300 § 2, art. 305 § 4 k.p.k.) czy świadka (art. 182, art. 183 i art. 185 w zw. z art. 191 § 2, art. 190 § 1, art. 589 § 4 k.p.k.) albo kilku bliżej określonych podmiotów jednocześnie jako adresatów pouczenia (art. 23a § 1, art. 321 § 1 k.p.k.). Niekiedy jest on ujęty w sposób ogólny i dotyczy określonego zasobu informacji oraz układu procesowego, w którym aktualizuje się jej udzielenie każdemu uczestnikowi postępowania, którego ten układ dotyczy (art. 100 § 8, art. 120 § 2 k.p.k.). Poza wskazanymi przypadkami może aktualizować się względny obowiązek informacyjny, związany z udzielaniem informacji uczestnikom postępowania – *verba legis* – „w miarę potrzeby”. O zakresie tego obowiązku przesądza w istocie to, czy udzielenie informacji procesowej uczestnikowi postępowania jest nieodzowne w świetle okoliczności sprawy. Nieodzowność tę należy łączyć z sytuacjami, w których brak informacji procesowej na temat ciążącego na uczestniku postępowania obowiązku może spowodować dla niego negatywne konsekwencje w wyniku jego niedopełnienia, a w przypadku uprawnień procesowych może uniemożliwić uczestnikowi procesowemu ich wykorzystanie (zob. wyrok SN z 25.06.2002 r., III KKN 291/01, LEX nr 393683). Ustalenie tych sytuacji i związanej z nimi potrzeby udzielania informacji procesowej nie może odbywać się w sposób dowolny, lecz musi opierać się na kryteriach obiektywnych, podlegających uwzględnieniu na gruncie realiów konkretnej sprawy, przede wszystkim na prawdopodobieństwie nieznanomości uprawnień lub obowiązków przez uczestnika postępowania (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 293). Wśród wskazanych kryteriów można wyróżnić okoliczności natury przedmiotowej, takie jak charakter sprawy, tryb postępowania, stadium procesowe, nowatorski charakter określonych rozwiązań prawnych, których miałyby dotyczyć pouczenie, związek informacji z podejmowaną czynnością, oraz czynniki natury podmiotowej, do których należą korzystanie z pomocy przedstawiciela procesowego, wykształcenie uczestnika postępowania, jego wiek (zarówno młody, jak i podeszły) oraz stan zdrowia (por. Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 293; J. Kosowski, *Zasada informacji prawnej w polskim procesie karnym w świetle art. 16 k.p.k.*, Warszawa 2011, s. 202). Należy zaznaczyć, że statuowany w art. 16 § 2 k.p.k. obowiązek informacyjny nie niesie ze sobą obowiązku sprawowania *sui generis* pieczy nad szeroko rozumianym interesem uczestników postępowania, a tylko powinność ich informowania o tych uprawnieniach lub obowiązkach, które łączą się bezpośrednio z treścią wydawanego orzeczenia, podejmowanej decyzji lub wykonywanej czynności (wyrok SA w Warszawie z 7.06.2013 r., II AKa 163/13, LEX nr 1342391). Analizowanego obowiązku nie można więc traktować jak obowiązku jakiegoś generalnego poradnictwa dla uczestników postępowania (zob. W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 92). Nie obejmuje on informacji o wszystkich, zwłaszcza odległych, uprawnieniach i obowiązkach uczestników postępowania, np. informacji o prawie do odszkodowania za oczywiście niesłuszne aresztowanie przy doręczeniu odpisu postanowienia o umorzeniu postępowania. W takim wypadku obowiązek informacji procesowej dotyczy jedynie informacji o przysługującym podejrzanemu i pokrzywdzonemu prawie, terminie i sposobie wniesienia zażalenia na postanowienie o umorzeniu postępowania. Nie może on rozciągać się na dalsze uprawnienia, zwłaszcza zależne od istnienia wielu złożonych

przesłanek, w dodatku ocennych i wymagających analizy wielu dowodów i okoliczności (postanowienie SN z 14.12.1979 r., IV KZ 194/79, OSNKW 1980/1–2, poz. 19). W aspekcie dotyczącym innego z wymienionych kryteriów pomocniczych, dotyczącego reprezentacji procesowej ze strony profesjonalnego przedstawiciela, trzeba stwierdzić, że nie zawsze korzystanie z jego pomocy wyłącza obowiązek udzielenia stronie informacji procesowej (zob. postanowienie SN z 24.10.2001 r., IV KZ 60/01, OSNKW 2002/1–2, poz. 10).

6. Standardy pouczenia i jego skuteczność. Pouczenie powinno być udzielone z zachowaniem należytej staranności i rzetelności, w sposób pełny, precyzyjny i zrozumiały, tak aby wykluczyć ewentualność jego kwalifikacji w kategorii mylnego pouczenia lub braku pouczenia. Chodzi przede wszystkim o taki sposób jego udzielenia, który w przypadku przysługujących uczestnikowi postępowania uprawnień zapewni mu po prostu realną możliwość ich wykorzystania (zob. postanowienie SN z 7.05.2019 r., II KZ 12/19, LEX nr 2694660). Pełne informowanie uczestników postępowania powinno skutecznie przyczyniać się do tego, aby uczestnicy ci wnosili do procesu to, co wnieść mogą i co wnieść powinni, oraz żeby dokonywali swych czynności we właściwym czasie. Powinno również pozwolić na eliminowanie niepotrzebnych czynności sądów i uczestników postępowania. Pełna informacja musi obejmować nie tylko wskazanie czasu, miejsca i sposobu dokonywania określonych czynności, a więc warunków przepisanych dla jej dokonania w prawie karnym procesowym, oraz skutków procesowych podjęcia lub niedokonania czynności zgodnie z przepisami prawa, lecz także – obok kwestii związanych z samym tylko rozstrzygnięciem sprawy „co do istoty” i sposobem jego zaskarżenia – wyjaśnienie przesłanek takich decyzji jak nieuwzględnienie wniosku dowodowego, wniosku o odroczenie rozprawy lub o zawieszenie postępowania (zob. uchwała SN z 15.07.1974 r., KwPr 2/74, OSNKW 1974/10, poz. 179). Organ procesowy udzielający pouczenia nie ma obowiązku sprawdzania, czy jest ono skuteczne, tzn. czy jest zrozumiałe dla jego adresata, zwłaszcza gdy nie ujawnią się żadne okoliczności, które uzasadniałyby wątpliwości w tej kwestii (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 291). Organ procesowy nie ma obowiązku zakładać, że został niezrozumiany, źle zrozumiany lub że uczestnik nie przyswoił sobie istotnych treści pouczenia, a założenie takie byłoby wręcz nieuprawnione w sytuacjach, w których uczestnik postępowania korzysta z fachowej pomocy prawnej adwokata lub radcy prawnego obecnego przy pouczeniu (postanowienie SN z 14.05.1997 r., V KKN 325/96, OSNKW 1997/9–10, poz. 71). Jeżeli jednak zachodzą wątpliwości co do tego, czy nastąpiło prawidłowe pouczenie uczestnika postępowania o przysługujących mu uprawnieniach i ciężących obowiązkach, nie można ich rozstrzygać na niekorzyść uczestnika i stosować w tym względzie jakichkolwiek domniemań (postanowienie z 15.06.2011 r., II KZ 22/11, LEX nr 847149).

7. Konsekwencje naruszenia zasady informacji procesowej. Zgodnie z § 1 w zw. z § 2 zdanie drugie analizowanego przepisu zarówno w przypadku bezwzględnego, jak i względnego obowiązku udzielenia informacji procesowej brak pouczenia lub mylne pouczenie nie może pociągać za sobą ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania, ewentualnie innej osoby, której to dotyczy. Na równi z brakiem pouczenia lub mylnym pouczeniem należy traktować przypadki, w których udzielone pouczenie było niepełne (zob. postanowienie SN z 9.12.1977 r., Z 38/77, OSNKW 1978/1, poz. 14; por. też postanowienie SN z 3.02.2006 r., II KZ 51/05, OSP 2007/11, poz. 128). Brak pouczenia lub mylne pouczenie, których skutkiem jest niedochowanie terminu zawitego do dokonania określonej czynności procesowej, powinno być uznane za niezależną od strony przyczynę uchybienia temu terminowi uzasadniającą jego przywrócenie (zob. np. postanowienie SN z 7.05.2019 r., II KZ 12/19, LEX nr 2694660). Przewidziane w komentowanym przepisie uchylenie ujemnych skutków braku pouczenia lub mylnego pouczenia może również polegać na dopuszczeniu określonej czynności procesowej po

upływie terminu prekluzyjnego przewidzianego dla jej dokonania, np. dopuszczeniu skutecznego oświadczenia przez pokrzywdzonego, że chce wziąć udział w postępowaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego po otwarciu przewodu sądowego, poprzez niezastosowanie wobec niego art. 56 § 2 k.p.k., określającego skutki przekroczenia wskazanego terminu, wykluczające uzyskanie przez niego statusu strony procesowej w stadium jurysdykcyjnym. Na rzecz takiej możliwości przemawia prokonstytucyjna wykładnia art. 16 § 1 k.p.k. uwzględniająca przysługujące pokrzywdzonemu mu prawo do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Trzeba przy tym jednak zaznaczyć, że dopuszczenie pokrzywdzonego do działania w roli strony procesowej w postępowaniu sądowym po upływie terminu prekluzyjnego, w którym powinien był on złożyć oświadczenie, że będzie w tej roli występował, nie ma charakteru retroaktywnego, nie pociąga więc za sobą przywrócenia pokrzywdzonemu możliwości podjęcia czynności procesowych przypisanych wcześniejszym fazom postępowania, a których termin podjęcia już upłynął. Jego uprawnienia, wynikające z uzyskanego „po czasie” statusu strony procesowej, aktualizują się wyłącznie *pro futuro*. Nie może on więc domagać się przywrócenia terminu zawitego do dokonania określonej czynności, jeżeli termin ten upłynął, zanim uzyskał on status strony procesowej, a czynność jest zarezerwowana dla podmiotów, które taki status posiadają (postanowienie SN z 25.06.2013 r., V KZ 43/13, LEX nr 1331415). Sięgając do przykładu konsekwencji braku pouczenia lub mylnego pouczenia, niezwiązanej z przekroczeniem terminu procesowego, można wskazać niedopuszczalność wydania decyzji procesowej, do której warunków należy pouczenie określonego podmiotu o ciążyących na nim obowiązkach procesowych, jeżeli takie pouczenie nie nastąpiło lub było mylne. Niedopuszczalne jest więc wydanie przez sąd postanowienia o przypadku przedmiotu poręczenia majątkowego, jeżeli osoba, która go udzieliła, nie została pouczone – wbrew obowiązkowi uregulowanemu w art. 268 § 2 k.p.k. – o przesłankach orzeczenia przypadku przedmiotu poręczenia, a także m.in. o możliwości i uwarunkowaniach jego skutecznego cofnięcia (uchwała SN z 20.05.1992 r. I KZP 17/92, OSNKW 1992/7–8, poz. 53). W przytoczonych na zasadzie egzemplifikacji przypadkach zastosowanie art. 16 § 1 k.p.k. (w zw. z § 2 zdanie drugie) poprzez uchylenie negatywnych konsekwencji braku pouczenia lub mylnego pouczenia łączy się z wyraźnym określeniem tych konsekwencji w ustawie karnoprosesowej. Zdaniem M. Kurowskiego do takich przypadków ogranicza się możliwość uchylenia się uczestnika postępowania od ujemnych skutków procesowych braku pouczenia lub mylnego pouczenia na podstawie powołanego przepisu. Przyjmuje on zarazem, że nie ma takiej możliwości, gdy te ujemne skutki wynikają z okoliczności faktycznych, np. złożenia przez oskarżonego obciążających wyjaśnień w sytuacji niepouczenia o prawie do odmowy składania wyjaśnień. Na rzecz takiego poglądu ma przemawiać to, że „niepouczenie nie może wywoływać skutków o charakterze materialnym, ale jedynie takie, jak to stanowi sama dyspozycja przepisu, skutki o charakterze procesowym” (M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 127). Z poglądem tym nie sposób się zgodzić z paru powodów. Przede wszystkim trzeba stwierdzić, że nie ma dostatecznych podstaw do negowania procesowego charakteru i kwalifikowania jedynie w jakieś bliżej nieokreślonej kategorii skutków o charakterze materialnym ujemnych konsekwencji wynikających z braku pouczenia lub mylnego pouczenia, gdy prowadzi ono, jak w podanym przykładzie, do złożenia przez oskarżonego obciążających go wyjaśnień. To że ujemne skutki niepouczenia lub mylnego pouczenia wynikają, jak chce powołany wyżej autor, z ustaleń faktycznych, co – jak można rozumieć – oznacza, że ujawniają się w sferze oceny dowodów i ustaleń faktycznych w procesie karnym, nie odbiera im procesowego charakteru. O tym charakterze świadczy zaś już samo to, że mowa o dowodzie w procesie karnym, stanowiącym podstawę decyzji procesowych, w tym najważniejszej decyzji zapadającej w formie wyroku. Dowód taki jest skażony uzyskaniem go bez wymaganego prawidłowego pouczenia o określonych uprawnieniach lub obowiązkach procesowych, a skaza ta niesie ze sobą ujemne skutki procesowe dla

uczestnika postępowania, od którego dowód taki pochodzi, ponieważ przekłada się na niekorzystną dla niego ocenę stanu faktycznego badanego w danej sprawie. Opierając się na takim stanowisku, przy uwzględnieniu reguły *lege non distinguente*, należy w podsumowaniu podniesionych dotąd uwag stwierdzić, że komentowany przepis nie daje podstawy do tego, aby eliminację ujemnych skutków procesowych braku pouczenia lub mylnego pouczenia zawęzić do przypadków, w których są one wyraźnie określone w ustawie karnoprocesowej. Przyjmując nieco inną optykę, można jednocześnie zauważyć, korzystając z podanego przykładu, że brak pouczenia lub mylne pouczenie oskarżonego co do tego, że przysługuje mu prawo odmowy złożenia wyjaśnień, oznacza pozbawienie go jako osobowego źródła dowodowego swobody zdecydowania o tym, czy chce złożyć oświadczenia dowodowe, czy też nie. Swoboda oskarżonego w tym zakresie jest, obok swobody kształtowania treści wyjaśnień, składnikiem przysługującego mu prawa do swobody wypowiedzi (art. 171 § 1 k.p.k.). Biorąc to pod uwagę, należy przychylić się do poglądu, że brak prawidłowego pouczenia oskarżonego o przysługującym mu prawie odmowy składania wyjaśnień, wywołujący w związku z przystąpieniem do jego przesłuchania mylne przeświadczenie, że spoczywa na nim taki obowiązek, powoduje złożenie wyjaśnień w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi, co skutkuje – zgodnie z treścią art. 171 § 7 k.p.k. – niedopuszczalnością ich dowodowego wykorzystania w ramach ustaleń faktycznych w sprawie (zob. M. Jeż-Ludwichowska, *Wyjaśnienia oskarżonego a prawo do informacji*, „Palestra” 2003/3–4, s. 49–50; tak również A. Murzynowski, *Istota...*, s. 219; R. Kmiecik [w:] *Prawo dowodowe...*, red. R. Kmiecik, 2005, s. 112). Na rzecz wyrażonego stanowiska, uzasadniającego wyeliminowanie w ramach aposteriorycznej oceny dowodów (dowodową dyskwalifikację) obciążających oskarżonego wyjaśnień złożonych przez niego w sytuacji niepouczenia lub nieprawidłowego pouczenia o możliwości odmowy ich złożenia przemawia kategorycznie wzgląd na prawo do obrony, które doznaje uszczerbku w przedstawionej sytuacji poprzez pozbawienie oskarżonego prawa do wyboru sposobu obrony polegającego na nieskładaniu oświadczeń dowodowych, w ogóle lub na określonym etapie procesowym. Przepis art. 16 k.p.k. jako *lex generalis* znajduje zastosowanie wówczas, gdy uchylenie ujemnych skutków uchybienia obowiązku udzielania informacji procesowej nie wynika z przepisu szczególnego. Odwołując się do podanych przykładów braku pouczenia lub mylnego pouczenia oskarżonego co do przysługującego mu prawa odmowy składania wyjaśnień, należy stwierdzić, że w wypadku, w którym wyjaśnienia złożone w rezultacie w warunkach wyłączających swobodę woli co do ich złożenia zostałyby wykorzystane jako podstawa ustaleń faktycznych wyroku na niekorzyść oskarżonego, w apelacji od wyroku należałoby podnieść zarzut naruszenia art. 171 § 7 k.p.k., a nie art. 16.

Art. 17. [Negatywne przesłanki procesowe]

§ 1.¹ Nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza, gdy:

- 1) czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia;
- 2) czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego albo ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa;
- 3) społeczna szkodliwość czynu jest znikoma;
- 4) ustawa stanowi, że sprawca nie podlega karze;
- 5) oskarżony zmarł;

¹ Art. 17 § 1 częściowo został uznany za niezgodny z art. 139 zdanie pierwsze Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przez wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 lipca 2018 r., K 9/17 (Dz.U. poz. 1387) z dniem 19 lipca 2018 r. Zgodnie z tym wyrokiem wymieniony wyżej przepis traci moc w zakresie, w jakim nie czyni aktu abolicji indywidualnej negatywną przesłanką prowadzenia – odpowiednio – postępowania karnego, postępowania w sprawach o wykroczenia albo postępowania karnego wykonawczego.

- 6) nastąpiło przedawnienie karalności;
- 7) postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone albo wcześniej wszczęte toczy się;
- 8) sprawca nie podlega orzecznictwu polskich sądów karnych;
- 9) brak skargi uprawnionego oskarżyciela;
- 10) brak wymaganego zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej, chyba że ustawa stanowi inaczej;
- 11) zachodzi inna okoliczność wyłączająca ściganie.

§ 2. Do chwili otrzymania wniosku lub zezwolenia władzy, od których ustawa uzależnia ściganie, organy procesowe dokonują tylko czynności niecierpiących zwłoki w celu zabezpieczenia śladów i dowodów, a także czynności zmierzających do wyjaśnienia, czy wniosek będzie złożony lub zezwolenie będzie wydane.

§ 3. Niemożność przypisania winy sprawcy czynu nie wyłącza postępowania dotyczącego zastosowania środków zabezpieczających.

§ 4. Istnienie okoliczności określonych w § 1 pkt 4–6 nie wyłącza postępowania w przedmiocie przypadku, o którym mowa w art. 45a § 2 Kodeksu karnego i art. 43a Kodeksu karnego skarbowego.

1. Przedmiot unormowania. Przepis § 1 określa fundamenty procesu karnego. Znajdują w nim uregulowanie stany (okoliczności) warunkujące byt (egzystencję) procesu karnego – jego dopuszczalność. W doktrynie procesu karnego wciąż żywe są spory co do tego, które z tych stanów należy ujmować w kategorii przesłanek procesowych. Ich sedno stanowi to, czy w kategorii tej mieści się podstawa faktyczna procesu karnego ujęta w § 1 pkt 1 oraz stany określone w § 1 pkt 2–4, które prócz tego, że decydują o prawnej dopuszczalności procesu karnego, jednocześnie na gruncie prawnomaterialnym są warunkami odpowiedzialności karnej. Nie rozwijając tych sporów, gdyż nie pozwalają na to ramy komentarza, a ponadto wykraczałoby to poza jego cele, można poprzestać w tym miejscu na odesłaniu do opracowania, w którym stosunkowo niedawno poruszona kwestia została poddana wszechstronnej analizie (P. Hofmański, M. Jeż-Ludwichowska [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 49–64), i jednocześnie wyrazić pogląd, uwzględniający przede wszystkim treść analizowanego przepisu, przyjmując, że wszystkie wymienione w nim stany (okoliczności) należą do kategorii przesłanek procesowych, natomiast to, czy są powiązane z podstawą faktyczną procesu karnego, czy w kontekście prawnomaterialnym stanowią zarazem warunki odpowiedzialności karnej, ma znaczenie na niższym poziomie ogólności, w aspekcie klasyfikacyjnym (M. Cieślak, *Polska...*, s. 403–404). Przepis § 2 przewiduje ograniczenie czynności procesowych w oczekiwaniu na realizację określonych w nim warunków dopuszczalności procesu karnego w postaci wniosku lub zezwolenia władzy, które są niezbędne do „pełnego” ścigania karnego. Przedmiotem unormowania zawartego w § 3 jest wyjątek od obowiązku odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania karnego ze względu na niemożność przypisania winy sprawcy. Przepis § 4 reguluje odchylenie od obowiązku odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania karnego podyktowane możliwością orzeczenia przypadku przewidzianego w art. 45 § 2a k.k. i art. 43a k.k.s.

2. Znaczenie przesłanek procesowych. Przepis § 1 jest wyrazem założenia, że prawo karne procesowe w pewnych warunkach uznaje proces karny za niedopuszczalny i w związku z tym nakazuje nie wszczynać go, a wszczęty umorzyć. Określone w nim stany tworzą – jak już wyżej zasygnalizowano – katalog przesłanek procesowych. Praktyczne znaczenie tych przesłanek przejawia się w ich negatywnym wpływie na proces karny, wyrażającym się w prawnoprocesowych konsekwencjach istnienia przesłanki negatywnej lub braku przesłanki pozytywnej, polegających na tym, że proces karny jest niedopuszczalny, a co za tym idzie, nie można go

wszczynać, a wszczęty trzeba umorzyć (M. Cieślak, *Polska...*, s. 403–404). W analizowanym przepisie przesłanki procesowe są ujęte od strony negatywnej, co oznacza, że zaistnienie jednego ze stanów w nim określonych przesądza o prawnej niedopuszczalności procesu karnego – tworzy procesową przeszkodę do wszczęcia i prowadzenia tego procesu. Na tym tle można z łatwością zidentyfikować zasadniczą rację i funkcję przesłanek procesowych w systemie procesu karnego, którą stanowi blokada procesu karnego w układzie procesowym, w którym jego wszczęcie lub kontynuowanie traci sens, ponieważ brak warunku dopuszczalności procesu karnego powoduje, że z góry wiadomo, że musi on zakończyć się wynikiem negatywnym w tym znaczeniu, że wykluczone jest jego zakończenie poprzez pociągnięcie oskarżonego do odpowiedzialności karnej. Podniesione względy pozwalają jednocześnie łączyć z przesłankami procesowymi funkcję oszczędności procesowej (ekonomiki procesowej) i upatrywać w nich przejaw pragmatyzmu procesowego. Przesłanki pełnią też funkcję gwarancyjną, zwłaszcza w odniesieniu do oskarżonego, chroniąc przed bezcelowym wprzęgnięciem w tryby złożonej maszyny procesu karnego i związane z tym ciężary procesowe (M. Cieślak, *Polska...*, s. 404; por. też S. Steinborn [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 81–84).

3. Katalog przesłanek procesowych. Określony w § 1 katalog przesłanek procesowych ma charakter otwarty. W pkt 1–10 wyszczególnione są najbardziej typowe i najczęściej występujące w praktyce stany warunkujące prawną dopuszczalność procesu karnego. Unormowanie zawarte w pkt 11, odnoszące się do „innych okoliczności wyłączających ściganie”, świadczy jednoznacznie o egzemplifikacyjnym charakterze wyliczenia przesłanek procesowych, który je poprzedza.

4. Klasyfikacja przesłanek procesowych. Przesłanki procesowe można poddać klasyfikacji przy użyciu różnych kryteriów. Mając na względzie zasięg ich działania w procesie karnym, można wyróżnić przesłanki, które:

- 1) odnoszą się do wszystkich stadiów procesowych (np. brak znamion czynu zabronionego, istnienie stron procesowych);
- 2) dotyczą zarówno postępowania przygotowawczego, jak i postępowania rozpoznawczego przed sądem (np. przedawnienie karalności, wnioski o ściganie);
- 3) działają wyłącznie w postępowaniu rozpoznawczym przed sądem (np. skarga uprawnionego oskarżyciela);
- 4) działają wyłącznie w postępowaniu wykonawczym (np. przedawnienie wykonania kary – art. 103 k.k.).

Inny podział przesłanek procesowych polega na wyróżnieniu przesłanek pozytywnych i negatywnych. Zachowując w pamięci poczynione wyżej spostrzeżenie, że wszystkie przesłanki określone w analizowanym przepisie zostały ujęte od strony negatywnej, należy podkreślić, aby uniknąć niejasności, że przedstawione wyróżnienie nie opiera się na kryterium formy ich normatywnego ujęcia, lecz funkcji, jaką określony stan, warunkujący dopuszczalność procesu karnego, pełni w aspekcie decydowania o prawnej dopuszczalności procesu karnego. Do przesłanek pozytywnych można zaliczyć podasadność sądom karnym, właściwość sądów, istnienie stron procesowych, skargę uprawnionego oskarżyciela czy wnioski o ściganie. Z kolei w grupie przesłanek negatywnych należy pomieścić np. stan faktyczny określony w art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. Zgodnie z logicznymi regułami koniunkcji i alternacji do dopuszczalności procesu karnego niezbędne jest istnienie wszystkich stanów tworzących przesłanki pozytywne przy jednoczesnym braku któregośkolwiek ze stanów „generujących” przesłankę negatywną. Opierając się na tym, czy stany konstytuujące przesłanki procesowe warunkują dopuszczalność procesu karnego w zwykłym trybie postępowania, czy też są warunkiem dopuszczalności procesu przebiegającego w szczególnym trybie lub szczególnym postępowaniu, można przeprowadzić podział przesłanek procesowych na ogólne i szczególne. Te drugie stanowią zazwyczaj dodatkowe wa-

runki dopuszczalności procesu karnego, występujące obok przesłanek ogólnych. Należy do nich wnioski o ściganie uprawnionego podmiotu, warunkujące dopuszczalność procesu karnego w sprawach o przestępstwa ścigane w trybie wnioskowym. Omawiany podział jest najbardziej widoczny na gruncie regulacji postępowań szczególnych (szerzej zob. K. Marszał [w:] *Proces karny*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2021, s. 159–160). Ze względu na zasięg oddziaływania przesłanek procesowych można wyróżnić przesłanki bezwzględne (abstrakcyjne) oraz względne (konkretne). Te pierwsze warunkują dopuszczalność procesu karnego przeciwko określonej osobie o określony czyn w każdym układzie procesowym. Przeszkoda procesowa wynikająca z przesłanki bezwzględnej ma charakter trwały w tym znaczeniu, że nie jest możliwy taki układ procesowy (zmiana układu procesowego), w którym mogłaby odpaść i proces karny byłby w związku z tym dopuszczalny. Taki charakter ma przedawnienie karalności czy śmierć oskarżonego. Przesłanki względne warunkują dopuszczalność procesu karnego tylko w konkretnym układzie procesowym, co nie wyklucza jego wszczęcia lub kontynuowania o ten sam czyn przeciwko tej samej osobie w zmienionym układzie. Do tej kategorii należą np. właściwość sądu, skarga uprawnionego oskarżyciela czy wniosek o ściganie. Tożsamość układu procesowego, w którym zamyka się działanie przesłanki względnej i z którym należy jednocześnie ściśle łączyć stan rzeczy osądzonej wygenerowany wskutek umorzenia z jej powodu postępowania (od momentu jego skierowania *ad personam*), skutkujący sam przez się niedopuszczalnością wszczęcia i prowadzenia postępowania przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn, wyznaczają trzy składniki, mianowicie osoba oskarżonego, czyn w znaczeniu przedmiotowym oraz konkretny stan konstytuujący przeszkodę procesową o charakterze względnym (np. brak wniosku o ściganie). Do skonkretyzowanego w taki sposób układu procesowego ogranicza się niedopuszczalność ponownego postępowania karnego przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn wynikająca ze stanu rzeczy osądzonej podyktowanego umorzeniem postępowania *in personam* ze względu na przesłankę względną. Przyjmując inną optykę, można powiedzieć, że stan ten nie stoi na przeszkodzie wszczęciu i prowadzeniu procesu karnego przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn w układzie procesowym, w którym nie zachodzi przesłanka względna, która prowadziła do jego wygenerowania. Gwoli jasności wypada dodać, że zasięg niedopuszczalności procesu karnego wynikający ze stanu rzeczy osądzonej ma wymiar nieograniczony, jeżeli prowadzi do niego umorzenie postępowania przeciwko osobie ze względu na przesłankę o charakterze bezwzględnym (M. Cieślak, *Polska...*, s. 409–410). Ostatni podział przesłanek procesowych, który zasługuje na kilka słów uwagi, głównie ze względu na jego znaczenie w aspekcie problemu zbiegu przesłanek procesowych, odwołuje się do ich stosunku względem prawa materialnego i wynikającego zeń skutku dla procesu karnego. Na najwyższym poziomie ogólności posłużenie się tym kryterium prowadzi do wyróżnienia przesłanek czysto procesowych oraz zakotwiczonych w prawie karnym materialnym. Ta pierwsza kategoria obejmuje stany warunkujące dopuszczalność procesu karnego, których znaczenie wyczerpuje się w płaszczyźnie prawa procesowego w tym sensie, że nie decydują o odpowiedzialności karnej z punktu widzenia prawa materialnego, a jedynie wykluczają jej badanie w warunkach karnoprocessowych. Kategoria przesłanek zakotwiczonych w prawie karnym materialnym, obejmująca stany, które mają wyraźnie określone znaczenie w aspekcie prawnomaterialnym, nie jest jednolita. Kierując się ścisłym powiązaniem z podstawą faktyczną procesu karnego, można wyróżnić w obrębie tej kategorii przesłankę faktyczną, którą stanowi brak dostatecznych podstaw faktycznych do ścigania karnego, określony w art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k. Stan ten należy zarazem do podkategorii przesłanek zakotwiczonych w prawie materialnym, które są w świetle tego prawa warunkami odpowiedzialności karnej (art. 17 § 1 pkt 1–4 k.p.k.). Obok nich można wyróżnić podkategorię obejmującą stany warunkujące dopuszczalność procesu karnego, które wprawdzie decydują o odpowiedzialności karnej z perspektywy prawa materialnego, ale ani nie należą do cech charakteryzujących sam czyn przestępny, ani nie są wynikiem zachowania o charakterze kontrakcji, nastawionego na „zniweczenie” tego czynu. Grupę tę określa się mianem

przesłanek o charakterze mieszanym (M. Cieślak, *Polska...*, s. 412). Można do niej zaliczyć m.in. abolicję, amnestię, immunitety materialne oraz przedawnienie.

5. Przesłanki zakotwiczone w prawie karnym materialnym

5.1. Przesłanka faktyczna. Znajduje ona uregulowanie w § 1 pkt 1 komentowanego przepisu. Jej wyróżnienie spośród przesłanek będących zarazem warunkami odpowiedzialności karnej z perspektywy prawa karnego materialnego jest podyktowane ścisłym powiązaniem z podstawą faktyczną procesu karnego. Podstawę tę stanowią fakty pozwalające na wyprowadzenie poprawnej wersji (postawienie zasadnej hipotezy), że przestępstwo zostało popełnione lub że jego popełnienie jest prawdopodobne (L. Schaff, *Zakres i formy postępowania przygotowawczego*, Warszawa 1961, s. 30). Innymi słowy, są to fakty co najmniej dostatecznie uprawdopodobniające podejrzenie popełnienia przestępstwa (M. Cieślak, *O pojęciu przedmiotu procesu karnego i w sprawie tzw. „podstawy procesu”*, PiP 1959/8–9, s. 341). Podstawa faktyczna procesu karnego jest ujęta od strony negatywnej w § 1 pkt 1 komentowanego przepisu. Ujemną przesłankę procesową (przeszkodę procesową) stanowi podstawy faktycznej procesu karnego. W powołanym przepisie są określone dwa stany, które o tym przesądzają, mianowicie niepopołnienie czynu (brak czynu) relevantnego prawnokarnie oraz brak danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia. Na gruncie komentowanego przepisu „niepopołnienie czynu” należy rozumieć wąsko, przyjmując, że przesłanka ta zachodzi, jeżeli zgromadzone w sprawie informacje dają podstawę do jednoznacznego stwierdzenia, że określone zdarzenie w ogóle nie zaistniało w obiektywnej rzeczywistości albo że wprawdzie zaistniało, ale jest prawnokarnie irrelevantne (w tym duchu Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 300; odmiennie M. Cieślak, *Polska...*, s. 413). Brak danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu (§ 1 pkt 1 *in fine*) wynika z braku informacji uprawdopodobniających hipotezę o popełnieniu przestępstwa w stopniu pozwalającym organowi ścigania nabrać podejrzenie jego popełnienia. Znaczenie (braku) podstawy faktycznej (przesłanki faktycznej) procesu karnego w aspekcie uwarunkowania jego prawnej dopuszczalności nie ogranicza się do wszczęcia procesu. Nie tylko dlatego, że każdy ze stanów określonych w § 1 pkt 1 analizowanego przepisu musi być brany pod uwagę w toku wszczętego procesu karnego, a stwierdzenie któregoś z nich powoduje, że postępowanie należy bez zwłoki umorzyć. Także, a w zasadzie przede wszystkim, ze względu na dynamiczny charakter podstawy faktycznej (przesłanki faktycznej) procesu karnego, wynikający ze specyfiki poznania procesowego i natury samego postępowania karnego jako zjawiska dynamicznego, w obrębie którego pokonywanie kolejnych etapów procesowych, w miarę dokonywanych czynności procesowych zmierzających do wyjaśnienia sprawy, opiera się na wzbogacaniu materiału dostarczającego wiedzy o faktach uprawdopodobniających hipotezę o popełnieniu przestępstwa lub pozwalających na jej negatywną weryfikację. Uwzględniając ustaloną dynamikę podstawy faktycznej (przesłanki faktycznej), należy ją łączyć ze znajdującym oparcie w zgromadzonym materiale faktycznym (ustalonym stanie faktycznym) i wymagany w momencie wszczęcia lub na poszczególnych etapach procesu karnego, coraz wyższym w miarę postępu procesu, stopniem uprawdopodobnienia hipotezy popełnienia przestępstwa, którego osiągnięcie pozwala na przejście do kolejnego etapu w jego dynamicznym rozwoju, aż do ewentualnego osiągnięcia najwyższego stopnia poznania procesowego w postaci udowodnienia, pozwalającego na pociągnięcie określonej osoby do odpowiedzialności karnej. Konsekwencje procesowe braku podstawy faktycznej procesu sądowego są uregulowane w art. 322 § 1 k.p.k., który przewiduje w sposób odrębny umorzenie postępowania karnego w razie braku podstaw do wniesienia aktu oskarżenia. Przepis ten stanowi uzupełnienie unormowania przesłanki faktycznej zawartego w § 1 pkt 1 komentowanego przepisu w zakresie dotyczącym postępowania przygotowawczego i wymagania w nim stopnia uprawdopodobnienia hipotezy popełnienia przestępstwa. Gwoli ścisłości

wypada dodać, że jego zastosowanie aktualizuje się wówczas, gdy nie wchodzi w rachubę umorzenie postępowania ze względu na brak podstaw faktycznych do tego, aby je prowadzić na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k., a więc, gdy proces został prawidłowo wszczęty, ponieważ zachodziło uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, a jednocześnie zebrany materiał faktyczny nie daje podstaw do stwierdzenia, że czynu w ogóle nie popełniono (zob. szerzej J. Zagrodnik, *Instytucja skargi subsydiarnej w procesie karnym*, Warszawa 2005, s. 138–140 i powołaną tam literaturę). W konsekwencji brak podstaw faktycznych do wniesienia aktu oskarżenia (braku podstawy faktycznej procesu sądowego), o którym mowa w art. 322 § 1 k.p.k., należy identyfikować z sytuacjami, w których nie został wykryty sprawca przestępstwa albo nie udowodniono podejrzanemu popełnienia przestępstwa. Niewykrycie sprawcy obejmuje również brak podstaw faktycznych do przedstawienia potencjalnemu sprawcy zarzutu popełnienia przestępstwa. Z kolei nieudowodnienie podejrzanemu popełnienia przestępstwa należy łączyć także ze stanowczym ustaleniem, że nie popełnił on czynu. Uzasadnia to wąskie rozumienie „niepopełnienia czynu” na gruncie § 1 pkt 1 komentowanego przepisu, ograniczone do (braku) czynu w rozumieniu prawa karnego materialnego (w tym duchu także M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2018, s. 132). Przesłanka faktyczna procesu karnego wykazuje osłabione działanie w przypadku postępowania sądowego (M. Cieślak, *O przesłankach procesowych w polskim postępowaniu karnym (Podstawowe założenia i problemy metodologiczne)*, PiP 1965/12, s. 962). Wynika to stąd, że w stadium jurysdykcyjnym nie chodzi zasadniczo o analizę podstawy faktycznej procesu sądowego (oskarżenia) pod kątem jego dopuszczalności, lecz pod kątem merytorycznego rozstrzygnięcia o przedmiocie. Spostrzeżenie to należy w pełni odnieść do fazy rozprawy głównej, od momentu wszczęcia przewodu sądowego (*arg. ex art.* 414 § 1 k.p.k.). W fazie poprzedzającej rozprawę główną weryfikację podstawy faktycznej procesu sądowego (oskarżenia) pod kątem prawnej dopuszczalności jego kontynuacji przewiduje art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k., który nakazuje umorzenie postępowania z powodu oczywistego braku faktycznych podstaw oskarżenia. Odwołanie się przez ustawodawcę w tym przepisie, w zakresie wskazanego w nim braku, do „oczywistości” jest tylko potwierdzeniem osłabionego działania przesłanki faktycznej w postępowaniu jurysdykcyjnym. Oczywistość taka zachodzi, gdy brak materiału dowodowego uprawdopodobniającego popełnienie przestępstwa przez oskarżonego jest pewny i bezsporny, a stwierdzenie tego nie wymaga dodatkowego sprawdzenia (K. Marszał, *Proces...*, 1998, s. 371).

5.2. Brak znamion czynu zabronionego. W odróżnieniu od poddanej wyżej analizie przesłanki faktycznej przesłanka braku znamion czynu zabronionego wiąże się z oceną prawą czynu, w związku z którym miałyby się toczyć lub toczy się postępowanie karne, pod kątem możliwości subsumpcji ustalonego stanu faktycznego pod konkretny przepis (konkretne przepisy, np. w razie rzeczywistego zbiegu przepisów) ustawy karnej typizujący czyn zabroniony. Ocena ta sprowadza się zasadniczo do weryfikacji tego, czy konkretny czyn, w kształcie wynikającym z uzyskanego materiału faktycznego, odpowiada znamionom opisującym określony typ czynu zabronionego. Pozytywne ustalenie w tym względzie jest możliwe w sposób pewny po przeprowadzeniu postępowania karnego, w rezultacie subsumpcji dokonanej w fazie wyrokowania (w tym duchu P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 131). Do tego czasu z pełnym przekonaniem organ procesowy może jedynie stwierdzić, że określony czyn, w związku z którym toczy się lub miałyby się toczyć postępowanie, nie realizuje w pełni znamion danego typu czynu zabronionego. Brak w tym zakresie, ustalony w sposób pewny i dotyczący choćby jednego znamienia określonego typu czynu zabronionego, stanowi – po myśli § 1 pkt 2 *in principio* komentowanego przepisu – przeszkodę procesową skutkującą niedopuszczalnością wszczęcia i kontynuacji procesu karnego.

5.3. Niepopełnienie przestępstwa (§ 1 pkt 2). Niepopełnienie przestępstwa przez sprawcę łączy się również z analizą prawną zarzucanego mu czynu, tyle że dokonywaną przez pryzmat okoliczności

wyluczających przedmiotową bezprawność czynu lub winę. Okoliczności te należy rozpatrywać w kategorii wyjątków od określonej w prawie karnym karalności zachowań wyczerpujących znamiona typu czynu zabronionego. Ustawa karna przesądza o ich charakterze oraz ocenie prawnej zachowania wypełniającego znamiona czynu zabronionego, do którego znajdują odniesienie, przewidując, że ten, czym to zachowanie jest udziałem (sprawca), „nie popełnia przestępstwa”. Do tego ustawowego zwrotu odwołuje się ustawodawca w komentowanym przepisie, w § 1 pkt 2 *in fine*, łącząc z takim stanem, ustawowo wyluczającym przestępczość czynu, niedopuszczalność wszczęcia i kontynuowania procesu karnego. Okoliczności wyluczające bezprawność w ramach czynów wypełniających ustawowe znamiona czynu zabronionego określa się mianem kontratypów (okoliczności kontratypowych), a sytuacje, w których się ujawniają, mianem sytuacji kontratypowych. Czyny popełnione w takich sytuacjach, mimo że odpowiadają opisowi określonego typu czynu zabronionego, nie są bezprawne (są legalne). Do kategorii ustawowych okoliczności wyluczających bezprawność, determinujących odmowę wszczęcia lub umorzenie postępowania karnego na podstawie § 1 pkt 2 *in fine*, należą kontratypy uregulowane wyraźnie w Kodeksie karnym, np. obrona konieczna (art. 25 k.k.) czy stan wyższej konieczności (art. 26 § 1 k.k.), jak i okoliczności kontratypowe, której znajdują oparcie w innych konkretnych normach prawnych, np. kontratyp tzw. samopomocy legalnej (art. 432 § 1, art. 343 § 2 k.c.; zob. np. uchwała SN z 27.04.1994 r., I KZP 8/94, OSNKW 1994/5–6, poz. 28), działanie w granicach uprawnień i obowiązków określonych w przepisach innych ustaw lub rozporządzeń wydanych na ich podstawie (zob. uchwała SN z 20.06.1991 r., I KZP 10/91, OSNKW 1991/1–1, poz. 8), czynności lecznicze (zob. m.in. wyrok SN z 30.09.1960 r., II K 675/60, OSNPG 1961/1, poz. 1) czy działanie w granicach prawa do obrony i prawa do milczenia (art. 175 i 75 § 1 k.p.k.; zob. postanowienie SN z 22.09.2008 r., IV KK 241/08, Prok. i Pr.-wkł. 2009/2, poz. 11). Odrębną kategorię stanowią kontratypy pozaustawowe, które nie mają wyraźnego oparcia w ustawie, lecz są „wytworem” doktryny prawa karnego i orzecznictwa. Współcześnie zdecydowane przeważają poglądy dopuszczające takie pozaustawowe okoliczności wyluczające bezprawność (sceptycyzm w tej kwestii nadal zdają się zachowywać A. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 341–344). Tradycyjnie zalicza się do nich zgodę pokrzywdzonego, karzenie małoletnich, zwyczaj oraz ryzyko sportowe (zob. *Prawo karne...*, red. T. Dukiet-Nagórska, 2014, s. 156–158). Ponieważ w odniesieniu do tych egzemplifikacyjnie wskazanych okoliczności kontratypowych ustawa wprost nie stanowi, podstawy do odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania karnego ze względu na te okoliczności należy upatrywać w treści § 1 pkt 11 komentowanego przepisu (myśl taką można odnaleźć w postanowieniu SN z 22.09.2008 r., IV KK 241/08, Prok. i Pr.-wkł. 2009/2, poz. 11). Jak już zasygnalizowano wyżej, obok ustawowo określonych okoliczności wyluczających bezprawność ustawa przewiduje, że sprawca nie popełnia przestępstwa w przypadku okoliczności wyluczających winę, np. w razie błędu co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego (art. 28 § 1 k.k.) błędu co do prawa (art. 30 k.k.) czy niepoczytalności (art. 31 § 1 k.k.). W związku z ostatnią z wymienionych okoliczności podkreślenia wymaga względny charakter przesłanki procesowej wynikającej z jej wystąpienia, wynikający stąd, że o ile stoi ona na przeszkodzie postępowaniu zmierzającemu do wymierzenia kary, to nie stanowi przeszkody dla postępowania w przedmiocie zastosowania środków zabezpieczających (*arg. ex art. 17 § 3 k.p.k.*). Upoważnia to do konstatacji, że stwierdzenie niepoczytalności sprawcy skutkuje niedopuszczalnością procesu karnego i powinno pociągać za sobą odmowę jego wszczęcia lub umorzenie, gdy nie wchodzi w rachubę orzeczenie wobec niepoczytalnego środków zabezpieczających (zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 133; K. Zgryzek, *Postępowanie w przedmiocie zastosowania środków zabezpieczających w polskim procesie karnym*, Katowice 1989, s. 108).

5.4. Niepopełnienie przestępstwa (§ 1 pkt 3) ze względu na brak jego substratu materialnego (kryminalnej zawartości, karygodności). Znikoma społeczna szkodliwość czynu oznacza,

w myśl art. 1 § 2 k.k., że nie stanowi on przestępstwa. Taki czyn jest pozbawiony kryminalnej zawartości (materialnego substratu), która wymagałaby tego, aby spotkał się z karą. Społeczna szkodliwość czynu zabronionego ze swej natury jest kategorią oceną. Ustawodawca narzuca w art. 115 § 2 k.k. jej przedmiotowo-podmiotową ocenę, wskazując zarówno kryteria przedmiotowe, do których należą waga, rodzaj i charakter naruszonego lub zagrożonego dobra, rozmiar wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, waga naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak i kryteria podmiotowe, mianowicie postać zamiaru, motywacja sprawcy oraz rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia. Bez trudu można zauważyć, że poza tym katalogiem kwantyfikatorów społecznej szkodliwości czynu pozostaje m.in. wiele okoliczności podmiotowych, które indywidualizują procesy poznawcze, decyzyjne czy emotywne sprawcy, np. brak zamiaru lub pobudki, cechy osobiste (wykonywanie zawodu sędziego, prokuratora) lub osobowościowe. Jakkolwiek nasuwa to zastrzeżenia (zob. szerzej T. Kaczmarek, *Dobro prawne i społeczna szkodliwość czynu* [w:] *System Prawa Karnego*, t. 3, *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, red. R. Dębski, Warszawa 2012, s. 97), *de lege lata* nie ulega wątpliwości, że określony w art. 115 § 2 k.k. katalog kryteriów rzutujących na ocenę społecznej szkodliwości czynu ma charakter zamknięty (tak m.in. SN w wyrokach z 19.10.2004 r., II KK 355/04, LEX nr 141299, i z 12.12.2006 r., IV KK 395/06, OSNwSK 2006/1, poz. 2413). Skłania to do podkreślenia, że odwołanie się przez organ procesowy przy ocenie społecznej szkodliwości czynu do innych kryteriów niż wymienione w powołanym przepisie ustawy karnej lub pominięcie niektórych z nich należy obecnie kwalifikować w kategorii obrazy przepisów prawa materialnego mogącej stanowić podstawę zarzutu odwoławczego (art. 438 pkt 1 i 1a k.p.k.). Spoglądając z nieco innej strony na przesłankę znikomej społecznej szkodliwości czynu, trzeba zauważyć, że ze względu na jej ocenny charakter pozostawia ona znaczny luz decyzyjny organom procesowym w zakresie odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania na jej podstawie. Rodzi to obawę rozwinięcia się w praktyce zakamuflowanego oportuniizmu w związku z zaniechaniem ścigania ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu (W. Daszkiewicz, *Prawo...*, s. 161).

5.5. Niepodleganie karze. Przepis § 1 pkt 4 przewiduje niedopuszczalność procesu karnego w wyniku wystąpienia ustawowo określonych okoliczności wyłączających karalność przestępstwa. Regulując te okoliczności, ustawodawca posługuje się na ogół zwrotem normatywnym „nie podlega karze”, do którego odwołuje się na gruncie powołanego przepisu. Okoliczności wyłączające karalność przestępstwa nie tworzą jednolitej kategorii. Przeważają wśród nich takie, w przypadku których wyłączenie karalności jest podyktowane zachowaniami zachodzącymi po popełnieniu przestępstwa, które zrywają związek normatywny między przestępstwem i karą. Okoliczności te najczęściej zbiorczo określa się mianem „czynnego żalu”. Idea rezygnacji z karania w ramach instytucji czynnego żalu wyrasta na gruncie kryminalnopolitycznym z przekonania o potrzebie stworzenia w granicach prawa karnego mechanizmów, za pomocą których można by pozytywnie zmotywować sprawcę, aby zdecydował się zejść z drogi przestępstwa lub zapobiec szkodliwym następstwom czynu, przede wszystkim naruszeniu dobra prawnego podlegającego prawnokarnej ochronie. Istotę czynnego żalu stanowi aktywność sprawcy przestępstwa o charakterze kontrakcji niweczącej lub w założeniu mającej niweczyć jego karalne zachowanie. Przykładowo odstąpienie od dokonania lub zapobiegnięcie jego skutkom stanowi formę czynnego żalu przewidzianą w odniesieniu do usiłowania i przygotowania (art. 15 § 1 i art. 17 § 1 k.k.) oraz niesprawczych form zjawiskowych popełnienia przestępstwa (art. 23 § 1 k.k.). Obok czynnego żalu oddzielną grupę okoliczności wyłączających karalność stanowią te, które istnieją już w chwili popełnienia przestępstwa, a neutralizują potrzebę karania za przestępstwo ze względu na anormalną sytuację motywacyjną wywierającą wpływ (presję) na psychikę sprawcy (zob. art. 236 § 2 k.k.).

6. Przesłanki mieszane

6.1. Przedawnienie karalności. Przedawnienie jest sztandarowym przykładem przesłanki o charakterze mieszanym. Na gruncie prawa karnego materialnego istotę przedawnienia karalności stanowi ustanie karalności przestępstwa z powodu upływu ustawowo określonego czasu od jego popełnienia. Podana przyczyna ustania karalności ma fundamentalne znaczenie dla zaliczenia przedawnienia karalności do przesłanek mieszanych i jednocześnie odróżnienia go od innych wskazanych wyżej okoliczności, które skutkują tym, że sprawca nie podlega karze, ściśle związanych z określonym zachowaniem sprawcy czy wprost z czynem rozpatrywanym przez pryzmat jego cech warunkujących odpowiedzialność karną (zob. wyżej komentarz do art. 17, pkt 5.5). Różnicę tę można uwypuklić, zauważając, że przedawnienie karalności nie wpływa na prawnomaterialne wartościowanie określonego czynu zabronionego jako przestępstwa. Przekłada się na kwestię odpowiedzialności karnej jedynie w wymiarze procesowym, skutkując umorzeniem postępowania karnego lub odmową jego wszczęcia. Przedawnienie karalności przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego następuje z upływem odpowiednio 40, 20, 15, 10, 5 i 3 lat w zależności od ciężaru gatunkowego przestępstwa, którego dotyczy (zob. art. 101 § 1 i 2 k.k.). Terminy te liczy się od czasu popełnienia przestępstwa (w kwestii początkowego biegu tych terminów zob. J. Zagrodnik, *Terminy przedawnienia karalności przestępstw* [w:] *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, red. Z. Cwiąkałski, G. Artymiak, Warszawa 2009, s. 206–207 oraz powołaną tam literaturę). Odrębnie uregulowane jest przedawnienie przestępstw prywatnoskargowych, w odniesieniu do których przewidziane są dwa terminy, z których upływem łączy się ustanie karalności: krótszy termin jednego roku biegnący od momentu dowiedzenia się przez pokrzywdzonego o sprawcy przestępstwa i maksymalny termin 3 lat biegnący od czasu popełnienia przestępstwa (art. 101 § 2 k.k.). Upływ pierwszego z wyróżnionych terminów przedawnienia karalności przestępstw prywatnoskargowych, mimo jego związania ze stanem wiedzy pokrzywdzonego o sprawcy przestępstwa, wywołuje skutek w postaci ustania karalności również w odniesieniu do organu prokuratorskiego rozważającego ingerencję w ściganie przestępstwa należącego do wskazanej kategorii (szerzej zob. K. Marszał, *Ingerencja prokuratora w ściganie przestępstw prywatnoskargowych w polskim procesie karnym*, Warszawa 1980, s. 92–96; wyroki SN: z 12.04.2018 r., III KK 121/18, LEX nr 2490902; z 23.04.2008 r., V KK 5/08, OSNKW 2008/8, poz. 64; odmienne M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2022, s. 142–143). Określone powyżej podstawowe terminy przedawnienia karalności zarówno przestępstw publicznoskargowych, jak i prywatnoskargowych ulegają wydłużeniu w wyniku przerwy w biegu terminu przedawnienia karalności, którą w obowiązującym stanie prawnym wywołuje wszczęcie postępowania w sprawie lub pierwsza czynność procesowa podjęta w toku procesu karnego, zmierzająca do ustalenia, czy zostało popełnione inne przestępstwo niż to, którego dotyczy toczące się postępowanie (art. 102 k.k.). W wypadku przestępstw prywatnoskargowych wydłużenie to dotyczy obu wskazanych wyżej terminów, krótszego, rocznego (do 6 lat), oraz trzyletniego (do 8 lat). Przedstawione wyżej uregulowania w kwestii przedawnienia karalności nie znajdują zastosowania do przestępstw wyróżnionych w art. 105 k.k. Przedawnienie karalności nie stanowi przeszkody do wniesienia i rozpoznania kasacji (art. 529 k.p.k.) oraz wniosku o wznowienie postępowania na korzyść oskarżonego (art. 545 § 1 w zw. z art. 529 k.p.k.; zob. szerzej komentarz do powołanych przepisów).

6.2. Immunitety materialne. Wyróżnienie tej kategorii immunitetów łączy się z tradycyjnym podziałem immunitetów na materialne i formalne. W przypadku każdej z tych kategorii skutkiem działania immunitetu jest wyłączenie możliwości ukarania osoby korzystającej z immunitetu za określony czyn zabroniony, natomiast immunitety formalne charakteryzuje się dodatkowo poprzez podkreślenie wynikającego z ochrony immunitetowej braku pozwolenia na ściganie,

a niekiedy także tymczasowe aresztowanie określonej osoby. Podkreślenie to wskazuje, że ochrona wynikająca z immunitetu nie przysługuje, gdy pozwolenie na ściganie istnieje. Oznacza zatem, że nie ma ona charakteru bezwzględny. W aspekcie przedstawionego podziału kluczowe wydaje się spostrzeżenie, że w przypadku immunitetów formalnych wyłączenie karalności jest *sui generis* pochodną braku określonego warunku ścigania karnego (braku zezwolenia na ściganie), a w wypadku immunitetów materialnych wyłączenie karalności ma charakter pierwotny i w pewnym sensie samoistny, natomiast w płaszczyźnie procesu karnego przekłada się oczywiście na wyłączenie ścigania karnego. W doktrynie reprezentowany jest też pogląd, że podział immunitetów na materialne i formalne sprowadza się w istocie do tego, czy ochrona wynikająca z immunitetu w zakresie w nim wyznaczonym jest bezwarunkowa (bezwzględna), jak ma to miejsce w przypadku immunitetów materialnych, czy też jest warunkowa (względna), jak w przypadku immunitetów formalnych (szerzej zob. B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 34–46). Pozostając przy wcześniej wyrażonym stanowisku, do immunitetów materialnych można zaliczyć: immunitet prokuratora, adwokata, radcy prawnego oraz immunitet posła lub senatora (zob. art. 137 § 4 pr. proc., art. 8 pr. adw., art. 11 u.r.p., art. 105 ust. 1 Konstytucji RP). W zakresie ochrony wynikającej z immunitetu materialnego postępowania karnego nie wszczyna się, a wszczęte umarza ze względu na niepodleganie sprawy orzecznictwu polskich sądów karnych.

6.3. Abolicja. Abolicję ustanawiają ustawy amnestyjne. W ich ramach przepisami abolicyjnymi są te, które przewidują zakaz wszczynania i toczenia postępowania w stosunku do określonych w ustawie przestępstw. U podłoża tego zakazu leży przebaczenie i puszczenie w niepamięć (darowanie) określonych czynów zabronionych i z tej racji abolicja wykazuje wyraźne konotacje materialnoprawne, decydujące o jej zaliczeniu do przesłanek mieszanych. Abolicję na gruncie komentowanego przepisu należy ujmować w kategorii „innej okoliczności wyłączającej ściganie”, o której mowa w § 1 pkt 11 k.p.k. (zob. szerzej na temat abolicji T. Grzegorzczak, *Abolicja jako przesłanka procesowa* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 890 i n.).

7. Przesłanki czysto procesowe

7.1. Śmierć oskarżonego. Kwalifikacja śmierci oskarżonego w kategorii przesłanek procesowych wykluczających wszczęcie i prowadzenie postępowania nastawionego na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej jest oczywista i nie wymaga komentarza. Jej procesowe znaczenie ujawnia się dopiero w fazie *in personam* postępowania przygotowawczego. Nie stoi ona więc na przeszkodzie wszczęciu i prowadzeniu postępowania przygotowawczego w fazie *in rem*. Natomiast w razie ustalenia w jego trakcie, że osoba, wobec której zachodzi uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo, nie żyje, postępowanie należy bezzwłocznie umorzyć. Śmierć oskarżonego wymaga umorzenia skierowanego przeciwko niemu postępowania karnego w każdym jego stadium, w którym przesłanka ta zaistnieje, także po wydaniu wyroku, ale przed jego uprawomocnieniem (zob. wyroki SN: z 6.06.2013 r., III KK 147/13, LEX nr 1318414; z 30.03.2015 r., II KK 76/15, Prok. i Pr.-wkł. 2015/6, poz. 20). Nie stanowi ona natomiast przeszkody dla wszczęcia i prowadzenia postępowania nieorientowanego na ściganie karne, zmierzającego np. do wydania orzeczenia o charakterze rehabilitacyjnym w rezultacie wniesienia kasacji lub wniosku o wznowienie postępowania na korzyść zmarłego skazanego (art. 529 w zw. z art. 545 § 1 k.p.k.; zob. komentarz do tych przepisów).

7.2. Powaga rzeczy osądzonej (*res iudicata*). Przesłanka powagi rzeczy osądzonej jest ujęta w § 1 pkt 7 komentowanego przepisu łącznie z zawisłością sprawy (*lis pendens*) ze względu na ich wspólne zakotwiczenie w zasadzie *ne bis in idem procedatur*, stanowiącej gwarancję tego, że nikt nie będzie pociągnięty więcej niż jeden raz do odpowiedzialności karnej za ten sam czyn zabroniony jako przestępstwo (Z. Gostyński, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1,

red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2004, s. 307–308). Na podstawie początkowej części powołanego przepisu należy stwierdzić, że przeszkodę procesową w postaci powagi rzeczy osądzonej generuje prawomocne zakończenie postępowania karnego co do tego samego czynu tej samej osoby. Do powstania takiego stanu nie może prowadzić orzeczenie kończące postępowanie karne w fazie, w której nie ma jeszcze oskarżonego (*sensu largo*), a więc postanowienie o umorzeniu postępowania przygotowawczego w fazie *in rem*. Nie tylko dlatego, że nie może być w takim wypadku mowy o zakończeniu postępowania co do określonej osoby, ale także z tego względu, że postępowanie umorzone w fazie *in rem* może być bez jakichkolwiek przeszkód w każdym czasie podjęte na podstawie art. 327 § 1 k.p.k. (zob. np. wyrok SN z 9.10.2008 r., V KK 252/08, LEX nr 465591). Pewien wyjątek w tym względzie dotyczy postanowienia o umorzeniu postępowania wydane go w fazie *in rem* ze względu na znikomą społeczną szkodliwość czynu, w którym stwierdzono popełnienie przez oznaczoną osobę określonego czynu zabronionego (zob. postanowienie SN z 17.06.1994 r., WZ 122/94, OSNKW 1994/9–10, poz. 64). Takie postanowienie tworzy stan *rei iudicatae*, ponieważ wskazuje w istocie sprawcę, którego czynu dotyczyło postępowanie karne, mimo że nie przedstawiono mu zarzutów. Stan rzeczy osądzonej wywołuje każde orzeczenie kończące postępowanie karne, które skierowane było przeciwko określonej osobie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu za pomocą zwyczajnych środków odwoławczych, a więc jest prawomocne formalnie. Nie ma dostatecznych podstaw do tego, aby powstanie tego stanu uzależniać od tego, czy ma ono charakter merytoryczny i przyjmuje postać wyroku skazującego lub uniewinniającego, czy też jest orzeczeniem formalnym umarzającym postępowanie karne (odmiennie postanowienie SN z 21.01.2015 r., V KK 270/14, LEX nr 1648728). To co w przypadku wymienionych na końcu orzeczeń wymaga osobnego podejścia, dotyczy trwałości, czy – jak przyjmował ongiś M. Cieślak – zasięgu oddziaływania przeszkody procesowej dla ponownego postępowania o ten sam czyn przeciwko temu samemu oskarżonemu (M. Cieślak, *Polska...*, s. 409–410; podobnie M. Rogalski, *Stan rzeczy osądzonej (res iudicata)* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 639–640). Jeśli orzeczenie umarzające postępowanie karne przeciwko osobie zapada z powodu przesłanki o charakterze bezwzględny, to wynikający z tego orzeczenia stan rzeczy osądzonej ma charakter trwały; jego zasięg jest nieograniczony. W razie umorzenia postępowania karnego przeciwko osobie z powodu przesłanki o charakterze względnym stan rzeczy osądzonej i leżący u jego podłoża zakaz *ne bis in idem* utrzymują się w określonym układzie procesowym i tak długo, jak długo nie zostanie wyeliminowana względna przeszkoda procesowa, która spowodowała umorzenie postępowania w tym układzie. Jej eliminacja niesie ze sobą zmianę układu procesowego, z którą można łączyć – przy przyjęciu pewnego uproszczenia – odpadnięcie tożsamości okoliczności (*idem*), na której zasadzała się powaga rzeczy osądzonej (zob. M. Cieślak, *Polska...*, s. 409–410; podobnie M. Rogalski, *Stan...*, s. 639–640 z podaniem dodatkowej argumentacji, która przemawia za wyrażonym zapatrywaniem; analogiczne stanowisko zdaje się reprezentować P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, red. P. Hofmański, 2004, s. 140). Mimo że komentowany przepis jednoznacznie łączy powagę rzeczy osądzonej w rozumieniu art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. z prawomocnym zakończeniem postępowania karnego, nie wydaje się zbyteczne podkreślenie, że nie powoduje takiego stanu prawomocne zakończenie innego postępowania niż karne, dotyczącego tego samego czynu tej samej osoby, np. postępowania w sprawach o wykroczenia (postanowienie SN z 29.01.2004 r., I KZP 40/03, LEX nr 83430).

7.3. Tożsamość czynu. Stwierdzenie powagi rzeczy osądzonej wymaga ustalenia tożsamości podmiotowo-przedmiotowej pomiędzy czynem, co do którego prawomocnie zakończono postępowanie, oraz czynem, co do którego aktualizuje się problem dopuszczalności wszczęcia lub kontynuowania postępowania karnego ze względu na zakaz *ne bis in idem*, musi bowiem chodzić o ten sam czyn, tej samej osoby, aby zaistniała analizowana przeszkoda procesowa. Sięgając do kryteriów pozytywnych tożsamości czynu, najczęściej przyjmuje się, zachodzi ona,

gdy w przypadku porównywanych czynów mamy do czynienia z tym samym zdarzeniem faktycznym w znaczeniu naturalnym. Do powszechnie przyjmowanych kryteriów negatywnych tożsamości czynu, pozwalających na jej wykluczenie, należą:

- 1) różność podmiotów czynu (sprawców przestępstwa) oraz
- 2) różność dóbr prawnych (przedmiotów ochrony).

Poza tymi kryteriami, wedle jednego z poglądów, tożsamość czynów trzeba wykluczyć, jeżeli w porównywanych opisach czynów zachodzą tak istotne różnice, że według rozsądnej, życiowej oceny nie można ich uznać za określenie tego samego zdarzenia faktycznego (M. Cieślak, *Polska...*, s. 279). Zgodnie z innym poglądem wyróżnione kryteria negatywne należy uzupełnić o dwa kolejne, przyjmując, że tożsamość czynu jest wyłączona, w razie:

- 1) zmiany pokrzywdzonego i jednocześnie zmiany bądź czasu, miejsca, przedmiotu wykonawczego, bądź ustawowych znamion czynu zabronionego, a także
- 2) ujawnienia się (w przypadku, gdy nie następuje zmiana pokrzywdzonego) co najmniej czterech różnic w odniesieniu do miejsca czynu, czasu czynu, przedmiotu wykonawczego lub ustawowych znamion czynu zabronionego (P. Hofmański, S. Waltoś, *Proces...*, 2016, s. 29–30; por. M. Rogalski, *Stan...*, s. 614 i n.).

W orzecznictwie przyjmuje się, że przez ten sam czyn rozumieć należy to samo zdarzenie faktyczne, które było już uprzednio przedmiotem osądu, bez względu na jego kwalifikację prawną czy różnice w opisie czynu, jeżeli tylko konkretne okoliczności ustalone w obu postępowaniach odnośnie identyczności przedmiotu przestępstwa, przedmiotu czynności wykonawczej, a także posiłkowo miejsca, czasu i okoliczności jego popełniania wskazują na tożsamość czynu, przy czym już np. różnice w opisie sposobu działania sprawcy nie mają tu decydującego charakteru (wyrok SN z 18.02.2009 r., V KK 4/09, LEX nr 486533).

7.4. Powaga rzeczy osądzonej a rozbicie jedności czynu. Przedmiotem procesu jest rozstrzygnięcie kwestii odpowiedzialności karnej za określony czyn stanowiący pewną niepodzielną całość. Naruszenie niepodzielnosti przedmiotu procesu poprzez rozbicie jedności czynu i w efekcie umorzenie postępowania lub uniewinnienie co do jego części prowadzi do powstania stanu sprawy osądzonej co do całego czynu. Gdy więc prokurator dopatruje się niesłusznie w jednym czynie dwóch odrębnych czynów i umarza postępowanie co do jednego z nich, to nie może być to poczytane tylko za wyraz zmiany stanowiska prokuratora co do określenia czynu zarzucanego i jego kwalifikacji, ale musi być uznane za wygaśnięcie prawa do skargi o ten czyn traktowany niepodzielnie. W konsekwencji prawomocne umorzenie postępowania o ten wydzielony czyn wyklucza możliwość kontynuowania postępowania co do drugiego z tych wyodrębnionych, zarzuconych czynów, ze względu na powagę rzeczy osądzonej (por. wyroki SN: z 8.01.2008 r., V KK 13/07, OSNwSK 2008/1, poz. 28, z 15.10.2008 r., IV KK 118/08, LEX nr 469410, i z 13.10.2011 r., IV KK 193/11, LEX nr 1027190). Innymi słowy można powiedzieć, nawiązując ponownie do poglądów judykatury, że prawomocne zakończenie postępowania co do zarzutów nieprawidłowo „wydzielonych” stwarza powagę rzeczy osądzonej stojącą na przeszkodzie prowadzeniu postępowania wobec zarzutów pozostałych po takim wadliwym „wyodrębnieniu” (wyrok z 1.10.2003 r., IV KKN 318/01, LEX nr 84460).

7.5. Powaga rzeczy osądzonej a niepełne rozpoznanie sprawy. Nowe postępowanie nie jest także dopuszczalne w razie uprzedniego niepełnego rozpoznania sprawy, albowiem w każdym z tych przypadków mamy do czynienia z tym samym czynem w znaczeniu ontologicznym, co stanowi przeszkodę w postaci powagi rzeczy osądzonej, która nie pozwala na ponowne prowadzenie postępowania przeciwko tej samej osobie o ten sam przedmiot odpowiedzialności prawnej, innymi słowy – o ten sam czyn w znaczeniu prawnym (wyrok SA w Gdańsku z 16.01.2013 r., II AKa 441/12, POSAG 2013/3, poz. 168–171).

7.6. Powaga rzeczy osądzonej a czyn ciągły. Uwzględniając istotę czynu ciągłego typizowanego w art. 12 k.k., należy stwierdzić, że powaga rzeczy osądzonej stanowi przeszkodę procesową w prowadzeniu postępowania karnego, jeżeli miałoby ono dotyczyć zachowania będącego składnikiem czynu ciągłego, za który oskarżony został prawomocnie skazany, objętego jednym i tym samym zamiarem oraz mieszczącego się w ramach czasowych przypisanego mu czynu (zob. np. uchwała SN z 21.11.2001 r., I KZP 29/01, OSNKW 2002/1–2, poz. 2). Zakres powagi rzeczy osądzonej „pokrywa” cały czasokres przypisanego czynu ciągłego, niezależnie od tego, czy sąd orzekł tylko o niektórych czynach z uwagi na wiążące go granice skargi oskarżycielskiej, czy też orzekł o wszystkich ujawnionych w toku postępowania elementach czynu ciągłego, także tych, które nie były przedmiotem skargi, ale o których sąd mógł orzekać wobec zarzucenia w owej skardze czynu jako ciągłego (uchwała SN z 15.06.2007 r., I KZP 15/07, OSNKW 2007/7–8, poz. 55).

7.7. Powaga rzeczy osądzonej a przestępstwa zbiorowe (wieloczynowe). W odniesieniu do niealimentacji czy znęcania się, które należą do kategorii tzw. przestępstw zbiorowych, przyjmuje się w orzecznictwie w sposób jednolity, że sformułowana w art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k. przeszkoda procesowa w postaci *rei iudicatae* może zachodzić wyłącznie wówczas, gdy okresy – odpowiednio – uporczywego uchylania się od obowiązku świadczeń alimentacyjnych albo znęcania się, ustalone w kolejno rozpoznawanych sprawach, są identyczne i pokrywają się ze sobą, lub gdy okres określony w sprawie następnej został w całości objęty skazaniem w sprawie rozpoznawanej poprzednio, prawomocnie już zakończonej (zob. np. wyroki SN: z 9.08.2017 r., II KK 222/17, LEX nr 2337346; z 25.10.2016 r., IV KK 338/16, LEX nr 2139259; z 26.09.2007 r., III KK 260/07, III KK 260/07; z 17.11.2004 r., V KK 272/04, V KK 272/04). Niepokrywanie się lub nieobejmowanie wskazanych okresów w przedstawiony sposób nie wyklucza samo przez się, niejako automatycznie, tożsamości podmiotowo-przedmiotowej pomiędzy czynami zabronionymi (opisami czynów zabronionych) porównywanymi pod kątem jej weryfikacji. Tożsamość będzie wyłączona, gdy niepokrywanie lub nieobejmowanie okresów obejmujących realizację znamion czynu zabronionego dotyczy takich wycinków czasowych, które można by potraktować jako odrębny czyn zabroniony w świetle dyspozycji art. 207 § 1 lub art. 209 § 1 k.k., w przypadku której pojęcie czynu wyznaczającego przedmiot procesu musi być rozumiane w sposób swoisty, uwzględniający wieloczynowy charakter stypizowanych w tych przepisach występów (wyrok SN z 8.12.2021 r., V KK 601/21, LEX nr 3327013).

7.8. Powaga rzeczy osądzonej w kontekście wyrokowania łącznego. Przeszkoda procesowa w postaci powagi rzeczy osądzonej może również wystąpić w postępowaniu w przedmiocie wydania wyroku łącznego. W wypadku, gdy wobec tej samej osoby zapadły dwa prawomocne wyroki łączne, obejmujące te same skazania, które objęte były tym węzłem w wyroku, który uprawomocnił się wcześniej, drugi z tych wyroków musi być uznany za wydany z rażącym naruszeniem powagi rzeczy osądzonej, skutkującym jego bezwzględnym uchyleniem na podstawie art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k. (wyrok SN z 30.11.2021 r., III KK 373/21, LEX nr 3326994). Stan powagi rzeczy osądzonej zachodzi również wówczas, gdy w wyroku łącznym wymierzono karę łączną obejmującą kary jednostkowe orzeczone wobec skazanego, wobec którego zapadł uprzednio prawomocny wyrok łączny, który pochłoniął kary jednostkowe z tych samych wyroków podlegających połączeniu (por. wyrok SN z 21.05.2008 r., V KK 147/08, OSNwSK 2008, poz. 1135). Poza tym powaga rzeczy osądzonej powstaje w rezultacie wydania postępowania o umorzeniu postępowania z powodu braku warunków do wydania wyroku łącznego (art. 572 k.p.k.), stanowiąc przeszkodę dla wydania kolejnego orzeczenia w tym przedmiocie, jeżeli miałoby ono rozstrzygać, czy dokładnie te same skazania za czyny jednostkowe spełniają warunki do objęcia ich węzłem kary łącznej w wyroku łącznym (por. wyrok SN z 30.11.2011 r., II KK 149/11, OSNKW 2011/12, poz. 113).

7.9. Powaga rzeczy osądzonej w ujęciu międzynarodowym. W wymiarze międzynarodowym zasadę stanowi samoistość polskiej jurysdykcji karnej wyrażona w art. 114 § 1 k.k., zgodnie z którym orzeczenie zapadłe za granicą nie stoi na przeszkodzie wszczęciu lub prowadzeniu postępowania karnego o ten sam czyn zabroniony przed sądem polskim (zasada irrelevantności wyroku obcego państwa dla systemu prawa polskiego). Jest ona wyrazem pewnej tendencji do maksymalnego ograniczenia możliwości uznania prawomocnego orzeczenia państwa obcego za negatywną przesłankę procesową (M. Zwierz, *Internacjonalizacja odpowiedzialności karnej w aspekcie zasady ne bis in idem*, „Palestra” 2018/11, s. 51). W konsekwencji prawomocne orzeczenie kończące postępowanie karne za granicą nie powoduje co do zasady powstania stanu rzeczy osądzonej, który byłby przeszkodą procesową dla postępowania karnego o ten sam czyn tego samego oskarżonego w Polsce. Nie działa więc też co do zasady w tym międzynarodowym wymiarze zakaz *ne bis in idem*. Istotny i szeroko zakreślony wyjątek od przedstawionej zasady ma swoje źródło w treści art. 114 § 3 pkt 3 k.k. Na mocy tego przepisu stan powagi rzeczy osądzonej jest skutkiem prawomocnych orzeczeń sądów lub innych organów państw obcych kończących postępowanie karne, jeżeli to wynika z wiążącej Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej. Istotną w omawianej materii umowę stanowi traktat akcesyjny do Unii Europejskiej (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864 ze zm.), z niego bowiem wynika obowiązywanie zakazu *ne bis in idem* w odniesieniu do orzeczeń sądowych państw członkowskich Unii Europejskiej. Zakaz ten ma na gruncie unijnym umocowanie w tzw. dorobku Schengen, dołączonym do traktatu amsterdamskiego (Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/31), który wszystkie państwa kandydujące do przystąpienia zobowiązane były w pełni zaakceptować. W konsekwencji przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej częścią systemu prawa polskiego stały się więc normy dotyczące zasady *res iudicata* i *ne bis in idem* zawarte w Konwencji wykonawczej do Układu z Schengen z 14.06.1985 r. (Dz.Urz. WE L 239, s. 19, ze zm.; Dz.Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 19, t. 2, s. 9), składające się na *acquis communautaire* (dorobek prawny Unii Europejskiej). Na podstawie art. 54 powołanej Konwencji osoba, której proces zakończył się wydaniem prawomocnego wyroku na obszarze jednego z państw Unii Europejskiej, nie może być ścigana na obszarze innego państwa Unii Europejskiej za ten sam czyn, pod warunkiem że została nałożona i wykonana kara lub jest ona w trakcie wykonywania, lub nie może być już wykonana na mocy przepisów prawnych państwa Unii Europejskiej, w którym nastąpiło skazanie. Można powiedzieć, że przytoczony przepis rozciąga obowiązywanie wyrażonego w nim zakazu *ne bis in idem* na obszar Unii Europejskiej. W związku z treścią art. 114 § 3 pkt 3 k.k. daje jednocześnie podstawę do stwierdzenia, że wszczęciu i kontynuowaniu w Polsce postępowania karnego stoi na przeszkodzie prawomocne orzeczenie sądu lub innego uprawnionego organu państwa członkowskiego Unii Europejskiej kończące postępowanie co do tego samego czynu tej samej osoby, a więc wywołujące stan rzeczy osądzonej (postanowienie SN z 11.12.2012 r., III KK 163/12, LEX nr 1243045). Nie tworzy takiej przeszkody wydanie przez organ sądowy decyzji bez rozstrzygnięcia merytorycznego, w następstwie decyzji prokuratora o zaniechaniu dalszego ścigania karnego wyłącznie z powodu uprzedniego wszczęcia postępowania karnego w innym państwie członkowskim przeciwko temu samemu podejrzanemu o ten sam czyn (zob. wyrok TSUE z 10.03.2005 r., C-469/03, Miraglia, EU:C:2005:156). Dotyczy to również orzeczenia wydanego wprawdzie po zbadaniu sprawy co do istoty, ale umarzającego postępowanie przed przedstawieniem zarzutów osobie podejrzanej o popełnienie przestępstwa, chyba że takie orzeczenie o umorzeniu powoduje definitywnie wygaśnięcie prawa oskarżyciela publicznego do oskarżenia, a zatem stanowi w danym państwie przeszkodę dla nowego postępowania karnego o określone czyny (zob. wyrok TSUE z 22.12.2008 r., C-491/07, Turanský, EU:C:2008:768; zob. również wyrok z 11.02.2003 r., sprawy połączone C-187/01 i C-385/01, Gözütok i Brügg, EU:C:2003:87). Przy uwzględnieniu reguły *lege non distinguente* w ramach interpretacji art. 54 Konwencji wykonawczej do Ukła-

du z Schengen w zw. z art. 114 § 3 pkt 3 k.k. nie powinna nasuwać niczych wątpliwości teza, że powagę rzeczy osądzonej powoduje prawomocny wyrok uniewinniający oskarżonego wydany w jednym z państw Unii Europejskiej także wtedy, gdy zapada z powodu braku wystarczających dowodów winy i przy zastosowaniu reguły *in dubio pro reo* (zob. wyrok z 28.09.2006 r., C-150/05, van Straaten, EU:C:2006:614). Zdaniem Trybunału zakaz *ne bis in idem* jest również skutkiem umorzenia postępowania z powodu przedawnienia karalności czynu zabronionego (zob. wyrok z 28.09.2006 r., C-467/04, Gasparini i in., EU:C:2006:610).

7.10. Powaga rzeczy osądzonej a prawo do skargi subsydiarnej. W sytuacji procesowej, w której pokrzywdzony uzyskuje prawo do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia w rezultacie utrzymania przez prokuratora nadrzędnego postanowienia o umorzeniu postępowania skierowanego przeciwko określonej osobie, wydanego np. ze względu na stwierdzeniu braku znamion czynu zabronionego, powaga rzeczy osądzonej wynikająca z tego prawomocnego orzeczenia nie stoi na przeszkodzie zainicjowaniu procesu sądowego przez pokrzywdzonego (oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego) przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn, którego dotyczyło umorzone postępowanie. Można powiedzieć, że w zarysowanej konfiguracji procesowej powaga rzeczy wynikająca z prawomocnego umorzenia postępowania przygotowawczego w fazie *in personam* jest warunkiem uruchomienia procesu sądowego przez oskarżyciela posiłkowego.

7.11. Odstępstwa od zakazu *ne bis in idem*. Poza sytuacją opisaną w poprzedniej tezie zakaz *ne bis in idem* zasadniczo nie działa w przypadku prawomocnego orzeczenia wydanego co do określonego przestępstwa za granicą (zob. szerzej w kwestii wyjątków od tej zasady ustalenia poczynione wyżej w tezie 7.8.). Zakaz ten nie stoi również na przeszkodzie kontynuacji zakończonego prawomocnie postępowania co do określonej osoby i określonego czynu w następstwie wniesienia kasacji lub wniosku o wznowienie postępowania. W wypadku wymienionych nadzwyczajnych środków odwoławczych istnienie prawomocnego orzeczenia sądu kończącego postępowanie sądu jest warunkiem ich dopuszczalności. Odstępstwo od zakazu *ne bis in idem* może również wynikać z konstrukcji tzw. idealnego zbiegu przepisów prawa karnego skarbowego i prawa karnego powszechnego (art. 8 k.k.s.).

7.12. Konsekwencje uchybienia powadze rzeczy osądzonej. Uchybienie takie należy do najpoważniejszych uchybień procesowych, ponieważ rażąco godzi w gwarancyjną regułę pewności stanu prawnego i stabilności sytuacji prawnej oskarżonego (zob. np. wyrok SN z 25.11.2004 r., WA 23/04, LEX nr 163241). Podlega kwalifikacji w kategorii bezwzględnych przyczyn uchylenia orzeczenia (art. 439 § 1 pkt 8 k.p.k.).

7.13. Zawisłość sprawy (*lis pendens*). Stan zawisłości sprawy wynika z pozostawania w toku wcześniej wszczętego postępowania karnego przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn. Stan ten powoduje, zgodnie z art. 17 § 1 pkt 7 *in fine* k.p.k., że kolejnego postępowania nie wszczy na się, a wszczęte umarza. Sytuuje się on niejako na przedpolu stanu powagi rzeczy osądzonej i przeistacza się w ten drugi stan wraz z prawomocnym zakończeniem wszczętego postępowania co do określonej osoby o określony czyn. Stan zawisłości sprawy dopiero „grozi” złamaniem zakazu *ne bis in idem*, które nastąpi wraz z jego przeobrażeniem w stan powagi rzeczy osądzonej. Uzasadnienia dla przesłanki stanu zawisłości sprawy należy upatrywać we względach ekonomiki procesowej i dążeniu do wyeliminowania niepożądanego z tych względów sytuacji, w której byłyby angażowane siły i środki w prowadzenie dwóch postępowań przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn, z których później wszczęte i tak musiałyby być umorzone ze względu na stan powagi rzeczy osądzonej wynikający z prawomocnego zakończenia postępowania wcześniej wszczętego (K. Marszał [w:] *Proces karny*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2021, s. 174–175). Przesłanka procesowa w postaci zawisłości sprawy powstaje z chwilą wszczęcia postępowania karnego przeciwko określonej osobie o oznaczony czyn (K. Marszał [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, 2021,

s. 174–175), aktualizuje się więc już w postępowaniu przygotowawczym, z chwilą przekształcenia fazy *in rem* w fazę *in personam* w związku z przedstawieniem zarzutów podejrzanemu (art. 71 § 1 k.p.k.). Przeszkodę procesową tworzy postępowanie karne wcześniej wszczęte przeciwko określonej osobie, co oznacza, że później wszczęte postępowanie karne jest dotknięte wadą wynikającą z naruszenia *litis pendentio* i podlega umorzeniu, pod tym wszelako warunkiem, że to pierwsze postępowanie nie jest dotknięte uchybieniem stanowiącym przeszkodę procesową.

7.14. Brak podsądności polskim sądom karnym. Przez podsądność sprawy polskim sądom karnym należy rozumieć jej podleganie rozpoznaniu przez te sądy. Brak tej podsądności zachodzi nie tylko wtedy, gdy sprawa nie podlega polskim sądom karnym ze względu na przymioty sprawcy (względy podmiotowe), lecz także ze względu na jej niepodleganie sądom karnym wskutek braku jurysdykcji krajowej sądów polskich lub ze względu na fakt, że sprawca dopuścił się czynu co do którego orzekanie następuje przed innymi organami niż sądy karne (postanowienie SN z 17.04.2018 r., IV KK 107/18, LEX nr 2549230). Ustalenie jurysdykcji krajowej sądu polskiego jest punktem wyjścia w ramach ustaleń dotyczących podsądności sprawy (polskim) sądom karnym. Przepisy Kodeksu postępowania karnego nie regulują jej zakresu z wyjątkiem dotyczącym immunitetów zakrajowości (art. 578 k.p.k.). Zakres ten należy ustalać na podstawie przepisów prawa karnego materialnego, bo to one podlegają zastosowaniu przez polskie sądy karne. Jeżeli w świetle uregulowań polskiego prawa karnego materialnego nie ma w konkretnej sprawie możliwości jego zastosowania, to wyłączona jest również jurysdykcja krajowa sądów polskich (szerzej B. Światłowska, *Podsądność sprawy polskim sądom karnym* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 138 i n.). Podsądność sprawy polskim sądom karnym doznaje ograniczenia ze względów podmiotowych, jeżeli z mocy przepisów szczególnych określona kategoria osób nie podlega orzecznictwu polskich sądów karnych. Może to łączyć się z przekazaniem sprawy do rozpoznania innemu organowi. Tak jest w przypadku Prezydenta RP, który za naruszenie Konstytucji RP lub ustaw oraz za popełnienie przestępstwa może być pociągnięty do odpowiedzialności jedynie przed Trybunałem Stanu (art. 145 ust. 1 Konstytucji RP). Szeroka grupa ograniczeń podsądności sprawy polskim sądom karnym wynika z immunitetów. Na pierwszy plan w tym zakresie należy wysunąć immunitety zakrajowości w postaci immunitetu dyplomatycznego (zob. art. 578 k.p.k. i komentarz do tego przepisu) oraz immunitetu konsularnego (art. 579 k.p.k. i komentarz do tego przepisu). Poza tym podsądność sprawy (o przestępstwo) polskim sądom karnym doznaje wyjątku w odniesieniu do osób korzystających – w określonym zakresie – z przedstawionego już nieco wyżej przywileju w postaci immunitetu materialnego, a więc w przypadku posłów, senatorów, adwokatów radców prawnych i prokuratorów (w kwestii ich immunitetu zob. teza 6 lit. B powyżej). W przepisie art. 17 § 1 pkt 8 k.p.k. podsądność jest ujęta zbiorczo, ponieważ pod pojęciem sądów karnych kryją się zarówno sądy powszechne, jak i sądy wojskowe. Nie stanowi więc odchylenia od podsądności polskim sądom karnym orzecznictwo sądów karnych wojskowych. Zbiorczo ujęta podsądność sądów karnych powszechnych i sądów karnych wojskowych wymagają odrębnego podejścia w związku z treścią art. 439 § 1 pkt 3 k.p.k.

7.15. Brak skargi uprawnionego oskarżyciela. Brak ten stanowi negatywną przesłankę procesową, która aktualizuje się i działa wyłącznie w postępowaniu sądowym, co pozostaje w ścisłym związku z zasadą skargowości wyrażoną w art. 14 § 1 k.p.k. (zob. szerzej komentarz do tego przepisu). Przesłanka ta ma charakter względny. Stan powagi rzeczy osądzonej nie działa więc *erga omnes* w przypadku prawomocnego umorzenia postępowania z powodu braku skargi uprawnionego oskarżyciela. Utrzymuje się w układzie procesowym wyznaczonym przez trzy elementy, mianowicie osobę oskarżonego, czyn w znaczeniu przedmiotowym oraz konkretny element, którego brak stanowi przesłankę procesową, wynikający z wniesienia skargi przez osobę niemającą legitymacji w tym zakresie. Nie stoi więc na przeszkodzie wszczęciu i prowadzeniu postępowania

nia sądowego w razie zmiany układu procesowego polegającej na wniesieniu skargi przeciwko temu samemu oskarżonemu o ten sam czyn przez osobę dysponującą odpowiednią legitymacją w tym względzie. Brak skargi uprawnionego oskarżyciela w rozumieniu art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. zachodzi tylko w toku sądowego stadium procesu i tylko w odniesieniu do takiej osoby, która swoją skargą zainicjowała postępowanie główne, mimo że nie była osobą do tego uprawnioną, lub gdy orzeczono o czynie niezawartym w akcie oskarżenia. Można w ten sposób wyodrębnić dwie grupy sytuacji procesowych, tę mianowicie, gdy osoba wnosząca skargę nie ma do tego legitymacji, oraz tę, w której czyn przypisany nie jest tożsamy z czynem zarzuconym, co oznacza, że sąd orzekł co do czynu, którego osądzenia w ogóle nie żądał oskarżyciel (zob. postanowienie SN z 17.04.2014 r., II KK 73/14, LEX nr 1460977; postanowienie SN z 5.12.2017 r., II KK 393/17, LEX nr 2427148). Pod pierwszą z wyróżnionych sytuacji można „podciągnąć” przypadki, w których oskarżyciel posiłkowy subsydiarny lub oskarżyciel prywatny wnosi akt oskarżenia dotknięty brakami i nie usuwa ich w 7-dniowym terminie wyznaczonym mu w tym celu przez prezesa sądu powołanego do rozpoznania sprawy (zob. art. 337 § 1 i § 3 w zw. z art. 120 k.p.k.).

7.16. Brak wymaganego zezwolenia na ściganie (chyba że ustawa stanowi inaczej). Zezwolenie na ściganie oznacza zgodę właściwego organu na skierowanie postępowania karnego przeciwko określonej osobie lub niekiedy na kontynuowanie takiego postępowania. Jeżeli obowiązujące przepisy wymagają takiego zezwolenia w odniesieniu do określonej osoby, to jego brak stanowi przeszkodę procesową. Zezwolenie na ściganie jest przesłanką niezależną od trybu ścigania karnego, natomiast aktualizuje się w odniesieniu do określonych sprawców, a niekiedy także w odniesieniu do określonych przestępstw (T. Grzegorzczak, *Zezwolenie na ściganie* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 485). Jest przesłanką względną, ponieważ umorzenie postępowania przeciwko określonej osobie ze względu na brak zezwolenia na ściganie skutkuje powagą rzeczy osądzonej w warunkach określonego układu procesowego, w którym zezwolenie takie nie zostało uzyskane, nie zamyka natomiast drogi do podjęcia ścigania wobec określonej osoby lub jego kontynuowania po uzyskaniu na to zgody właściwego organu lub w następstwie dezaktualizacji wymogu uzyskania takiej zgody. Przesłanka braku zezwolenia na ściganie jest bezpośrednio związana z immunitetami formalnymi przewidującymi ochronę prawną polegającą na uzależnieniu dopuszczalności ścigania osób korzystających z tej ochrony od uzyskania zgody określonego organu (zob. np. w odniesieniu do posłów i senatorów na Sejm RP – art. 105 ust. 2 i art. 108 Konstytucji RP, sędziów sądów powszechnych – art. 181 Konstytucji RP i art. 80 § 1 p.u.s.p., sędziów Sądu Najwyższego – art. 55 § 1 ustawy o SN, czy prokuratorów i Prokuratora Generalnego – art. 135 pr. prok.). Końcowe zastrzeżenie zawarte w art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k., ujęte w postaci klauzuli „chyba że ustawa stanowi inaczej”, otwiera drogę do tego, aby w sytuacjach ustawowo określonych ściganie osoby korzystającej z immunitetu formalnego dochodziło do skutku mimo braku wymaganej na to zgody właściwego organu, np. w rezultacie wyrażenia na to zgody przez beneficjenta ochrony prawnej wynikającej z immunitetu (zob. np. w odniesieniu do posłów – art. 105 ust. 4 Konstytucji RP).

7.17. Brak wniosku o ściganie. Wniosek o ściganie jest oświadczeniem woli uprawnionego podmiotu obejmującym żądanie podjęcia i kontynuowania ścigania określonego przestępstwa i jego sprawcy. Złożenie wniosku stanowi warunek dopuszczalności procesu karnego w sprawach o przestępstwa podlegające ściganiu na wniosek. To, jakie przestępstwo jest ścigane na wniosek, wynika z przepisów prawa karnego materialnego. W razie złożenia wniosku dalsze postępowanie karne toczy się z urzędu. Zagadnienia dotyczące wniosku o ściganie są szerzej omówione w ramach analizy przepisu art. 12 k.p.k., można więc w tym miejscu poprzestać na odwołaniu do wskazanego fragmentu komentarza. Brak wniosku o ściganie stanowi przeszkodę procesową o charakterze względnym; prawomocne umorzenie postępowania z tego powodu

skutkuje więc powagą rzeczy osądzonej w sprawie przeciwko określonej osobie i o określony czyn tak długo, jak długo taki brak się utrzymuje. Warto także zaznaczyć, że wniosek o ściganie może być złożony na każdym etapie postępowania karnego, w tym również w postępowaniu odwoławczym toczącym się w związku z umorzeniem postępowania z powodu braku wniosku o ściganie, a nawet po prawomocnym umorzeniu postępowania (zob. uchwała SN (7) z 17.12.1970 r., VI KZP 43/68, OSNKW 1971/7–8, poz. 101; uchwała SN z 21.02.1974 r., VI KZP 51/73, LEX nr 16818; postanowienie SN z 30.05.2017 r., IV KK 171/17, LEX nr 2327875). Jedynym czasowym ograniczeniem pozostaje wymóg złożenia wniosku o ściganie do czasu przedawnienia ścigania danego przestępstwa (T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 84).

8. Inna okoliczność wyłączająca ściganie. Wyróżnienie w art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k. innej okoliczności wyłączającej ściganie świadczy – jak już wcześniej ustalono – o otwartym charakterze katalogu przesłanek procesowych zawartego w komentowanym przepisie. Kwalifikacja określonego stanu w kategorii „innej okoliczności wyłączającej ściganie” wymaga przeprowadzenia weryfikacji negatywnej, służącej ustaleniu, że nie należy on do stanów szczegółowo określonych w art. 17 § 1 pkt 1–10 k.p.k. (zob. postanowienie SN z 17.12.2015 r., III KK 200/15, LEX nr 2068069), oraz weryfikacji pozytywnej, zmierzającej do stwierdzenia, że stan ten łączy ściganie, determinując odmowę wszczęcia postępowania lub jego umorzenie. Do takich okoliczności należy poddana już wyżej ocenie abolicja. Tak samo należy kwalifikować stan wynikający z zakazu ścigania i skazania za przestępstwo, które nie było objęte zgodą państwa wydającego określoną osobę w ramach postępowania ekstradycyjnego w celu przeprowadzenia przeciwko niej postępowania sądowego, a popełnione zostało przed dniem wydania (zob. art. 596 k.p.k. i komentarz do tego przepisu). Inna okoliczność wyłączająca ściganie znajduje oparcie w tzw. quasi-liście żelaznym, gwarantującym świadkowi lub biegłemu niebędącemu obywatelem polskim, który stawia się dobrowolnie przed sądem, że nie będzie m.in. ścigany z powodu przestępstwa będącego przedmiotem danego postępowania i jakiegokolwiek innego przestępstwa popełnionego przed przekroczeniem polskiej granicy państwowej. W warunkach trwania ochrony, jaką daje quasi-list żelazny, do momentu upływu 7 dni od chwili, w której sąd oznajmił świadkowi lub biegłemu, że jego obecność jest zbędna, niedopuszczalne jest wszczęcie lub prowadzenie przeciwko niemu postępowania co do wskazanych przestępstw (zob. szerzej komentarz do art. 589). Za inną okoliczność wyłączającą ściganie uznaje się także nierokujący nadziei na poprawę stan zdrowia oskarżonego, który nie tylko czasowo uniemożliwia mu prowadzenie wobec niego postępowania, ile wręcz wyklucza możliwość prowadzenia go w przyszłości (zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego...*, 2008, s. 152–153; postanowienie SN z 19.10.2021 r., II KK 430/21, LEX nr 3335558). W rozpatrywanej kategorii przesłanek ujmuje się również brak skargi uprawnionego oskarżyciela stanowiący konsekwencję braku strony oskarżającej wskutek śmierci osoby fizycznej, która wniosła subsydiarny akt oskarżenia lub skargę prywatną, gdy żaden z uprawnionych podmiotów nie wstąpi w prawa zmarłego (T. Grzegorzczak, *Skarga uprawnionego oskarżyciela jako warunek dopuszczalności procesu* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 380). Tak samo należy kwalifikować stan określany mianem konsumpcji skargi, będący wynikiem, w przypadku oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego lub oskarżyciela prywatnego, ich skutecznego odstąpienia od oskarżenia, w rezultacie którego nastąpiło prawomocne umorzenie postępowania, a w przypadku prokuratora – zasadniczo – prawomocnego umorzenia postępowania przygotowawczego (tak trafnie T. Grzegorzczak, *Skarga...*, s. 376–377). Wypada zaznaczyć, że w tej ostatniej sytuacji może dojść wprawdzie do odzyskania prawa oskarżyciela publicznego do oskarżenia, ale jeśli umorzenie miało miejsce w fazie *in personam*, to tylko przy spełnieniu warunków określonych art. 327 § 2 lub art. 328

§ 1 k.p.k., chyba że umorzone postępowanie miałyby być kontynuowane przeciwko innej osobie niż przesłuchana w charakterze podejrzanego, bo do tego wystarczające jest jego podjęcie na podstawie art. 327 § 1 k.p.k. W kontekście konsumpcji skargi (publicznej) rozpatruje się również w orzecznictwie utratę przez prokuratora (oskarżyciela publicznego) prawa do oskarżenia w związku z obowiązywaniem zakazu *reformationis in peius*. Dotyczy to układu procesowego, w którym wydane przez prokuratora postanowienie o odmowie wszczęcia lub umorzeniu postępowania przygotowawczego zostało zaskarżone wyłącznie na korzyść podejrzanego. W takim wypadku, w następstwie uchylenia przez sąd zakwestionowanej decyzji o zaniechaniu ścigania karnego, w obliczu obowiązywania wymienionego zakazu (art. 434 § 1 w zw. z art. 443 k.p.k.) prokurator może tylko odmówić wszczęcia lub umorzyć postępowanie (na podstawie art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k.), traci natomiast prawo do wniesienia aktu oskarżenia (do skargi publicznej), ponieważ jego zrealizowanie prowadziłoby do złamania zakazu. W przedstawionej konfiguracji procesowej, ze względu na obowiązujący zakaz *reformationis in peius*, utrata przez prokuratora prawa do skargi publicznej ma charakter bezpowrotny, nie jest więc możliwe jego „odzyskanie” w drodze zastosowania art. 327 § 2 czy art. 328 § 1 k.p.k. Gdyby prokurator w takiej sytuacji wniósł akt oskarżenia, postępowanie sądowe musi być umorzone na podstawie art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k. (uchwała SN z 26.09.2002 r., I KZP 23/02, OSNKW 2002/11–12. poz. 98; postanowienie SN z 16.12.2015 r., II KK 347/15, LEX nr 1948881).

9. Zbieg przesłanek procesowych. Zbieg taki zachodzi w razie ujawnienia w jednym procesie karnym więcej niż jednej przesłanki procesowej (zob. szerzej A. Lach, *Zbieg negatywnych warunków dopuszczalności procesu* [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4, *Dopuszczalność procesu*, red. M. Jeż-Ludwichowska, Warszawa 2015, s. 100 i n.). Wobec tego, że z każdą z przesłanek procesowych wiąże się zasadniczo obowiązek odmowy wszczęcia lub umorzenia postępowania (art. 17 § 1 *in principio* k.p.k.), to zasadą powinna być odmowa wszczęcia lub umorzenie postępowania z powodu wszystkich zbiegających się przeszkód procesowych. Na rzecz tej zasady przemawia reguła „maksymalnej zasadności decyzji procesowej” (R. Kmiecik [w:] R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2009, s. 192). Wymaga ona jednak opatrzenia kilkoma zastrzeżeniami, uwzględniającymi specyfikę poszczególnych przeszkód i ich relacji wzajemnej w razie zbiegu. I tak w przypadku rzeczywistego, a nie tylko pozornego zbiegu przeszkód o charakterze materialnym, przyjąć należy, że ustalona zasada doznaje wyjątku, jeżeli ze zbiegającymi się przeszkodami łączą się różne skutki prawne, ponieważ w takim wypadku podstawą orzeczenia kończącego postępowanie powinna być przeszkoda niosąca ze sobą najdalej idące skutki w aspekcie wyłączenia odpowiedzialności karnej (zasada najsilniejszego skutku prawnego). W sytuacji procesowej, w której postępowanie karne jest już skierowane przeciwko określonej osobie, przemawiają za takim rozwiązaniem względy gwarancyjne. W aspekcie określenia tych bliżej czy dalej sięgających skutków należałoby pomocniczo kierować się tym, czy w świetle art. 414 § 1 k.p.k. ujawnienie okoliczności wyłączającej ściganie po rozpoczęciu przewodu sądowego prowadzi do uniewinnienia oskarżonego (dalej idący skutek) czy tylko do umorzenia postępowania. W razie zbiegu przesłanki formalnej o charakterze względnym i o charakterze bezwzględny ta druga powinna być podstawą decyzji o zaniechaniu ścigania karnego jako przeszkoda pociągająca najdalej idące konsekwencje procesowe ze względu na wyłączenie dopuszczalności procesu karnego w każdym układzie procesowym. W sytuacji zbiegu przeszkód procesowych o charakterze materialnym z przeszkodami o charakterze formalnym lub mieszanym (przedawnienie karalności) orzeczenie kończące postępowanie powinno opierać się na przesłance o charakterze formalnym, łatwiejszej do zweryfikowania i niewymagającej badania kwestii odpowiedzialności karnej, a przy tym czyniącej w istocie to badanie niedopuszczalnym. Za takim rozwiązaniem przemawiają względy ekonomiki procesowej (A. Lach, *Zbieg...*, s. 104). Należy jednak przyjąć rozwiązanie przeciwne, jeżeli proces

karny osiągnął stan zaawansowania, w którym możliwe staje się zweryfikowanie przesłanki materialnej określonej w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k., niosącej ze sobą – ze względu na etap procesowy (w każdym wypadku po otwarciu przewodu sądowego) – dalej idące i korzystniejsze z punktu widzenia oskarżonego konsekwencje w postaci obowiązku wydania wyroku uniewinniającego (zob. art. 414 § 1 k.p.k.; w tym duchu także postanowienie SN z 3.04.2002 r., V KKN 484/00, LEX nr 50036). Zgodnie z przedstawionym zapatrywaniem postępowanie należy umorzyć w sytuacji, gdy nastąpiło przedawnienie karalności, ale tylko wtedy, gdy nie ma od razu podstaw do uniewinnienia oskarżonego z braku czynu lub braku znamion czynu jako wykroczenia (przestępstwa) albo braku winy. Umorzenie z racji przedawnienia wchodzi też zawsze w rachubę, gdyby kwestie istnienia czynu, jego znamion i odpowiedzialności wymagały dalszego dowodzenia, gdyż postępowaniu w tej materii stoi już na przeszkodzie przedawnienie karalności (por. postanowienie SN z 2.07.2002 r., IV KKN 264/99, LEX nr 54407; postanowienie SN z 27.01.2011 r., I KZP 27/10, OSNKW 2011/1, poz. 5).

10. Zakres dopuszczalnych czynności poprzedzających złożenie wniosku o ściganie lub uzyskanie zezwolenia na ściganie. Przepis § 2 przewiduje pewne odchylenie w działaniu przeszkody procesowej w postaci braku wniosku o ściganie lub zezwolenia na ściganie, polegające na dopuszczeniu, pomimo takiej przeszkody, tzw. czynności niecierpiących zwłoki oraz czynności zmierzających do wyjaśnienia, czy wniosek zostanie złożony lub zezwolenie będzie wydane. Rozwiązanie to jest podyktowane względami pragmatycznymi i ma na celu zapobieżenie sytuacjom, w których bezwzględne oczekiwanie na wniosek o ściganie lub zezwolenie na ściganie prowadziłyby do zniekształcenia lub utraty dowodów, w wyniku czego w momencie złożenia wniosku lub uzyskania zezwolenia przeprowadzenie dowodów okazałoby się już niemożliwe, a przez to pod znakiem zapytania mogłaby stać kwestia podstaw faktycznych do ścigania karnego. Jednocześnie na gruncie analizowanego rozwiązania znajduje uwzględnienie potrzeba przeprowadzenia niejednokrotnie wielu czynności zmierzających zwłaszcza do uzyskania zezwolenia określonej władzy na ściganie. Skuteczność wystąpienia o takie zezwolenie będzie często wręcz uzależniona od zabezpieczenia materiału dowodowego uzasadniającego zezwolenie na ściganie. Posłużenie się w komentowanym przepisie klauzulą „czynności niecierpiących zwłoki” nasuwa oczywiste skojarzenie z czynnościami określonymi w art. 308 k.p.k., w którym przykładowo są wymienione czynności służące zabezpieczeniu dowodów przed utratą lub zniekształceniem, tj. oględziny, w razie potrzeby z udziałem biegłego, przeszukanie, a także czynności wymienione w art. 74 § 2 pkt 1 k.p.k. w stosunku do osoby podejrzanej oraz inne niezbędne czynności względem niej, nie wyłączając pobrania krwi, włosów i wydzielin organizmu. Trzeba przy tym zastrzec, że gdyby wymienione na końcu czynności miały być realizowane względem osoby podejrzanej korzystającej z immunitetu, to są one dopuszczalne tylko pod warunkiem ustawowego wyłączenia przywileju nietykalności (zob. szerzej B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 254–258). Nie byłoby właściwe ograniczenie możliwych czynności, realizowanych na podstawie art. 17 § 2 k.p.k., do tych, które służą zabezpieczeniu śladów i dowodów przed ich utratą lub zniekształceniem. Z treści powołanego przepisu jednoznacznie w zasadzie wynika dopuszczalność przedsięwzięcia szerzej zakreślonych czynności procesowych, jeżeli jest to uzasadnione potrzebą wyjaśnienia, czy zostanie złożony wniosek o ściganie lub udzielone zezwolenie na ściganie. W przypadku zezwolenia na ściganie granicę tych czynności stanowi zebranie materiału dowodowego uzasadniającego dostatecznie podejrzenie, że przestępstwo popełniła osoba, co do której konieczne jest uzyskanie takiego zezwolenia (w tym duchu M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. D. Świecki, Warszawa 2020, s. 157). Jeżeli taki materiał został zebrany, to zaniechanie wystąpienia z wnioskiem o zezwolenie na ściganie i kontynuowanie czynności procesowych w oparciu o art. 17 § 2 k.p.k. należałoby rozpatrywać w kategorii jego naruszenia, chyba że ich przeprowadzenie byłoby uzasadnione niecierpiącą zwłoki potrzebą zabezpieczenia śladów lub dowodów przestępstwa.

11. Postępowanie co do zastosowania środków zabezpieczających. W świetle art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. jest oczywiste, że proces karny zmierzający do rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej określonej osoby jest niedopuszczalny, gdy ustawa karna stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa, także z powodu niemożności przypisania mu winy. W przypadku wskazanego na końcu stanu przepis art. 17 § 3 k.p.k. przewiduje jednocześnie, że nie stoi on na przeszkodzie prowadzeniu w dalszym ciągu postępowania w zakresie podyktowanym potrzebą weryfikacji przesłanek zastosowania środków zabezpieczających względem sprawcy czynu zabronionego. Rozwiązanie przewidziane w powołanym przepisie staje się w pełni zrozumiałe, jeśli tylko weźmie się pod uwagę, że wiążące rozstrzygnięcie co do ewentualnego zastosowania środków zabezpieczających może zapaść tylko w prawie dopuszczalnym postępowaniu karnym (zorientowanym na wskazane rozstrzygnięcie).

12. Orzekanie o przypadku pomimo przeszkód procesowych. Z treści § 4 wynika, że jakkolwiek przesłanki określone w art. 17 § 1 pkt 4–6 k.p.k., a więc przesłanka niepodlegania karze, śmierć oskarżonego oraz przedawnienie karalności, wykluczają wszczęcie i prowadzenie postępowania karnego co do przedmiotu procesu, to nie stoją na przeszkodzie postępowaniu w przedmiocie przypadku, o którym mowa w art. 45a § 2 k.k. i art. 43a k.k.s. Wymienione na końcu przepisy zawierają uregulowania podporządkowane poprawie efektywności mechanizmów służących pozbawianiu sprawców przestępstw korzyści osiągniętych z popełnienia czynów zabronionych. Temu także ma służyć przewidziana w komentowanym przepisie możliwość orzekania o przypadku pomimo istnienia wymienionych przeszkód procesowych. Przepisy art. 45a § 2 k.k. i art. 43a k.k.s. stanowią podstawę materialnoprawną orzekania o przypadku w układzie procesowym, w którym takie przeszkody występują. Wynika z nich, że ma to miejsce, gdy zebrane dowody wskazują, że w razie skazania zostałby orzeczony wypadek, a skazanie to nie może w ogóle lub czasowo dojść do skutku ze względu na śmierć sprawcy, umorzenie postępowania z powodu jego niewykrycia, a także zawieszenie postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego, jak również gdy oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby. Na tym tle podkreślenia wymaga, że powołane przepisy materialnoprawne przewidują orzeczenie przypadku jedynie pomimo istnienia przeszkody w postaci śmierci oskarżonego, nie wynika z nich natomiast taka możliwość w razie przedawnienia karalności czy w razie ujawnienia stanu, w przypadku którego ustawa stanowi, że sprawca nie podlega karze. Należy stanowczo wykluczyć dopuszczenie takiej możliwości w oparciu o przepis art. 17 § 4 k.p.k., ponieważ oznaczałoby to modyfikowanie w drodze regulacji karnoprosowej materialnoprawnych podstaw orzeczenia przypadku, określonych w art. 45a § 2 k.k. i art. 43a k.k.s., do których pierwszy z wymienionych przepisów się odwołuje (odmiennie J. Kluza, *Krytyczna analiza nowelizacji dotyczącej konfiskaty rozszerzonej – omówienie zmian w obrębie kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki społeczne” 2017/2, s. 96). Powyższe obserwacje upoważniają do tego, aby w konkluzji podkreślić, że przepis art. 17 § 4 k.p.k. może znaleźć w obowiązującym stanie prawnym zastosowanie jedynie w układzie procesowym, w którym orzeczenie przypadku, o którym mowa w art. 45a § 2 k.k. i art. 43a k.k.s., jest powiązane z wystąpieniem przeszkody procesowej w postaci śmierci oskarżonego. Biorąc to pod uwagę, należałoby oczekiwać albo odpowiadającej sformułowanemu wnioskowi korekty art. 17 § 4 k.p.k. poprzez pozostawienie w nim wyłącznie odesłania do przesłanki procesowej z art. 17 § 1 pkt 5 k.p.k., albo stosownej korekty przepisów art. 45a § 2 k.k. i art. 43a k.k.s., w wyniku której orzeczenie przypadku na ich podstawie mogłoby dochodzić do skutku także w wypadku przedawnienia karalności i określonego w ustawie niepodlegania sprawcy karze.

Art. 18. [Czyn jako wykroczenie lub przewinienie dyscyplinarne]

§ 1. Jeżeli czyn stanowi tylko wykroczenie, prokurator odmawiając wszczęcia postępowania lub umarzając je przekazuje sprawę Policji w celu wystąpienia z wnioskiem o ukaranie do właściwego sądu; prokurator może sam wystąpić z takim wnioskiem.

§ 2. Jeżeli sąd lub prokurator dopatruje się w czynie przewinienia dyscyplinarnego albo naruszenia obowiązków służbowych lub zasad współżycia społecznego, może odmawiając wszczęcia postępowania albo umarzając je, zwłaszcza z powodu znikomej szkodliwości społecznej czynu, przekazać sprawę innemu właściwemu organowi.

1. Czyn jako wykroczenie. Ustalenie, że czyn stanowi wykroczenie, a nie przestępstwo, zobowiązuje prokuratora do odmowy wszczęcia postępowania lub jego umorzenia na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. i wystąpienia do sądu z wnioskiem o ukaranie albo przekazania sprawy Policji w celu skierowania przez Policję takiego wniosku do sądu (zwłaszcza jeśli zachodzi potrzeba przeprowadzenia przez Policję czynności wyjaśniających). Artykuł 18 § 1 k.p.k. nie odnosi się natomiast do postępowania sądowego, gdyż od momentu wniesienia aktu oskarżenia stosuje się w takiej sytuacji art. 400 § 1 k.p.k. (M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karne-go...*, t. 1, red. D. Świecki, 2022, s. 159).

2. Przekazanie sprawy innemu organowi. Paragraf 2 stosuje się w razie stwierdzenia, że postępowanie karne jest niedopuszczalne, a czyn będący jego przedmiotem może stanowić przewinienie dyscyplinarne, naruszenie obowiązków służbowych lub zasad współżycia społecznego. Prokurator lub sąd, odmawiając wszczęcia lub umarzając postępowanie, może wówczas przekazać sprawę innemu uprawnionemu organowi. Przyczyna odmowy wszczęcia lub umorzenia nie ma znaczenia (z wyjątkiem stwierdzenia braku czynu), choć w szczególności ustawa wskazuje znikomą społeczną szkodliwość czynu. Przekazanie sprawy jest fakultatywne, a podejmując decyzję, należy uwzględnić stopień naganności czynu i związaną z tym konieczność interwencji, a także przewidywaną skuteczność wyeliminowania dostrzeżonych niewłaściwych zachowań w drodze możliwej reakcji podmiotu, do którego sprawę skierowano.

Art. 19. [Sygnalizacja uchybień, kara pieniężna, zażalenie]

§ 1. W razie stwierdzenia w postępowaniu karnym poważnego uchybienia w działaniu instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej, zwłaszcza gdy sprzyja ono popełnieniu przestępstwa, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia o tym uchybieniu organ powołany do nadzoru nad daną jednostką organizacyjną, zaś w razie potrzeby także organ kontroli. Policja powiadamia prokuratora o ujawnionych przez siebie uchybieniach.

§ 2. Zawiadamiając o uchybieniu, sąd lub prokurator może zażądać nadesłania w wyznaczonym terminie wyjaśnień i podania środków podjętych w celu zapobieżenia takim uchybieniom w przyszłości.

§ 3. W razie nieudzielenia wyjaśnień w wyznaczonym terminie można nałożyć na kierownika organu zobowiązanego do wyjaśnień karę pieniężną w wysokości do 10 000 złotych.

§ 4. Na postanowienie o nałożeniu kary pieniężnej przysługuje zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd rejonowy, w którego okręgu toczy się postępowanie.

1. Przesłanki sygnalizacji. Przesłanką sygnalizacji jest stwierdzenie w toku postępowania karnego poważnego uchybienia w działaniu instytucji państwowej, samorządowej lub społecznej. Uchybienia te mogą dotyczyć w szczególności legalności, gospodarności, celowości i rzetelności (które stanowią podstawowe wymogi uznania działania instytucji państwowych i samorządowych za prawidłowe; zob. m.in. ustawa z 23.01.2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie, Dz.U. z 2023 r. poz. 190, ustawa o Najwyższej Izbie Kontroli; *Glosariusz terminów dotyczą-*

cych kontroli i audytu w administracji publicznej, oprac. J. Płoskonka i in., Warszawa 2005, *passim*), a w przypadku instytucji społecznych – zgodności z postanowieniami statutu. Mimo że przepis posługuje się ogólnym pojęciem instytucji samorządowej, słuszną jest interpretacja, że chodzi jedynie o instytucje samorządu terytorialnego (A. Tybur, *Problematyka „sygnalizacji” w nowym kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Pr. 1984/4, s. 10). Zastosowanie sygnalizacji nie rozciąga się na inne podmioty, w tym prywatne podmioty gospodarcze.

2. Podmioty sygnalizacji. Organem uprawnionym do dokonania sygnalizacji jest sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator. Inne organy ścigania w razie stwierdzenia przesłanek sygnalizacji zobowiązane są do powiadomienia prokuratora nadzorującego postępowanie o ujawnionych przez siebie uchybieniach. Sygnalizacja adresowana jest obligatoryjnie do organu powołanego do nadzoru nad daną jednostką organizacyjną, a w razie potrzeby także do organu kontroli. Jej adresatem może być więc m.in. wojewoda, starosta, NIK, regionalna izba obrachunkowa (por. m.in. art. 6 ustawy z 15.07.2011 r. o kontroli w administracji rządowej, Dz.U. z 2020 r. poz. 224).

3. Postanowienie sygnalizacyjne. Z uwagi na charakter prawny sygnalizacji jako *sui generis* oświadczenia procesowego, a także prawo organu do żądania wyjaśnień od jej adresata pod rygorem zastosowania kary pieniężnej, najwłaściwszą formą kierowania sygnalizacją jest postanowienie (z dookreśleniem „sygnalizacyjne”). W postanowieniu należy opisać istotę uchybienia i jego wpływ na ułatwienie popełnienia przestępstwa oraz przytoczyć informacje świadczące o zaistnieniu uchybienia. Fakultatywnie organ może w nim zawrzeć również żądanie nadesłania przez adresata pisemnych wyjaśnień obejmujących wskazanie przyczyn uchybienia oraz podanie środków podjętych w celu zapobieżenia im w przyszłości. Postanowienie powinno wówczas wskazywać termin ich nadesłania oraz pouczenie o konsekwencjach niedopełnienia tego obowiązku. Postanowienie to nie podlega zaskarżeniu.

4. Kara pieniężna. W razie nałożenia na adresata obowiązku nadesłania wyjaśnień w wyznaczonym terminie jego niewypełnienie aktualizuje prawo do nałożenia na kierownika organu zobowiązanego do udzielenia wyjaśnień kary pieniężnej w wysokości do 10 000 zł. Ze względu na samoistny, pozaprocesowy cel oraz wysokość, karę tę należy uznać za samoistny środek dyscyplinowania, niemieszczący się w pojęciu kar porządkowych uregulowanych w rozdziale 31. Nałożenie kary jest fakultatywne i następuje w drodze postanowienia wydanego przez sąd lub prokuratora. Jest ono zaskarżalne, przy czym zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd rejonowy, w którego okręgu toczy się postępowanie.

5. Konsekwencje sygnalizacji. Skutki zawiadomienia należy oceniać w oparciu o działania podjęte przez adresatów wystąpienia sygnalizacyjnego. Może ono doprowadzić zarówno do wyciągnięcia konsekwencji personalnych (w przypadku przypisania konkretnym osobom odpowiedzialności za powstanie uchybienia; zob. np. ustawa z 16.09.1982 r. o pracownikach urzędów państwowych, Dz.U. z 2023 r. poz. 765; ustawa z 17.12.2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych, Dz.U. z 2021 r. poz. 289 ze zm.; szerzej zob. J. Karaźniewicz, *Instytucja sygnalizacji w polskim procesie karnym*, Toruń 2015, s. 80–88), jak i uruchomienia profilaktycznych środków ogólnych (dotyczących np. zmiany organizacji pracy czy stosowanych procedur).

6. Charakter prawny i znaczenie sygnalizacji. Charakter prawny sygnalizacji nie jest jednolicie oceniany w doktrynie. Analiza poszczególnych jej elementów pozwala przyjąć, że jest to czynność procesowa, będąca *sui generis* oświadczeniem procesowym, które łączy w sobie elementy charakterystyczne dla oświadczeń wiedzy (jest przekazem informacji co do stwierdzonych nieprawidłowości) i oświadczeń woli (wyraża oczekiwanie wobec adresata co do podjęcia działań eliminujących stwierdzone uchybienia), a także element charakterystyczny dla oświadczeń

imperatywnych (żądanie nadesłania wyjaśnień; szerzej zob. J. Karaźniewicz, *Instytucja sygnalizacji...*, s. 80–88). Sygnalizacja jest sposobem zapobiegania przestępczości przez ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnianiu przestępstw (por. art. 2 § 1 pkt 2 k.p.k.). Pełni funkcję w zakresie profilaktyki przestępczości. Jej celem jest doprowadzenie do wyeliminowania nieprawidłowości w funkcjonowaniu instytucji państwowych, samorządowych i społecznych, zwłaszcza takich, które sprzyjają popełnieniu przestępstwa. Sygnalizacja przewidziana jest także w art. 20, 21, 23, 246 § 4, art. 326 § 4 k.p.k.

Art. 20. [Reagowanie na naruszenie obowiązków procesowych]

§ 1. W razie rażącego naruszenia przez obrońcę lub pełnomocnika strony ich obowiązków procesowych sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia o tym właściwą okręgową radę adwokacką lub radę okręgowej izby radców prawnych, żądając od dziekana właściwej rady nadesłania w wyznaczonym, nie krótszym niż 30 dni, terminie informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia. Odpis zawiadomienia przesyła się Ministrowi Sprawiedliwości.

§ 1a. W razie nienadesłania w wyznaczonym terminie informacji, o których mowa w § 1, można nałożyć na dziekana właściwej rady karę pieniężną w wysokości do 10 000 złotych.

§ 1b. Na postanowienie o ukaraniu przysługuje zażalenie. Na postanowienie o ukaraniu wydane przez prokuratora w postępowaniu przygotowawczym zażalenie przysługuje do sądu rejonowego, w którego okręgu toczy się postępowanie.

§ 2. W razie rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez oskarżyciela publicznego lub prowadzącego postępowanie przygotowawcze sąd zawiadamia o tym bezpośredniego przełożonego osoby, która dopuściła się uchybienia, żądając nadesłania w wyznaczonym, nie krótszym niż 14 dni, terminie informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia; w stosunku do Policji oraz innych organów postępowania przygotowawczego uprawnienie takie przysługuje również prokuratorowi.

§ 2a. Odpis zawiadomienia, o którym mowa w § 2, sąd przesyła Prokuratorowi Generalnemu, jeżeli uchybienia dopuścił się prokurator, a w wypadku gdy uchybienia dopuścił się oskarżyciel publiczny niebędący prokuratorem – właściwemu organowi przełożonemu w stosunku do bezpośredniego przełożonego tego oskarżyciela.

1. Sygnalizacja dotycząca obrońcy i pełnomocnika

1.1. Przesłanki. Sygnalizacja dotyczy rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez obrońcę lub pełnomocnika. Naruszenia te mogą dotyczyć legalności zachowań (np. nakłanianie świadków do składania fałszywych zeznań), relacji z klientem (np. brak konsultacji i działanie wbrew woli klienta, działanie pomimo utraty zaufania, naruszenie zakazu reprezentacji oskarżonych o sprzecznych interesach, naruszenie tajemnicy), jakości świadczonej pomocy (np. nieznajomość aktualnych przepisów, niezajomość sprawy, nieusprawiedliwione niestawiennictwo na rozprawę, brak aktywności dowodowej, niedbale sporządzane pisma procesowe), relacji z organem (np. naruszanie powagi sądu, znieważanie uczestników, stawianie się na rozprawę pod wpływem alkoholu; szerzej J. Karaźniewicz, *Instytucja sygnalizacji...*, s. 192–205 i podana tam literatura i orzecznictwo).

1.2. Podmioty sygnalizacji. Sygnalizację kieruje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator jako jedyny organ ścigania. Adresatem jest okręgowa rada adwokacka lub rada okręgowej izby radców prawnych, której członkiem jest adwokat lub radca prawny, niezależnie od miejsca prowadzenia postępowania karnego, w ramach którego doszło do naruszenia obowiązków.

1.3. Postanowienie. Zawiadomienie przybiera formę postanowienia sygnalizacyjnego, przy czym jego obligatoryjnym elementem jest także żądanie od dziekana właściwej rady nadesła-

nia informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia, wraz z określeniem terminu ich nadesłania, który nie może być krótszy niż 30 dni. Nienadesłanie informacji w terminie może spowodować nałożenie kary pieniężnej w wysokości do 10 000 zł (por. komentarz do art. 19). Jej nałożenie następuje w drodze zaskarżalnego postanowienia, przy czym zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd rejonowy, w okręgu którego toczy się postępowanie. Odpis postanowienia sygnalizacyjnego przesyła się także Ministrowi Sprawiedliwości.

1.4. Skutki i znaczenie sygnalizacji. Sygnalizacja rażącego naruszenia obowiązków procesowych przez obrońców i pełnomocników służy osiągnięciu sprawiedliwości proceduralnej, gdyż właściwe ukształtowanie pozycji stron postępowania oraz zapewnienie rzeczywistego, a nie jedynie deklaratoryjnego udziału w nim profesjonalnego przedstawiciela jest fundamentem rzetelnego postępowania. Jest realizacją obowiązku organu procesowego do ingerencji w sytuacji, gdy zachowanie obrońcy czy pełnomocnika narusza podstawowe zasady reprezentacji (por. J. Grajewski, S. Steinborn [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. L.K. Paprzycki, s. 132; M. Wąsek-Wiaderek, *Zasada równości stron w polskim procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Kraków 2003, s. 76; C. Kulesza, *Jakość obrony formalnej jako warunek rzetelnego procesu (refleksje prawnoporównawcze)* [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdy*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009, s. 151; J. Kosonoga, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014, s. 346; wyroki ETPC: z 13.05.1980 r., 6694/74, Artico v. Włochy; z 27.04.2006 r., 30961/03, Sannino v. Włochy; z 3.07.2012 r., 50002/08, Falcao dos Santos v. Portugalia, HUDOC). W wyniku otrzymanej sygnalizacji właściwa rada powinna dokonać czynności zmierzających do ustalenia przesłanek i zakresu odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokata lub radcy prawnego.

2. Sygnalizacja dotycząca oskarżyciela publicznego i prowadzącego postępowanie przygotowawcze

2.1. Przesłanki. Sygnalizacja dotyczy rażącego naruszenia obowiązków procesowych. W odniesieniu do oskarżyciela publicznego mogą one dotyczyć czynności związanych z wniesieniem oskarżenia (np. niezgodność treści aktu oskarżenia z materiałami zgromadzonymi w postępowaniu przygotowawczym; zob. T. Razowski, *Formalna i merytoryczna kontrola oskarżenia w polskim procesie karnym*, Kraków 2005, s. 79; niewywiązanie się przez oskarżyciela publicznego z obowiązku złożenia uzupełnionego lub poprawionego aktu oskarżenia w terminie wskazanym w art. 337 § 1 k.p.k.; zob. T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, 2014, s. 160), udziałem w rozprawach i posiedzeniach (R.A. Stefański, *Prokurator w stadium jurysdykcyjnym postępowania karnego*, Prok. i Pr. 1996/12, s. 20; np. brak inicjatywy dowodowej, brak przygotowania do uczestnictwa w przeprowadzaniu dowodów), zaskarżaniem decyzji procesowych (np. odstąpienie od zaskarżenia orzeczenia oczywiście niesłusznego), poziomem opracowywania pism procesowych. Sygnalizacja dotycząca prowadzącego postępowanie przygotowawcze może odnosić się zarówno do prokuratora (w zakresie samodzielnie wykonywanych czynności lub nadzoru), jak i do funkcjonariuszy Policji i innych nieprokuratorskich organów ścigania. Rażący charakter mogą mieć w szczególności nieprawidłowości odnoszące się do: przestrzegania terminów czynności, przeprowadzenia i dokumentowania czynności dowodowych (np. uniemożliwienie pokrzywdzonemu udziału w okazaniu z wyłączeniem możliwości jego rozpoznania, uchybienia w zakresie przesłuchania w trybie art. 185a k.p.k.; J. Kosonoga, *System środków...*, s. 369–370); zabezpieczania i postępowania z zabezpieczonymi śladami i dowodami; czynności związanych z przedstawieniem, uzupełnieniem lub zmianą zarzutów; zatrzymania osób i stosowania innych środków przymusu; realizacji uprawnień procesowych uczestników postępowania (np. niewystąpienie o ustanowienie podejrzanemu obrońcy w przypadku obrony obligatoryjnej i braku obrońcy z wyboru; niepouczenie podejrzanego o jego uprawnieniach; T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, 2014, s. 159–160); czynności związanych z zamknięciem

postępowania (wydanie niemającej merytorycznego uzasadnienia decyzji o umorzeniu postępowania; R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, Kraków 2006, s. 79); relacji z organem sprawującym nadzór (np. niewykonanie postanowienia, zarządzenia lub polecenia wydanego przez prokuratora sprawującego nadzór; zob. też art. 326 § 4 k.p.k.).

2.2. Podmioty sygnalizacji. Sygnalizacja kierowana jest przez sąd lub prokuratora do bezpośredniego przełożonego osoby, która dopuściła się naruszenia obowiązków. Ustalenie właściwego adresata następuje w oparciu o przepisy aktów prawnych dotyczących organizacji poszczególnych organów ścigania (por. np. art. 31 pr. prok.; § 1 pkt 6 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 14.05.2013 r. w sprawie szczegółowych praw i obowiązków oraz przebiegu służby policjantów, Dz.U. z 2020 r. poz. 1113 ze zm.). Jeśli rażącego naruszenia obowiązków procesowych dopuścił się oskarżyciel publiczny, odpis zawiadomienia sąd przesyła także Prokuratorowi Generalnemu (jeżeli uchybienia dopuścił się prokurator) lub właściwemu organowi przełożonemu w stosunku do bezpośredniego przełożonego oskarżyciela (w odniesieniu do innych niż prokurator oskarżycieli publicznych).

2.3. Postanowienie. Zawiadomienie przybiera formę postanowienia sygnalizacyjnego, przy czym jego obligatoryjnym elementem jest także żądanie od adresata nadesłania informacji o podjętych działaniach wynikających z zawiadomienia. W postanowieniu należy wyznaczyć adresatowi termin, nie krótszy niż 14 dni. Niedopełnienie tego obowiązku nie jest jednak, w przeciwieństwie do sygnalizacji z art. 19 i art. 20 § 1 k.p.k., zagrożone możliwością nałożenia kary pieniężnej.

2.4. Skutki i znaczenie sygnalizacji. Sygnalizacja może doprowadzić do poniesienia odpowiedzialności dyscyplinarnej przez tego, kto dopuścił się uchybienia. Powinna być ona wykorzystana także w ramach nadzoru służbowego (por. m.in. § 64 i n. reg. prok.; § 9 i n. Zarządzenia Nr 4 Komendanta Głównego Policji z 9.02.2017 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym, Dz. Urz. KGP poz. 9 ze zm.) oraz podejmowania działań zapobiegawczych o charakterze ogólnym (zob. np. § 77 reg. prok.). Z uwagi na znaczenie prawidłowego wykonywania obowiązków przez prowadzących postępowanie przygotowawcze i oskarżycieli publicznych dla realizacji celów postępowania karnego oraz zasady legalizmu sygnalizacja rażącego naruszenia obowiązków jest w tym przypadku środkiem służącym do osiągnięcia stanu sprawiedliwości materialnej (szerzej J. Karaźniewicz, *Instytucja sygnalizacji...*, s. 127–137).

Art. 21. [Zawiadomienie o postępowaniu karnym]

§ 1. O wszczęciu i ukończeniu postępowania toczącego się z urzędu przeciw:

- 1) funkcjonariuszom publicznym, osobom zatrudnionym w instytucjach państwowych, samorządowych i społecznych, uczniom i słuchaczom szkół, żołnierzom, a także duchownym i członkom zakonów oraz diakonatów – należy bezzwłocznie zawiadomić przełożonych tych osób;
- 2) osobom będącym członkami samorządu zawodowego – należy bezzwłocznie zawiadomić właściwy organ tego samorządu;
- 3) komornikom sądowym, asesorom komorniczym i aplikantom komorniczym – należy bezzwłocznie zawiadomić Ministra Sprawiedliwości, prezesa sądu apelacyjnego oraz prezesa sądu rejonowego właściwych ze względu na siedzibę kancelarii komorniczej;
- 4) rodzicowi albo opiekunowi prawnemu lub faktycznemu o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego – należy bezzwłocznie zawiadomić sąd rodzinny właściwy dla miejsca zamieszkania małoletniego.

§ 2. O wszczęciu postępowania przeciw osobom, o których mowa w § 1, zawiadamia prokurator.

1. Zakres podmiotowy zawiadomienia. Komentowany przepis został zmieniony nowelizacją z 19.7.2019 r. Nakłada na organ procesowy obowiązek zawiadomienia o wszczęciu i ukończeniu postępowania prowadzonego przeciwko: funkcjonariuszom publicznym, osobom zatrudnionym w instytucjach państwowych, samorządowych i społecznych, uczniom i słuchaczom szkół, żołnierzom, duchownym i członkom zakonów oraz diakonatów; osobom będącym członkami samorządu zawodowego, komornikom sądowym, asesorom komorniczym i aplikantom komorniczym, a także (od 15.02.2024 r.) rodzicowi albo opiekunowi prawnemu lub faktycznemu (o ile przestępstwo zostało popełnione na szkodę małoletniego). Katalog ten jest zamknięty.

2. Treść zawiadomienia. Obowiązek obejmuje informację zarówno o wszczęciu postępowania przeciwko wskazanym osobom (z chwilą przedstawienia zarzutów), jak i o ukończeniu postępowania. Przyjąć należy, że chodzi o prawomocne zakończenie postępowania, a nie zakończenie jedynie danego stadium (tak też T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, 2014, s. 161; C. Kulesza [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. K. Dudka, s. 88; odmiennie J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021, s. 89; S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020, s. 509). Obejmuje tylko postępowania prowadzone z urzędu. Zawiadomienie o ukończeniu postępowania może nastąpić przez przesłanie odpisu prawomocnego orzeczenia z informacją, że postępowanie w sprawie ukończono. Należy to uczynić najpóźniej w terminie 14 dni od daty uprawomocnienia się orzeczenia (§ 312 ust. 3 i 4 r.u.s.p.).

3. Podmioty sygnalizacji. O wszczęciu postępowania przeciwko osobie zawiadamia prokurator jako jedyny uprawniony do tego organ ścigania. O ukończeniu postępowania, w zależności od stadium zakończenia, prokurator albo sąd. W zależności od tego, przeciwko komu prowadzone jest (lub było) postępowanie, adresatami zawiadomienia są: bezpośredni przełożeni tych osób; właściwy organ samorządu zawodowego (w odniesieniu do członków samorządu); Minister Sprawiedliwości, prezes sądu apelacyjnego oraz prezes sądu rejonowego właściwi ze względu na siedzibę kancelarii komorniczej (konieczne jest zawiadomienie wszystkich trzech podmiotów), sąd rodzinny.

Art. 22. [Zawieszenie postępowania]

§ 1. Jeżeli zachodzi długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania, a w szczególności jeżeli nie można ująć oskarżonego albo nie może on brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby, postępowanie zawiesza się na czas trwania przeszkody.

§ 2. Na postanowienie w przedmiocie zawieszenia postępowania przysługuje zażalenie.

§ 3. W czasie zawieszenia postępowania należy jednak dokonać odpowiednich czynności w celu zabezpieczenia dowodów przed ich utratą lub zniekształceniem.

§ 4. W razie istnienia podstaw określonych w art. 45a § 2 Kodeksu karnego lub art. 43a Kodeksu karnego skarbowego po uprawomocnieniu się postanowienia o zawieszeniu postępowania sąd orzeka w przedmiocie przepadku z urzędu, a w postępowaniu przygotowawczym – na wniosek prokuratora. Jeżeli oskarżony nie ma obrońcy, do udziału w postępowaniu dotyczącym przepadku wyznacza się obrońcę z urzędu.

§ 5. Na postanowienie w przedmiocie przepadku przysługuje zażalenie.

1. Przedmiot unormowania. Przepis reguluje instytucję zawieszenia postępowania. Są w nim egzemplifikacyjnie uregulowane przesłanki zawieszenia. Charakter ogólny ma unormowanie trybu podjęcia decyzji w przedmiocie zawieszenia postępowania, jej kontroli oraz dopuszczalności podejmowania określonych czynności w czasie zawieszenia procesu karnego.

2. Istota zawieszenia postępowania karnego. Zawieszenie polega na czasowym wstrzymaniu biegu procesu karnego, powodującym, że postępowanie karne znajduje się w stanie „bezruchu” do czasu ustąpienia przeszkody określonej w przepisie prawnym, która uniemożliwia jego dalsze prowadzenie (szerzej zob. Z. Gostyński, *Zawieszenie postępowania karnego*, Warszawa 1994, s. 18; S. Wyciszczak, *O zawieszeniu postępowania przygotowawczego*, Prob. Praw. 1985/10, s. 3; A. Gaberle, *Leksykon polskiej procedury karnej*, Gdańsk 2004, s. 392). Jest ono najbardziej drastycznym wstrzymaniem biegu procesu karnego, powodującym jego zahamowanie na dłuższy czas, gdy kwestia odpowiedzialności oskarżonego nie została jeszcze rozstrzygnięta (S. Waltoś, *Zawieszenie postępowania w świetle przepisów nowego kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 1970/12, s. 34–35).

3. Charakter przyczyn zawieszenia postępowania. W piśmiennictwie nie ma jednomyślności co do charakteru przyczyn zawieszenia postępowania. Część autorów przyjmuje, że przyczynami tymi są jedynie przeszkody (okoliczności) natury faktycznej (tak m.in. K. Marszał, *Proces...*, 2013, s. 508–509; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, *Artykuły 1–467*, LEX 2014, art. 22, nt 4; w dawniejszej literaturze R. Góral, *Zawieszenie postępowania karnego przez sąd*, NP 1967/9, s. 1145). Stanowisko to nawiązuje ściśle do treści komentowanego przepisu, w którym okoliczności takiej natury znajdują egzemplifikację. W ramach odmiennego punktu widzenia zwraca się uwagę z jednej strony na to, że jest to tylko przykład przyczyn zawieszenia, a nade wszystko, że ich uregulowanie w art. 22 k.p.k. nie ma charakteru wyczerpującego, a z przepisów szczególnych jednoznacznie wynika, że należą do nich również przeszkody (okoliczności) natury prawnej (tak przede wszystkim Z. Gostyński, *Zawieszenie...*, 1994, s. 39). Taką przeszkodę stanowi przewidziane w art. 193 Konstytucji RP skierowanie do Trybunału Konstytucyjnego pytania prawnego co do zgodności aktu normatywnego z Konstytucją RP, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi lub ustawą, jeżeli od odpowiedzi na to pytanie zależy rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem, a istnieją podstawy do przyjęcia, że wyczekiwanie na rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego będzie długotrwałe (Z. Gostyński, *Nowe podstawy zawieszenia postępowania karnego [w:] Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci profesora Wiesława Daszkiewicza*, red. T. Nowak, Poznań 1999, s. 228). Podobną przeszkodą natury prawnej jest wystąpienie przez sąd polski w trybie art. 267 TFUE z pytaniem prejudycjalnym do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, jeżeli należy przypuszczać, że oczekiwanie na orzeczenie tego Trybunału przybierze taki wymiar czasowy, że nie wystarczy odroczenie rozprawy. Za przeszkodę natury prawnej należy również uznać brak prawomocnego wyroku wymierzającego karę, która stanowiłaby podstawę absorpcyjnego umorzenia postępowania, uzasadniający zawieszenie postępowania na podstawie art. 11 § 2 k.p.k. w oczekiwaniu na uprawomocnienie się takiego wyroku. Uwzględniając m.in. wymienione przepisy szczególne, nie ma żadnego sposobu, aby uchylić się od wniosku, że długotrwałą przeszkodą uniemożliwiającą prowadzenie postępowania stanowić mogą zarówno okoliczności natury faktycznej, jak i okoliczności natury prawnej.

4. Przesłanka zawieszenia postępowania karnego. Zasadniczą, ujętą w sposób generalny przesłanką zawieszenia postępowania na podstawie komentowanego przepisu jest długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania. Pojęcie długotrwałej przeszkody uniemożliwiającej prowadzenie postępowania jest nieostre. W omawianym przepisie znajduje ono jedynie egzemplifikacyjne dookreślenie poprzez wyróżnienie niemożności ujęcia oskarżonego oraz niemożności jego udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby. Wykładnia językowa art. 22 § 1 k.p.k. nie pozostawia wątpliwości co do tego, że przeszkoda uzasadniająca zawieszenie postępowania musi uniemożliwiać bieg procesu karnego. Nie wystarczy więc stwierdzenie, że utrudnia ona proces, nawet gdyby było to utrudnienie poważne (zob. wyrok SN z 24.04.1980 r., II KR 54/80, OSNPG 1980/12, s. 154; Z. Gostyński,

Zawieszenie..., 1994, s. 38–39; Z. Gostyński, *Zawieszenie postępowania w nowym ustawodawstwie karnoprocesowym*, Warszawa 1998, s. 24). Znamię „długotrwałości” łączy się w doktrynie, ogólnie rzecz ujmując, z rozpiętością czasową trwania przeszkody uniemożliwiającej bieg procesu, która grozi przewlekłością postępowania niedającą się racjonalnie uzasadnić ani wagą, ani stopniem skomplikowania sprawy (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 165). Z tego trafnego poglądu jasno wynika, że weryfikacja „długotrwałości” przeszkody wymaga oceny *a casu ad casum*. O żadnych generalnych i ostatecznych determinantach (kryteriach) długotrwałości mowy być nie może. Nie sposób zwłaszcza mówić o wyznaczeniu jakichś sztywnych ram czasowych (kwartału, półroczu, roku), z którymi miałoby się łączyć uznanie przeszkody uniemożliwiającej bieg procesu za długotrwałą (postanowienie SN z 13.01.1973 r., II KZ 171/73, OSNKW 1973/10, poz. 127; postanowienie SA w Rzeszowie z 3.03.1992 r., II AKz 12/92, OSA 1993/10, poz. 60). Można natomiast doprecyzować „długotrwałość” takiej przeszkody poprzez jej zestawienie z czasowym wymiarem określonych instytucji procesowych. W odniesieniu do postępowania przygotowawczego miarodajne jest odniesienie do czasu trwania śledztwa lub dochodzenia. Należy odmówić cechy długotrwałości przeszkodzie, która wprowadzie uniemożliwia kontynuowanie postępowania przygotowawczego, ale nie uniemożliwia jego ukończenia w terminach określonych w art. 310 lub 325i § 1 k.p.k. (por. S. Waltoś, *Zawieszenie postępowania...*, s. 36). W przypadku postępowania sądowego „długotrwałość” trzeba rozpatrywać w kontekście innych form czasowego wstrzymania procesu w tym stadium, a więc okresami przerwy i odroczenia rozprawy (S. Waltoś, *Zawieszenie postępowania...*, s. 35–36). Z zapastrykowaniem tym koresponduje pogląd, zgodnie z którym przez długotrwałą przeszkodę uniemożliwiającą prowadzenie postępowania w stadium rozprawy głównej należy rozumieć taką, której termin ustania bądź w ogóle jest trudny do ustalenia, bądź co najmniej jest tak odległy w czasie, że przekracza wszelkie racjonalnie dopuszczalne okresy odroczenia rozprawy, nie mówiąc już o okresie przerwy (zob. wyrok SN z 8.12.1978 r., Rw 447/78, OSNKW 1979/5, poz. 59; Z. Gostyński, *Zawieszenie...*, 1994, s. 44–45). Orzecznictwo dostarcza też przykładów przeszkód, które za długotrwałe uznane być nie mogą. Przykładowo tak kwalifikowany jest dwudziestoczworodniowy pobyt oskarżonego w sanatorium (postanowienie SN z 5.08.1988 r., WZ 27/88, OSNKW 1989/1–2, poz. 11), niemożność uzyskania aktu sprawy z innego sądu, zwłaszcza gdy chodzi o akta sądu z siedzibą w tym samym budynku, w którym siedzibę ma sąd powołujący się na tę przeszkodę (postanowienie SA w Krakowie z 29.03.2007 r., II AKz 126/07, KZS 2007/4, s. 29), czy chwilowe opuszczenie przez oskarżonego miejsca dotychczasowego pobytu i przebywanie w miejscu nieznanym organom procesowym (postanowienie SA w Krakowie z 29.03.2007 r., II AKz 126/07, KZS 2007/4, s. 29).

5. Niemożność ujęcia oskarżonego. Przyczynę tę należy wyraźnie odróżnić od niewykrycia oskarżonego, zauważając, że ten ostatni stan wymaga kwalifikacji w kategorii przeszkody procesowej w postaci braku podstawy faktycznej procesu karnego, której stwierdzenie determinuje umorzenie postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 w zw. z art. 322 § 1 k.p.k. Niemożność ujęcia oskarżonego może więc być rozpatrywana w odniesieniu do sytuacji procesowej, w której sprawca został już ustalony (wykryty). Opierając się na regule *lege non distinguente*, trzeba przyjąć, że niemożność ujęcia oskarżonego uzasadniająca zawieszenie postępowania zachodzi zarówno wtedy, gdy wynika ze świadomych działań samego oskarżonego, np. jest podyktowana jego ukrywaniem się, jak i wtedy, gdy nie jest przez niego zamierzona, np. gdy rezultatem długotrwałego wyjazdu w celach służbowych, zwykłej zmiany ośrodka życia lub aresztowania oskarżonego za granicą (Z. Gostyński, *Zawieszenie...*, 1994, s. 47–49; Z. Gostyński, *Zawieszenie postępowania w nowym...*, s. 31). Na przedpolu zawieszenia z powodu niemożności ujęcia oskarżonego musi mieć miejsce wykorzystanie środków służących ustaleniu miejsca pobytu oskarżonego. Sama niewiedza organów procesowych co do tego miejsca jest w omawianym względzie niewystarczająca i nie może być automatycznie podstawą zawieszenia postępowania.

Może natomiast prowadzić do zarządzenia poszukiwań oskarżonego (art. 278 k.p.k.; zob. komentarz do tego przepisu).

6. Niemożność udziału oskarżonego w postępowaniu z powodu choroby psychicznej. Ponieważ niemożność udziału oskarżonego w postępowaniu z powodu m.in. choroby psychicznej jest egzemplifikacją długotrwałej przeszkody uniemożliwiającej bieg procesu, należy stwierdzić, że zawieszenie postępowania uzasadnia tylko taka choroba, która posiada cechę długotrwałości. Ponadto choroba musi powodować stan niemożności udziału oskarżonego w postępowaniu. W przypadku choroby psychicznej tak stan zachodzi, jeżeli w jej wyniku wyłączona jest możliwości realnej i racjonalnej obrony, a więc gdy ze względu na obniżoną sprawność psychiczną oskarżony nie może świadomie uczestniczyć w postępowaniu, ponieważ nie jest w stanie należycie pojąć znaczenia czynności procesowych, ustosunkowywać się do przeprowadzonych dowodów oraz składać sensownych oświadczeń, odpowiadających jego percepcji i woli (L. Hochberg, A. Murzynowski, L. Schaff, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1959, s. 81; wyrok SN z 18.05.1979 r., IV KR 92/79, OSNPG 1979/11, poz. 156; postanowienie SN z 18.06.1998 r., III KKN 88/97, Prok. i Pr.-wkł. 1998/11–12, poz. 12, postanowienie SN z 20.01.2010 r., IV KK 329/09, OSNwSK 2010/1, poz. 119). W wymiarze praktycznym niemożność udziału oskarżonego w postępowaniu z reguły znajduje odzwierciedlenie w wyłączonej lub znacznie utrudnionej możliwości porozumiewania się z nim (J. Kosonoga, *Zawieszenie postępowania karnego – zagadnienia węzłowe 5. Choroba psychiczna* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. 7, red. K. Ślęzak, LEX 2014). Do stwierdzenia omawianej przyczyny zawieszenia postępowania nie wystarczy sama tylko wątpliwość co do poczytalności oskarżonego wynikająca z jego słabej kondycji psychicznej. Przyczynę zawieszenia stanowi choroba psychiczna występująca *tempore procesus*. Nie oznacza to, że musi ona mieć początek w procesie karnym. Chodzi natomiast o to, aby utrzymywała się w jego trakcie, powodując niemożność udziału oskarżonego w postępowaniu. Nie można wykluczyć zawieszenia postępowania z powodu choroby psychicznej istniejącej *tempore procedendi*, którą oskarżony był już dotknięty *tempore ciriminis*, jeżeli nie wyłączała całkowicie jego winy i tym samym nie skutkuje przeszkodą procesową wymagającą umorzenia postępowania (Z. Gostyński, *Zawieszenie...*, 1994, s. 50; J. Kudrelek, *Choroba psychiczna jako przyczyna zawieszenia postępowania karnego*, Prok. i Pr. 2004/11–12, s. 171). Zawieszenie postępowania z powodu choroby psychicznej musi być poprzedzone jej stwierdzeniem przez biegłych lekarzy psychiatrów (zob. art. 202 § 5 k.p.k.). Kryteria służące kwalifikowaniu choroby psychicznej oskarżonego przez pryzmat niemożności udziału w postępowaniu należy odpowiednio odnieść do oceny pod kątem zawieszenia postępowania skutków upośledzenia czynności psychicznych oskarżonego wynikającego z jego niedorozwoju umysłowego, o ile nie prowadzi on do wyłączenia winy i nie determinuje umorzenia postępowania (szerzej Z. Gostyński, *Zawieszenie...*, 1994, s. 35).

7. Niemożność udziału oskarżonego z powodu innej ciężkiej choroby. Wyszczególnienie w komentowanym przepisie obok choroby psychicznej innej ciężkiej choroby upoważnia do konstatacji, że w tym drugim wypadku chodzi o ciężką chorobę somatyczną. Długotrwałość takiej choroby w kontekście zawieszenia postępowania należy łączyć z niemożliwością lub istotnymi trudnościami w prognozowaniu czasu wyzdrowienia lub poprawy zdrowia oskarżonego. Za długotrwałą chorobę uznaje się chorobę naruszającą normalne funkcjonowanie organizmu lub jego części na okres przekraczający 6 miesięcy wyrok SN z 6.07.1972 r., Rw 635/72, Biul. SN 1972/9, poz. 167). Ciężka choroba nie musi być chorobą nieuleczalną czy realnie zagrażającą życiu. Do takiej kwalifikacji choroby wystarczy stwierdzenie, że powoduje istotne zakłócenie funkcjonowania organizmu, wskutek którego niemożliwe jest lub znacznie utrudnione wykonywanie zwykłych czynności życiowych (tak M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2022, s. 172). Stwierdzenie to musi być udziałem lekarza, przy czym nie musi

to być konieczne biegły powołany przez organ procesowy w trybie art. 193 § 1 k.p.k. Możliwe jest również stwierdzenie takiej choroby przez lekarza sądowego w trybie przewidzianym dla usprawiedliwiania nieobecności z powodu choroby (tak słusznie P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 22–23).

8. Podmiotowy zakres odniesienia „długotrwałej przeszkody uniemożliwiającej prowadzenie postępowania”. Mając na względzie egzemplifikacyjny charakter wyszczególnienia przyczyn umorzenia w art. 22 § 1 k.p.k., należy stwierdzić, że ich wyraźne odniesienie do oskarżonego nie może stanowić podstawy do wykluczenia zawieszenia postępowania na podstawie tego przepisu w razie zaistnienia względem innego uczestnika postępowania długotrwałej przeszkody uniemożliwiającej prowadzenie postępowania. Ważne jest, aby była to przeszkoda uniemożliwiająca, a nie tylko utrudniająca postępowanie, choćby i poważnie (wyrok SN z 24.04.1980 r., II KR 54/80, OSNPG 1980/12, poz. 154). Typowy przykład takiej przeszkody odnoszącej się do innego uczestnika postępowania niż oskarżony dotyczy biegłego i wiąże się z potrzebą uzyskania jego opinii, gdy przewidywany czas jej sporządzenia, ze względu na ograniczony krąg biegłych określonej specjalności, przekracza czas trwania śledztwa lub dochodzenia (analogicznie M. Kurowski [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. D. Świecki, 2022, s. 172; odmiennie K. Witkowska, *Zawieszenie postępowania karnego a rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie*, Prok. i Pr. 2011/12, s. 50). Trzeba zaznaczyć, że zaktualizowanie się przesłanki zawieszenia postępowania w stosunku do jednego z oskarżonych nie może samo przez się uzasadniać zawieszenia postępowania w stosunku do pozostałych oskarżonych, do których nie odnosi się długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania (w tym duchu P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 167; zob. też postanowienie SA w Krakowie z 22.04.2010 r., II S 4/10, KZS 2010/5, poz. 40).

9. Inna długotrwała przeszkoda uniemożliwiająca prowadzenie postępowania. Przyczynę zawieszenia postępowania na podstawie komentowanego przepisu, obok m.in. niemożności ujęcia oskarżonego, stanowią stany klęski żywiołowej, zakłócenia komunikacji czy działania wojenne (zob. m.in. słusznie P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 167). Do niekwestionowanych należy również ujmowanie w kategorii przyczyny zawieszenia zaginięcia lub zniszczenia akt postępowania wymagającego ich odtworzenia (Z. Gostyński, *Zawieszenie postępowania w nowym...*, s. 40). Wykluczyć z kolei należy możliwość zawieszenia postępowania karnego w oczekiwaniu na prejudykat w postaci rozstrzygnięcia innego sądu kształtującego prawo lub stosunek prawny. Wprawdzie rozstrzygnięcie takie jest, po myśli art. 8 § 2 k.p.k., wiążące dla sądu karnego, ale gdy posiada walor prawomocności, a więc uprzednio zostało wydane. Jeśli więc nie są spełnione przesłanki takiego związania, sąd karny zgodnie z art. 8 § 1 k.p.k. samodzielnie rozstrzyga zagadnienia faktyczne i prawne, opierając się na własnych ustaleniach faktycznych (zob. postanowienie SA we Wrocławiu z 20.01.2004 r., II AKz 27/04, OSA 2004/6, poz. 38, s. 8). Innego podejścia wymagają wspomniane już wcześniej (zob. tezę 3) sytuacje procesowe, w których sąd karny występuje z pytaniem prawnym do Trybunału Konstytucyjnego (art. 193 Konstytucji RP) lub Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (art. 267 TFUE). W tych sytuacjach od rozstrzygnięcia właściwego Trybunału uzależnione jest rozstrzygnięcie sprawy toczącej się przed sądem karnym, jeżeli więc istnieją podstawy, by sądzić, że czas oczekiwania na rozstrzygnięcie Trybunału będzie na tyle długi, że przekroczy racjonalnie dopuszczalne terminy odroczenia rozprawy, to wchodzi w rachubę zawieszenie postępowania na podstawie art. 22 § 1 k.p.k.

10. Zakres zastosowania przepisu art. 22 § 1 k.p.k. *Lege non distinguente* zawieszenie postępowania może mieć miejsce w każdym stadium procesowym (tak słusznie P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 168). Jeśli

uwzględni się wszystkie wskazane wcześniej okoliczności mogące skutkować długotrwałą przeszkodą w prowadzeniu postępowania, choćby stan klęski żywiołowej, to wydaje się oczywiste, że do zawieszenia może dojść również w fazie *in rem* pierwszego stadium procesowego, jeżeli na tym etapie ujawni się wskazana przeszkoda procesowa.

11. Decyzja w przedmiocie zawieszenia postępowania. Zapada ona w formie postanowienia. W postępowaniu przygotowawczym wydaje je prokurator lub inny organ prowadzący postępowanie. Jeżeli nie wydaje go prokurator, jest decyzją procesową niepełną, która dla swej skuteczności wymaga zatwierdzenia przez prokuratora i staje się w ten sposób decyzją prokuratorską. W postępowaniu sądowym postanowienie w przedmiocie zawieszenia postępowania wydaje sąd. Może to nastąpić na posiedzeniu w fazie przygotowania do rozprawy głównej (art. 339 § 3 pkt 5 k.p.k.), na rozprawie, a także poza rozprawą (na warunkach określonych w art. 403 k.p.k.). Zasadniczo postanowienie o zawieszeniu postępowania wydawane jest z urzędu. Nie można jednak wykluczyć, że wniesie o to strona w trybie art. 9 § 2 k.p.k. Zważywszy na to, że wniosek złożony w tym trybie jest wyłącznie impulsem do działania organu procesowego z urzędu, należy przyjąć, że w wypadku, w którym organ uznaje wniosek za merytorycznie bezzasadny, nie musi wydawać w tym przedmiocie decyzji procesowej.

12. Zaskarżalność postanowienia w przedmiocie zawieszenia postępowania. Z treści art. 22 § 2 k.p.k., wynika, że zażalenie przysługuje zarówno od postanowień o zawieszeniu postępowania, jak i postanowień o podjęciu zawieszonego postępowania (postanowienie SN z 13.07.1984 r., I KZ 103/84, OSNKW 1985/3–4, poz. 27). Podjęcie zawieszonego postępowania jest obowiązkiem organu procesowego w razie ustąpienia długotrwałej przeszkody uniemożliwiającej prowadzenie postępowania.

13. Czynności podejmowane w trakcie zawieszenia postępowania. Pomimo wstrzymania biegu procesu karnego w trakcie jego zawieszenia należy dokonać odpowiednich czynności w celu zabezpieczenia dowodów przed ich utratą lub zniekształceniem. Mogą one dotyczyć zarówno takich dowodów, które były znane w chwili zawieszenia postępowania, jak i – co oczywiste – tych, które ujawniły się w jego trakcie (K. Witkowska, *Zawieszenie...*, s. 35). Jeśli weźmie się pod uwagę zabezpieczenie dowodów przed wprowadzaniem w nich nielegalnych zmian, w pełni zrozumiała staje się przewidziana w art. 255 k.p.k. możliwość orzekania o ośrodkach zapobiegawczych w trakcie zawieszenia postępowania (zob. komentarz do powołanego przepisu).

14. Orzeczenie w przedmiocie przepadku. Przepis § 4 został dodany ustawą z 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 768). Ustawą tą, mającą na celu przystosowanie polskiego prawa do standardów unijnych (zob. dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/42/UE z 3.04.2014 r. w sprawie zabezpieczenia i konfiskaty narzędzi służących do popełnienia przestępstwa i korzyści pochodzących z przestępstwa w Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE L 127, s. 39), w sposób znaczący rozszerzono możliwość stosowania przepadku majątku i korzyści majątkowych sprawców czynów zabronionych. Zmiany te są przede wszystkim podporządkowane pozbawieniu sprawców określonych przestępstw środków finansowych, często wykorzystywanych do popełniania przestępstw, oraz uczynieniu procedur przestępczych nieopłacalnymi. Ich elementem składowym jest komentowany przepis nawiązujący bezpośrednio w aspekcie przestępstw powszechnych do przepisu art. 45a § 2 k.k., który stanowi, że jeżeli zebrane dowody wskazują, że w razie skazania zostałyby orzeczone przepadek, sąd może go orzec także w razie śmierci sprawcy, umorzenia postępowania z powodu jego niewykrycia, a także w przypadku zawieszenia postępowania w sprawie, w której nie można ująć oskarżonego albo oskarżony nie może brać udziału w postępowaniu z powodu choroby psychicznej lub innej ciężkiej choroby. Przytoczony przepis stanowi podstawę materialną orzeczenia przepadku w przedstawionych sytuacjach. Wynika z niego jednoznacznie,

że orzeczenie to ma charakter fakultatywny. Na tym tle wymaga zwrócenia uwagi, że przepis art. 22 § 4 k.p.k. ujmując z kolei w kategorii obowiązku orzekanie przez sąd w przedmiocie przypadku w następstwie uprawomocnienia się postanowienia o zawieszeniu postępowania, jeżeli istnieją podstawy określone w art. 45a § 2 k.k. – w postępowaniu sądowym z urzędu, natomiast w postępowaniu przygotowawczym na wniosek prokuratora. Nie ma żadnego sposobu, aby w tej karnoprocesowej normie upatrywać źródła modyfikacji prawnomaterialnej regulacji przypadku w art. 45a § 2 k.k. To skłania do tego, aby ustalony obowiązek sądu odnieść do samego poddania pod rozagę zasadności orzeczenia przypadku w razie uprawomocnienia się postanowienia o zawieszeniu postępowania przy jednoczesnym zaktualizowaniu się podstaw określonych w art. 45a § 2 k.k. Zgodnie z komentowanym przepisem dla oskarżonego, który nie ma obrońcy, wyznacza się obrońcę z urzędu do udziału w postępowaniu dotyczącym przypadku (art. 22 § 4 zdanie drugie k.p.k.). Mając na względzie ten katerygiczny obowiązek, należy stwierdzić, że orzekanie przez sąd o przypadku w następstwie prawomocnego zawieszenia postępowania jest ograniczone formalnoprawnie w omawianym przepisie poprzez odniesienie określonego w nim obowiązku do fazy *in personam* postępowania przygotowawczego, gdy w sprawie występuje już oskarżony *sensu largo*. Zgodnie z § 5 postanowienie sądu o przypadku orzeczonym w przedstawionym wyżej trybie podlega zaskarżeniu zażaleniem. Zobrazowana regulacja prawna nasuwa wiele zastrzeżeń. Bodaj najważniejsze dotyczy tego, że zakłada możliwość orzekania środka reakcji karnej, środka o charakterze represyjnym, bez stwierdzenia winy i odpowiedzialności karnej oskarżonego. Co więcej, możliwość ta jest przewidziana w ramach postępowania przygotowawczego, w którym dowody są przeprowadzone najczęściej bez udziału stron i z reguły skażone oskarżycielskim nastawieniem organów ścigania karnego (zob. J. Skorupka [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, red. J. Skorupka..., s. 91–92). Względ na pewne minimum gwarancyjne odpowiadające standardom rzetelnego procesu skłania do postulowania *de lege ferenda* wyłączenia takiej możliwości w pierwszym stadium procesowym.

15. Szczególne podstawy zawieszenia postępowania. Przepis art. 22 § 1 k.p.k. nie wyczerpuje – jak już zresztą sygnalizowano – regulacji zawieszenia postępowania karnego w polskim systemie prawnym. Instytucja ta znajduje również unormowanie w art. 11 § 2 k.p.k., art. 61 § 1 w zw. z art. 58 § 2 k.p.k., art. 7 ust. 1 u.s.k., art. 105 ust. 3 Konstytucji RP, art. 11 ust. 4 ustawy z 26.03.1982 r. o Trybunale Stanu (Dz.U. z 2022 r. poz. 762).

Art. 23. [Zawiadomienie sądu rodzinnego]

W sprawie o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego, we współdziałaniu z małoletnim lub w okolicznościach, które mogą świadczyć o demoralizacji małoletniego albo o gorszącym wpływie na niego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia sąd rodzinny w celu rozważenia środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

1. Przesłanki sygnalizacji. Sąd lub prokurator zobowiązany jest do zawiadomienia sądu rodzinnego o sytuacjach, które świadczą o potrzebie działań tego sądu wobec małoletniego lub jego opiekunów prawnych. Do przesłanek sygnalizacji należy ustalenie co najmniej jednej z okoliczności:

- 1) przestępstwo zostało popełnione na szkodę małoletniego (w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k.);
- 2) przestępstwo zostało popełnione we współdziałaniu z małoletnim (w jakiegokolwiek formie zjawiskowej);
- 3) popełniono je w okolicznościach, które mogą świadczyć o demoralizacji małoletniego (przykładowe formy demoralizacji wskazuje art. 4 § 1 u.w.r.n.);
- 4) przestępstwo zostało popełnione w okolicznościach, które mogą świadczyć o gorszącym wpływie na małoletniego (np. agresywne zachowania lub wprawianie się w stan nietrzeź-

wości czy zagrożenie innej osobie, akty przemocy wobec małżonka w obecności małoletniego, tolerowanie nagannego zachowania partnera wobec dziecka, zaniedbania wychowawcze).

Pojęcie małoletniego interpretować należy zgodnie z brzmieniem art. 10 k.c., a więc małoletnim jest osoba, która nie ukończyła 18 lat.

2. Podmioty. Zawiadomienie kierowane jest przez sąd, a w postępowaniu przygotowawczym przez prokuratora, do sądu rodzinnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania albo pobytu małoletniego.

3. Skutki sygnalizacji. Sygnalizacja stanowi impuls do podjęcia przez sąd rodzinny właściwych działań profilaktycznych zmierzających do ochrony małoletniego przed ponownym pokrzywdzeniem lub przed wzrostem stopnia jego demoralizacji. Należy do nich stosowanie środków przewidzianych w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (wobec małoletniego lub jego rodziców), a także w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (por. art. 107, 110, 111 k.r.o.).

Art. 23a. [Mediacja: cel, termin, mediator, sprawozdanie]

§ 1. Sąd lub referendarz sądowy, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie, może z inicjatywy lub za zgodą oskarżonego i pokrzywdzonego skierować sprawę do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym, o czym się ich poucza, informując o celach i zasadach postępowania mediacyjnego, w tym o treści art. 178a.

§ 2. Postępowanie mediacyjne nie powinno trwać dłużej niż miesiąc, a jego okresu nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego.

§ 3. Postępowania mediacyjnego nie może prowadzić osoba, co do której w sprawie zachodzą okoliczności określone w art. 40 i art. 41 § 1, czynny zawodowo sędzia, prokurator, asesor prokuratorski, a także aplikant wymienionych zawodów, ławnik, referendarz sądowy, asystent sędziego, asystent prokuratora oraz funkcjonariusz instytucji uprawnionej do ścigania przestępstw. Przepis art. 42 stosuje się odpowiednio.

§ 4. Udział oskarżonego i pokrzywdzonego w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny. Zgodę na uczestniczenie w postępowaniu mediacyjnym odbiera organ kierujący sprawę do mediacji lub mediator, po wyjaśnieniu oskarżonemu i pokrzywdzonemu celów i zasad postępowania mediacyjnego i pouczeniu ich o możliwości cofnięcia tej zgody aż do zakończenia postępowania mediacyjnego.

§ 5. Mediatorowi udostępnia się akta sprawy w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego.

§ 6. Instytucja lub osoba do tego uprawniona sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego wyników. Do sprawozdania załącza się ugodę podpisaną przez oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora, jeżeli została zawarta.

§ 7. Postępowanie mediacyjne prowadzi się w sposób bezstronny i poufny.

§ 8. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy tryb przeprowadzania postępowania mediacyjnego, warunki, jakim powinny odpowiadać instytucje i osoby uprawnione do jego przeprowadzenia, sposób ich powoływania i odwoływania, zakres i warunki udostępniania im akt sprawy oraz formę i zakres sprawozdania z wyników postępowania mediacyjnego, mając na uwadze potrzebę skutecznego przeprowadzenia tego postępowania.

1. Przedmiot unormowania. Przepis reguluje tryb skierowania sprawy do postępowania mediacyjnego (§ 1), czas trwania tego postępowania (§ 2), podmioty uprawnione do jego prowadzenia (§ 1 i 3) oraz formę dokumentowania mediacji i jej wyników (§ 6). W § 8 jest przewidziana delegacja ustawowa dla Ministra Sprawiedliwości do wydania rozporządzenia

uszczegóławiającego kwestie ustawowo uregulowane w art. 23a § 1–4 k.p.k. Delegację tę wypełnia rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.05.2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych.

2. Istota i znaczenie mediacji. Istotą mediacji jest dążenie do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu prawnokarnego wynikłego z przestępstwa w drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale osoby trzeciej, zachowującej neutralność wobec stron i samego dzielącego je konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając jednak żadnego rozwiązania – w wypracowaniu porozumienia między stronami (E. Bieńkowska, *Mediacja w sprawach karnych*, Warszawa 2011, s. 4). Z punktu widzenia pokrzywdzonego mediacja służy przede wszystkim urzeczywistnieniu w warunkach procesu karnego tzw. *restorative justice* (sprawiedliwości naprawczej) w drodze zabezpieczenia realizacji jego prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności (zob. C. Kulesza, *Mediacja jako program sprawiedliwości naprawczej w Polsce (uwagi na tle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r.)* [w:] *Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2015, s. 44). Z punktu widzenia oskarżonego stanowi przedpole konsensualnego modelu procesu karnego (art. 335, 338a, 387 k.p.k.) i sprzyja możliwie najbardziej korzystnemu rozstrzygnięciu w kwestii jego odpowiedzialności karnej. Interpersonalnie i zarazem obiektywnie rzecz ujmując, za nadrzędny cel i zarazem rdzeń mediacji należy uznać zawarcie porozumienia kończącego lub łagodzącego konflikt między oskarżonym i pokrzywdzonym mający źródło w przestępstwie (E. Bieńkowska, *Mediacja w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Unijne standardy programów sprawiedliwości naprawczej*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2015, s. 113). Do celów mediacji zalicza się również rozpowszechnienie w społeczeństwie wiedzy o zawieranej między stronami ugodzie mediacyjnej i jej wpływie na treść konkretnej decyzji procesowej (G.A. Skrobotowicz, *Mediacja karna – studium przypadku* [w:] *Mediacje w prawie*, red. J. Czapska, M. Szeląg-Dylewski, Kraków 2014, s. 49), a w kontekście warunkowego przedterminowego zwolnienia zapewnienie pokrzywdzonemu poczucia bezpieczeństwa i oswojenie go z możliwością spotkania sprawcy na wolności oraz przekonania, że nie będzie z jego strony niepokojoyony ani on, ani jego rodzina (E. Bieńkowska, *Mediacja w sprawach...*, s. 14).

3. Zasady mediacji. Postępowanie mediacyjne jest podporządkowane następującym zasadom: dobrowolności, poufności, bezstronności, neutralności oraz akceptowalności. Zgodnie z pierwszą z tych zasad, znajdującą normatywne odzwierciedlenie w komentowanym przepisie, postępowanie mediacyjne prowadzone jest za zgodą pokrzywdzonego i oskarżonego jako stron konfliktu prawnokarnego, którego konciliacyjne rozwiązanie jest celem horyzontalnym tego postępowania. Zgoda na udział w postępowaniu mediacyjnym musi być wyrażona w sposób samodzielny, świadomy, nieskrępowany, wolny od przymusu i nieuzasadnionej presji (A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, Warszawa 2011, s. 4). Wyrażenie zgody nie może być uznane za dobrowolne, jeżeli następuje np. pod wpływem przymusu, manipulacji psychicznej lub wyzyskania błędu lub nieświadomości co do jej rzeczywistego znaczenia. Dwie kolejne zasady postępowania mediacyjnego wynikają jednoznacznie z § 7 komentowanego przepisu. Zasada poufności polega na nakazie zachowania w tajemnicy treści oświadczeń oraz rozmów przeprowadzonych w postępowaniu mediacyjnym, przedmiotu wysuwanych żądań, ich wysokości, a także sposobu zachowania się uczestników postępowania mediacyjnego podczas jego trwania oraz wyników przeprowadzonej mediacji. Od strony negatywnej można ją wyrazić w postaci zakazu ujawniania organom procesowym oraz osobom trzecim informacji i ustaleń powziętych przez mediatora, strony i innych uczestników postępowania mediacyjnego w jego trakcie (D. Szumiło-Kulczycka, *Zasady prowadzenia mediacji w sprawach karnych* [w:] *Mediacja. Teo-*

ria, normy, praktyka, red. M. Araszkiewicz, J. Czapska, M. Pękala, K. Pleszka, Warszawa 2017, s. 293). Obowiązek zachowania poufności spoczywa w pierwszym rzędzie na mediatorze, ale są nim związane także strony oraz inni uczestnicy postępowania mediacyjnego, np. przedstawiciele procesowi stron. W zakresie odnoszącym się do wyników postępowania mediacyjnego zasada poufności doznaje pewnego odchylenia w związku z dość logicznym obowiązkiem ich przedstawienia organowi procesowemu w sprawozdaniu. Ważnym wzmocnieniem omawianej zasady jest zakaz dowodzenia uregulowany w art. 178a k.p.k. (zob. komentarz do powołanego przepisu). Zasada bezstronności stanowi dyrektywę prowadzenia postępowania mediacyjnego w sposób bezstronny. Realizacja tej dyrektywy wymaga, aby mediacje prowadził bezstronny mediator w warunkach bezstronności („bezstronnej procedury”). Bezstronność mediatora należy łączyć z wolnością od stronniczości, a więc sprzyjania jednej stronie, przychylania się do jej racji, okazywania uprzedzeń drugiej stronie, oceniania jej np. ze względu na pochodzenie, wykształcenie lub wiek. Istotną gwarancją bezstronności, a także neutralności mediatora, jest instytucja jego wyłączenia od prowadzenia postępowania mediacyjnego uregulowana w § 3 komentowanego przepisu i poddana dalej szerszemu omówieniu. Ostatnia z wymienionych zasad, mianowicie zasadę akceptowalności, należy ujmować dwuwymiarowo. Po pierwsze, w kontekście innych zasad postępowania mediacyjnego, przyjmując, że jej treścią jest nakaz akceptacji przez strony reguł rządzących postępowaniem mediacyjnym przed przystąpieniem do niego. Po drugie, w kontekście podmiotowym, związanym z akceptacją osoby mediatora prowadzącego postępowanie mediacyjne.

4. Organy kierujące sprawę do postępowania mediacyjnego. W postępowaniu przygotowawczym decyduje o tym prokurator lub inny organ prowadzący to postępowanie. Skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego może nastąpić dopiero w fazie *in personam* postępowania przygotowawczego. W stadium postępowania jurysdykcyjnego organem procesowym upoważnionym do skierowania sprawy do mediacji jest sąd lub referendarz sądowy. Może to nastąpić już w ramach wstępnej kontroli aktu oskarżenia. Przewiduje to wyraźnie przepis art. 339 § 4 k.p.k., z którego wynika, że prezes sądu kieruje sprawę na posiedzenie, kiedy zachodzi potrzeba rozważenia możliwości jej przekazania do postępowania mediacyjnego. Uruchomienie mediacji na tym wczesnym etapie postępowania sądowego może służyć stworzeniu warunków do zakończenia postępowania w ramach konsensualnego modelu procesu sądowego, jest więc pożądane z pragmatycznego punktu widzenia.

5. Tryb skierowania sprawy na drogę postępowania mediacyjnego. Skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego ma w każdym wypadku charakter fakultatywny. Może nastąpić na wniosek oskarżonego i pokrzywdzonego lub jednej z tych stron oraz z urzędu. Wyrazem zasady dobrowolności jest wymaganie uzyskania zgody drugiej strony, jeżeli ze wskazanym wnioskiem występuje tylko oskarżony lub pokrzywdzony. W taki sam sposób należy spoglądać na wymóg uzyskania zgody i pokrzywdzonego i oskarżonego, gdy organ procesowy chce skierować sprawę do postępowania mediacyjnego z własnej inicjatywy. Wniosek strony lub stron o skierowanie sprawy na drogę mediacji może być złożony na piśmie lub ustnie do protokołu (art. 116 k.p.k.). Zarówno wniosek strony (stron), jak i zgoda na skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego są czynnościami odwołałnymi. Ich cofnięcie może nastąpić do czasu powstania stanu nieodwracalnego, który należy identyfikować z zakończeniem postępowania mediacyjnego.

6. Decyzja o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego. Skierowanie sprawy do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego ma w każdym wypadku charakter fakultatywny. Organ procesowy powinien zachować powściągliwość w podejmowaniu takiej decyzji w sprawach, w których konflikt prawnokarny wynikający

z przestępstwa stanowił w pewnym sensie punkt kulminacyjny narastających od wielu lat antagonizmów między stronami, ponieważ, jak wskazuje praktyka, szanse na rozwiązanie takiego konfliktu w drodze mediacji są niewielkie (A. Rękas, *Mediacja...*, s. 11). Należy wykluczyć decyzję pozytywną w omawianej materii w przypadku ustalenia po stronie sprawcy okoliczności wskazujących, że jego zdolność rozpoznania znaczenia czynu lub kierowania postępowaniem była w czasie popełnienia przestępstwa w znacznym stopniu ograniczona (art. 31 § 2 k.k.) lub po stronie pokrzywdzonego choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych powodujących, że potrzebuje on pomocy w prowadzeniu swoich spraw (art. 16 § 1 k.c.), a jego stan nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego (E. Bienkowska, *Mediacja w sprawach...*, s. 7). Mając na względzie pokrzywdzonego, każdorazowo organ procesowy powinien rozważyć, czy postępowanie mediacyjne nie będzie w istocie niosło ze sobą wtórnej wiktyimizacji. Odwołując się do doświadczeń praktycznych, można stwierdzić, że mediacja może okazać się korzystnym sposobem rozwiązania konfliktu prawnokarnego w szczególności wtedy, gdy jego strony utrzymują trwałe i bliskie stosunki (rodzinne, sąsiedzkie czy koleżeńskie). Podobnie można oceniać powodzenie i sens postępowania mediacyjnego w sprawach, w których u podłoża konfliktu leży jednostkowe, incydentalne czy po prostu drobne przestępstwo. Decyzja o skierowaniu sprawy na drogę postępowania mediacyjnego przyjmuje formę postanowienia. Minimalne składniki treściowe tego postanowienia są szczegółowo określone w § 9 ust. 1 pkt 1–6 r.p.m.s.k. Analizowane postanowienie wywołuje podwójne skutki prawne, ponieważ z jednej strony przesądza o tym, że sprawa jest kierowana do postępowania mediacyjnego, z drugiej zaś strony obejmuje akt powołania określonej osoby lub instytucji do pełnienia funkcji mediatora (§ 8 ust. 1 *in fine* r.p.m.s.k.). Warunkiem takiego powołania jest zasadniczo wpisanie do wykazu mediatorów prowadzonego przy właściwym sądzie okręgowym. Zasadniczo, ponieważ w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych potrzebą skutecznego przeprowadzenia postępowania mediacyjnego, można powołać do jego przeprowadzenia w konkretnej sprawie tzw. mediatora *ad hoc*, jeżeli spełnia warunki przesądzające o przyznaniu mu uprawnienia do prowadzenia przedmiotowego postępowania i zgłasza taką gotowość, tzn. chce je przeprowadzić (§ 8 ust. 2 r.p.m.s.k.). Postanowienie o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego nie podlega zaskarżeniu (*arg. a contrario ex art. 459 § 1 k.p.k.*). Postanowienie to może być wydane w tej samej sprawie kilkakrotnie, w różnych stadiach postępowania karnego.

7. Udostępnienia akt sprawy mediatorowi. Dostęp mediatora do akt sprawy jest przewidziany jedynie w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego (§ 5). O zakresie tym decyduje organ kierujący sprawę do postępowania mediacyjnego (zob. § 9 ust. 1 pkt 4 r.p.m.s.k.). Do organu tego należy również określenie warunków udostępnienia akt mediatorowi (§ 9 ust. 1 pkt 5 r.p.m.s.k.). Z przepisu § 12 ust. 2 r.p.m.s.k. wynikają trzy sposoby udostępnienia akt sprawy mediatorowi, mianowicie poprzez zapewnienie możliwości bezpośredniego zapoznania się z aktami w obecności upoważnionego pracownika organu prowadzącego postępowanie (może to być upoważniony pracownik sądu czy prokuratury), wydanie kopii dokumentów z akt sprawy oraz zezwolenie na sporządzenie odpisów z akt sprawy. Z zakresu materiału niezbędnego dla przeprowadzenia postępowania mediacyjnego przekazywanego mediatorowi obligatoryjnymu wyłączeniu podlegają materiały zawarte w aktach sprawy określone w § 12 ust. 1 r.p.m.s.k. (zob. szerzej D. Bek, O. Sitarz, *Uwagi do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych*, Prok. i Pr. 2016/4, s. 144).

8. Czas trwania postępowania mediacyjnego. Może on wynosić maksymalnie jeden miesiąc. Kodeks nie określa skutków procesowych, które wiązałyby się z jego przekroczeniem. Dlatego należy przyjąć, że termin ten ma charakter instrukcyjny. Czasu trwania mediacji nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego.

9. Formalno-merytoryczne warunki uzyskania statusu mediatora. Indywidualnej osobie przysługuje uprawnienie do prowadzenia mediacji, jeżeli spełnia warunki określone w § 3 r.p.m.s.k. Instytucji przysługuje to uprawnienie, jeżeli spełnia warunki wyszczególnione w § 3 w zw. z § 2 r.p.m.s.k. Poza określonymi w powołanych przepisach warunkami do wpisu do wykazu mediatorów niezbędne jest oświadczenie przez osobę lub instytucję gotowości przeprowadzenia postępowania mediacyjnego. Wyznaczenie w roli mediatora osoby lub instytucji spoza wykazu jest możliwe w wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych potrzebą skutecznego przeprowadzenia postępowania mediacyjnego (§ 8 ust. 2 r.p.m.s.k.).

10. Wyłączenie od prowadzenia postępowania mediacyjnego. Zgodnie z § 3 komentowanego przepisu od prowadzenia postępowania mediacyjnego wyłączony jest czynny zawodowo sędzia, prokurator, asesor prokuratorski, a także aplikant wymienionych zawodów, ławnik, referendarz sądowy, asystent sędziego, asystent prokuratora oraz funkcjonariusz instytucji uprawnionej do ścigania przestępstw. Ponadto wyłączeniu od prowadzenia mediacji podlega osoba, względem której aktualizują się przesłanki wyłączenia sędziego określone w art. 40 k.p.k. (*iudex inhabilis*) i art. 41 § 1 k.p.k. (*iudex suspectus*). W zakresie trybu wyłączenia mediatora znajduje odpowiednie zastosowanie przepis regulujący tryby wyłączenia sędziego (zob. szerzej komentarz do art. 42). Z odesłania tego wynika, że wyłączenie mediatora następuje na jego żądanie, z urzędu albo na wniosek strony postępowania mediacyjnego. O wyłączeniu mediatora orzeka organ, który skierował sprawę do mediacji.

11. Sprawozdanie z wyników mediacji. Zgodnie z § 6 komentowanego przepisu instytucja lub osoba do tego uprawniona sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego wyników. Do sprawozdania załącza się ugodę podpisaną przez oskarżonego, pokrzywdzonego i mediatora, jeżeli została zawarta. W myśl § 16 ust. 2 r.p.m.s.k. sprawozdanie powinno zawierać sygnaturę sprawy, imię i nazwisko mediatora lub nazwę instytucji powołanej do przeprowadzenia postępowania mediacyjnego, informację o wynikach postępowania mediacyjnego oraz podpis mediatora.

Art. 23b. (uchylony)

DZIAŁ II

Sąd

ROZDZIAŁ 1

Właściwość i skład sądu

Art. 24. [Sąd rejonowy – właściwość rzeczowa]

§ 1. Sąd rejonowy orzeka w pierwszej instancji we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw przekazanych ustawą do właściwości innego sądu.

§ 2. Sąd rejonowy rozpoznaje ponadto środki odwoławcze w wypadkach wskazanych w ustawie.

1. Przedmiot unormowania. Przepis określa właściwość rzeczową sądu rejonowego (§ 1) oraz jego właściwość funkcjonalną w zakresie dotyczącym rozpoznawania środków odwoławczych (§ 2).

2. Pojęcie i rodzaje właściwości sądu karnego. Właściwość sądu to ustawowe uprawnienie do dokonania konkretnych czynności procesowych, w ramach określonej kategorii spraw podlegających orzecznictwu polskich sądów powszechnych, z którym łączy się integralnie obowiązek ich przedsięwzięcia w efekcie stwierdzenia przez sąd swojego uprawnienia (K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 196; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do artykułów 1–296*, red. P. Hofmański, Warszawa 2011, s. 249). Badanie właściwości sądu karnego wymaga zatem uprzedniego ustalenia podsądności polskiemu sądowi karnemu powszechnemu. Właściwość pozwala na wskazanie imiennego sądu, który jest *ad casum* uprawniony (i zobowiązany) do rozpoznania danej sprawy karnej (J. Zagrodnik [w:] *Proces karny*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2021, s. 193–194). Precyzyjne ustalenie kryteriów właściwości sądu na poziomie ustawowym chroni przed arbitralnością oraz uznaniowością rozstrzygnięć w tym zakresie, a tym samym stanowi element realizacji, gwarantowanego konstytucyjnie i konwencyjnie (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 EKPC, art. 14 ust. 1 MPPOiP), prawa do sądu (wyrok TK z 13.01.2015 r., SK 34/12, OTK-A 2015/1, poz. 1; Z. Kwiatkowski [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 5, *Sądy i inne organy postępowania karnego*, red. Z. Kwiatkowski, Warszawa 2015, s. 291; G. Zalizowski, *Prawo do sądu na tle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w kontekście europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* [w:] *Duch praw w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. M. Kępa, M. Marszał, Wrocław 2016, s. 27; Z. Kwiatkowski, *Prawo do sądu w demokratycznym państwie prawnym*, „Ius Novum” 2019/2, s. 39–40, czy E. Tkaczyk, *Konstytucyjne prawo do sądu jako jedna z najważniejszych gwarancji praw człowieka w państwie demokratycznym. Aspekt teoretyczne*, SPiA 2017/20, s. 39 i n.; zob. także postanowienie SA w Katowicach z 29.10.2003 r., II AKz 916/03, LEX nr 104026). Właściwość nie jest jednolitą kategorią pojęcio-

wą. Na najwyższym poziomie ogólności wyróżnić należy w jej ramach właściwość ogólną oraz szczególną. Pierwsza z wyróżnionych podkategorii obejmuje właściwość przedmiotową, w tym rzeczową i funkcjonalną, oraz właściwość miejscową. Do drugiej zalicza się właściwość z łączności spraw oraz właściwość z przekazania, które na mocy szczególnych uregulowań przełamują zasady wynikające z właściwości ogólnej (J. Zagrodnik [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, s. 194).

3. Właściwość rzeczowa. Właściwość rzeczowa (inaczej właściwość pionowa) – to ustawowe uprawnienie sądu do całościowego rozpoznania sprawy w pierwszej instancji. W obecnym stanie prawnym w pierwszej instancji w sprawach karnych orzekają – stosownie do *ratione materiae* – sądy rejonowe (zob. pkt 3 poniżej) lub sądy okręgowe (zob. komentarz do art. 25). Przepisy regulujące tę właściwość stanowią istotną gwarancję prawa do sądu niezależnego i bezstronnego oraz są przejawem zasady praworządności (postanowienie SA w Krakowie z 10.08.2017 r., II AKO 85/17, LEX nr 2521577; *Principles of the Polish Criminal Procedure*, red. J. Zagrodnik, Oxford–London–New York–New Delhi–Sydney 2023).

4. Właściwość miejscowa (czyli terytorialna). Właściwość ta pozwala na ustalenie, który z sądów tego samego szczebla w systemie sądów (właściwych rzeczowo) jest uprawniony i zobowiązany do rozpoznania sprawy z uwagi na miejsce popełnienia przestępstwa (kryterium podstawowe) bądź – w razie niemożności ustalenia takowego – w oparciu o określone ustawowo kryteria pomocnicze (zob. komentarz do art. 31).

5. Właściwość funkcjonalna (czynnościowa). Ten rodzaj właściwości ogólnej oznacza kompetencję (uprawnienie) poszczególnych sądów w systemie sądów powszechnych lub wojskowych do dokonywania określonych czynności procesowych niepolegających na całościowym rozpoznaniu sprawy karnej (P. Hofmański, S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 162). To końcowe zastrzeżenie pozwala na rozłączne traktowanie właściwości rzeczowej i właściwości funkcjonalnej. Wymienione rodzaje właściwości składają się jednocześnie na ogólniejszą kategorię tzw. właściwości przedmiotowej, opartej na kryterium *ratione materiae*. W przypadku spraw podlegających orzecznictwu sądów powszechnych można wyróżnić właściwość funkcjonalną sądu rejonowego, sądu okręgowego, sądu apelacyjnego i Sądu Najwyższego.

6. Właściwość z przekazania sprawy. Na właściwość tę składają się wyjątki od zasad wynikających z właściwości miejscowej, polegające na przekazaniu sprawy innemu sądowi równorzędnemu względem sądu, który był pierwotnie właściwy miejscowo do rozpoznania sprawy, na mocy postanowienia sądu wyższego rzędu. W obecnym stanie prawnym takie przekazanie jest możliwe ze względów podyktowanych:

- 1) ekonomiką procesową (art. 36 k.p.k. – zob. komentarz do tego przepisu.);
- 2) dobrem wymiaru sprawiedliwości (zob. komentarz do art. 37);
- 3) niemożnością rozpoznania sprawy przez dany sąd z powodu wyłączenia wszystkich sędziów tego sądu od orzekania w danej sprawie (art. 43 k.p.k.);
- 4) niemożnością rozpoznania sprawy przez sąd pierwotnie właściwy miejscowo w terminie pozwalającym na uniknięcie przedawnienia karalności (art. 11a p.w.k.p.k.).

7. Właściwość z łączności spraw – uprawnienie sądu do rozpoznania sprawy z uwagi na łączność spraw karnych. W obecnym stanie prawnym możliwe jest wystąpienie łączności:

- 1) podmiotowej – z uwagi na tożsamość podmiotu (oskarżonego), który odpowiada w jednym procesie za kilka zarzucanych mu czynów zabronionych (szerzej zob. komentarz do art. 33);
- 2) przedmiotowej – z uwagi na związek rzeczowy zachodzący pomiędzy czynami zabronionymi popełnionymi przez różnych sprawców (tj. sprawcę głównego, podżegaczy, pomoc-

ników, innych osób), jeśli postępowania przeciwko tym osobom toczą się jednocześnie (szerzej zob. komentarz do art. 34 § 1);

- 3) mieszanej (podmiotowo-przedmiotowej) – z uwagi na jednoczesne występowanie łączności podmiotowej i przedmiotowej, tj. gdy oskarżony odpowiada w jednym postępowaniu za kilka zarzucanych mu przestępstw, a przynajmniej jedno z tych przestępstw pozostaje jednocześnie w związku rzeczowym z czynem zabronionym zarzucanym innemu sprawcy (szerzej zob. komentarz do art. 34 § 2).

Omawiana właściwość wynika z ustawy karnoprocesowej, toteż połączenie spraw zachodzi niejako *ipso iure* i nie wymaga wydania odrębnego postanowienia w tym zakresie. Właściwość ta przełamuje reguły wynikające z właściwości ogólnej (J. Zagrodnik [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, s. 198).

8. Reguła właściwości rzeczowej sądu rejonowego. Analizowany przepis statuuje regułę właściwości rzeczowej sądu rejonowego, zgodnie z którą sąd ten jest zasadniczo uprawniony i zobowiązany do rozpoznania w pierwszej instancji spraw o czyny zabronione stypizowane w Kodeksie karnym oraz innych aktach prawnych zawierających przepisy prawnokarne. Reguła ta doznaje wyjątków w przypadkach, w których określone sprawy *ex lege* zostały przekazane do rozpoznania w pierwszej instancji przez sądy wyższego szczebla w hierarchii sądów lub trybunały. Jeśli zatem ustawa przewiduje rozpoznanie sprawy przez sąd karny, a nie ma przepisu, który przewidywałby rozpoznanie sprawy w pierwszej instancji przez inny sąd niż rejonowy, ten właśnie sąd jest właściwy rzeczowo (D. Drązewicz [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, Komentarz. Art. 1–424, red. D. Drązewicz, Warszawa 2020, art. 24, nt 6). O właściwości rzeczowej decyduje czyn przestępny, którego popełnienie zarzuca się oskarżonemu, tak jak on się przedstawia w świetle okoliczności sprawy ustalonych (w skardze zasadniczej lub w toku przewodu sądowego) na podstawie faktów i dowodów świadczących o wypełnieniu przez ten czyn określonych znamion zabronionego przez prawo karne zachowania. W związku z tym podkreślenia wymaga, że ani opis czynu, ani kwalifikacja prawa przyjęta w akcie oskarżenia nie są dla sądu wiążące (wyrok SN z 4.02.2014 r., II KK 262/13, LEX nr 1483626; wyrok SN z 23.02.2000 r., IV KKN 596/99, LEX nr 51132; Z. Kwiatkowski, *Procedural consequences of the violation of common courts; competence in criminal proceedings*, „Ius Novum” 2017/2, s. 114). W tym zakresie decydujące znaczenie ma autonomiczna, zobjektywizowana ocena kwalifikacji prawnej czynu będącego przedmiotem postępowania, dokonywana przez sąd (lub zależnie od etapu oceny – prezesa sądu/przewodniczącego wydziału) na podstawie najbardziej aktualnego stanu faktycznego sprawy, w zależności od etapu postępowania stanu faktycznego przedstawionego w akcie oskarżenia lub stanu faktycznego wynikającego z dowodów przeprowadzonych w toku przewodu sądowego (postanowienie SN z 9.03.2022 r., I KZP 18/21, LEX nr 3322331). Uwzględniając przepisy przewidujące właściwość rzeczową sądu okręgowego, można stwierdzić, że w obecnym stanie prawnym sąd rejonowy orzeka w pierwszej instancji:

- 1) w sprawach o występki (z wyjątkiem występków przekazanych do właściwości sądu okręgowego – zob. komentarz do art. 25 § 1 pkt 2–3 k.p.k.);
- 2) w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe, z wyjątkiem spraw przekazanych do właściwości innego sądu (art. 115 § 2 k.k.s.); w obecnym stanie prawnym odstępstwa od właściwości rzeczowej sądu rejonowego w sprawach skarbowych mogą mieć miejsce jedynie w ramach właściwości rzeczowej ruchomej sądu okręgowego (art. 25 § 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.) oraz właściwości z łączności spraw (art. 33–34 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.); sądy rejonowe nie rozpoznają także spraw należących do kompetencji sądów wojskowych (art. 115 § 1a k.k.s.), przy czym jest to kwestia rozpatrywana w ramach pod sądności (L. Wilk, J. Zagrodnik, *Prawo i proces karny skarbowy*, Warszawa 2019, s. 223–224);

- 3) w sprawach o wykroczenia, z wyjątkiem spraw przekazanych sądom wojskowym (art. 9 § 1 w zw. z art. 10 k.p.w.);
- 4) w sprawach regulowanych ustawą z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (art. 24 ust. 1 u.o.p.z.).

9. Właściwość funkcjonalna sądu rejonowego. Jak już uprzednio ustalono, sąd rejonowy jest uprawniony i zarazem zobowiązany do dokonywania innych czynności procesowych, które nie stanowią rozpoznania sprawy w pierwszej instancji i składają się na jego właściwość funkcjonalną. Czynności te pośrednio wskazuje § 2 analizowanego przepisu, który przewiduje działanie sądu rejonowego jako instancji odwoławczej, odsyłając jednocześnie do przepisów ustawy, w których takie działanie, polegające na rozpoznaniu środków odwoławczych, jest poruczone sądowi rejonowemu (np. art. 236 czy 246 k.p.k.). Czynności należące do właściwości funkcjonalnej sądu rejonowego są również określone w innych przepisach szczególnych Kodeksu postępowania karnego (np. 250 § 2, art. 290 § 1 zdanie drugie czy art. 292a § 5 k.p.k.). Można wśród nich wyróżnić grupę czynności postępowania przygotowawczego, do których realizacji sąd rejonowy jest uprawniony i zobowiązany jako sąd powołany do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji (np. art. 237 § 1, art. 306 § 1, art. 316 § 3 w zw. z art. 329 § 1 k.p.k.).

Art. 25. [Sąd okręgowy – właściwość rzeczowa]

§ 1. Sąd okręgowy orzeka w pierwszej instancji w sprawach o następujące przestępstwa:

- 1) o zbrodnie określone w Kodeksie karnym oraz w ustawach szczególnych;
- 2) o występki określone w rozdziałach XVI i XVII oraz w art. 140–142, art. 148 § 4 i 5, art. 148a, art. 149, art. 150 § 1, art. 151–154, art. 158 § 3, art. 163 § 3 i 4, art. 165 § 1, 3 i 4, art. 166 § 1, art. 173 § 3 i 4, art. 185 § 2, art. 189a § 2, art. 210 § 2, art. 211a, art. 252 § 3, art. 258 § 1–3, art. 265 § 1 i 2, art. 269, art. 278 § 1, 2 i 3a w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 284 § 1 i 2 w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 286 § 1 w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 287 § 1 w zw. z art. 294 § 1 lub 2, art. 296 § 3 oraz art. 299 Kodeksu karnego;
- 3) o występki, które z mocy przepisu szczególnego należą do właściwości sądu okręgowego.

§ 2. Sąd apelacyjny, na wniosek sądu rejonowego, może przekazać do rozpoznania sądowi okręgowemu, jako sądowi pierwszej instancji, sprawę o każde przestępstwo, ze względu na szczególną wagę lub zawiłość sprawy.

§ 3. Sąd okręgowy rozpoznaje ponadto środki odwoławcze od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w sądzie rejonowym oraz inne sprawy przekazane mu przez ustawę.

1. Przedmiot unormowania. Przepis określa właściwość rzeczową stałą (§ 1), właściwość rzeczową ruchomą (§ 2) oraz – częściowo – właściwość funkcjonalną (§ 3) sądu okręgowego.

2. Właściwość rzeczowa stała sądu okręgowego. Stanowi ona wyjątek od reguły właściwości rzeczowej sądu rejonowego. Zakres tego wyjątku obejmuje sprawy o przestępstwa enumeratywnie wyszczególnione w komentowanym przepisie, które charakteryzują się większym ciężarem gatunkowym w porównaniu ze sprawami należącymi do właściwości sądu rejonowego jako sądu pierwszej instancji. Zazwyczaj łączy się też z nimi większa złożoność stanu faktyczno-prawnego poszczególnych spraw. Zgodnie z art. 25 § 1 k.p.k., sąd okręgowy jest uprawniony (i zobowiązany) do rozpoznania w pierwszej instancji:

- 1) spraw o zbrodnie, określonych w Kodeksie karnym i innych ustawach; zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą (art. 7 § 2 k.k.);
- 2) spraw o występki, wymienione w art. 25 § 1 pkt 2 k.p.k.; wyliczenie to ma charakter taksatywny; dla porządku wskazać należy, że w związku ze zmianami wprowadzonymi do Ko-

deksu karnego i Kodeksu postępowania karnego nowelizacją z 7.07.2022 r., od 1.10.2023 r. katalog ten uległ rozszerzeniu m.in. o czyny zabronione stypizowane odpowiednio w art. 148 § 5 k.k. (przygotowanie do zabójstwa) oraz art. 148a k.k. (przyjęcie zlecenia na zabójstwo), a także o czyny polegające na kradzieży szczególnie zuchwalej, gdy wartość przedmiotu wykonawczego to mienie co najmniej znacznej wartości bądź przedmiotem tym jest dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury (art. 278 § 3a w zw. z art. 294 § 1 lub 2 k.k.) (uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i niektórych innych ustaw, IX kadencja, druk sejm. nr 2024, s. 97);

- 3) sprawy o inne występki, które z mocy szczególnych przepisów należą do właściwości sądu okręgowego (art. 25 § 1 pkt 3 k.p.k.); przepisy szczególne to przepisy karne innych ustaw niż Kodeks karny; przykładem wyróżnionych spraw są sprawy o przestępstwa określone w art. 43 i 44 pr. pras., które zgodnie z art. 53 ust. 1 powołanej ustawy rozpoznawane są w pierwszej instancji przez sądy okręgowe.

3. Właściwość rzeczowa ruchoma (delegacyjna) sądu okręgowego. Zgodnie z art. 25 § 2 k.p.k. sąd apelacyjny, działając na wniosek sądu rejonowego, może przekazać do rozpoznania sądowi okręgowemu, jako sądowi pierwszej instancji, sprawę o każde przestępstwo, ze względu na szczególną wagę lub zawilość sprawy. W literaturze i orzecznictwie podkreśla się, że rozwiązanie to ma charakter wyjątkowy, toteż przesłanki jego zastosowania nie mogą być interpretowane w sposób rozszerzający (J. Kosonoga, *Właściwość ruchoma sądu w sprawach karnych*, Prok. i Pr. 2013/7–8, s. 159; J. Gurgul, *Glosa do postanowienia SA w Krakowie z 17.02.2004 r.*, II AKa 9/04, Prok. i Pr. 2011/6, s. 178; postanowienie SA w Łodzi z 23.10.2019 r., II AKo 116/19, LEX nr 2786012, czy postanowienie SA w Krakowie z 5.05.2017 r., II AKo 40/17, LEX nr 2358146). Należy w pełni się z tym zgodzić, zauważając jedynie, że uregulowanie właściwości rzeczowej sądu okręgowego w całości należy rozpatrywać w aspekcie rozwiązania wyjątkowego względem reguły właściwości rzeczowej sądu rejonowego. Trafnie akcentuje się w związku z tym w orzecznictwie, że szczególnej wagi lub zawilości sprawy nie można oceniać z punktu widzenia zaufania lub braku zaufania do umiejętności prawidłowego orzekania przez sąd rejonowy (postanowienie SN z 7.01.1983 r., V KZ 1/83, LEX nr 19864). Z tym poglądem w parze idzie inny, zgodnie z którym niekwestionowany fakt większego doświadczenia orzeczniczego sędziów sądów okręgowych nie może sam przez się stanowić przesłanki umożliwiającej przełamanie reguły właściwości rzeczowej zgodnie z treścią art. 25 § 2 k.p.k. (postanowienie SA w Katowicach z 30.01.2008 r., II AKo 14/08, LEX nr 399955). Podkreślenia wymaga, że o ile instytucja właściwości rzeczowej ruchomej stanowi odchylenie od reguły właściwości rzeczowej sądu rejonowego, to nie stanowi odstępstwa od właściwości miejscowej, a zatem sąd apelacyjny może przekazać sprawę jedynie sądowi okręgowemu bezpośrednio nadrzędnemu nad wnioskującym sądem rejonowym (tak słusznie P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 265). O zaistnieniu przesłanki szczególnej wagi sprawy przesądza suma okoliczności podmiotowych i przedmiotowych sprawy, które powodują, iż ma ona szczególny wydźwięk społeczny, budzi silne, często skrajne emocje i oceny, przez co może wpływać na nastroje społeczne, w tym stosunek do władzy bądź porządek publiczny. Chodzi zatem o sprawy, które ze względu na osobę sprawcy bądź rodzaj zarzucanego mu przestępstwa mają charakter precedensowy, bulwersujący, np. sytuacje, w których oskarżeni są osobami znanymi, liczącymi się w życiu społeczeństwa, ich czyny mają charakter ważący na życiu społeczeństwa bądź są precedensowe (J. Kosonoga, *Właściwość ruchoma...*, s. 161; J. Kosonoga, *Skład sądu na rozprawie głównej*, „Ius Novum” 2016/4, s. 88–89; postanowienie SA w Krakowie z 12.06.2018 r., II AKo 75/18, LEX nr 2614571; postanowienie SA w Krakowie z 27.12.2007 r., II AKo 295/07, LEX nr 377353). Nie ma takiego charakteru np. sprawa dyrektorów przedsiębiorstwa wodociągów, nie sposób bowiem przyjąć,

aby byli oni osobami o tak znaczącym statusie społecznym czy też mającymi wyjątkowo istotny wpływ na podejmowanie ważnych, strategicznych decyzji o znaczeniu dla szeroko pojętej gospodarki kraju czy nawet regionu, żeby sprawa nabrała „szczególnej wagi” (postanowienie SA w Katowicach z 15.11.2005 r., II AKo 193/05, LEX nr 164599). Szczególna zawilość sprawy może dotyczyć zarówno okoliczności natury faktycznej, jak i prawnej – zarówno w odniesieniu do prawa materialnego, jak i procesowego (J. Kosonoga, *Właściwość ruchoma...*, s. 164; W. Jasiński [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021, art. 25, nt 11; odmiennie w tym zakresie: postanowienie SA w Katowicach z 23.01.2008 r., II AKo 18/08, LEX nr 466610). Zawilość sprawy nie jest tożsama z jej obszernością. Obszerność oznacza jedynie konieczność zwiększonego wysiłku organizacyjnego, większej liczby terminów rozprawy głównej i koncentracji materiału dowodowego. Zawilość zaś oznacza wyższy stopień trudności dowodzenia czy rozważenia sprawy, wymagający od sędziów większej praktyki i/lub doświadczenia zawodowego bądź życiowego (wyrok SA w Warszawie z 20.05.2011 r., II AKo 66/11, LEX nr 1109423). Trudność ta może być podyktowana np. atypowością danej sprawy na tle spraw danego rodzaju należących do właściwości rzeczowej sądu rejonowego, wynikającą ze złożoności materii prawnej wymagającej analizy wielu przepisów, wyjątkowo skomplikowanych sposobów realizacji zarzucanych czynów czy złożonych relacji sprawców przestępstwa (postanowienie SA w Krakowie z 27.12.2007 r., II AKo 295/07, LEX nr 377353). Do kategorii szczególnie zawiłych należy więc kwalifikować sprawy, które wymagają skomplikowanych operacji myślowych, w tym przeprowadzenia wykładni określonych norm prawnych, o ile taka wykładnia nie została ugruntowana w orzecznictwie Sądu Najwyższego czy sądów apelacyjnych (postanowienie SA w Katowicach z 13.08.2003 r., II AKo 119/03, LEX nr 84149), czy sprawy, które odtwarzają szczególnie złożony mechanizm działań przestępczych, w oparciu o dowody, których charakter rodzi istotne problemy przy ich ocenie (postanowienie SA w Krakowie z 10.08.2017 r., II AKo 85/17, LEX nr 2521577).

4. Mechanizm właściwości ruchomej. Jego inicjacja opiera się na złożeniu stosownego wniosku do sądu apelacyjnego przez sąd rejonowy, który jest pierwotnie właściwy do rozpoznania sprawy. Występując z wnioskiem, sąd rejonowy wydaje postanowienie wraz z uzasadnieniem zaistnienia przesłanek przybliżonych powyżej w pkt 3.2 i 3.3 (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, t. 1, red. P. Hofmański, s. 263). Postanowienie sądu apelacyjnego o przekazaniu sprawy sądowi okręgowemu albo o nieuwzględnieniu wniosku sądu rejonowego postulującego takie przekazanie stanowi wprawdzie postanowienie w kwestii właściwości, ale nie podlega zaskarżeniu na podstawie art. 35 § 3 k.p.k. Nie tylko dlatego, że nie jest ono rezultatem stwierdzenia swojej niewłaściwości przez sąd rejonowy, a do takich sytuacji odnosi się możliwość wniesienia zażalenia w oparciu o powołany przepis, ale również ze względu na *ratio legis* właściwości rzeczowej ruchomej oraz powierzenie decyzji co do zastosowania tego mechanizmu sądowi „wysoko” usytuowanemu w hierarchii sądów, który dzieli dwa szczeble od sądu występującego z wnioskiem o przekazanie sprawy sądowi okręgowemu.

5. Właściwość funkcjonalna sądu okręgowego. Jest ona uregulowana w art. 25 § 3 k.p.k., zgodnie z którym do kompetencji sądu okręgowego, oprócz całościowego rozpoznawania spraw w pierwszej instancji, należy rozpoznawanie środków odwoławczych od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji przez sądy rejonowe oraz innych spraw przekazanych do właściwości (funkcjonalnej) tego sądu w przepisach szczególnych ustawy karnoprosesowej. Kontrola instancyjna realizowana przez sąd okręgowy obejmuje rozpoznawanie apelacji wniesionych od nieprawomocnych wyroków wydanych przez sądy rejonowe (art. 444 § 1 k.p.k.), a także rozpoznawanie zażeń na postanowienia sądu rejonowego i zarządzenia prezesa tego sądu (art. 459 § 1 i 2 w zw. z art. 466 § 2 k.p.k.), chyba że kontrola zażaleniowa tych decyzji pozo-

staje w zakresie właściwości funkcjonalnej sądu rejonowego (w ramach kontroli w instancji poziomej – zob. komentarz do art. 24, pkt 4.2 powyżej). Ponadto sąd okręgowy rozpatruje:

- 1) zażalenia na postanowienia i zarządzenia prokuratora wydane w toku postępowania przygotowawczego, w sprawach należących do właściwości rzeczowej sądu okręgowego, o ile ustawa nie stanowi inaczej (*arg. ex* art. 465 § 1 i w zw. z art. 466 § 1 k.p.k.);
- 2) zażalenia na postanowienia wydane w tym sądzie, podlegające rozpoznaniu w schemacie tzw. instancji poziomej (art. 75 § 3, art. 254 § 3 czy art. 426 § 2 k.p.k.).

Do innych spraw przekazanych przez ustawę do kompetencji sądu okręgowego należą m.in.: wydanie listu żelaznego (art. 281 § 1 k.p.k.), orzekanie w przedmiocie odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie (art. 554 § 1 k.p.k.) czy orzekanie w kwestii wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądu rejonowego (art. 544 § 1 k.p.k.).

Art. 26. [Sąd apelacyjny – właściwość funkcjonalna]

Sąd apelacyjny rozpoznaje środki odwoławcze od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w sądzie okręgowym oraz inne sprawy przekazane mu przez ustawę.

1. Przedmiot unormowania. Analizowany przepis określa właściwość funkcjonalną sądu apelacyjnego, która jest jedyną postacią właściwości przedmiotowej tego sądu, ponieważ nie rozpoznaje on spraw karnych jako sąd pierwszej instancji, nie można więc mówić o jego właściwości rzeczowej. Najogólniej rzecz biorąc, na podstawie treści komentowanego przepisu można stwierdzić, że do właściwości funkcjonalnej sądu apelacyjnego należy kontrola odwoławcza oraz rozpatrywanie innych spraw przekazanych do kognicji sądu apelacyjnego przez ustawę.

2. Zakres kompetencji sądu apelacyjnego. Sąd ten rozpoznaje środki odwoławcze wniesione od decyzji wydanych w pierwszej instancji w sądzie okręgowym – tj. apelacje od nieprawomocnych wyroków tego sądu oraz zażalenia na postanowienia wydane przez sąd okręgowy i zarządzenia prezesa tego sądu. W przypadkach określonych w ustawie sąd apelacyjny przeprowadza także w ramach tzw. instancji poziomej kontrolę postanowień wydanych przez ten sąd (np. art. 75 § 3, art. 376 § 1 czy art. 426 § 2 k.p.k.). Do innych czynności objętych właściwością funkcjonalną sądu apelacyjnego należy m.in.:

- 1) przedłużanie tymczasowego aresztowania (na okres przekraczający 12 miesięcy w toku postępowania przygotowawczego oraz na okres powyżej 2 lat w postępowaniu jurysdykcyjnym – art. 263 § 4 k.p.k.);
- 2) orzekanie w kwestii wznowienia postępowania zakończonego orzeczeniem sądu okręgowego (art. 544 § 1 k.p.k.);
- 3) przekazywanie sprawy do rozpoznania sądowi okręgowemu jako sądowi pierwszej instancji, w ramach tzw. właściwości rzeczowej ruchomej sądu okręgowego (art. 25 § 2 k.p.k.);
- 4) przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu, z uwagi na ryzyko przedawnienia karalności przestępstwa, w trybie art. 11a p.w.k.p.k.; jeśli rozpoznanie sprawy w sądzie pierwszej instancji (właściwym rzeczowo i miejscowo) nie jest możliwe w terminie zabezpieczającym uniknięcie przedawnienia karalności przestępstwa, sąd ten może wystąpić z wnioskiem do sądu apelacyjnego o przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu; przedstawione rozwiązanie stanowi odstępstwo od właściwości miejscowej, bez zmiany właściwości rzeczowej;
- 5) orzekanie w przedmiocie skargi na przewlekłość postępowania, o której mowa w art. 2 u.s.n.p., jeśli skarga dotyczyła przewlekłości postępowania przed sądem rejonowym i okręgowym oraz przed sądem okręgowym i apelacyjnym (art. 4 ust. 1a i 1b u.s.n.p.).

Art. 27. [Sąd Najwyższy – właściwość funkcjonalna]

Sąd Najwyższy rozpoznaje kasacje oraz środki odwoławcze i inne sprawy w wypadkach określonych w ustawie.

1. Przedmiot unormowania. Przepis określa właściwość funkcjonalną Sądu Najwyższego, przewidując ją w trzech aspektach, mianowicie rozpoznania kasacji, rozpoznania środków odwoławczych oraz rozpoznania innych spraw przewidzianych w ustawie.

2. Nadzór Sądu Najwyższego nad orzecznictwem. Zgodnie z art. 183 ust. 1 Konstytucji RP Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad sądami powszechnymi i wojskowymi w zakresie orzekania. Nadzór ten ma na celu zapewnienie merytorycznej słuszności, zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa ww. sądów (J. Zagrodnik [w:] *Proces...*, red. J. Zagrodnik, s. 183). Jest on realizowany w dwóch podstawowych formach – tj. poprzez rozpoznawanie nadzwyczajnych środków odwoławczych od orzeczeń sądów oraz poprzez podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne budzące wątpliwości bądź rozbieżności w orzecznictwie (P. Wiliński, P. Karlik [w:] *Konstytucja RP*, t. 2, *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art. 183, nt 11; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 329).

3. Rozpoznanie kasacji. Do wyłącznej kompetencji Sądu Najwyższego należy rozpoznawanie kasacji wnoszonej przez strony od orzeczeń określonych w art. 519 k.p.k., a przez tzw. podmioty szczególne od orzeczeń wskazanych w art. 521 k.p.k. Tryb wnoszenia i rozpoznawania kasacji regulują zasadniczo przepisy zawarte w rozdziale 55 Kodeksu postępowania karnego (tj. art. 518–539 k.p.k.; szerzej zob. komentarz do wskazanych przepisów).

4. Rozpoznanie środków odwoławczych. W ramach swojej właściwości funkcjonalnej Sąd Najwyższy niekiedy działa jako instancja odwoławcza, np. gdy rozpoznaje:

- 1) zażalenia na zarządzenie prezesa sądu odwoławczego o odmowie przyjęcia kasacji (art. 530 § 3 k.p.k.);
- 2) zażalenia na zarządzenie prezesa sądu odwoławczego o odmowie przyjęcia złożonego wniosku o doręczenie odpisu wyroku sądu odwoławczego z uzasadnieniem (art. 524 § 1 zdanie drugie k.p.k.; zob. uchwała SN (7) z 27.02.2013 r., I KZP 26/12, LEX nr 1284478);
- 3) środki odwoławcze od orzeczeń i zarządzeń wydanych w pierwszej instancji w wojskowym sądzie okręgowym (art. 655 § 1 pkt 1 k.p.k.);
- 4) środki odwoławcze od własnych orzeczeń wydanych w sprawach przejętych przez Sąd Najwyższy do rozpoznania w trybie art. 441 § 5 k.p.k.;
- 5) apelację od uniewinniającego lub umarzającego postępowanie wyroku sądu apelacyjnego wydanego w postępowaniu wznowieniowym w następstwie rozpoznania wniosku o wznowienie postępowania (art. 547 § 3 zdanie drugie k.p.k.; wyrok SN z 8.12.2020 r., II KA 1/20, LEX nr 3128848).

5. Inne czynności objęte właściwością funkcjonalną Sądu Najwyższego. Do tej grupy czynności Sądu Najwyższego należą:

- 1) przekazywanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi z uwagi na dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 37 k.p.k.);
- 2) prowadzenie postępowania w zakresie odtworzenia zaginionych lub zniszczonych akt sprawy (art. 160 § 2 k.p.k.); przy czym Sąd Najwyższy jest właściwy jedynie – *lege non distinguente nec nostrum est distinguere* – w zakresie odtworzenia akt Sądu Najwyższego. W pozostałym zakresie do prowadzenia postępowania odtworzeniowego właściwy jest sąd, w którym sprawa toczyła się w pierwszej instancji (postanowienie SN z 12.04.2018 r., III KO 31/18, LEX nr 2627996);